

QQDU JANINDAĞI AYMAQLIQ ORAY

2022

OQÍW METODIKALÍQ KOMPLEKS

ILMIY VA INNOVACION FAOLIYATNI
RIVOJLANTIRISH

Berdimuratova A | f.i.d., professor

**ÓZBEKSTAN RESRUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI**

**JOQARI BILIM TARAWINDAĞI PEDAGOG HÁM BASSHI
KADRLARDI QAYTA TAYARLAW HÁM OLARDÍN QÁNIGELIGIN
JETILISTIRIWDI SHÓLKEMLESTIRIW BAS ILIMY-METODIKALIQ
ORAYÍ**

**QARAQALPAQ MÁMLEKETLIK UNIVERSITETI JANÍNDAGÍ
PEDAGOG KADRLARDÍ QAYTA TAYARLAW HÁM OLARDÍN
QÁNIGELIGIN JETILISTIRIW AYMAQLÍQ ORAYÍ**

“ILIMY HÁM INNOVACIYALÍQ ISKERLIKTI RAWAJLANDIRIW”

MODULI BOYÍNSHA

OQÍW –METODIKALÍQ KOMPLEKS

Qánigeligin jetilistiriw kursı baǵdarı: Barlıq jo’nelisler ushın

Tınlawshılar kontingenti: Joqarı oqıw ornı professor-oqıtıwshıları

Nókis – 2022

Oqıw-metodikalıq kompleks Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministirliginiń 2020 jıl “7”-dekabrdagi 648-sanlı buyırǵı menen tastıyqlanǵan úlgili oqıw reje hám baǵdarlama tiykarında islep shıǵılǵan.

Dúziwshi: A.Berdimuratova – filosofiya ilimleri doktori, professor.

Pikir bildiriwshi: M.Qudaybergenov - filologiya ilimleri doktori, professor.

Oqıw-metodikalıq kompleks Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti Ilimiy-metodikalıq keńesinide usınıs etilgen (2020 jıl “30”-dekabr 5-sanlı protokol).

MAZMUNÍ

I.	JUMIS BAĞDARLAMASI	5
II.	MODULDI OQÍTÍWDA PAYDALANÍLATUĞÍN INTERAKTIV TÁLIM METODLARÍ	13
III.	TEORIYALÍQ SABAQLAR MATERIALLARÍ	20
IV.	ÁMELIY SABAQLAR MATERIALLARÍ	140
V.	KEYSLAR	176
VI.	GLOSSARIY	177
VII.	PAYDALANÍLGAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI	194
VIII.	SÍN PIKIRLER	202

I. ISSHI BAĞDARLAMA

Kirisiw

Bağdarlama Ózbekstan Respublikasınıń 2019-jıl 29-oktyabrde tastıyqlanǵan “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında”ǵı, 2020-jıl 24-iyulda tastıyqlanǵan “Innovciyalıq iskerlik haqqında”ǵı 2020-jıl 23-sentyabrde tastıyqlanǵan “Bilimlendiriw haqqında”ǵı Nızamları, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017- jıl 7 fevraldagi “Ózbekstan Respublikasın jáne de rawajlandırıw boyınsha Háreketler strategiyası haqqında”ǵı PF-4947-sanlı, 2019-jıl 27 avgustdaǵı “Joqarı bilimlendiriw mekemeleri basshı hám pedagog kadrlarınıń úzliksiz mamanlıǵın jetilistiriw sistemasın engiziw haqqında”ǵı PF-5789 -sanlı, 2019-jıl 8-oktyabrdegi “Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasın tastıyqlaw haqqında”ǵı PF-5847-sanlı hám 2020-jıl 29-oktyabr degi “Ilimdı 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasın tastıyqlaw haqqında”ǵı qararları hám de Ózbekstan Respublikası Ministrler Mekemesiniń 2019-jıl 23-sentyabrdegi “Joqarı bilimlendiriw mekemeleri basshı hám pedagog kadrlarınıń mamanlıǵın jetilistiriw sistemasın jáne de jetilistiriw boyınsha qosımsha ilajlar haqqında”ǵı 797-sanlı qararında belgilengen aldınǵı wazıypalar mazmunınan kelip shıqqan halda dúzilgen bolıp, ol joqarı bilimlendiriw mekemeleri pedagog kadrlarınıń kásiplik mamanlıǵı hám de innovciyalıq kompetentligin rawajlandırıw, tarawǵa tiyisli aldınǵı shet el tájiriybeler, jańa bilim hám ilmiy tájiriybelerdi ózlestiriw, sonın menen birge ámeliyatqa engiziw kónlikpelerin jetilistiriwdi maqset etedi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoev aytıp ótkenindey: “Búgin biz mámleket hám jámiyet turmısınıń barlıq tarawların túpten jańalawǵa qaratılǵan innovciyalıq rawajlanıw jolına ótip atırmız. Bul biykarǵa emes, álbette. Sebebi, zaman dúbeley sıyaqlı rawajlanıp baratırǵan házirgi dáwirde kim utadı?

Jańa pikir, jańa ideya, innovaciyaǵa tiykarlanǵan mámleket utadı. Innovaciya bul - keleshek degeni. Biz ullı keleshegimizni dúziwdi búginnen baslaytuǵın

bolsaq, onı áyne innovciyalıq ideyalar, innovciyalıq jantasıw tiykarında baslawımız kerek.¹

Jámiyet hám mámleket turmısınıń barlıq tarawları dúbeleydey rawajlanıp atırǵanı reformalardı mámleketimizdiń jáhán civilizaciyası jetekshileri qatarına kirisiw jolında tez hám sapalı ilgerilashini támiyinleytuǵın zamanagóy innovciyalıq ideyalar, islenbeler hám texnologiyalargá tiykarlangan halda ámelge jetilistiriwdı talap etedi.²

Bul joqarıda aytıp ótilgen pikirler házirgi dáwirde rawajlangan mámleketlerdiń buǵan baylanıslıǵı aldınǵı tájiriyesin tereń hám sın kózqarastan úyrengen halda mámleketimiz ekonomikasın sociallıq-ekonomikalıq rawajlandırıwdıń jańa basqışına alıp shıǵıwdaǵı zárúrli wazıypalardan biri esaplanadı.

Moduldiń maqseti hám wazıypaları

“Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw” modulınıń maqseti: joqarı bilimlendiriw mekemeleri professor -oqıtıwshılarınıń joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3. 0» koncepciyası tiykarında bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalastırıw haqqındaǵı bilimlerin rawajlandırıw, Scopus, ScienceDirect, Web of Science xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalaridagi jurnallarda ilimiy hám innovciyalıq iskerligin jetilistiriw boyınsha bilim, kónlikpe hám kompetenciyanın jetilistiriw.

“Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw” modulınıń wazıypaları :

- Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyası tiykarında ilimiy-pedagogikalıq hám innovciyalıq iskerligin alıp barıw;

---

¹ Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.- Тошкент. “Ўзбекистон” НМИУ, 2018.-Б.23.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5544-сонли Фармони 2018 й. 21.09.

- joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3.0» koncepciyası tiykarında bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalastırıw;

- ózin-ózi izertlewshi retinde rawajlandırıw ;

- Scopus, ScienceDirect, Web of Science xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalarındaǵı jurnallarda ilimiy maqalalardı shıǵarıw hám óz ilimiy iskerligin jetilistiriw haqqında teoriyalıq hám ámeliy bilimlerdi, kónlikpe hám ilimiy tájriybelerdi qalıplestiriwden ibarat.

Modul boyınsha tınlawshılardıń bilimi, kónlikpesi, ilimiy tájriybesi hám kompetenciylariga qoyılatuǵın talaplar

“Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw” modulın ózlestiriw processinde ámelge asırılátuǵın máseleler sheńberinde:

Tınlawshı :

- Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyası mazmunı hám mánisin;

- Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń maqseti, wazıypası jáne onıń metodologiyalıq tiykarların;

- ilimiy-izertlew nátiyjelerin kommerciyalastırıw hám innovciyalıq iskerliginiń huqıqıy tiykarların ;

- ilimiy islenbeler hám kommerciyalastırıw obyektleri, innovciyalıq islenbeler, mámleket ilimiy-texnikalıq baǵdarlamaları, joybarları, startap-joybarlardı rásmiylestiriw usılların;

- joqarı bilimlendiriw mekemelerinde bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalastırıwdıń úzliksiz baylanıslılıǵın názerde tutatuǵın «Universitet 3.0» koncepciyası mazmunın;

- zamanagóy universitetlerde texnologiyalar hám joybar basqarıwı, ilim, oylap tabıw hám texnologiyalar transferin rawajlandırıw hám innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew sisteması komponentlerin;

- xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazaları hám olardıń xarakteristikaları, ilimiy maqalalarǵa qoyılǵan talaplar, maqalanı tayarlaw, baspada shıǵarıw tártiplerin ;

- pedagogtıń jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Sience sistemaları tiykarında jetilistiriw usılların biliwi kerek.

Tıńlawshı :

- Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw konsepciyası tiykarında innovciyalıq islenbeler, mámleket ilimiy-texnikalıq baǵdarlamaları, joybarları, startap-joybarlardı rásmiylestiriw;

- joqarı bilimlendiriw mekemelerinde bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin komerciyalastırıwdıń úzliksiz baylanıslılıǵın názerde tutatuǵın «Universitet 3.0» konsepciyasın basqıshpa-basqısh engiziw;

- ilim, oylap tabıw hám texnologiyalar transferin rawajlandırıw hám innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew sistemasın jetilistiriw;

- ózin-ózi izertlewshi retinde baspa iskerligin rawajlandırıw ;

- xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalarındaǵı jurnallarda ilimiy maqalalardı baspadan shıǵarıw ;

- pedagogtıń jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Sience sistemaları tiykarında jetilistiriw kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin iyelewi kerek.

Tıńlawshı :

- Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw konsepciyası tiykarında óz-óziniń ilimiy-pedagogikalıq hám innovciyalıq iskerligin alıp barıw;

- joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3.0» konsepciyası tiykarında bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin komerciyalastırıw ;

- ózin-ózin izertlewshi retinde rawajlandırıw ;
- Scopus, ScienceDirect, Web of Science xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalarındaǵı jurnallarda ilimiy maqalalardı baspadan shıǵarıw hám óz ilimiy iskerligin jetilistiriw kompetenciylarına iye bolıwı kerek.

Moduldı shólkemlestiriw hám ótkeriw boyınsha usınıslar

“Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw” modulı lekciya hám ámeliy shınıǵıwlar formasında alıp barıladı.

Moduldı oqıtıw processinde bilimlendiriwdiń zamanagóy metodları, informacion-kommunikaciya texnologiyalarınan paydalanıw názerde tutılǵan:

- lekciya sabaqlarında zamanagóy kompyuter texnologiyaları járdeminde prezentaciyalı hám elektron -didaktikalıq texnologiyalardan ;
- ótkeriletuǵın ámeliy shınıǵıwlarda zamanagóy kompyuter texnologiyaları járdeminde hám intellektual hújim, videousul, SWOT, “KWHL”, “W1H”, SCAMPER, joybar, kishi gruppalar menen islew hám basqa interaktiv bilimlendiriw usılların qollaw názerde tutıladı.

Moduldıń oqıw rejesindegi basqa modullar menen baylanıshlıǵı hám tıǵız baylanıshlıǵı

“Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw” modulı mazmunı oqıw rejedege “Kredit modul sisteması hám oqıw procesin shólkemlestiriw”, “Pedagogtıń kásiplik professionallıǵın jetilistiriw”, “Bilimlendiriw procesine cıfrlı texnologiyalardı qollaw” oqıw modulları menen ajıralmas baylanısqa halda joqarı bilimlendiriw mekemeleri professor -oqıtıwshılarınıń kásiplik hám pedagogikalıq sheberlik dárejesin jetilistiriwge xızmet etedi.

Moduldıń joqarı bilimlendiriwdegi áhimiyeti

Usı moduldı ózlestiriw arqalı tıńlawshılar ilimiy izertlewler sapasın jaqsılaw, jańa texnologiyalardı jaratıw, zamanagóy joqarı bilimlendiriw mekemelerinde

ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti nátiyjeli shólkemlestiriwge hám de bilimlendiriw sapasın jetilistiriwge járdem beredi.

Modul boyınsha saatlardıń bólistiriwi

Modul temaları	Auditoriyalıq oqıw júklemesi		
	Jámi	Teoriyalıq	Ámeliy shunóıwlar
Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń teoriyalıq - stilistik tiykarları	2	2	
Joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3.0» koncepciyasın engiziw máseleleri hám keleshekleri	4	2	2
Pedagogdıń ilimiy-innovciyalıq iskerligin rawajlandırıw.	2		2
Jámi:	8	4	4

TEORIYALIQ SHINIǒIWLAR MAZMUNI:

1-Tema: Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń teoriyalıq -stilistik tiykarları. (2 saat)

Joba :

1. Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń maqseti hám wazıypaları.
2. Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında” hám “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında

ilim-pándi 2030 jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasınıń mazmunı hám mánisi.

3. Ilimiy-izertlew nátiyjelerin kommerciyalastırıw hám innovciyalıq iskerliginiń huqıqıy tiykarları.

4. Ilimiy islenbeler hám kommerciyalastırıw ob'ektleri. Innovciyalıq islenbeler, mámleket ilimiy-texnikalıq programmaları, joybarları, startap-joybarlardı rásmiylestiriw.

**2-tema: Joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3. 0»
koncepciyasın engiziw máseleleri hám keleshekleri. (2 saat)**

Joba :

1. Joqarı bilimlendiriw mekemelerinde bilimlendiriw, ilim, innovaciya hám ilimiy

izertlewler nátiyjelerin kommerciyalashtiriwdıń tıǵız baylanıslılıǵın názerde tutatuǵın «Universitet 3.0» koncepciyası jáne onı basqıshpa-basqısh engiziw.

2. Zamanagóy universitetlerde texnologiyalar hám joybar basqarıwı.

3. Ilim, oylap tabıw hám texnologiyalar transferin rawajlandırıw hám innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew sistemasın jetilistiriw.

ÁMELIY SHÍNÍGÍWLAR MAZMUNÍ

**1- tema : Joqarı bilimlendiriw mekemelerinde «Universitet 3. 0»
koncepciyasın engiziw máseleleri hám keleshekleri. (2 saat)**

1. Joqarı bilimlendiriw mekemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyaların rawajlandırıw.

2. Bilimlendiriw sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw.

2- tema: Pedagogdın ilimiy- innovciyalıq iskerligin rawajlandırıw.

(2 saat)

1. Professor -oqıtıwshılardıń izertlewshi retinde baspa iskerligin rawajlandırıw : xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazaları hám olardıń xarakteristikaları. Ilimiy maqalalardıǵa qoyılǵan talaplar, maqalanı tayarlaw, baspada shıǵarıw tártipleri.

2. Pedagogdın jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Sience sistemaları tiykarında jetilistiriw.

OQÍTÍW FORMALARÍ

Usı modul boyınsha tómendegi oqıtıw formalarınan paydalanıladı:

- lekciyalar, ámeliy shınıǵıwlar (maǵlıwmatlar hám texnologiyalardı túsiniw, teoriyalıq bilimlerdi bekkemlew);

- keys (mashqalalı jaǵday yamasa úyrenilip atırǵan joybar sheshimleri boyınsha usınıs beriw qábiletin jetilistiriw, esitiw, pikir júritiw hám logikalıq juwmaqlar shıǵarıw);

- interaktiv metodlar (joybarlar sheshimi boyınsha dáliller hám tıyanaqlı argumentlerdi usınıs etiw, esitiw hám máseleler sheshimin tabıw qábiletin rawajlandırıw).

II. MODULDÍ OQÍTÍWDA PAYDALANÍLATUĞÍN INTERAKTIV BILIMLENDIRIW METODLARÍ

“KWHL” metodu

Metodtıń maqseti: Usı metod tıńlawshılarda jańa informaciyalar sistemasın qabıl etiw hám bilimlerdi sistemalastırıw maqsetinde qollanıladı, sonıń menen birge, bul metod tıńlawshılar ushın tema boyınsha tómenдеgi kestedе berilgen sorawlarǵa juwap tabıw shınıǵıwı wazıypasın belgileydi.

Know - nelerdi bilemen?

Want - neni biliwdi qáleyman?

How - qanday bilip alsam boladı?

Learn - neni úyrenip aldım?.

“KWHL” metodu

1. Nelerdi bilemen:

-

2. Nelerdi biliwdi

nelerdi biliwim kerek:

-

qáleyman,

3. Qanday etip bilip hám tawıp

alaman:

-

3. Nelerdi bilip aldım:

-

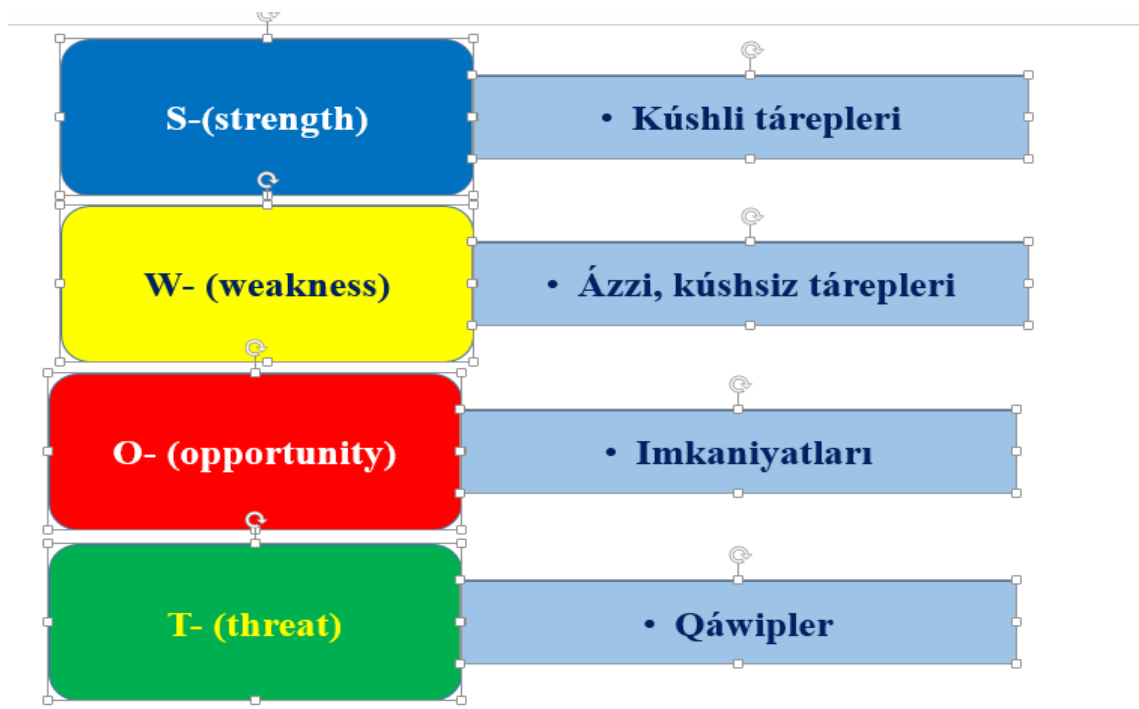
“W1H” metodu

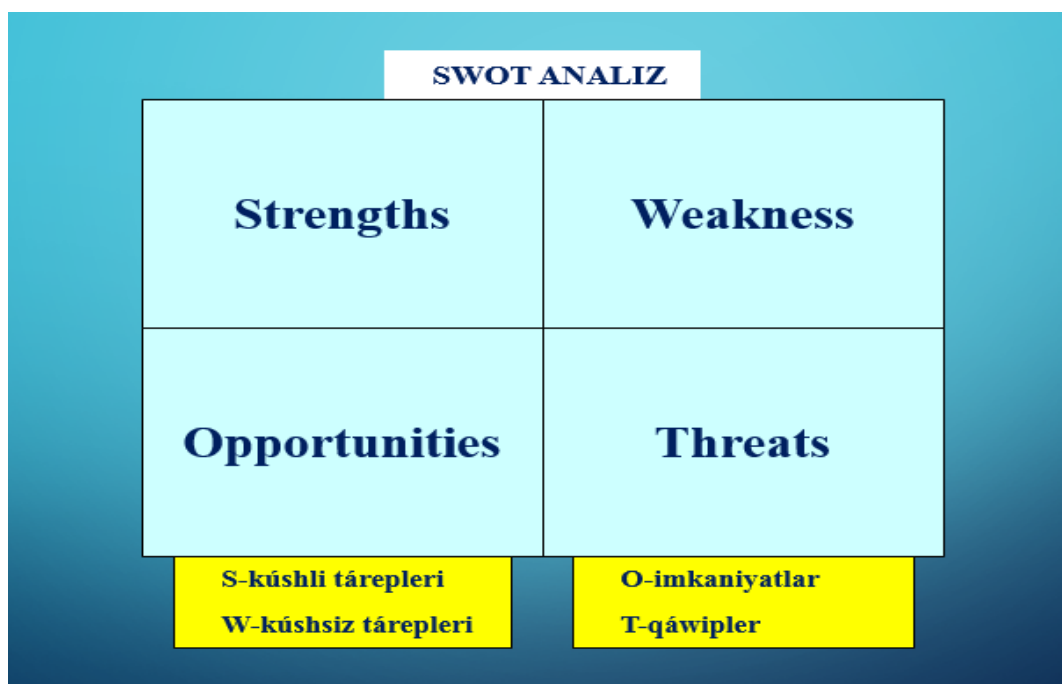
Metoddıń maqseti: Usı metod tıńlawshılarda jańa informaciyalar sistemasın qabıl etiw hám biliimlarni sistemalastırıw maqsetinde qollanıladı, sonıń menen birge, bul metod tıńlawshılar ushın tema boyınsha tómenдеgi kestedе berilgen altı sorawlarǵa juwap tabıw shınıǵıwı wazıypasın belgileydi.

What?	Ne? (tariypi, mazmunı, ne ushın qollanıladı)
Where?	Qayerea (jaylasqan, qayerden alıw múmkin)?
What kind?	Qanday? (parametrleri, túleri bar)
When?	Qashan? (qollanıladı)
Why?	Ne ushın? (qollanıladı)
How?	Qanday etip? (jaratıladı, saqlanıadı, tolıqtırılıadı, redaktorlaw múmkin)

“SWOT-analiz” metodu.

Metodtıń maqseti: bar teoriyalıq bilimler hám ámeliy tájiriybelerdi analizlew, salıstırw arqalı mashqalanı sheshiw jolların tabıwǵa, bilimlerdi bekkemlew, tákirarlaw, bahalawǵa, gárezsiz, sın kózqarastan pikirlewdi, standart bolmaǵan oylawdı qalıplestiriwge xızmet etedi.

«Keys-stadi» metodi

«**Keys-stadi**»- ingliz tilinen alingán bolıp, («case»- anıq jaǵday, hádiyse, «stadi»- úyreniw, analiz qılıw) anıq jaǵdaylardı úyreniw, analiz qılıw tiykarında oqıw processin ámelge jetilistiriwǵa qaratılǵan metod esaplanadı. Bul metod dáslep 1921-jıl Garvard universitetinde ámeliy jaǵdaylardan ekonomikalıq basqarıw pánlerin úyreniwde paydalanıw tártibinde qollanılǵan. Keyste ashıq informaciyalar-dan yamasa anıq waqıya-hádiyseden jaǵday retinde analiz ushın paydalanıw múmkin.

“Keys metodi”n ámelge jetilistiriw basqışları

1-basqış: Keys hám onıń ✓ jalǵız tártip degi audio -vizual informaciya deregi menen tanıstırıw jumıs;

✓ keys menen tanısw (tekstli, audio yamasa media formada)

✓ informaciyanı ulıwmalastırıw

✓ informaciya analizi;

✓ mashqalalardi anıqlaw

2-basqış: Keysti anıqlastiriw hám berilgen tapsırıqtı belgilew

✓ individual hám gruppada islew;

✓ mashqalalardi aktuallıq

ierarxiasini anıqlaw ;

✓ tiykarǵı mashqalalı jaǵdaynı belgilew

3-basqısh: Keystegi tiykarǵı mashqalanı analizlew arqalı berilgen tapsırmanıń sheshimi izlew, sheshiw jolların islep shıǵıw

✓ individual hám gruppada islew;

✓ alternativ sheshim jolların islep

✓ hár bir sheshimdiń

múmkinshilikleri hám tosqınlıqlardı analiz qılıw

✓ alternativ sheshimlerde tańlaw

4-basqısh: Keys sheshimin islep shıǵıw hám tiykarlaw, prezentaciya.

✓ jalǵız hám gruppada islew;

✓ alternativ variantlardı ámelde qollaw múmkinshiliklerin tiykarlash;

✓ dóretiwshilik-joybar prezentaciyanı tayarlaw

✓ juwmaqlawshı juwmaq hám jaǵday sheshiminiń ámeliy aspektlarını jaqtılandırıw

“Assesment” metodu

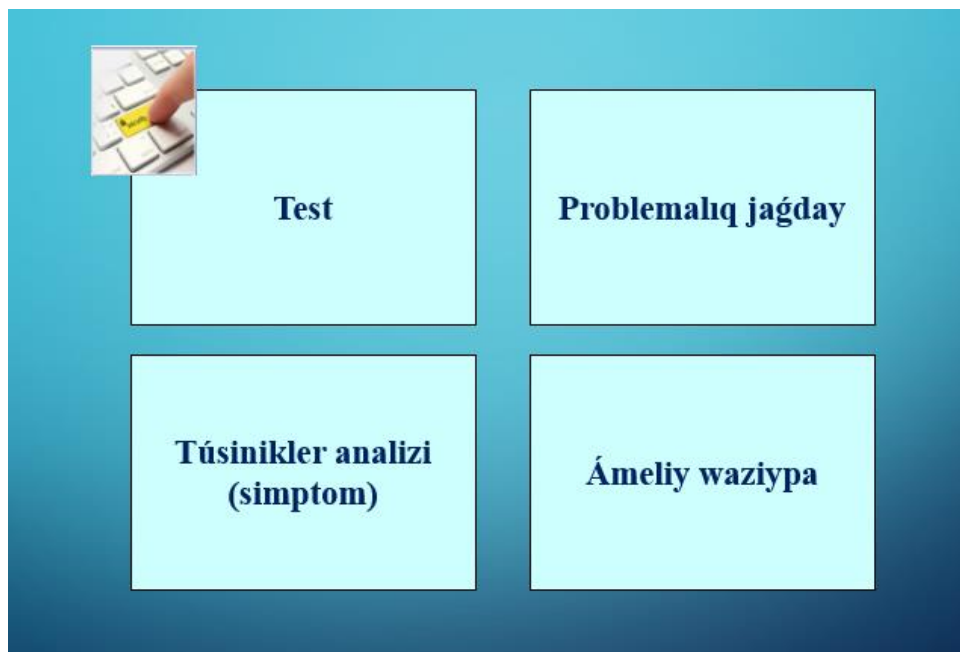
Metodtıń maqseti: Bul metod bilim alıwshılardıń bilim dárejesin bahalaw, qadaǵalaw, ózlestiriw kórsetkishi hám ámeliy kónlikpelerin tekseriwge baǵdarlangan. Usı texnika arqalı bilim alıwshılardıń biliw iskerligi túrli jónelisler (test, ámeliy kónlikpeler, mashqalalı jaǵdaylar shınıǵıwı, salıstırma analiz, simptomlardı anıqlaw) boyınsha diagnozqılınadı hám bahalanadı.

Metodtı ámelge jetilistiriw tártibi:

“Assesment”lardan lekciya shınıǵıwlarında studentlerdiń yamasa qatnasıwshılardıń bar bilim dárejesin úyreniwde, jańa maǵlıwmatlardı bayanlawda, seminar, ámeliy shınıǵıwlarda bolsa tema yamasa maǵlıwmatlardı ózlestiriw dárejesin bahalaw, sonıń menen birge, ózin-ózi bahalaw maqsetinde

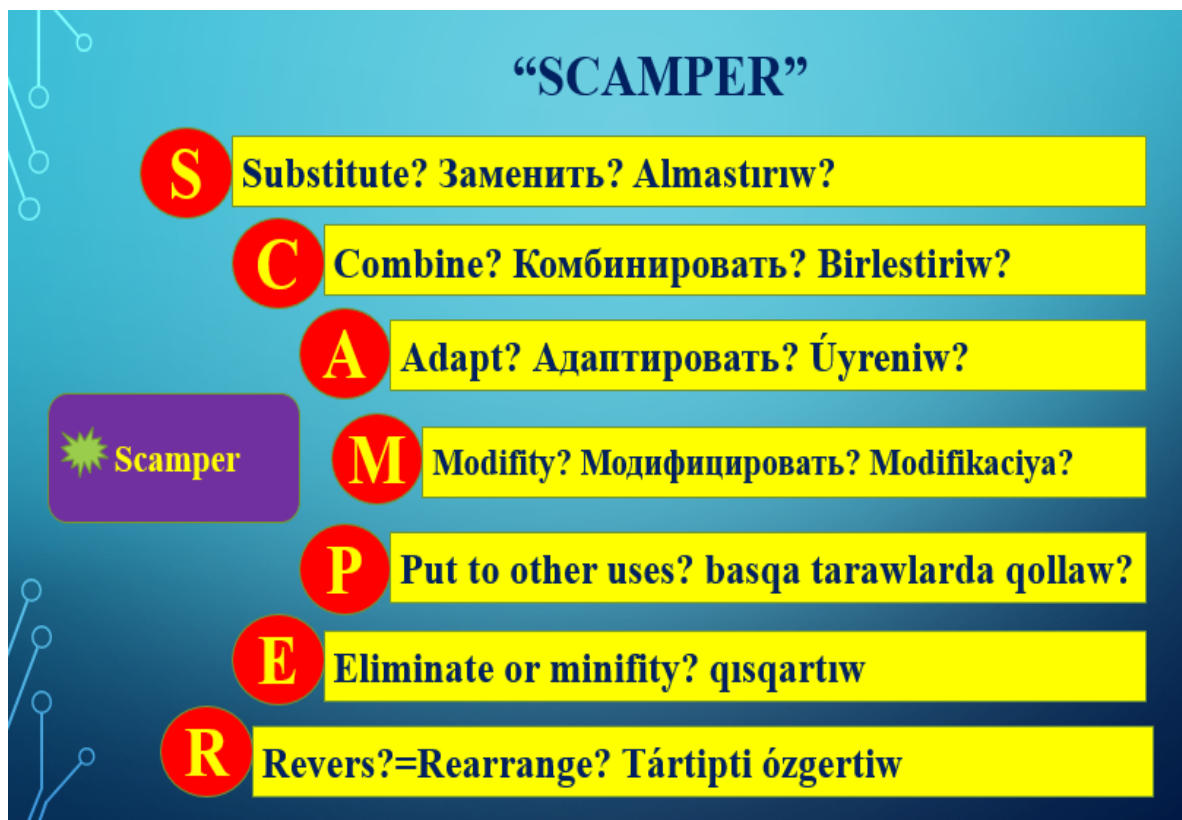

individual formada paydalanıw usınıs etiledi. Sonıń menen birge, oqıtıwshınıń dóretiwshilik qatnası hám de oqıw maqsetlerinen kelip shıǵıp, assesmentke qosımsha tapsırmalardı kirgiziw múmkin.

“SCAMPER” metodu

Metodtıń maqseti: bul metod mashqalalardı saplastırıw boyınsha jańa innovciyalıq ideyalardı islep shıǵıwǵa baǵdarlanǵan. SCAMPER “tez juwırıw” degen mánisti ańlatadı. SCAMPER túsinigi keńeytpesi (7) niń hár birinen 7 qatardan hám 3 ústemnen ibarat keste jaratıw talap etiledi.

SCAMPER sorawlar	SCAMPER sorawları (jańa ideyanı islep shıǵıw)	Bilimlendiriw sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw
S	Ne menen almastırıw múmkin?	
C	Ne menen birlestiriw múmkin?	
A	Nege maslastırıw kerek?	
M	Qalayınsha jaqsılaw múmkin?	
P	Nelerdi ózgeriw múmkin?	

(forma, túr, belgi, reń hám
basqalar)

E Jáne qanday halda qollaw
múmkin?

R Neni qayta tiklew
múmkin?

«JOYBAR» metodu

Joybar - tıńlawshılardıń arnawlı bir mashqalanı sheshiwge baǵdarlangan,
ǵárezsiz izertlewdi názerde tutatuǵın metod bolıp tabıladı.

III. TEORIYALÍQ MATERIALLAR

1-TEMA : ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASINDA ILMİY VA INNOVACION ISKERLIKTI RAWAJLANDÍRÍWDÍŃ TEORIYALÍQ METODOLOGIYALÍQ TIYKARLARÍ

Joba :

1. 1. Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń maqseti hám wazıypaları

1. 2. Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasınıń mazmunı hám mánisi.

1. 3. Ilimiy-izertlew nátiyjelerin kommerciyalastırıw hám innovciyalıq iskerliginiń huqıqıy tiykarları.

1. 4. Innovciyalıq islenbeler, mámleket ilimiy-texnikalıq baǵdarlamaları, joybarları, startap-joybarlardı rásmiylestiriw.

Tayansh sózler: ilimiy iskerlik, innovciyalıq iskerlik, innovciyalıq islenbeler, startap-joybarlar, innovciyalıq joybarlar, ámeliy izertlew, texnologiyalar transferi, tájiriybe-konstruktorlıq joybarları

1. 1. Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń maqseti hám wazıypaları

Ilim hám texnika jetiskenliklerin keń qollaǵan halda ekonomika tarmaqlarına, social hám basqa tarawlarǵa zamanagóy innovciyalıq texnologiyalardı operativ ámeldegi etiw Ózbekstan Respublikası jedel rawajlanıwınıń zárúrli shárti esaplanadı. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyayev aytıp ótkeni sıyaqlı : “Búgin biz mámleket hám jámiyet turmısınıń barlıq tarawların túpten jańalawǵa qaratılǵan innovciyalıq rawajlanıw jolına ótip atırımız. Bul biykarǵa emes, álbette. Sebebi, zaman kúsh penen rawajlanıp baratırǵan házirgi dáwirde kim utadı? Jańa pikir, jańa ideya, innovaciyaǵa tiykarlangan mámleket utadı. Innovaciya bul -

keleshek degeni. Biz ullı keleshegimizdi júzege keliw etiwdi búginnen baslaytuǵın bolsaq, onı áyne innovciyalıq ideyalar, innovciyalıq jantasıw tiykarında baslawımız kerek”.³

Jámiyet hám mámleket turmısınıń barlıq tarawları kúsh menen rawajlanıp atırǵanı reformalardı mámleketimizdiń jáhán civilizaciyasi jetekshileri qatarına kirisiw jolında tez hám sapalı ósiwdi támiyinleytuǵın zamanagóy innovciyalıq ideyalar, islenbeler hám texnologiyalarǵa tiykarlangan halda ámelge jetilistiriwdi talap etedi.⁴ Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń tiykarǵı maqseti - mámleketimizde ilimiy potencialdı jetilistiriw, joqarı bilimlendiriw mekemeleri professor -oqıtıwshılarınıń ilimiy izertlew iskerligi natiyjeliligin jetilistiriw, jáhán bilimlendiriw resursları, zamanagóy ilimiy ádebiyatlardıń elektron katalogları hám maǵlıwmatlar bazalarına kirisiw múmkinshiliklerin jaratıw sonıń menen birge, rawajlangan mámleketlerdiń aldınıǵı tájiriyesin tereń hám sın kózqarastan úyrengen halda mámleketimiz ekonomikasın sociallıq-ekonomikalıq rawajlandırıwdıń jańa basqışına alıp shıǵıwdan ibarat.

Bul boyınsha húkimetimiz tárepinen kóplegen, párman hám qararlar qabıl etildi. Atap aytqanda : Ózbekstan Respublikasınıń 2019 jıl 29 oktyabr' “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında”gi ÓRQ-576 -san, Ózbekstan Respublikasınıń 2020- jıl 24-iyulda «Innovciyalıq iskerlik haqqında» ǵı ÓRQ-630 -sanlı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2019- jıl 8-oktyabrdaǵı “Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasını tastıyıqlaw haqqında”ǵı PF-5847-sanlı, 2020-jıl 29-oktyabrdegi “Ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasını tastıyıqlaw haqqında”ǵı PF-6097-sanlı qararları bolıp tabıladı. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2019-jıl 8-oktyabrdegi “Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasını

---

³ Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.- Тошкент. “Ўзбекистон” НМИУ, 2018.-Б.23.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5544-сонли Фармони 2018 й. 21.09.

tastıyqlaw haqqında”ğı PF-5847-sanlı Pármanına tiykarlanıp Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrliǵı hám de Ministrler Keńesi janındaǵı Bilimlendiriw sapasın qadaǵalaw mámleketlik inspekciyasınıń Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrliǵı janındaǵı Jámıyechilik keńesi hám de Ózbekstan joqarı bilimlendiriw mekemeleri rektorları keńesi negizinde mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkem formasındaǵı Respublika joqarı bilimlendiriw keńesin (keyingi orınlarda — Keńes) shólkemlestiriw haqqındaǵı usınısına razılıq berildi.

Bul pármanga tiykarlanıp Keńestiń tiykarǵı wazıypalarınıń biri etip joqarı bilimlendiriw sistemasında kadrlar tayarlaw, qayta tayarlaw, mamanlıǵın jetilistiriw hám pedagoglardıń ilimiy-innovciyalıq iskerligin rawajlandırıw boyınsha islerdi mazmunlı hám maqsetli shólkemlestiriw maydanınan usınıs hám pikirler islep shıǵıw belgilendi.

Sonıń menen birge, bul páрман menen Ózbekstan Respublikası joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyası tastıyqlandı. Ózbekstan Respublikası Joqarı bilimlendiriw sistemasın 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyası joqarı bilimlendiriw sistemasın sociallıq tarawdıń hám ekonomika tarmaqları mútajliklerinen kelip shıqqan halda, ilim, bilimlendiriw hám islep shıǵarıwdıń bekkem integraciyasın támiyinlew tiykarında bilimlendiriw sapasın jaqsılaw, básekige shıdamlı kadrlar tayarlaw, ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti nátiyjeli shólkemlestiriw, xalıq aralıq sheriklikti rawajlandırıw maqsetinde islep shıǵıldı. Bul koncepciyanıń “Joqarı bilimlendiriw sistemasınıń házirgi jaǵdayı hám bar bolǵan máseleler” babında joqarı maman kadrlar tayarlaw boyınsha joqarı bilimlendiriw sisteması aldında búgingi kúnde óz sheshimin kútip atırǵan bir qatar aktual másele hám kemshilikler saqlanıp qalıǵ atırǵanı, atap aytqanda ilimiy-izertlew hám innovciyalıq iskerlik salasında :

✓ joqarı bilimlendiriw mekemeleri ilimiy iskerligi ayaqlardı sociallıq-ekonomikalıq rawajlandırıw kelesheklerinen kelip shıǵıp shólkemlestirilmegen,

✓ analizler tiykarında innovciyalıq rawajlanıwdı prognozlastırıw iskerligi jolǵa qoyılmalığı ;

✓ innovciyalıq iskerlik, izertlew nátiyjelerin ámeliyatqa keń engiziw, ilimiy islenbelerdi kommerciyalastırıw, ilimiy-izertlew jumıslarına intalı jaslardı tartıw nátiyjeliligi jetkilikli emes, bilimlendiriw, ilim hám islep shıǵarıwdıń bekkem integraciyası támiyinlenbegenligi;

✓ joqarı bilimlendiriw mekemeleriniń ilimiy potencialı tek 36,4 procentti qurawı ;

✓ ilimiy dárejege iye xızmetkerlerdiń ortasha jası 49 bolıp (ilim doktorlari — 56 jas, filosofiya doktorlari hám ilim kandidatleri — 43 jas), joqarı bolıp qalıp atırlıǵı, ilim doktorlari arasında pensiya jasındaǵılardıń úlesi 45 procentti qurawı;

✓ ilimiy-izertlew jumısları sociallıq tarawdıń hám ekonomika tarmaqlarındaǵı bar bolǵan máseleler sheshimine qaratılmaǵanlıǵı;

✓ sońǵı jıllarda abıraylı xalıq aralıq ilimiy jurnallarda baspadan shıǵarılǵan maqalalarǵa kóshirip alınǵanlar sanı kemligi;

✓ ilimiy-izertlew jumısları menen shuǵıllanıp atırǵan professor -oqıtıwshılar, ilimiy xızmetkerler hám jas ilimpazlar iskerligin xoshametlewdiń unamlı mexanizmleri jaratılmaǵanlıǵı ayrıqsha aytıp ótilgen.

Koncepciyada joqarı bilimlendiriw mekemelerinde ilimiy-izertlew jumısları nátiyjeliligini jetilistiriw, jaslardı ilimiy iskerlikke keń tartıw, ilim-pándiń innovciyalıq infrastrukturasın qalıplestiriw boyınsha tómendegi wazıypalardı ámelge asırılıwı belgilendi:

➤ joqarı bilimlendiriw mekemelerinde bilimlendiriw, ilim, innovciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalastırıw ajıralmas baylanıslılıǵın názerde tutatıwın «Universitet 3.0» koncepciyasını basqıshpa-basqısh engiziw;

➤ shet el investiciyalardı keń tartıw, pullıq xızmetler kólemin keńeytiw hám basqa byudjetten tısqarı aqshalar esabına joqarı bilimlendiriw mekemeleri quramında texnopark, fonsayt, texnologiyalar transferi, startap, akselerator oraylardı shólkemlestiriw hám de olardı tiyisli tarmaq, tarawdıń hám aymaqlardıń sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıwın izertlew hám prognozlastırıw boyınsha iskerlik alıp barıwın támiyinlew;

➤ professor -oqıtıwshılar, ilimiy izleniwshiler, doktorantlar, magistratura hám bakalavriat studentlerin shólkemlestirilip atırǵan texnoparklarda ilimiy hám innovciyalıq iskerlik alıp barıwına erisiw erisiw;

➤ byudjetten tısqarı aqshalar esabına startap joybarları tiykarında kommerciyalastırıw potencialı joqarı bolǵan jańa ónimler hám texnika texnologiyalardı jaratıw arqalı joqarı bilimlendiriw mekemeleri janında ilimiy-izertlew nátiyjelerin ámeliyatqa engiziw menen shuǵıllanatuǵın «spin-off» hám «spin-out» kárxanaların shólkemlestiriw, akademikalıq isbilermenlikti rawajlandırıw ;

➤ xalıq aralıq SciVal informacion-analiz sisteması járdeminde jáhándéǵı ilimiy-izertlew nátiyjelerin analiz etip barıw tiykarında ilim-pándiń aldınǵı jetiskenlikleri menen uyqas rawajlanıwın támiyinlew;

➤ abıraylı xalıq aralıq ilimiy jurnallarda maqalalar basıp shıǵarıw iskerligin qollap-quwatlaw mexanizmlerin engiziw;

➤ joqarı bilimlendiriw mekemeleri ilimiy jurnallarınıń Scopus, ScienceDirect hám basqa xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalarına basqıshpa-basqısh kiritiliwin támiyinlew;

➤ fundamental, ámeliy hám innovciyalıq ilimiy izertlewlerdi rawajlandırıw, bar bolǵan ilimiy mekteplerdi saqlap qalıw hám jańaların jaratıw, olardıń kadrlar potencialın bekkemlew, bunda intalı jaslardıń ilimge keń qosılıwın xoshametlew;

➤ xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazasına kiretuǵın abıraylı ilimiy baspalarda maqalalar daǵaza qılıw arqalı iskerliginiń ilimiy nátiyjeleri xalıq aralıq dárejede tán alınıwın belgileytuǵın kórsetkish «Xirsh» indeksi (h-indeks) joqarı bolǵan ilimpazlar, professor -oqıtıwshılar hám de jas ilimiy izleniwshilerdi byudjetten tısqarı aqshalar esabınan materiallıq xoshametlendirip barıw sistemasın engiziw;

➤ joqarı bilimlendiriw mekemelerinde alıp barılıp atırǵan ilimiy izertlewler sapasın kóteriwi, olardı statistikalıq, texnikalıq hám basqa maǵlıwmatlar menen támiyinlew mexanizmlerin jaratıw, bul boyınsha tiyisli normativ-huqıqıy hújjetlerdi qabıllaw ;

➤ professor -oqıtıwshılar quramınıń ilimiy dáreje hám ataqlarǵa iye xızmetkerler jası kózqarasınan optimal qatnasqa erisiw;

➤ ilimiy-izertlew mekemeleri ilimpazların bilimlendiriw procesi hám ilimiy basshılıqqa tartıw, magistratura hám doktorantura basqıshlarındaqı ilimiy jumıslardı usı ilimiy-izertlew mekemelerinde alıp barılıwı hám de qorǵalıwın támiyinlew;

➤ jáhán ilimiy izertlewler bazarı tendenciylarınan kelip shıǵıp, hár bir joqarı bilimlendiriw shólkeminde (fakul'tet, kafedra hám laboratoriyalar kesiminde) ilimiy izertlewlerdi tar hám pánleraralıq tarawlarǵa qánigeliklestiriw, olardı islep shıǵarıw hám aymaqlıq rawajlanıw mútajliklerine maslastırıw, salıstırmalı ústemlikke iye bolǵan perspektivalı ilimiy baǵdarlardı belgilew, bul baǵdarlarda joqarı maman professor -oqıtıwshılar hám studentler úlesin jetilistiriw ;

➤ Tashkent mámleket texnika universiteti janındaǵı Ózbekstan -Yaponiya jaslar innovaciya orayı, Tashkent toqımashılıq hám jeńil sanaat institutı janındaǵı Oqıw –metodikalıq toqımashılıq texnoparki hám de Úrgenish mámleketlik universiteti janındaǵı «Xorezm» innovciyalıq texnoparkiniń iskerligi nátiyjeliligin jetilistiriw;

➤ xalıq aralıq finans institutlarınıń jeńillikli qarjların keń tartıw arqalı innovciyalıq iskerlik infrastrukturasın jetilistiriw maqsetinde «Kletka hám molekulyar biotexnologiya», «Medicinalıq genetikalıqa», «Ekofiziologiya», «Materialtanıwshılıq», «Energiya tejewshi texnologiyalar, qadaǵalaw -ólshew hám avtomatlastırılǵan sistemalar», «Qurılıs materialları» hám de «Azıq-awqat ónimleri hám texnologiyası» baǵdarları boyınsha 7 joqarı bilimlendiriw mekemeleriaralıq ilimiy-izertlew laboratoriyasın shólkemlestiriw;

➤ Ózbekstan Milliy universiteti janında Nanotexnologiyalardı rawajlandırıw orayı, Yarım ótkezgishler fizikasi hám mikroelektronika ilimiy-izertlew institutı, Biofizika hám bioximiya institutı, Intellektuallıq programmalıq sistemalar ilimiy-ámeliy orayında zamanagóy ilimiy-izertlewler alıp barılıwın támiyinlew hám rawajlantırıp barıw;

➤ ilim salasında xalıq aralıq sheriklikti rawajlandırıw, Ózbekstan Respublikası Ilimler akademiyasınıń tiyisli institutları hám de abıraylı shet el joqarı bilimlendiriw hám ilimiy izertlew mekemeleri menen jetekshi jergilikli joqarı bilimlendiriw mekemeleriniń aktiv sherikligin jolǵa qoyıw, bunda mentorlik modelinen keń paydalanıw;

➤ professor -oqıtıwshılar tárepinen júritiliwi kerek bolǵan túrli jurnal hám oqıw -stilistik hújjetler sanın qatań kemeytiw arqalı olardıń ilimiy iskerligin jedellestiriw;

➤ ilimiy-izertlew jumısların sociallıq tarawdıń hám ekonomika tarmaqlarıdaǵı, sonday-aq aymaqlıq kólemdegi orın alǵan mashqalalardıń innovciyalıq sheshimine qaratıw, pánler tutaslıǵıdaǵı mashqalalardı keń izertlew;

➤ ziyrek jaslardı anıqlaw, akademikalıq liceylerge tartıw, joqarı bilimlendiriw mekemelerine tańlap alıw, tereńlestirilgen bilimlendiriw baǵdarlamaları tiykarında oqıtıw, olardıń pán olimpiadalarıdaǵı qatnasın keńeytiw,

➤ ilimiy jumısqa bolǵan qızıǵıwshılıǵın jetilistiriw, «ustaz-shágirt» sisteması tiykarında tiyisli tarawda joqarı nátiyjelerge erisken maman qánigelerge biriktiriw, buǵan baylanıslıǵı maǵlıwmatlar elektron bazasın jaratıw ;

➤ joqarı bilimlendiriw mekemeleriniń Jaslar akademiyası hám de ilim hám texnologiyalar boyınsha respublika keńesi menen sherikligin jolǵa qoyıw hám rawajlantırıp barıw ;

➤ joqarı bilimlendiriw mekemeleri ilimiy potencialın jetilistiriw, maqsetli doktorantura arqalı ilimiy hám ilimiy-pedagog kadrlar tayarlaw sistemasın rawajlandırıw ;

➤ shet el joqarı bilimlendiriw mekemeleri menen sheriklikte qospa ilimiy dáreje programmaların islep shıǵıw ;

➤ joqarı oqıw jurttan keyingi bilimlendiriw institutları iskerligin shet el tájiriybe tiykarında jetilistiriw, ilimiy keńesler hám qorǵawlar sistemasın xalıq aralıq tájiriybege muwapıqlastırıw ;

➤ ilimiy dárejeler hám ataqlar beriw kepillikin basqıshpa-basqısh joqarı bilimlendiriw mekemelerine beriw;

➤ doktoranturağa qabil qılıw shártlerin belgilewde joqarı bilimlendiriw mekemelerine erkinlik beriw, talabanlardı tańlap alıwda olardıń ilimiy jetiskenliklerine ayrıqsha itibar qaratıw ;

➤ ilimiy dárejeler beretuǵın ilimiy keńesler jıynalısların ayaqlardaǵı joqarı bilimlendiriw mekemelerinden turıp onlayn baqlaw platformasını jaratıw.

Sonıń menen birge, koncepciyada joqarı bilimlendiriw mekemeleri professor oqıtıwshıları, ilimiy izleniwshiler, doktorantları, bakalavriat hám magistratura studentleriniń joqarı impakt-faktorga iye abıraylı xalıq aralıq ilimiy jurnallarda maqalalar basıp shıǵarıw, maqalalarǵa kóshirip alınǵanlıq kórsetkishlerin jetilistiriw, sonıń menen birge respublika ilimiy jurnalların xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazasına basqıshpa-basqısh kiritiliwin támiyinlew, Ózbekstan joqarı bilimlendiriw sistemasın Oraylıq Aziyada xalıq aralıq bilimlendiriw programmaların ámelge jetilistiriwshı «hab»qa aylandırıw, joqarı bilimlendiriwdiń investiciyalıq ózine tartıwın jetilistiriw, shet el bilimlendiriw hám ilim texnologiyaların jalp etiw, bilimlendiriwdiń islep shıǵarıw kárxanaları hám ilimiy-izertlew institutları menen óz-ara mápli sherikligin jolǵa qoyıw sıyaqlı wazıypalardı ámelge jetilistiriw názerde tutılǵan.

1. 2. Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı, “Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı Nızamları hám de Ózbekstan Respublikasında ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasınıń mazmunı hám mánisi.

Ózbekstan Respublikasınıń 2019-jıl 29-oktyabrde “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı ÓRQ-576-sanlı Nızamı qabıllandı. Usı Nızamnıń maqseti ilim hám ilimiy iskerlik salasındaǵı qatnaslardı tártipke salıw bolıp tabıladı. Nızam 6 bap, 46 statiyadan ibarat bolıp, 1-babı. Ulıwma qaǵıydalar, 2-babı. Ilim hám ilimiy jumıs salasın tártipke salıw, 3-babı. Ilimiy jumıs jáne onıń subyektleri, 4-babı. Ilimiy jumıstı shólkemlestiriw hám bahalaw, 5-babı. Ilim hám ilimiy iskerlik salasın finanslıq támiyinlew hám de 6-babı. Juwmaqlawshı qaǵıydalarǵa qaratılǵan.

«Ilim hám ilimiy jumıs haqqında»ǵı Nızamnıń 3-statıyasında ilim hám ilimiy iskerlik salasınıń tiykarǵı principleri:

- ❖ ilimiy dóretiwshilik hám informaciya erkinligi;
- ❖ nátiyjelilik hám dóretiwshilik báseki; mápdarlıq hám xoshametlew;
- ❖ ilimiy ekspertizanıń halıslıǵı; insannıń ómiri hám salamatlıǵı, qorshaǵan ortalıqqa ziyan jetkizbew sıyaqlılar belgilengen.

4-statıyasında bolsa ilim hám ilimiy iskerlik salasınıń tiykarǵı baǵdarları etip tómendegi:

- ❖ ilim hám ilimiy iskerlikti rawajlandırıw arqalı milliy ekonomika básekige shıdamlılıǵı hám de nátiyjeliligine erisiw;

- ❖ ilim hám texnologiyalardı rawajlandırıwdıń ústem turatıǵın baǵdarların belgilew hám resursların maqsetli jóneltiriw;

- ❖ mámleket ilimiy programmaların islep shıǵıw, tiykarlantirilgan baslamashılıq hám joybarlardı qollap-quwatlaw ;

- ❖ ilimge umtılw jáne onıń tartımlılıq ortalıǵın qalıplestiriw, jaslardı ilimiy iskerlikke tartıw, jas talant iyelerin tayarlap barıw ;

- ❖ intellektuallıq múlk obyektlerine bolǵan huqıqlardı qorgaw ;

- ❖ ilim hám ilimiy iskerlik salasın finanslıq támiyinlewdi aqılǵa say arttırıp barıw ;

- ❖ ilim, bilimlendiriw hám óndiristiń tıǵız baylanıslılıǵın támiyinlew hám de onnan mápdarlıqtı jetilistiriw ;

- ❖ ilim hám ilimiy iskerlik salasınıń informaciya mákanı menen ajıralmas baylanıslılıǵın támiyinlew;

- ❖ ilim hám ilimiy iskerlik salasında xalıq aralıq sheriklikti rawajlandırıwdan ibarat ekenligi belgilep qoyılǵan.

Nızamnıń 11-statıyasında jaslardı ilim hám ilimiy iskerlikke jırtıwǵa qaratılǵan bolıp:

- ❖ ol jaǵdayda tiyisli mámleket programmaların islep shıǵıw ;

- ❖ bilimlendiriw mekemesinde uqıplardı anıqlaw, tańlaw, tárbiyalaw boyınsha tiyisli ilajlar alıp barıw ;

❖ tiyisli baǵdarlar boyınsha qánigelestirilgen mektepler, mektep-internatlar, arnawlı klasslar, oraylar hám oqıw kursları shólkemlestiriw;

❖ bilimlendiriw processinde iyelengen bilimlerdi kúndelik turmıs hám kásiplik iskerlikte nátiyjeli qollay alıwǵa ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw baǵdarlaw

❖ bilimlendiriw alıwshılar ortasında túrli tańlawlar uyushtirib barıw hám xoshametlew; sırt el jetekshi ilimiy shólkemleri hám bilimlendiriw mákemelerine magistratura hám doktorantura programmaların otaw, ilimiy tájiriye jetilistiriw,

❖ tájiriye arttırıwǵa jiberiw arqalı hám basqa sırtqı kórinislerde ámelge asırılıwı hám de jas ilimpazlardıń ilimiy shólkemler hám bilimlendiriw mákemeleri, islep shıǵarıw hám basqa tarmaqlar daǵı ilimiy awqamları mámleket tárepinen qollap quwatlaw sonıń menen birge ilimiy shólkemler hám joqarı bilimlendiriw mákemelerinde jas ilimpazlar hám studentlerdiń ilimiy iskerlik júrgiziwi ushın tiyisli shárt-shárayatlar

jaratılıwı aytıp ótken.

Nızamnıń 21- hám 22- statiyaları tikkeley ilim hám bilimlendiriw hám de islep shıǵarıwdıń tıǵız baylanıslılıǵı qaratilǵan bolıp, bunda :

- bilimlendiriw procesiniń sapası hám natijeliligin jetilistiriw ;
- Bilim alıwshılarda ilimiy oylawdı rawajlandırıw ;
- pedagog kadrlardıń ilimiy potencialın jetilistirip barıw ;
- «ustaz — shágirt» mektep hám dástúrlerineni bekkemlew, ilimiy izleniwshilerdiń ziyalı keleshek áwladın qalıplestiriw;
- ilim hám texnologiyalardı rawajlandırıwdıń ústem turatúǵın baǵdarları boyınsha joqarı maman qánigelerdi tayarlap barıw arqalı támiyinlew;
- innovciyalıq ónimler hám xızmetlerdi jaratıw hám de qóllaw ushın qolay ortalıqtı qalıplestiriw;
- innovciyalardı ámeldegi etiwden mápdarlıqtıń shólkemlestirilgen-huqıqıy sistemasın rawajlanıwlashtirip barıw ;

- isbilermenlik sub'ektlari janında tiyisli baǵdarlarda ilimiy shólkemlerdiń iskerligin jolǵa qoyıw, ilimiy iskerlik júrgizeip atırǵan shet elli sherikler menen basqıshpa-basqısh hám nátiyjeli sheriklikti jolǵa qoyıw ;

- innovciyalıq infrastrukturani (texnologiya parklari, texnologiyalardı tarqatıw (texnologiyalar transferi) orayları, innovciyalıq klasterler,venchur fondları, biznes-inkubatorlar hám basqalardı) rawajlandırıw ;

- jeke ilimiy shólkemler iskerligin jolǵa qoyıw ;

- innovciyalıq isbilermenlikti qollap-quwatlaw názerde tutılǵan.

Sonıń menen birge, Nızamda ilimiy dárejeli kadrlardı tayarlaw máselelerine pát berilip, ol jaǵdayda ilimiy dárejeli kadrlardı tayarlaw tayansh doktorantura, doktorantura hám erkin izleniwshilik tiykarında ámelge asırılıwı, tayanısh doktorantura hám doktorantura sheńberindegi ilimiy jumıslardı óndiris shıǵarıwdan bóleklengen halda alıp barılıwı hám de erkin izleniwshilik sheńberindegi ilimiy iskerlik islep shıǵarıwdan ajralmaǵan halda alıp barılıwı ayıladı.Usı nızamnıń 41-statiyasında Ózbekstan Respublikasınıń ilim hám ilimiy iskerlik salasında xalıq aralıq sherikligi milliy ilimiy mekteplerdiń jáhán kóleminde óz ornına ıyelewi, dúnya ilimi hám texnologiyaları aldınıǵı jetiskenliklerinen milliy ekonomika básikege shıdamlılıǵın kóteriwdе paydalanıw, shet el, xalıq investiciyaları, shet ellik jetik ilimiy hám texnologiya orayları, ilimpazlar, qánigelerdi mámleketke jalp etiw máseleleri belgilengen.

Ózbekstan Respublikasınıń 2020 jıl 24 iyulda «Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı ÓRQ-630 -sanlı Nızamı qabıl etilgen. Nızamnıń maqseti innovciyalıq iskerlik salasındaǵı munasábetlerdi tártipke salıwdan ibarat. Ol 6 bap, 39 statianı óz ishine alǵan bolıp, onıń 1-babı Ulıwma qaǵıydalar, 2-babı Innovciyalıq iskerlikti mámleket tárepinen tártipke salıw, 3-babı Innovciyalıq iskerlikti ámelge jetilistiriw, 4-babı Innovciyalıq infrastruktura, 5-babı Innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew hám 6 -babı Juwmaqlawshı qaǵıydalarǵa arnalǵan. Nızamda innovaciya, innovciyalıq infrastruktura, innovciyalıq joybar, innovciyalıq iskerlik, texnologiya-lar transferi hám jańa islenbeler túsiniklerine tómendegishe tariypler keltiriledi:

Innovaciya — puqaralıq qollawǵa kiritilgen yamasa jeke mútajlikler ushın paydalaniletuǵın, qollanılıwı ámeliyatda úlken sociallıq-ekonomikalıq nátiyjege erisiwdi támiyinleytuǵın jańa islenbe.

Innovciyalıq infrastruktura — innovciyalıq iskerlikti materiallıq-texnikalıq, finanslıq, shólkemlestirilgen-stilistik, informaciya, konsul'tativ hám basqa tárepten támiyinleytuǵın kárxanalar, shólkemler, mákemeler, múlkshiliktiń qálegen formasındaǵı olar birlespeleriniń kompleksi bolıp tabıladı.

Innovciyalıq joybar — jańa islenbeler jaratıw ushın orınlaw múddetlerin, atqarıwshılardı, finanslıq támiynlew dáreklerin hám tiyisli infrastrukturani qáleplestiriwdi názerde tutatuǵın ilajlar kompleksi bolıp tabıladı.

Innovciyalıq iskerlik — jańa islenbelerdi shólkemlestiriw, sonıń menen birge islep shıǵarıw salasında olardıń ótkeriliwi hám ámelge asırılıwın támiynlew boyınsha iskerlik túri.

Texnologiyalar transferi — jańa islenbeni ol alınatuǵın (islep shıǵarılatuǵın) tarawdan ámelde qóllaw tarawına ótkeriwge qaratılǵan ilajlar kompleksi bolıp tabıladı.

Innovciyalıq islenbe — ámeldegi uqsas intellektuallıq iskerlik nátiyjelerine salıstırǵanda jańa belgilerge iye bolǵan, ámelde qóllaw múmkin bolǵan hám ámeliyatda onnan paydalanǵanda úlken sociallıq-ekonomikalıq nátiyjege erisiwdi támiyinley alatuǵın intellektuallıq iskerlik nátiyjesi bolıp tabıladı.

Bul Nızamda texnologiyalar transferiniń ústem turatuǵın baǵdarları hám usılları, texnologiyalar transferi mexanizmleri, texnologiyalar transferin ámelge jetilistiriw máseleleri, texnologiyalar transferi ushın shártnama dúziw hám dizimnen ótkeriw qaǵıydaları belgilengen.

Sonıń menen birge intellektuallıq múlk obyektine tiyisli huqıq iyesiniń shólkem ustav fondidagi úlesi muǵdarı shólkemlestiriwshilerdiń óz-ara shártlesiwı boyınsha belgileniwı hám mámleket ushın strategiyalıq áhmiyetke iye bolǵan yamasa mámleket sırlarına kiretuǵın maǵlıwmatlardı óz ishine alǵan jańa islenbelerdi kommerciyalastırıw mámleket sırların saqlaw haqqındaǵı nızam hújjetlerine muwapıq ámelge asırılıwı kórsetip ótilgen.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 29-oktyabrde “Ilim-pánda 2030- jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasını tastıyqlaw haqqında»ǵı PF-6097-sanlı Pármanı qabil etilgen. Koncepciya 5 bap hám 5 paragraftan ibarat. Ilim-pánda 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasınıń strategiyalıq maqseti - milliy ekonomikanı rawajlandırıwdıń innovciyalıq hám joqarı texnologiyalıq formatına ótiw, mámleketimizdiń básiwshilikler iske salıw hám tuwrı jumısa, innovciyalıq ónimler kólemin keńeytiw, jedel ekonomikalıq ósiwdi támiyinleytuǵın baǵdarlarǵa investiciyalardı jóneltiriw, xalıq turmıs dárejesin bir neshe ese jaqsılaw, sociallıq tarawdaǵı aktual máselelerdiń innovciyalıq jantasıwǵa hám de ilimiy izertlewler hám erisilgen nátiyjelerge tiykarlangan ilimiy sheshimin tabıw, xalıq aralıq kólemde ilimiy sheriklikti rawajlandırıw sonıń menen birge «Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı hám «Innovciyalıq iskerlik haqqında»ǵı nızamlar orınlanıwın támiyinlew esaplanadı.

Koncepciya ilim hám ilimiy iskerlikti rawajlandırıwdıń ústem turatuǵın baǵdarları, wazıypaları, orta hám uzaq múddetli keleshektegi rawajlanıw basqıshların belgilep beredi hám de tarawǵa tiyisli maqsetli programmalar hám kompleks ilajlardı islep shıǵıw ushın tiykar boladı. Koncepciyada jaqın keleshekte ilim salasında sheshiliw zárúr bolǵan on toǵız tiykarǵı máseleler kórsetip ótildi. Ilim-pánda rawajlandırıwdıń ústem turatuǵın baǵdarları etip ilim salasında basqarıw sistemasın jetilistiriw, ilim hám ilimiy jumıstı finanslıq támiyinlew sistemasın jetilistiriw hám de finanslıq támiyinlew dárekerin diversifikaciyalaw, joqarı maman ilimiy hám injener kadrlar tayarlaw hám de olardı ilimiy iskerlikke jóneltiriw, ilim-pánda rawajlandırıwdıń zamanagóy infrastrukturasını jaratıw, ilim rawajlanıwına kómeklesetuǵın zamanagóy informaciya ortalıǵın qalıplestiriw belgilendi.

Koncepciyada ilim salasında basqarıw sistemasın jetilistiriw boyınsha tómendegi jumıslar ámelge asırılıwı belgilendi:

- jáhán tájiriybesinde joybarlıq basqarıw óziniń natıyjeliligini kórsetip atırǵanın inabatqa alıp, ilim-pánda basqarıwda programmalıq maqsetli jantasıwdı qóllaw, jańa basqarıw quralların qollaw hám olardan paydalanıw jolǵa qoyıw ;

- respublikada ilimiy tarawdıń jaǵdayı hám kelesinde rawajlanıwın anıqlaw ushın maqsetli kórsetkishlerdiń strategiyalıq tárepten maqul túsetuǵın bazasın, ilimiy jumıs salasındaǵı tereń, tolıq ekspert-analiz hám prognoz jumısların tayarlaw hám de ámelge jetilistiriw boyınsha milliy programma islep shıǵıw ;

- ilimiy shólkemlerdiń jaǵdayı hám jumıs iskerligin bahalaw, ilim-pándi rawajlandırıw boyınsha mámleket siyasatın muwapıqlastırıw hám strategiyalıq rawajlanıwdıń wazıypa hám de baǵdarların belgilew, ilimiy-izertlew tarawı rawajlanıwınıń unamsız hám unamlı táreplerin anıqlaw ushın sistemalı túrde (hár úsh jılda bir márte) jergilikli ilimiy potencial, mámleket ilimiy-texnikalıq ekspertizasi hám ilim-pándi rawajlandırıwdıń ústem turatuǵın baǵdarları xalıq aralıq audit shólkemleri tárepinen ǵárezsiz ilim auditinan ótkeriw;

- kepillikli mámleket organı tárepinen jıllıq monitoring sisteması jolǵa qoyıw, baǵdarlarınan kelip shıqqan halda ǵárezsiz ilim auditi nátiyjeleri menen uyqaslastırılǵan ilimiy shólkemlerdiń milliy reyting sisteması qalıplestiriw;

- ilimiy hám texnikalıq rawajlanıwdıń abzallıqları hám kemshilikleri haqqındaǵı juwmaq shıǵarıwǵa múmkinshilik beretuǵın, hár bir tarawdıń innovciyalıq rawajlanıwındaǵı perspektivalı ilimiy hám texnologiyalıq baǵdarların anıqlaw, ilimiy, texnikalıq hám sanaat

- texnologiyalıq iskerlik nátiyjelerin ekonomikalıq bahalaw maqsetinde forsayt gruppaları shólkemlestiriw hám forsayt izertlewleri ótkerip barıw ;

- ústem turatuǵın qádem retinde ilimiy shólkem basshısı lawazımına ilim sistemasın basqarıw kónlikpesine hám ekonomikalıq bilimge iye bolǵan jas qánigeni belgilew ámeliyatı kirgiziw;

- ilimde ózin ózi basqarıw sistemasın rawajlandırıw arqalı mámleket hám ilimiy shólkemler ortasında sociallıq sheriklikti kúsheytiw hám de onıń sheńberinde joybarlardı ámelge jetilistiriw, ilimiy jónelislerdi qalıplestiriw hám olardıń nátiyjeli iskerlik júrgiziwin támiyinlew hám de ilimiy mektepler, ilim wákilleri hám jetekshi ilimpazlardıń tarawdaǵı juwapkerligin jetilistiriw maqsetinde hár bir ilim baǵdarları boyınsha mámleketlik emes kommerciyalıq bolmaǵan shólkemleri retinde ilim jámiyetleri shólkemlestiriw.

Ilim hám ilimiy iskerlikti finanslıq támiynlew sistemasın jetilistiriw hám finanslıq támiynlew dáreklerin diversifikaciyalaw boyınsha tómendegi jumıslar ámelge asırıladı :

- ilim tarawına jóneltiriletuǵın aqshalar basqıshpa-basqısh 2022-jılǵa shekem jalpı ishki ónimdiń 0, 8 procenti muǵdarınasha asırıladı. Bunda baǵdarlangan aqshalar mámleketti sociallıq-ekonomikalıq rawajlandırıwdıń strategiyalıq zárúrli baǵdarlarına muwapıq ilimiy-izertlewlerdi shólkemlestiriw hám tereń ilimdi talap etiwshi ónimler jaratıw boyınsha ilimge tiyisli mámleket, aymaqlıq hám xalıq aralıq programmalardı hám de startup joybarlardı mámleket buyırtpası tańlawlarına kóre finanslıq támiynlewge, jańa islenbelerdi kommerciyalastırıw, zamanagóy ilim baǵdarları boyınsha infrastrukturalardı shólkemlestiriw, ilimiy shólkemlerdiń materiallıq-texnikalıqa bazasın jańalap barıw, joqarı oqıw ornınan keyingi bilimlendiriw (doktorantura) institutın finanslıq támiynlew sıyaqlı joybarlastırılǵan ilajlarǵa baǵdarlanadı;

- ilimiy joybarlardı jeke sektor hám tarmaq shólkemleri menen teń sheriklikte finanslıq támiynlew ámeliyatı keńeytiriledi. Bunda mámleket buyırtpası sheńberinde kárxana máseleleriniń sheshimine qaratılǵan tematikalıq joybarlar tańlawları shólkemlestirilip, tańlaw nátiyjelerine kóre teń sheriklikte finanslıq támiynlew jolǵa qóyıladı. Nátiyjede jeke tarmaq kárxanalarınıń ilimiy iskerlikti finanslıq támiynlew degi úlesi salmaqlı dárejede ósiwine erisiledi;

- ilimiy-innovciyalıq joybarlardı qosımsha finanslıq támiynlew maqsetinde xalıq aralıq finans institutları, atap aytqanda Jáhán bankiniń ilim-páнди kommerciyalastırıwǵa ajratılatuǵın jeńillikli kredit qarjları tartınadı.

Jalp etilgen aqshalar grant joybarları kórinisinde izertlewlerdi tańlaw tiykarında finanslıq támiynlewge, innovciyalıq kárxanalar shólkemlestiriw arqalı jańa islenbelerdi kommerciyalastırıwǵa, ilimiy hám innovciyalıq iskerlik ekosistemasın rawajlandırıw hám mámlekette texnologiyalar transferi orayların shólkemlestiriwge jóneltiriledi;

- ilim hám ilimiy jumısqa shet el mámleketlikler donor shólkemleriniń grantları, texnikalıq kómek hám basqa sırtqı qalıs kómek qarjların qosıw boyınsha

sistemalı jumıslar ámelge asırıladı. Sol maqsette qatar xalıq aralıq ilimiy fondlar Ózbekstanda akkreditaciyanı ótkeriledi;

- innovciyalıq islenbeler hám startap joybarlardı finanslıq támiynlewde «ámelge aspaw qáwipin» kemeytiw ushın Innovciyalıq rawajlanıw ministrliǵı janındaǵı fond qarjları qatnasıwında shet el jetekshi investicion kompaniyalar menen venchur fondları shólkemlestiriledi;

- ilim-pándiń perspektivalı hám jańa baǵdarlarında (sonday-aq, cıfrlı texnologiyalar, jasalma intellekt, robototexnika, farmaceutika, biotexnologiya, nanotexnologiyalar, energetika, injenerlik, elektronika, mexanika, mashinasozlik, genomika, astronomiya, programmalaştırıw, sanaat dizaynı, kriminalistikada) ilimiy-izertlew jumısları jedellestiriledi.

Joqarı maman ilimiy hám injener kadrlar tayarlaw hám de olardı ilimiy iskerlikke jóneltiriw boyınsha tómendegi jumıslar ámelge asırılıwı belgiledi:

- jetekshi ilimiy shólkemler jáne universitetlerde ilimiy izertlewlerdiń aldınǵı dárejesin támiynlewge ılayıq maman kadrlar menen támiynlengen jańa ilimiy-izertlew infrastrukturasi qalıplestirip barıladı;

- ilim doktorları (DSc) hám filosofiya doktorların (PhD) tayarlaw sheńberinde ústem turatuǵın ilimiy jónelisler boyınsha ilimiy kadrlardı maqsetli tayarlawǵa ótiledi;

- docent hám professor ataǵın alıw rejimine doktoranturadan keyingi arttırılǵan tájiriye bar ekenligine tiyisli talaplar kiritiledi;

- mámleket ilimiy shólkemlerinde jańa kadrlar siyasatı qollanılıp, tiykarǵı itibar kadrlar menen islewdiń strategiyalıq basqarıwdı ámeldegi etiwge qaratiladı ;

- qánigelerdi qayta tayarlaw hám turaqlı túrde mamanlıǵın jetilistirip barıw maqsetinde ingliz tilin úyrenip atırǵan ilimpazlar ushın túrli oqıw kursların shólkemlestiriw, jergilikli hám dúnyanıń jetekshi universitetleri arasında oqıtıwshılar hám studentler boyınsha programmalarlıq ámelge jetilistiriw názerde tutıladı ;

- Innovciyalıq rawajlanıw hám novatorlik ideyaların qollap - quwatlaw fondı hám «El-jurt umidi» fondı qarjları esabınan nızam hújjetlerinde belgilengen tártipte

ziyrek jas ilimpazlardıń jetekshi shet el ilimiy oraylarda qısqa múddetli ilimiy stajirovkaların shólkemlestiriw, oqıw hám ilimiy tájriybe jetilistiriwına kómeklesiledi, olardıń xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq konferenciyalarda hám ilimiy joybarlarda qatnastırıladı, ilimiy jumıslarınıń baspada shıǵarılıw támiyinlenedi;

- izertlewshilerdiń hám ilimpazlar ushın professional treningler shólkemlestiriledi ;

- ilimiy dárejeli kadrlar tayarlaw sistemasın jetilistiriw hám jáhán úlgilerine sáykeslendiriw ilajları kóriledi. Bunda jetekshi ilimiy shólkemler hám universitetlerge ǵárezsiz ilimiy dárejeler beriw kepillikleri keńeytirip barıladı, dissertaciya qorǵawı hám attestaciya ótkeriw ámeliyatın túpten reformalaw;

- joqarı oqıw jurtınan keyingi bilimlendiriw (doktorantura) institutına kvotalar ajıratıw hám onı monitoring qılıw sisteması tolıqlıǵınsha kepillikli mámleket organına júklenedi hám sanlı formaǵa ótkeriledi;

- mámleket buyırtpası tiykarında finanslastırılatuǵın grant joybarları sheńberinde qısqa múddetli ilimiy stajirovkalarǵa jiberiw, xalıq aralıq ilimiy konferenciyalarda qatnasıw etiw, jańa mexanizm retinde grant joybarları sheńberinde ilim kandidati yamasa filosofiya doktorı (PhD) hám ilim doktorlari (DSc) tayarlawǵa buyırtpa beriw hám de onı finanslıq támiynlewge ruxsat beriledi;

- joqarı bilimlendiriw mákemelerinde bakalavriat hám magistraturada oqıw alıp atırǵan studentlerge ilimiy jumıs aparıw ushın zárúr shárt-shárayatlar hám xoshametlew mexanizmleri jaratıladı. Nátiyjede oqıwdı pitkerge hám ilimiy iskerligin dawam ettiriwdi bildirgen magistrlardıń sanı koóbeyedi;

- doktorantlar menen islew, olar tárepinen alıp barılıp atırǵan jumıslardı qadaǵalaw (monitoring) qılıw, qorǵawǵa óz waqtında shıǵıwın támiyinlew mexanizmleri jáne de rawajlantırıladı.

Ilim-pámdi rawajlandırıwdıń zamanagóy infrastrukturasin jaratıw boyınsha tómendegi jumıslar ámelge asırıladı :

- ilimiy shólkemler hám joqarı bilimlendiriw mákemeleriniń ilimiy laboratoriyaları zamanagóy ásbap -úskeneler menen úskenelenedi hám de qosımsha úskeneler menen támiyinlenedi;

- ilimiy iskerlik infrastrukturalari (ilimiy shólkemler hám joqarı bilimlendiriw mákemeleri) sheńberinde milliy ilimiy laboratoriyalar tarmaǵı jaratıladı ;

- ilim-páнді rawajlandırıw ushın jergilikli hám shet el ilimpazlarǵa oraylardıń ásbap -úskeneleri, tájiriybe-islep shıǵarıw bazaları hám basqa ilimiy resurslarınan paydalanıwǵa keń múmkinshilik jaratılǵandaǵana ilimiy shólkemler hám de mákemeler potencialınan tolıq hám nátiyjeli paydalanıw támiyinlenedi. Bunıń ushın ilimiy shólkemler janında ilimiy rawajlanıwdıń ústem turatuǵın baǵdarları boyınsha jámáátlik paydalaniletuǵın ilimiy laboratoriyalar hám de GLP hám GMP jáhán standartlarına uyqas úskeneler menen úskenelestirilgen zamanagóy laboratoriya komplekslerin basqıshpa-basqısh shólkemlestiriledi ;

- mámleketlik emes joybar hám konstruktorlıq shólkemlerin rawajlandırıwǵa itibar qaratıladı hám investiciya joybarları sheńberinde qollap -quwatlanadı ;

- ilimiy shólkemler, universitetler quramında ilimiy-innovciyalıq klasterler, innovaciya orayları, konstruktorlıq ustaxanalari, biznes akseleratorlar, startup akseleratorlari shólkemlestiriledi. Aymaqlıq oraylarda bolsa innovaciya orayları, jaslar texnoparklari, texnologiyalar transferi orayları, kishi ilimiy-islep shıǵarıw klasterleri hám de innovciyalıq poligonlar shólkemlestiriledi;

- ilimiy islenbelerdi kommerciyalastırıw, ónimler marketingi menen shuǵıllanatuǵın ayrıqsha kompaniyalar shólkemlestirilip, ilimge tiyisli programmalar sheńberinde jaratılǵan jańa islenbeler marketingin júrgiziw hám sheriklikte kommerciyalastırıw minnetlemeleri juklenedi;

- jeke sektor hám xojalıq júrgiziwshi subyektler, atap aytqanda mámleket basqarıwı shólkemleri qatnasıwındaǵı fondlar shólkemlestiriledi hám de jańa islenbelerdi kommerciyalastırıw ushın shárt-shárayatlar jaratıladı ;

- rawajlanǵan mámleketlikler tájiriybesinen kelip shıǵıp, ilimiy ekspertiza processinde «manfaatlar dúgilisiwi» faktorların sheklew maqsetinde ilimiy joybarlar ekspertizasiga juwapker struktura shólkemlestirilip, dodalawlarǵa shet

el, xalıq qánigelerin jalp etken halda ekspertizaning tolıq interaktiv platforma arqalı ótkeriliwi támiyinlenedi.

Sonıń menen birge, ilim rawajlanıwına kómeklesetuǵın zamanagóy informaciya ortalıǵın qalıplestiriw boyınsha tómendegi jumıslar ámelge asırıladı :

- milliy ilimiy portalni jaratıw : portal sheńberinde mámlekettiń ilimiy potencialına tiyisli barlıq maǵlıwmatlardı óz ishine alǵan birden-bir akademikalıq mákan, ilimiy-izertlew joybarların finanslıq támiynlew ushın arzalardı avtomatikalıq

tárzde tapsırıw hám dizimnen ótkeriw sisteması jaratıladı ;

- ilimpazlar, shólkemler, ilimiy-texnikalıq informaciya dárekleri reytinglerin engiziw: basqarıw qararların qabıllawda informaciyanıń zárúrli rolin esapqa alǵan halda ilimiy potencialdı bahalaw kórsetkishleri engiziledi.

Ob'ektiv muǵdarlıq kórsetkishlerdiń ámeldegi etiliwi finanslıq támiynlew ushın joybarlardı tańlap alıw hám nátiyjede ilimiy-izertlew iskerligi natiyjeliligin jetilistiriwǵa járdem beredi;

- ilimiy hám ilimiy-texnikalıq rawajlanıwdı prognozlaw : ilimiy hám texnologiyalıq rawajlanıwdı prognozlawdıń sistemalı procesi jergilikli hám jáhán kólemindegi ilimiy kólemdor ónimler islep shıǵarıwshıları tárepinen talap etiletuǵın ilimiy izertlewlér haqqındaǵı maǵlıwmatlardı qalıplestiriw ushın zárúr bolıp tabıladı.

- mámlekettiń ilimiy-texnikalıq potencialın bahalaw : ilim tarawı jaǵdayı jáne onı jáne de rawajlandırıw tendenciyaları analizi, sońǵı jıllarda mámleketimiz iliminiń sapalı hám muǵdarlıq rawajlanıwın úyreniw, jergilikli ilimiy-texnikalıq potencialdıń kúshli hám hálsiz táreplerin anıqlaw hám analiz qılıw, ilimiy shólkemler hám joqarı bilimlendiriw mákemeleri iskerligin hám de ilimiy infrastrukturani rawajlandırıw natiyjeliligin analiz qılıw, ilimiy-izertlew hám tájiriye-konstruktorlıq jumıslarınıń sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıwǵa tásir etiwshi mexanizmlerin úyreniw, ilimiy-izertlew programmalarınń natiyjeliligi hám nátiyjeliligin bahalaw sistemasın jetilistiriw baǵdarlarında jumıslar ámelge asırıladı.

Koncepciyaniń ámelge asırılıwı tómendegi nátiyjelerge alıp keledi:

- ilimiy izertlewler programmaları muwapıqlastırıladı hám nátiyjeli basqarıladı, olar ústem turatuǵın ilimiy jónelislerge qayta jóneltiriledi;

- ilim-pándiń tiykarǵı, programmalıq-maqsetli hám grant sistemasında finanslastırılıwı arqalı mámleket hám jeke sektor tárepinen teń salmaqlı finanslıq támiynlewge erisiledi;

- Good Scientific Practice (GSP) hám Good Laboratory Practice (GLP) standartların qollanıw ámelge asırıladı, GLP hám Good Manufacturing Practice (GMP) standartları boyınsha xalıq aralıq kriteriyalarǵa sáykes keletuǵın milliy ilimiy laboratoriyalardıń iskerligi shólkemlestiriledi;

- ilimpazlardıń intellektuallıq mulkka bolǵan huqıqların qorgaw qılıw maqsetinde plagiat hám ilimiy ideyalardı ózlestiriw jaǵdayları jónge salıw etiledi;

- ilim tarawı xızmetkerlerin materiallıq xoshametlewdiń jańa sisteması engiziledi;

- respublikamızda hám shet elde izertlew nátiyjeleri hám de islenbelerdi patentlew aktivligi asırıladı ;

- ústem turatuǵın ilimiy jónelisler boyınsha ilimge tiyisli programmalar islep shıǵılıp, ámelge asırıladı hám básekige shıdamlı nátiyjelerge erisiledi;

- qospa ilimiy-texnikalıq programmalaradı ámelge jetilistiriw mexanizmlerin qollaw, ilimiy joybarlardı birge finanslıq támiynlew hám jeke sektordı xoshametlew mexanizmlerin jaratıw arqalı isbilermenlik sub'ektleriniń, sol atap aytqanda milliy kompaniyalardıń ilimiy-izertlew iskerligindegi qatnasıwı keńeytiriledi;

- biznes talaplarına juwap beretuǵın ilimiy jumıslar nátiyjelerin hújjetlestiriw sisteması jaratıladı ;

- bazarda ilimiy-ámeliy izertlewler nátiyjeleri hám islenbeler kommerciyalastırıladı ;

- ilimiy-izertlew esabatlardı xalıq aralıq basqarıw hám ilimiy ámeliyatqa muwapıqlastırıladı ;

- jergilikli hám jáhán ilimiy-texnikalıq informaciyanan paydalanıwshılar ushın nátiyjeli hám qolay sharayatlar jaratıladı ;

- shet el investorlar qatnasıwında ilimiy oraylar shólkemlestiriledi ;

- zamanagóy hám rawajlangan ilimiy-innovciyalıq infrastrukturani jaratıw esabına ilimiy tabıslar almasıwı keńeytiriledi.

1.3. Ilimiy-izertlew nátiyjelerin kommerciyalastırıw hám innovacion iskerliktiń huquqiy tiykarları

Mámleketimizde ilimiy hám ilimiy texnikalıq iskerlikti ámelge asırıw, ilimiy-texnikalıq hám innovacion rawajlanıwdı táminlew ushın qolaylı shart-sharayatlardı jaratıwda bar bolgan finanslıq hám materiallıq resurslardan únemli paydalanıwdı táminlew boyınsha keń kólemlı jumıslar alıp barılıp atır. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin kommerciyalastırıw sapasın asırıw boyınsha qosımsha is-ilajlar haqqında»ǵı 2018-jıl 14-iyuldegi PQ-3855-sanlı qararı qabıl etildi.

Usı qararǵa tiykarlanıp tómendegiler ilimiy-izertlew hám joqarı bilimlendiriw mekemeleriniń (keyingi orınlarda mekemeler dep qollanıladı) ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerligi nátiyjelerin kommerciyalastırıw tarawında tiykarǵı waziypaları etip belgilendi:

- Respublika ekonomikasınıń básekilesligin jánede arttırıw maqsetinde ilimiy hám ilimiy texnikalıq iskerlik nátiyjelerin jedel hám keń járiyalaw;

- Pánler aralıq baylanıslardı, sol qatarı, xalıq aralıq pánleraralıq baylanıslardı júzege keltiriw processlerin qollap-quwatlaw, qospa baǵdarlamalar islep shıǵıw hám toparlardı jaratıw;

- Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlikti ekonomika tarmaqları hám sociallıq tarawdı rawajlandırıwdıń anıq waziypaların sheshiwge, sonday aq, ishki hám sırtqı bazarlar mútájliklerin qanaatlandırıwǵa qaratılǵan ámeliy nátiyjelerdi alıwǵa baǵdarlaw;

- Joqarı texnologiyalı islep shıǵarıwları jaratıwǵa xızmet etetuǵın joqarı texnologiyalı islep shıǵarıw tarawında innovacion izertlewlerdi alıp barıw;

- Izertlewlerdi mámleketti úzliksiz rawajlandırıw boyınsha zaman talaplarına juwap beretuǵın, komerciyalastırıw dárejesi joqarı bolǵan ónimler hám texnologiyalı jedel islep shıǵarıwǵa baǵdarlaw.

Tómendegiler bolsa ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin komerciyalastırıwdıń tiykarǵı usılları etip belgilendi:

Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerinen paydalanǵan halda jaratılǵan tovarlardı (orınlanǵan jumısları, kórsetilgen xızmetleri) realizaciya qılıw yamasa usı nátiyjelerden óz qálewleri ushın paydalanıw; komerciyalıq shólkemlerdi shólkemlestiriw, bunda olardıń usınısslılardan bir ustav fondına ese sıpatında intellektual múlk obyektı yaqı tayyar texnologiyalı endirgen mekeme (yamasa qánigelesken kepillengen mekeme) esaplanadı; Intellektual múlk obyektlerine bolǵan múlk huquqlarınıń úshinshi shaxslarǵa ótkiziw hóm sol obyektlerden paydalanıw huquqı licenziya shartnamaların dúziw arqalı, solar qatarı, olardı keyinshelik sol huquqlardı alıwshısı tárepinen komerciyalastırıw shárti menen beriw.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2018-jıl 14-iyuldegi PQ-3855-sanlı hámde «Ilim hám joqarı bilimlendiriw tarawı xızmechileriniń is haqı muǵdarların jánede kimbeytiw, ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin járiyalawdı mámleket tárepinen qollap-quwatlaw is-ilajları haqqında»ǵı 2018-jıl 20-iyuldegi PQ-3876-sanlı qararına muwapıq Ministrler keńesiniń 2018-jıl 3-dekabrdegi «Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerliktiń perspektivalı nátiyjelerin járiyalawdı sapalı mexanizmlerin járiyalaw is-ilajları haqqında»ǵı 979-sanlı qararı qabıl etildi.

Usı qarar menen «Innovacion rawajlanıw ministrligi qasındaǵı Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin komerciyalastırıw Prezident fondı haqqında»ǵı nızam tastiyqlandı

Usı nızam Ózbekstan Respublikası innovacion rawajlanıw ministrligi qasındaǵı ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin komerciyalastırıw Prezident fondı qarjılarını shólkemlestiriw hám paydalanıw tártibin, sonday-aq, fond qarjıları

esabınan finanslastırılıp atırpan ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin bahalaw, tańlap alıw hám kommerciyalastırıw tártibin belgileydi.

Tómendegiler fond qarjıları esabınan shólkemlestiriwdiń tiykarǵı derekleri etip belgilendi:

Ózbekstan Respublikası Mámleketlik byudjeti qarjıları;

Grantlar hám xalıq aralıq finanslıq institutlar hámde basqa shet el donorlıq kreditleri;

Fondtıń waqıcha bos qarjıların kommerciyalıq bankleri depozitlerine jaylastırıwdan alınǵan dáramatlar;

Nızamshılıqta táminlengen basqa derekler.

Ilimiy hám ilimiy texnikalıq iskerlik nátiyjelerin kommerciyalastırıw tómendegi tárizde ámelge asırıladı:

Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik islenbeleriniń nátiyjelerin qollaw arqalı jaratılǵan (orınlanǵan, kórsetilgen) ónimler (jumıslar, xızmetler)di realizaciya qılıw yamasa sol nátiyjelerden shártname tiykarında óz qálewleri ushın paydalanıw;

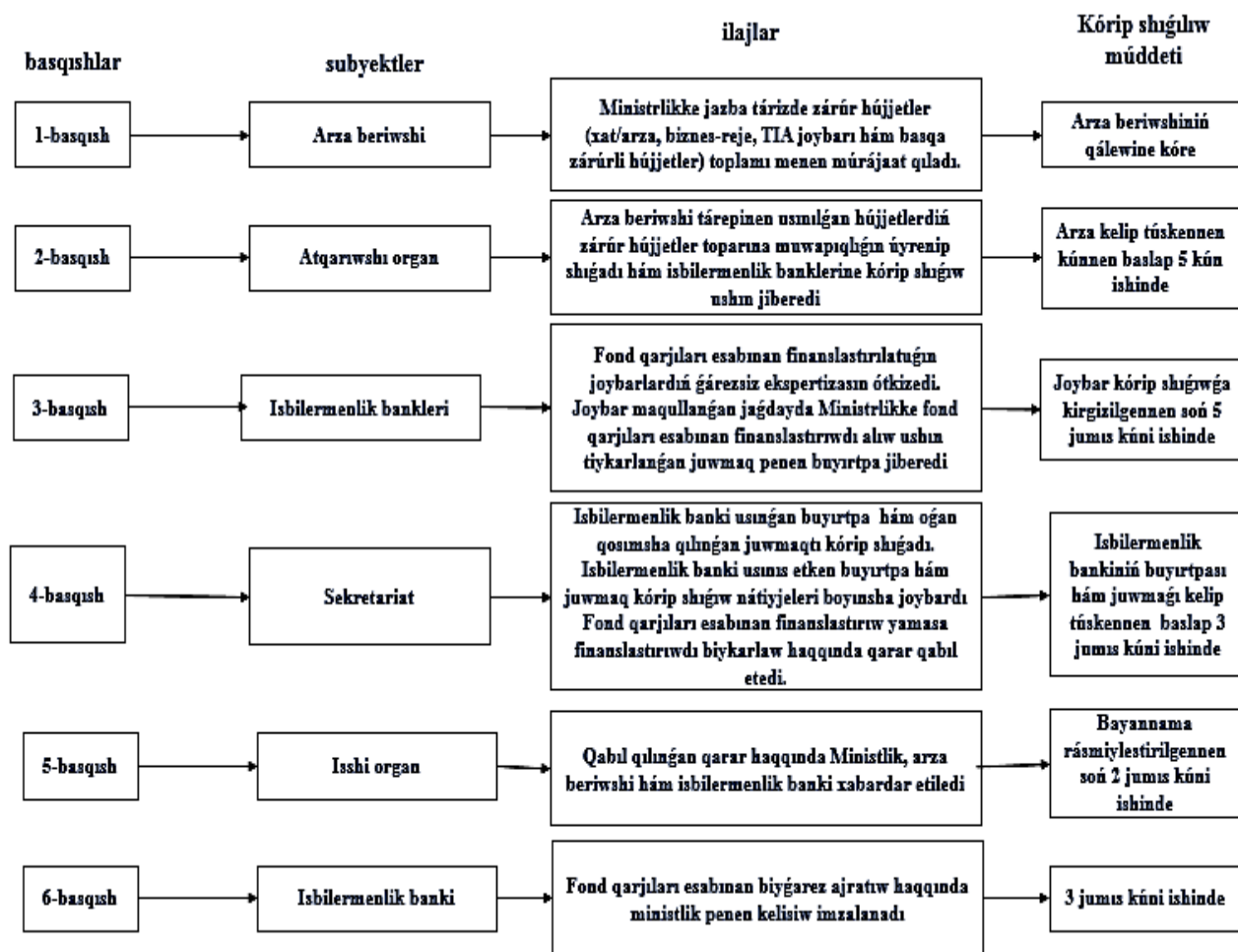
Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik islenbeleriniń nátiyjelerin kommerciyalıq shólkem dúziw nátiyjesinde ustav fondına dúziwshilergen biri óz úlesi retinde intellektual múlk obyektin yamasa tayar texnologiyanı kiritiwshi avtor esaplangan fizikalıq hám yuridikalıq shaxslar bolıwı múmkin;

Jaratılǵan intellektual múlk obyektlerin úshinshi shaxsqa iyelik huquqın ótkiziwde hámde licenzion shártnamalar dúziw arqalı sol obyektlerden paydalanıwdı usınıwı, sol menen birge, sol huquqlar iyeleri tárepinen olardı keyinshelik kommerciyalastırıw shárti menen;

Nızamda názerde tutilǵan usıllar menen, sonday aq, usı qarar menen « Ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik islenbeleriniń nátiyjeleri islep shıǵarıw hámde kommerciyalastırıwda qatnasıp atırǵan ilimiy izertlew hám joqarı bilimlendiriw mekemelerindegi avtorlar hám ilimiy gruppalarǵa qosımsha bir mártelik sıylıq tólew tártibi haqqında»ǵı hám «Patentke iyelik etiwshi progressiv texnik sheshimler hám islep shıǵarıw sırları (nou-xaulardı óz ishine alǵan kommerciyalıq

sırı reximinde qorqalgan intellektual mulk obyektine bolgan huquqlardi esapqa aliw ham basqalarga otkiziw tartibi haqqında»gi nizamlar da tastiyqlangan.

Ózbekstan Respublikası Innovacion rawajlanıw ministrligi qasındaǵı Ilimiy ham ilimiy-texnikalıq iskerlik islenbeleriniń nátiyjelerin kommerciyalastırıw Prezident fondı qarjuları esabınan finanslastırılatuǵın ilimiy ham ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin bahalaw ham tańlap alıwdı otkiziw haqqındaǵı sxema arqalı

ámelge asırıladı.

Kommerciyalastırıw- bul mulikshilik (innovaciya) obyektin sawda arqalı paydaǵa aylandırıw processı. Yamasa kommerciyalastırıw degende onı satıwdan yamasa ózi islep shıǵarıwda qollanıwdan dáramat alıw túsiniledi. Sonday-aq, olar kommerciyalastırıwdı ilimiy izleniwler ham islenbeler nátiyjelerin óz waqtında bazarda ónim ham xızmetlerge aylandırıw processı dep táriplenedi. Basqasha etip aytqanda, kommerciyalastırıwdı innovacion ónimlerdi bazarǵa shıǵarıw processı

dep túsiniwimiz múmkin. Usı process bir neshe ret izbe-izlikte basqıshlardı óz ishine aladı. Birinshi basqıshta, eger kompaniya bir neshe innovacion ónimlerdi islep shıǵaratın bolsa, ol bazarǵa alıp shıǵıw ushın eń paydalı bolǵanların bahalaydı hám tańlaydı. Bahalaw ekspertiza formasında belgili ólshemlerge muwapıq ámelge asırıladı:

Innovacion ónimniń potencialı, sol ónimge jámiyettegi talap, potencial tutınıwshınıń (belgili bazar segmentinde) ónimge bolǵan talabı, ónimdi satıwdan kelip shıǵatın potencial ekonomikalıq ónimlilik (sap payda, ishki rentabellik dárejesi, qaplaw múddeti hám basqalar).

Kommerciyalastırıw processining ekinshi basqıshı zárúr qarjılardı islep shıǵarıw esaplanadı. Bir neshe innovacion karxanalarda islenbelerdi gárezsiz túrde finanslastırıw ushın jeterli pul bar bolǵanı ushın, usı basqıshta karxananiń tiykarǵı wzıypası investordı ózine tartıw esaplanadı.

Úshinshi basqıshta jaratılǵan jańalıqqa bolǵan huquqiy processlerdiń barlıq qatnasıwshıları arasında bóliniwi menen bekkemlenedi. Eń aqırında, kommerciyalastırıwdıń tórtinshi hám aqırǵı basqıshı, eger kerek bolsa, onı jánde quramalastırıw menen jańalıq islep shıǵarıwdı shólkemlestiriw yamasa onı islep shıǵarıw processine kirgiziwdi óz ishine aladı. Innovacion karxanalar kommerciyalastırıw processining birden bir qatnasıwshıları emes. Ulıwma alganda, innovacion ónimlerdi kommerciyalastırıw processiniń barlıq qatnasıwshıların eki toparǵa bóliw múmkin-innovacion islep shıǵarıwshılar hám olardıń tutınıwshıları (investorlar). Innovaciyalardı kommerciyalastırıw-bul unamlı bolsa, kelesi dáramatlarda qatnasıw tiykarında usı jańalıqtı ámelge asırıw boyınsha iskerlikti finanslastırıwǵa investorlardı ózine tartıw. Sol menen birge, innovacion joybardı bazarǵa shıǵarıw processini innovacion iskerliktiń tiykarǵı basqıshı esaplanadı. Innovacion joybardı bazarǵa shıǵarıw processini bir neshe basqıshlardı óz ishine aladı:

1. Eger karxanada bir neshe joybarlar bar bolsa, onda bazarǵa kiriw ushın kommercialıq potencialǵa hám rawajlanıwǵa tayyarlıǵı joqarı bolǵan joybarları tańlaw kerek.

2. Pul qarjılarınıń júzege keltiriw. Ádette kompaniyada óz qarjıları joq yamasa jeterli emes. Bunday jaǵdayda, investorlardı tartıw kerek.

3. Joybarǵa huquqların beriw hám qatnasıwshılar arasında tarqatıw.

4. Innovacion islep shıǵarıw processine kiritiw yamasa eger kerek bolsa, keyinshelik qayta kórip shıǵıw menen jańalıq islep shıǵarıwdı shólkemlestiriw.

Innovaciyalardı islep shıǵarıwshılarǵa tómendegiler kiredi:

- izzetlew institutları- házirgi waqıtta kommertiyalastırıw processiniń eń unamlı hám jedel rawajlanıp atırǵan qatnasıwshılarının biri bolıp, júda kóp sanlı progressiv islenbeler bar. Bul jerde kommertiyalastırıw processiniń instituttıń ózi emes, bálki onıń iyesi (rawajlandırıw buyırtpashısı) mámkejet, iri firmalar, jeke investorlar tárepinen ámelge asırıladı;

-kishi hám orta karxanalar, sonday aq, izertlew institutlarınan parıqlı, ǵarezsiz tárizde (yáki dáldalshılar arqalı) ámelge asırılatuǵın kommertiyalastırıw processiniń tez rawajlanıp atırǵan qatnasıwshısı esapalandı;

-oylap tabıwshılar hám jeke oylap tabıwshılar toparları-tiykarınan ilimiy izertlew institutları yamasa karxanalarınan ajratılǵan jas alımlardan ibarat. Olar kóbinshe kóplegen islenbelerdi basınan keshiredi, biraq olardı bazarda qollanıw huquqına iye emes. Innovaciyalardı tutınıwshılar(investorlar) tómendegilerdi óz ishine aladı:

- mámleket qarjıları hám baǵdarlamaları

-dúnyanıń rawajlanǵan mámleketlerinde qollanıladı hám innovaciyalardı islep shıǵarıwshılardı finanslıq, informaciya hám basqa derekler menen táminlewge, sonday aq islenbelerdiń kommertiyalastırılıwına kómeklesiwge mólsherlengen;

-mámleketlik emes fondlar, grantlar hám baǵdarlamalar-mámleket xızmetleri sıyaqlı bidey xızmetlerdi usınadı;

-venchur fondları hám biznes perishteleri-investiciyalardı qaytarıw yamasa kapitaldaǵı úlesi esesine yamasa jaratılǵan jańalıqqa bolǵan huquqların beriw esesine innovaciyalardı islep shıǵarıwshılarǵa úlken finanslıq járdem beredi;

-Iri yamasa orta firmalar-jańalıqlardı jaratıw hám ilgeriw súriw yamasa olardı óz islep shıǵarıwında járiya etiw maqsetinde olardı jaratıw hám ilgeri súriwin tolıq

finanslastıradı. Innovaciyańardı islep shıǵarıwshılar hám tutınıwshıları arasında dáldalshilik waziypasın atqaratuǵın innovacion ónimlerdi kommerciyalastırıw processiniń jáne bir qatnasıwshısın ajratıp kórsetiw múmkin-bular hár túrli brokerlik, konsalting yamasa yuridikalıq xızmetlerdi, sol menen qorgaw hám úgit-násiyatlawdı óz ishine alǵan innovaciyalardı ótkiziw, konsalting kompaniyaları, innovacion oraylar hám biznes inkubatorlar, islep shıǵarıwshılardıń intellektual múlk bazarı.

Kommerciyalastırıw processinde innovacion karxanalar ushın eń áhimiyetli orın bul kommerciyalastırıw usılım tańlaw. Hár qanday innovacion ónim ózine tánlikke iye hám belgili bir máseleni sheshiw ushın mólsherlengen, sonıń ushın karxanalar usı máselege áhimiyetli jantasıwları kerek. Búgingi kúnde,xalıq aralıq tájriybege kóre,jańalıqlardı kommerciyalastırıw úsh tiykarǵı usılı bar. Kommerciyalastırıw processinde usıldı tańlaw áhimiyetli esaplanadı. Karxana tańlawı bar: joybardı ğarezsiz ráwishte kommerciyalastırıw hám joqarıda sanap ótilgen basqıshlardan ótiw, yamasa siz licenziyanı yamasa tolıq barlıq huquqların satıwıńız múmkin. Hár bir usıl islep shıǵarıwshılarga keń baǵdarlama variantların usınıs etedi. Joybardan payda alıw imkaniyatların da joybardıń ózine baylanıslı.

Eger siz úskenerlerdi oylap tapqan bolsańız, onda onı satıw múmkin, eger siz menejement yamasa texnologiyalıq jańalıqlardı usınıs qılǵan bolsańız, ol jaǵdayda karxana injineriyalıq xızmetlerin kórsetiwi múmkin. Siz tekǵana ózińizdiń jańalıqlarıńız ushın licenziyanı satıwıńız yamasa ijaraga beriwińız múmkin. Usı maqsetler ushın, eger kerek bolsa, kompaniya óz xızmechisin sherigine sırların ótkiziwde járdem beriwip jiberiwi múmkin. Bazıda bir waqıttıń ózinde jańalıqlardı kommerciyalastırıwdıń bir neshe usıllarınan paydalanıw da múmkin. Usıllardıń hár biri innovacion karxanalarǵa óz islenberlerin ámelge asırıw ushın keń imkaniyatlar jaratadı. Kommerciyalastırıw processiniń barlıq basqıshlarınan ótken karxana ğarezsiz ráwishte óziniń innovacion ónimlerin bazarǵa shıǵarıwı múmkin. Eger innovacion ónim úskenerler bolsa, onda islep shıǵarıw baslanǵannan keyin karxana tekǵana onı satıwdan payda alıwı, bálki onı ijaraga alıw imkaniyatına da iye. Innovaciya islep shıǵarıw processlerin optimallastırıw menen baylanıslı bolǵan

tağdirde, kompaniya basqa kompaniyalarga injinerlik xizmetlerin kórsetiwi múmkin. Basqa jaqtan, innovacion karxana óz innovaciyası ushın licenciyanı satıw yamasa jańalıqlardı ijaraga alıw (franchayzing) imkaniyatına iye. Eger kerek bolsa, karxana óz xizmechisin, máselen, sherik karxanaga jiberiw hám sol menen islep shıǵarıw sırların ótkiziwi múmkin. Sonday aq, innovacion karxana innovaciyalarga bolǵan barlıq huquqların tolıq satıw hám sol iskerligi tarawın toqtatıwı yamasa oǵan huquqların saqlap qalıwı yamasa tolıq islep shıǵarıw ushın shartnama dúziw imkaniyatlarına iye.

Sońǵı jıllarda ilim-pán tarawındaǵı ústem rawajlandırıw hám mámleket tárepinen qollap-quwatlawga qaratılǵan bir qatar normativ-huquqiy hújjetler qabıl etiledi. Solar qatarına:

1. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 7-fevraldaǵı «Ózbekstan Respublikasın jánede rawajlandırıw boyınsha háreketler strategiyası haqqında»ǵı 4947-sanlı pármanı;

2. Ózbekstan Respublikasınıń «Ilim-pán hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı 2019-jıl 29-oktyabrdegi ÓRQ-576-sanlı nızamı;

3. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ózbekstan respublikası innovacion rawajlanıw ministrigin shólkemlestiriw haqqında» 2017-jıl 29-noyabrdegi PF-5264-sanlı pármanı;

4. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «2019-2021-jıllarda Ózbekistan Respublikasın innovacion rawajlandırıw strategiyasın tastıyqlaw haqqında» 2018-jıl 29-sentyabrdegi PF-5544-sanlı pármanı;

5. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ózbekstan Respublikası Innovacion rawajlanıw ministrigin iskerligin shólkemlestiriw haqqında» 2017-jıl 30-noyabrdegi PQ-3416-sanlı qararı;

6. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ilimler akademiyası iskerligi, ilimiy-izertlew jumısların shólkemlestiriw, basqarıw hám finanslastırıwdı jánede jetilistiriw is-ilajları haqqında» 2017-ılı 17-fevraldaǵı PQ-2789-sanlı qararı;

7. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Belsendi isbilermenlik hám innovacion iskerlikti rawajlandırıw ushın shart-sharayatlardı jaratıw boyınsha qosımsha is-ilajlar haqqında» 2018-jılı 5-maydağı PQ-3697-sanlı qararı;

8. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń «Ekonomika tarmaqları hám tarawlarına innovaciyalardı járiya etiw mexanizmlerin jetilistiriw boyınsha qosımsha is-ilajları haqqında» 2018-jıl 7-maydağı PQ-3698-sanlı qararı;

9. Ózbekstan Respublikası Minsitrler Keńesiniń «Ilimiy-izertlew hám innovacion iskerlikti rawajlandırıwdıń normativ-huquqıy bazasın jánede jetilistiriw is-ilajları haqqında» 2020-jıl 9-marttağı 113-sanlı qararı;

10. Ózbekstan Respublikası Minsitrler Keńesiniń «Ilim-pán hám bilimlendiriw tarawındağı mámleketlik shólkemlerdiń ilimiy, ilimiy-pedagogik hám miynet iskerligi menen shuǵıllanıwshı mámleketlik shólkemlerdiń ilimiy dárejege iye xizmechilerine qosımsha haqı tólew tártibi haqqında» 2019-jıl 24-dekabrdegi 1030-sanlı qararı

11. Ózbekstan Respublikasınıń 2019-jıl 29-okryabr «Ilim-pán hám ilimiy iskerlik haqqında»ǵı ÓRQ-576-sanlı qararı

12. Ózbekstan Respublikasınıń 2020-jıl 24-iyul «Innovacion iskerlik haqqında»ǵı ÓRQ-630-sanlı Qararı.

13. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2020-jıl 29-oktyabrdegi «ilim-pándi 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw koncepciyasın tastıyqlaw haqqında»ǵı PF-6097-sanlı Pármanı;

Respublikamızda imiliy izertlew hám innovacion islenbeler sapas, ónimdarlıǵı hám mápdarlılıǵın táminlew maqsetinde joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw ministrligi tárepinen jámi 49 normativ-huquqıy hújjet járiyalandı h.m bir qatar jańa hújjetler ústinde islenip atır. Bul is-háreketler, álbette taraw rawajlanıwında, ilimiy iskerlik subyektleriniń huquq hám máplerin táminlewge xızmet etedi.

1.4. Ilimiy islenbeler hám kommerciyalastırw obyektleri. Innovacion islenbeler, mámleketiń ilimiy-texnikalıq baǵdarlamaları, joybarları, startap-joybarların rásmiylestiriw.

Tómendegi ilimiy problemalardı sheshiw ushın maqset hám waziypalar, atqarıwshılar hám orınlaw múddetleri, derekleri hám quralların kórsetken halda júzege keltirilgen is-ilajlar kompleksi ilimiy joybar esaplanadı. Ilimiy joybarlar qoyılǵan problemanıń ilimiy yamasa texnikalıq sheshimin tabıw, nou-xau yamasa texnologiyalardı alıw yamasa xızmet túrlerin jolǵa qoyıwǵa qaratılıwı múmkin. Qoyılǵan maqset hám waziypalardan, ámelge asırıw formalarınan kelip shıǵıp, ilimiy joybarlar tómendegi túrlerge bólinedi: fundamental joybarlar; ámeliy joybarlar; innovacion joybarlar;

Fundamental, ámeliy hám innovacion joybarlar tańlaw tiykarında, ayırım hallarda belgilengen tártipte tańlawdan tısqarı finanslastırıladı.

Fundamental joybarlar- tábiyat, jámiyet hám insannıń dúzilisi, qalıplesiwi hám rawajlanıwına tiyisli tiykarǵı nızamlar haqqındaǵı jańa bilimler alıw, olar arasında óz-ara baylanıslılıq, sonday-aq, belgili bir iskerlik nátiyjesinde jaratılǵan obyektlerdi úyreniwge qánigelesken teoriyalıq yamasa tájriybe ótkiziwge qaratılǵan izertlewler esaplanadı. Fundamental izertlew joybarlarınıń orınlanıw múddeti bes jılǵa shekem bolıwı múmkin.

Ámeliy joybarlar- ámeliy maqsetlerge erisiw hámde anıq waziypalardı sheshiw ushın, tiykarınan, jańa bilimler hám fundamental izertlewler nátiyjelerin qollawǵa baǵdarlangan izertlewler esaplanadı. Ámeliy joybarlarınıń orınlanıw múddeti úsh jılǵa shekem bolıwı múmkin.

Innovacion joybarlar- ómelge asırıw múddeti, infrastrukturası, atqarıwshıları, finanslıq derekleri hám kólemine iye innovaciyanı jaratıw hámde islep shıǵarıwǵa baǵdarlangan izertlewler esaplandı. Innovacion jumislardıń orınlanıw múddeti eki jılǵa shekem bolıwı múmkin.

Tájriybe-konstruktorlıq joybarlar- tájriybe, konstruktorlıq úlgiler, asbaplar, materiallar, buyımlar hám basqa ilimiy islenbelerdi joybarlastırw, tayarlaw hám

sinaqтан ótkeriw, rawajlandırıw menne baylanıslı joybarlar. Bul túrdegi joybarlardıń orınlanıw múddeti eki jılǵa shekem bolıwı múmkin..

Fundamental, ámeliy, innovacion hám tájriybe-konstruktorlıq joybarlar basshıları ilimiy dárejege iye bolıwları shárt. Sonday-aq, joybar basshısı bir waqıttıń ózinde eki birdey túrdegi joynarǵa ilimiy bashılıq qılıwı múmkin emes. Finanslastırıw forması hám usılına kóre joybarlar tómendegi túrlerge bólinedi: tematikalıq, maqsetli hám baslamashı joybarlar fundamental, ámeliy hám innovacion yamasa tájriybe konstruktorlıq formada bolıwı múmkin.

Tematikalıq ilimiy-izertlew joybarları- ilimiy iskerliktiń aldınǵı baǵdarları, sonday-aq, ekonomika tarmaqları hám sociallıq tarawdıń mǵtájlikleri hám problemalarınan kelip shıqqan halda, mámleket basqarıw organları hám xojalıq birlespeleri, jergilikli mámleket hákimiyatı organları mıtájlikleri tiykarında islep shıǵarılǵan, finanslıq kólemi kórsetilgen, tema sheńberinde alınatuǵın juwmaqlawshı ónim anıq sáwlelendirilgen, turaqlı ráwishte járiyalanatuǵın, tańlaw tiykarında finaslastırılatuǵın ilimiy-izertlew joybarları esapalandı.

Maqsetli joybarlar-Ózbekstan Respublikası Prezidenti, Ózbekstan Repliblikası Oliy Majlisi hám Ministrler keńesiniń hújjetlerinde belgilengen waziypalar orınlanıwın táminlew, mámleket basqarıwı hám jergilikli mámleket organları aldında turǵan problemalardı sheshiiw maqsetilde islep shıǵıladı hám ámelge asırıladı. Maqsetli joybarlar ilimiy-texnikalıq keńesler usınısına kóre tańlawsız finanslastırıladı.

Baslamashı joybarlar tańlawları ushın temalar qalıplestirilmeydi. Innovacion rawajlanıw ministrliǵı tárepinen járiyalanǵan usı túrdegi tańlawǵa qálegen temadaǵı aktual probelamalrıń ilimiy sheshimi hámde anıq nátiyjeleri qaratilǵan joybarlardı usınıw múmkin. Baslamashı joybarlar tańlawında bir tema sheńberinde alternativ joybardıń tańlawǵa kelip túsiwin talap etilmeydi.

Startup joybarlar- ámelge asırıw qáwipi joqarı bolǵan sharayatta jańa ónim yamasa xızmet túrin jaratıwshı innovacion islenbelerdiń qollanıwı, kólemi hám tez ósiw páti menen parıqlanatuǵın jańa biznes joybar;

Innovacion islenbe- bar bolgan uqsas intellektual iskerlik natijelerine qaraganda ja'na belgilerga iye bolgan amelde qollaw mumkin bolgan ameliyatta onnan paydalaniganda ulken social-ekonomikalik onimdarliqqa erisildi taminley alatuvin intellektual iskerlik natijesi (islep shigariw, administrativlik, isbilermenlik ham basqa qasiyetlerge iye bolgan ja'na quramali texnologiya, xizmet ham sholkemlestirishilik-texinkaliqu sheshim)

Texnologiyalar transferi- ja'na islenbelerdi ol alinatuvin (islep shigariw) tarawinan amelde qollaw tarawina otkiziwge qaratilgan tajriyeler kompleksi.

Ilimiy-izertlew jumislarina mamleket buyirtpasi she'berinde tematikaliqu joybarlar temasini qaliplestirish.

Tematikaliqu joybarlar temalarini mamleket basqariwi, xojaliqu ham jergilikli mamleket organlari, ilimiy iskerlik subyektlarini tiykarlangan usinislari tiykarinda innovacion rawajlaniw ministriligi tarepinen islep shigiladi. Tematikaliqu joybarlar temalarini ministrlik sorawina tiykarlanip yamasa erkin turde usiniw mumkin. Usinilip atirgan joybar temasinda tomendegiler sawleleniwi kerek:

- Ilimiy-izertlew temasini aktualliqi, temada aniq juwmaqlawshi onimge buyirtpa sawlengen bolwi;
- Ilim ham texnologiyalar rawajlaniw ushin ustemligi;
- Ekonomika tarmoqlari, socialliq taraw ham respublika ayaqlarini aniq problemalarini sheshiwge qaratilganliqi;
- Joybar natijesinde juwmaqlawshi onim jaratiwdi tiykarlaniw;
- Islenbelerdi basekige shidamliligi;
- Tayar onimlerdi islep shigariwga bagdarlanganliqi
- Joybar natijelerini kommerciyalastirish imkaniyatini bar ekenligi;
- Joybarlardi finanslastirish prognozlarini olshemlerini belgilenligi.

Ózbekstan Respublikasi Prezidentini «Ilimiy ham ilimiy-texnikaliqu iskerlik natijelerin kommerciyalastirish onimdarligini jetilistirish boyinsha qosimsha is-ilajlar haqqinda» 2018-jil 14-iyuldegi PQ-3855-sanli qararini 6-bantinde «Ózbekstan Respublikasi Mamleket byudjeti qarjilari esabinan finanslastirilgan

fundamentlar, ámeliy hám innovacion izertlewler boyınsha mámleketlik ilimiy-texnikalıq baǵdarlamalardı orınlaw sheńberinde mekemeler tárepinen jaratılǵan ilimiy hám ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjeleri, mámleket ilimiy-texnikalıq joybarlar juwmaqlanǵannan hám olar belgilengen tártipte dizimnen ótkizilgennen keyin kommerciyalastırılıwı lazım, fundamental izertlewler nátiyjeleri, sonday aq, gumanitar hám sociallıq pánler tarawındaǵı joybarlar bunnan tısqarıda» dep belgilengen. Gumanitar hám sociallıq pánler tarawındaǵı joybarlardıń sociallıq áhimiyetliligi esapqa alınadı. Aktual problema sheshimine qaratılǵan tema tómendegi forma tiykarında qalıplestiriledi.

Orınlanıwı úsh (múddeti) jılǵa mólsherlengen ámeliy (joybar túri) joybarlar tańlawı teması

Ilim tarawı jónelisi

Ilimiy-texnikalıq joybar teması	Joybar orınlanıwınan kútilip atırǵan nátiyje	Baǵdarlamalıq jıllıq finanslastırılıw kólemi (mln. sómda)
--	---	--

Izertlew teması

Izertlew forması: izertlew qanday formada hám usulda ámelge asırılıwı kórsetiledi

...mln. sóm

Ilimiy izertlew nátiyjeleri: izertlewdi ámelge asırılıw processinde orınlanatuǵın tiykarǵı basqıshlar izbe-izlikte kórsetiledi; juwmaqta alınǵan nátiyje yamasa ónim anıq kórsetiledi.

Izertlewdi ámelge asırılıw ushın talap etiletin qarjı muǵdarı kórsetiledi

Nátiyjelerdi sınaqtan

ótkeriw:

Izertlew nátiyjelerin qay tártipte hám usılda tájriybe yamasa sınaqtan ótkiziw kórsetiledi.

Ilimiy nátiyjelerdi baspadan shıǵarıw: izertlew dawamında hám juwmaǵında qolǵa kirgizgen nátiyjelerdiń abroylı ilimiy jurnallarda hám Web of science hámde Scopus xalıqaralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazalarında indekslenen jurnallarda baspadan shıǵarıw, sonday-aq, intellektual múlk obyektleri ushın alınatuǵın hújjetler kórsetiledi.

Jámi jıllıq:**... mln sóm**

Ámeliy(innovacion) joybardıń uliwmalıq finaslastiriw kólemi...mlrd. Sum orinlaniwi.....jılǵa moljellengen.

Bul formada joybar orinlawdıń dáslepki jili ushintalap etiletuǵın qarj’I muǵdari anıq esaplarǵa tiykarlangan halda kórsetiliw talap qilinadi. Ózbekstan Respublikasi Prizidentiniń parmanlarına tiykarlanıp is haqi hám oǵan teńlestirilgen tólewler asirilǵanda joybardıń keying jıllardaǵı qarjılandiriw kólemine ózgeris kiritiledi. Joybar temasi qalıplestirilgen soń, shólkemniń ilimiy keńesinde analizlenip, joqari shólkem- ministrlik, keńeske usiniladi. Joqari shólkem temalardi kórip shıǵadi, innovacion rawalaniw ministrliğine rasmiy xat arqalı jiberedi. Innovacion rawajlaniw ministrligi tárepinen tematik joybar temalardin online qabillaw ushin electron platform iske túsirilgen. Buniń ushin ministrliktiń www.mininnovation.uz

rásmiy web saytidaǵı “tanlawlar” bolimde “tema jiberiw” interaktiv xizmetinen paydalaniladi. Ekonomikaniń real sektorına qaraslı iri islep shıǵarıw karxanalari yaki tarmaqlardin ilimiy sheshimin kútip atırǵan problemalari h’am mutájlikleri boyınsha usinislari twridan-tuwri ministrlikke kórip shıǵıw ushin usiniliwi múmkin. Bunda ilimiy joybarlar nátiyeleriniń tutiniwshisi hám ámeliyatqa engiziwshisi usi karxana yaki tarmaq bolıwi kerek. Ministrlik 30 kún dawamında kelip túsken temalar dizimin qalıplestiredi hám úyrenip shıǵadi. Temalardi uyreniw procesinde ayrim hallarda, ekonomika tarmaqlari hám socialliq taraw qánigeleri, shet el ekspertleri hám tartiliwi múmkin. Usinis etilip atırǵan tematikalıq joybarlar temalari **ózbek hám rus tillerinde gramatikalıq hám sózlik qátelersiz** beriliwi kerek.

Tematikalıq joybar temasin qalıplestiriwge qoyilatúǵın talaplardi tómendegi misallarda keltirim múmkin.

Aytayıq, alimlar tárepinen shártli ráwishte “kolba”ni islep shıǵarıw texnologiyasi islep shıǵıw baslamasi bildirildi. Usi kunge shekem “kolba” islep shıǵarıw boyınsha onlaǵan ilimiy joybarlar turli mamleketlerde islengen. Qasi biri uzınraq, jáne biri domalaq, basqasi qizil, variantların islep shıqqan. Yaǵniy mazmun ózgermegen, jańa onim dóretilmegen, tek oniń formasi hám reńl ózgeris kiritilgen. Bugini talap bolsa juwmaqta aniq nátiye sinbaytuǵın jańa bolba túrin jaratiw texnologiyasi bolıwi kerek. Izertlew juwmaǵında kolba qatti denege taslap kórilgeninde sinbawi kerek- bul tema sheńberinde mamleket buyirtpasına talap. Demek tematik joybar temasin **“Sinbaytuǵın kolba texnologiyasin jaratiw”** fromasında aniq qoyiw, soǵan mas rawishte waziypalar belgilew hám izertlew juwmaǵında sonday kolbani buyirtpashiǵa usiniw kerek.

Tóemde tematikalıq joybar teması mámketet buyırtpasına kiritiw ushın joqarı turıwshı shólkemlerdiń jollanba xatı, shólkemniń ilimiy keńesi bayannamasınan kóshirme hámde usınıp atırǵan temadan úlgi berilgen. Qosımshada keltirilgen.

Бажариліши уч йилга мўлжалланган амалий лойиҳалар таплови мавзуси

“Биология фанлари” йўналиши бўйича			
№	Амалий лойиҳа мавзуси	Лойиҳа бажарилішидан қутилаётган натижа	Лойиҳанинг йиллик молнялаштириш ҳажми
1	2	3	4
	<p>Соя (<i>Glycine max (L.) Merrill</i>) ўсимлигининг маҳсулдорлигини ва тупроқ унумдорлигини ошириш учун микроб биотехнологиясини ишлаб чиқиш.</p> 	<p>Тадқиқот шакли: соянинг ҳосилдорлигини ошириш учун ўсимлик илдиз системасида <i>Bradyrhizobium japonicum</i> бактериялари асосида молекуляр азотни фаол ўзлаштирувчи туганаклар ҳосил қилиш ва тупроқни биологик азот билан бойитиш учун кенг таъсирга эга бўлган биопрепаратни қўллаш.</p> <p>Илмий-тадқиқот натижалари:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вегетацион ва дала тажрибаларда дуккакли-ризобиал симбиоз жараёнлари аниқланади (азотфиксация, спецификлиги, вирулентлиги) ҳамда фаол <i>Bradyrhizobium japonicum</i> туганак бактерияларнинг штаммлари танлаб олинади ва ушбу штаммларнинг турли соя навларида туганаклар ҳосил қилиш жараёнлари ўрганилади; - самарадор туганак бактерияларнинг ўстириш шароитлари оптималлаштирилади; - дала тажрибаларида соя навларини фаол <i>B. japonicum</i> маҳаллий штаммлари асосида яратилган биопрепарат билан ишлов бериш усулларини такомиллаштириш натижасида соянинг ўсиши-ривожланиши ва ҳосилдорлиги оширилади; - соя етиштириладиган тупроқларнинг агро-кимёвий ва агрофизикавий ҳоссалари ўрганилади ва ўсимликларга ишлов бериш агротехникалари ишлаб чиқилади. <p>Олинган натижаларни синовдан ўтказиш: Соя ўсимлигининг ҳосилдорлигини ошириш учун <i>B. japonicum</i> маҳаллий штаммлари асосидаги кенг таъсирга эга бўлган биопрепарат соя етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжалиқларида дала-тажриба синовлари ўтказилади ва амалиётга жорий этилади.</p> <p>Илмий натижаларни чоп этиш: Тадқиқот натижаларига интеллектуал мулк объектлари учун тегишли ҳужжатлар олинади. Нуфузли илмий журналларда ва Web of Science ҳамда Scopus маълумотлар базасида индексацияланган журналларда илмий мақолалар чоп этилади.</p>	1,0 млрд сўм
		Ҷами йиллик:	1,0 млрд сўм

*Амалий лойиҳанинг умумий молнялаштириш ҳажми 3,0 млрд. сўм ва бажариліши мuddати уч йилга мўлжалланган.

ТАՂЛАՒ TEMALARIN QÁLIPLESTIRIWDE JOL QOYILATUǒIN TIYKARǒI KEMSHILIKLER

Илимий-изертлеу jumıslarınıń sapası hám ónimdarlıǒı, álbette, temanıń qanday formalarda hámde maqset hám waziypalarınıń durıs hám anıq beglileniwine baylanıslı. Biraq, ilim-pán tarawı aldınǒı áhimiyetli waziypa milliy ekonomikamızdı hámde maqset hám waziypalardıń durıs hám anıq

belgilengenligine baylanisli. Biroq, ilim-pán tarawı aldındağı áhimiyetli waziypa milliy ekonomikamızdı texnologiyalıq hám innovacion táretpen modernizaciyalaw processlerin tolıq táminlewshi, sapalı hám básekiles izertlew hámde islenbelerdi qáliplestiriw esaplanadı.

Ózbekistan Respublikası Prezidentimizdiń 2018-jıl 18-iyuldağı PQ-3855-sanlı qararına muwapıq, ilimiy iskerlikke baylanisli mámleketlik bağdarlama tiykarında orınnanđan ámeliy hám innovacion izertlewshiler nátiyjeleri olar juwmaqlanđannan soń tolıq kommerciyalastırılıwı shárt ekenliginen kelip shıqqan halda, joybar temasında kútilip atırđan nátiyje yamasa ónim anıq kórsetiliwi shárt. Yađniy belgili bir problema yamasa onıń sheshimin «jetilistiriw», «jedellestiriw», «úyreniw», «izertlew», «járiyalaw», «optimallastırıw», «metodların islep shığıw»,«.. juwmaqlar», «...mexanizmleri», «...qásiyetleri»n úyreniw, «sózlik yamasa qollanba islep shığarıw»đa arnalđan temalar ámeliy hám innovacion joybarlarđa arnalđan temalar ámeliy hám innovacion joybarlarđa qoyılđan házirgi kún talaplarına juwap bermeydi hám qabıl etilmewine sebep boladı.

Tematikalıq joybar teması anıq texnologiya jaratıw yamasa islep shığarıw, jańa túr, túp, prototip, model yamasa xizmettiń jańa awladı yamasa túrin jaratıw, zamanagóy málimleme texnologiyaları tiykarında qollanbalar yamasa sabaqlıqlar, elektron virtual portal, mobil yamasa xizmetler platformasın jaratıwđa bađdarlanđan bolıwı kerek.

Tematikalıq joybarlar tańlawın járiyalaw tómendegi basqıshlardı óz ishine aladı:

1. Ministrlik hám mekemeler tárepinen usınılıp atırđan joybarlardı qabıl etedi.
2. Temalar ornatılđan tártipte mağlıwmatlar bazasına kirgiziledi hám ilim jónelisleri boyınsha tiyisli basqarmalarđa jóneltiriledi.
3. Tiyisli basqarmalar usınısların úyrenip shığadı hám ekspertizadan ótkizedi. (1-qosımsha). Ekspertiza processinde tómendegi tárepler itibarđa alınadı:

-qolđa kirgiziliwi rejlestirilip atırđan juwmaqlawshı nátiyje (ónimler, islenbeler, texnologiya) nıń anıqlaması;

-zárúrliktiń bar ekenligi haqqında salıstırmalıq kórsetkishler;

-shet el analoglaridan salıstırmalı ústemlikti kórsetiwshi indikatorlar;
-usınılıp atırǵan tema sheńberinde aldın islengen fundamental, ámeliy hám innovacion joybarlardıń bar ekenligi;

-eger tematikalıq joybar temasın ózgeritiwge zárúrlık bolsa, basqarma tárepinen usınıs etilgen tema.

4. Unamlı juwmaq berilgen tematikalıq temalar joybarları tańlawda járiyalaw ushın tayarlanadı (zárúr hallarda usınısıtı qayta islep shıǵıw processine usınıs beriwshiler jalp etiliwi múmkin). Unamsız juwmaq berilgen tematikalıq temalar boyınsha usınıs kirgizilgen ministrlik hám mekemelerge tiykarlangan juwap xatları jiberiledi.

5. Tiyisli basqarmalar tárepinen eksertizadan ótkerilgen temalar ilim hám ilimiy –texnikalıq izertlewlerdi rawajlandırıw basqarması tárepinen ulıwmalastırılǵan halda kórip shıǵıw (ekspertizadan ótkeriw) nátiyjeleri boyınsha juwmaq beriledi (ekinshi qosımsha)

6. Ekspertiza nátiyjelerine kóre unamlı bahalangán tańlaw járiyanıwı esabınan sheshiwshi juwmaq beriw ushın innovacion rawajlandırıw ministriligine kirgiziledi.

7. Innovacion rawajlandırıw ministri temanı usınıs etiw, qayta islew yamasa biykarlaw boyınsha sheshiwshi juwmaq beredi (3-qosımsha).

8. Unamlı bahalangán aldın orınlanbaǵan, ekspertler tárepinen aktual, anıq ónim yamasa nátiyjege qarailǵan, kommerciyalastırıw imkanıyatı yamasa, sociallıq áhimiyeti joqarı dep bahalangán temalar boyınsha ministr buyırırǵı tiykarında tańlaw járiya etiledi.

Tańlaw járiyalanıwı mininnovation.uz web-saytında yamasa basqa galaba xabar qurallarında jaylastırıladı. Tańlawda joybarları qalıplestiriw, dizimnin ótkeriw hám tapsırıw tártibi, múddeti hám talapları kórsetiledi.

Joybar talapların qalıplestiriw.

Joybardıń tańlawda utıp shıǵıwı hám finanslastırılıwı, álbette, onıń qay dárejede qalıplestirilgenligine, ilimiy-texnikalıq potencialı hám qurılıp atırǵannátiyjelerdiń qay dárejede tiykalanıp berilgenligine baylanıslı. Fundamental

joybarlardı qalıplestiriwde tómendegi talaplarğa boysınıw kerek:tábiyat, jámiyet, insan, sana hám jasalma ráwishte jaratılğan obyektardıń dúzilisi, iskerligi hám rawajlanıwınıń tiykarǵı nızamlıqların ashıwǵa qaratılğan jańa bilimlerde iyelew;

Ilim-pándiń belgili tarawındaǵı izertlewler nátiyjelerin teoriyalar, túsinikler, metodologiyalar, usıllar, usınıslar formasında, qollaw maqsetinde engiziw, ilim-pán teoriyası hám metodologiyasın bayıtıw, keleshekte orınlanatuǵın ámeliy izertlewler hámde olardı ámeliy qollawǵa qaratılğan innovaciyaları ushın tiykar retinde xızmet etedi. Tańlawǵa usınılıp atırǵan fundamental izertlewler joybarları tómendegi talaplarǵa juwap beriwi kerek:

Joybar qatnasıwshıları qoyılatuǵın talaplar:

Joybar basshısı tárepinen aqırǵı úsh jıl dawamında joybar teması jónelislerinde Web of Science yamasa Scopus xalıq arańıq ilimiy-teoriyalıq bazalarǵa kiritilgen jurnallarda keminde 1 maqala baspadan shıǵarılǵan hám Xirsh indeksi 3 ten joqarı bolıwı (ilimiy maqalanıń nusqası qosımsha qılınıwı kerek); joybardıń qospa basshısı arnawlı shet el universitet hám ilimiy oraylarında (Aqırǵı úsh jılda Times Higher Education World University Rankings boyınsha top-1000 lıqqa kirgizilgen universitetlerde) iskerlik kórsetip atırǵan hám joybar teması baǵdarında áhimiyetli nátiyelerge erisken (ilimiy mektep jaratqan), Xirsh indeksi 5 hám onnan joqarı bolǵan jetekshi alım (sol qatarı, jerles alım) bolıwı (joybar qospa basshısı haqqında maǵlıwmatlar, onıń razılıq xat hám áhimiyetli ilimiy nátiyjeleri qosımsha qılınıwı kerek), joybar sheńberinde atqarıwshı izertlewdiń tiykarǵı shtatındaǵı xizmechiler quramınan kirgizilgen atqarıwshılardan keminde birewi filosofiya doktorı (Phd) yamasa ilim doktorı (Dsc) ilimiy dárejesin alıwı boyınsha dissetaciyasın tayarlaw hám qorgaw rejesiniń bar ekenligi; joybar ilimiy toparınıń ortasha jası 45 jastan aspawı lazım (ortasha jas atqarıwshılar jasınıń arifmetikalıq ortasha qatnası retinde esaplanadı);

Joybar basshınıń bir waqıttıń ózinde basqa fundamental joybarǵa basshılıq ete almaslıǵı;

Joybar sheńberinde ilimiy laboratoriyanı zamanagóy ásbap-úskeneler menen úskeneleniwi boyınsha anıq rejeniń bar ekenligi (joybarǵa qosımsha qılınıwı kerek)

Joybar qatnasıwshılarınıń tarawdaǵı abroylı xalıq aralıq konferenciyalarda lektor retinde qatnasıwı boyınsha anıq rejeniń bar ekenligi (joybarǵa qosımsha qılıwı kerek); joybar qatnasıwshılarınıń tiyisliligi boyınsha dúnyadaǵı abroylı ilimiy jámiyetler menen baylanıslarınıń bar ekenligi hám koncerciyumlarda belsendi aktiv qatnasıwı haqqında tiykarlangan maǵlıwmatlardıń qosımsha qılıwı; izertlew boyınsha zárúrli ilimiy potencial hám ilimiy maǵlıwmatlardıń bar ekenligi (joqarı qánigelikke iye alımlar toparı, sońǵı bes jıl ishinde baspadan shıǵarılǵan ilimiy baspalardıń sanı hám sapası, patentlerdiń bar ekenligi, jetekshi milliy hám shet ellik ilimiy oraylar menen sherikliktiń bar ekenligi hám basqalar); joybar qatnasıwshıları ishinde 35 jasqa shekem bolǵan jas alımlardıń bar ekenligi, olardıń sanı hám sapa qásiyetleri, zárúr materiallıq-texnikalıq bazadan (binalar, úskeneler inventarlar, maǵlıwmatlar bazası, axborot resursları hám basqalar) paydalanıw imkaniyatı.

Fundamental joybarlardı ámelge asırıw mǵddetlerin ilim baǵdarları kesiminde tómendegi múddetlerge muwapıq formalandıırıw usınıs etiledi.

a) Tómendegi pán baǵdarları boyınsha ámelge asırılatuǵın fundamental joybarlardı 3 jıl múddetke (2021-2023-jıllar) mólsherlep qalıplestiriw hám ámelge asırıw usınıs etiledi: tariyx hám sociallıq-gumanitar pánler; filologiya, psixologiya hám pedagogika pánleri; ekonomikalıq hám huquqiy pánler; informatika, axborot-kommunikaciya texnologiyaları;

b) Tómendegi ilim baǵdarları boyınsha ámelge asırılatuǵın fundamental joybarlardı 4 jıl múddetke (2021-2024-jıllar) mólsherlep qalıplestiriw hám ámelge asırıwdı usınıs etedi: arxeologiya ilimleri, awıl xojalıǵı, veterenariya hám qorshaǵan ortalıqtı qorpaw, arxitektura, qurılıs, dizayn hám qalasazlıq, toǵay xojalıǵı, jer haqqındaǵı ilimler;

Tómendegi ilim baǵdarları boyınsha ámelge asırılatuǵın fundamental joybarlardı 5 jıl múddetke (2021-2025-jıllar) mólsherlep qalıplestiriw hám ámelge asırıwdı usınıs etedi: matematika, fizika, mexanika ilimleri, tábiyiy pánler, farmakologiya hám farmacevtika, ximiya ilimleri, ximiyalıq texnologiyalar hám nanotexnologiyalar, biologiya, biotexnologiya, ekologiya ilimleri.

Fundamental joybarlardı ámelge asırıw dáwiri belgilengennen bes jılǵa shekem bolǵan múddet sheńberinde uzaytırılǵan (yamasa uzaytırılǵan) xalatta onıń kelesi (uzaytırılǵan hám yamasa uzaytırılǵan) dáwirde ilimiy izertlewlerdi ámelge asırılıwdan kútilip atırǵan nátiyjeleri tiykarlap berilgen hám atqarıwshı shólkemilimiy keńesleriniń qararına tiykarlangan bolsa, joybar múddetin belgilew máselesi Ilimiy rawajlanıw ministrliǵı (Buyirtpashi) tárepinen kórip shıǵılıwı múmkin.

Ámeliy rejeler tómendegi talaplarǵa juwap beriwi lazim:

-islep shıǵarıw hám yamasa sociallıq, sonday-aq, ekanomikaniń basqa tarmaqlarında jańa konstrukciyalar, materiallar, usıllar, xızmetlerdi jaratıw yamasa barların rawajlandırıwǵa xızmet qılıw;

-Ekanomikaniń real sektorin rawajlandırıwǵa kómeklestiriw, islep shıǵarıw tarawında energiya hám resurslardı tejewdi táminlew, milliy ekanomika subyektlerin mútájliklerinen kelip shıqqan halda, isep shıǵarılıp atırılǵan ónimniń innovacion quramı hám qosımsha qunın asırıw;

-Joqarı texnologiyalı ónimler úlgilerin tayarlaw hám yamasa islenbelerdiń texnik hám texnologik sınavları nátiyjeleri hám yamasa alınǵan ilimiy-texnik nátiyjeni ekanomikaniń real sektorına endiriw;

-Ilimiy-texnik ónimler hám oǵan ilimiy-texnik hújjetler toplanın, sol tiykardan, planlastiriw hújjetlerin hám yamasa texnologik hújjetlerdi tastiqlaw, laboratoriya qaǵıydalari hám texnik shártler hám pasportlar, sonday-aq , islep shıǵarıwdı shólkemlestiriw ushin zárúr bolǵan basqa hújjetler toplanın islep shıǵıw.

Innovaciya jumislari tómendegi talaplarǵa juwap beriwi zárúr: aldi menen orinlangan fundamental hám ámeliy izertlewler tiykarında jergilikli shiyki zatlardan paydalanǵan halda, import ornin basiwshi, eksportqa mólsherlengen jańa ónim hám texnologiyalardi jaratiw, barların sapa tárepten rawajlandiriw, bahani páseytiw, miynet bazarında jańa is orinların jaratiw; keyinsheli olardan ámeliyatta paydalanıw maqsetinde ámelge asirilatuǵın konstruktorlıq, tájriybe úlgileri, ásbaplar, materiallar, buyımlar hám basqa ilimiy islenbelerdi rejlestiriw, tayarlaw

hám sinawdan ótkeriw, rawajlandiriw menen baylanisli tájriybe konstruktorliq islerdi orinlaw; joqari texnologiyaǵa tiykarlangan ónimler úlgileri yamasa prototiplerin jaratiw yamasa tájriybe laboratoriya texnologiyasin islep shıǵıw, ilmiy kólemli ónimdi islep shıǵariwǵa tayarlaw, ekanomika tarmaqlari hám socialliq tarawda qollaw ushin jańa túrdegi xızmetlerdiń tájriybe-sinawin ótkeriw (sawliqti-saqlaw, bank-finanis sektori hám basqalar).

Ilimiy rejelerdi qalıplestirwde ilmiy topardıń dárejesi hám atqariwshilardıń ortasha jasi 45 jastan aspawina itibar qatiw kerek. Ortasha jas sipatında atqariwshilar uliwmalıq jasınıń arifmetik ortasha kórsetkishi alinadi. Akademik hárekecheńlik hám ilmiy birge islesiwdi rawjlandiriw ushin rejege 45 jasqa shekem bolǵan jas alimlardıń respublikadaǵı yamasa shet eldegi ilmiy hám tálim oraylarına qisqa múddetli xızmet saparlari kiritilwi múmkin. Bunday xızmet saparınıń maqseti plan mazmuni hám calendar is rejesine muwapiq boliwi lazim.

Ameliy innovacion hám tájriybe-konstruktorliq planlardı ámelge asiriwda sanaat yamasa tarmaq tárepinen birgelikte finanslastiriwǵa qizıǵıw bolǵan jaǵdayda, plan talapnamalarına sanaat yamasa tarmaq sherigi haqqındaǵı maǵlumat hám onıń finansliq qatnasi (birge islesiwdegi finanslastiriw) kólemi hám túrlerin tastiqlawshi hújjetler ilawa qiliniwi kerek. Bárshe túrdegi planlarda jaslardı ilmiy iskerlikke tartiw maqsetinde atqariwshilar quramina ilmiy stajyur lawazimi kiritiliwi zárúr. Baǵdarlamanı toliq yamasa bir bólegin ámelge asiriw ushin shet ellik alimlar, shet ellik ilmiy shólkemler menen sheriklikte isleytuǵın qánigeler, tálim mekemeleri, shólkemler hám isbilermenlik subyektlerin tartiw múmkin. Plan titul beti, atqariwshi shólkem hám plan basshisi tárepinen qol qoyilip, tastiqlanatuǵın 6 formadan quraladi. (4-ilova)

Joybardıń titul betin tayarlawǵa qoyiatuǵın talaplar:

Titul betinde atqariwshi shólkemniń yuredik ati aniq kórsetiliwi, onıń basshisi tárepinen qol qoyiliwi hám shólkem pechati menen tastiqlaniwi kerek; wázirlik tárepinen belgilengen pán baǵdari aniq jaziliwi, ilmiy basshiniń ati, familiyasi, ákesiniń ati passport maǵlumatlarına toliq mas keliwi, atqariwshi shólkem hám plan basshilarınıń mánzili, baylanis ushin telefon nomeri, electron mánzili

kórsetiliwi lazim; plan tai, túri (ámeliy, innovacion, fundamental, tájriybe-konstruktorliq) aniq kórsetiliwi kerek; joybardín orinlaniw múddeti aldín sanaq sanda 2 jil, 3 jil tárzinde; soń jillar boyinsha kórsetiledi; joybardín uliwmalıq hám bir jilliq finansiastiriw kólemi óz aldına kórsetiledi. Joybardín titul betinde kórsetilgen uliwmalıq summa muǵdari 1- hám 5 – formadaǵı summa muǵdari menen birdey boliwi shárt. Kórsetilgen sanlardın hár túrli kórsetiliwi joybardın texnik ekspertiza waqtında tańawdan shetlestiriliwine sebep boladı.

Joybardın 1-formasi tómendegi talaplar tiykarında qalıplestiriledi:

1.1-bándte talap etilgen annotaciya ózbek hám rus tillerinde kólemi 1,5 betten aspaǵan halda beriledi. Onday joybardın ilimiy jańalıǵı, qoyılǵan ilimiy mashqalalardı sheshiwdiń aktuallıǵı ashıp beriledi;

1.2-bándte kútilip atirilǵan nátiyjeler hám olardıń áhimiyeti, jańa kútilgen nátiyjeler hámde olardıń ilimiy hám socialıq áhimiyetke iyeligi, rejlestirilgen nátiyjelerdiń jahan kólemindegi izertlew nátiyjelerine sáykesligi, planda rejlestirilgen nátiyjelerdiń ekanomikalıq hám sociallıq tarawlarda ámeliyatqa endiriw imkaniyatlari rus hám ózbek tillerinde beriledi.

Rus hám ózbek tilinde berilgen tekstlerdiń mazmuni bobasi birdey boliwi shárt.

Joybardın 2 ham 2 a formalarındaǵı maǵlumatlar atqariwshılar dárejesin anıqlaw hám ilimiy topardıń izertlewdi ámelge asiriw imkaniyatlarin duris bahalawda áhimiyetli ról oynaydi. Plan basshisi qatnasiwshılardıń ilimiy isler dizimi (axirǵı 3 jil dawamındaǵı baspalar tómendegi xronologik tártipte keltirilip, dawamli izbe-izlikte nomerlenedi; monografiya; patent; ilimiy maqala; ilimiy toplamlar hám basqa baspa isleri)

3.4-formaǵa qatań boysınǵan halda rásmiylestirilip, avtor, ilimiy xatker tárepinen qol qoyiladı hám shólkem móri menen tastiqlanadı. Joybardın 3-formasi atqariwshi shólkemge tiyisli bolıp, sorılǵan maǵlumatlar aniq beriliwi kerek. Joybardın 4-formasında tómendegiler aniq kórsetiliw lazim: planda sheshiletuǵın ilimiy problemalar; qoyılǵan problemani sheshiwdiń ilimiy áhimiyeti hám aktuallıǵı ; planda sheshiletuǵın problemaniń kólemi hám quramalılıǵı, problemani sheshiwge xizmet qilatúǵın aniq wazipalar. Joybardın mámleket ekanomikalıq

ósiwi hám socialliq rawajlanıwın táminleytuǵın ilimiy hám texnologik qorlardı qalıplestiriw menen baylanisliligi; izertlewdiń ilimiy jańalıǵı, qoyılǵan wazıpanı sheshiw hám rejelestirilgen nátiyjelerdi alıw imkaniyatları; izertlewge qoyılǵan problemaniń úyreniliw jaǵdayı, jahan ilim-pándegi ilimiy izertlew baǵdarları hám ilimiy básiqeshiler haqqında maǵumat; keminde eki bet kóleminde usinilip atirilǵan usıl hám jantasiwlar, plan orınlanıwınıń pútin dáwri ushin ulıwmalıq is rejesi hám kútilip atirilǵan nátiyjeler; rejeni ámelge asiriw nátiyjesinde islep shıǵılıwı yamasa jaratılıw rejelestirilgen jańa ónim (Tovar, texnologiya, xızmet) ler, jańa texnologiyalardı jaratıw yamasa qollanılıp atirilǵan texnologiyalardı rawajlandiriw hámde maǵlumát; ilimiy topar tárepinen plan teması boyınsha bar bolǵan ilimiy qorlar (aldın alınǵan nátiyjeler, islep shıǵarılǵan dástúrler hám usıllar kórsetiledi) ; Baǵdarlamanı ámelge asiriw ushin ilimiy topar da bar bolǵan úskúneler, materiallar, informaciya hám basqa derekler dizimi (tiykarinan, Baǵdarlamanı ámelge asiriw ushin olardan paydalanıw zárúrligi kórsetiledi);

Baǵdarlamanı ámelge asiriwdiń birinshi jilinan is reje (plan boyınsha rejelestirilgen xızmet saparları (ekspediciya) ni óz ishine alaǵan halda) ;

Ilimiy topar daǵı hár bir qatnasıwshi (tiykarinan, plan basshisi) niń Baǵdarlamanı ámelge asiriwdiń birinshi jilindaǵı is mazmunı;

Grand summası esabınan Baǵdarlamanı ámelge asiriw ushin satıp alınıwı rejelestirilgen ásbap-úskúneler, materiallar, informaciya hám basqa derekler (Baǵdarlamanı ámelge asiriw ushin olardan paydalanıw zárúryatı tiykarlap beriledi).

Joybardıń 5-forması finanslıq qarejetler smetası bolıp, onı qalıplestiriwde tómendegi táreplerdi ayırıqsha itibarǵa alıw kerek:

Ilimiy topar quramıq hám hár bir lawazımǵa talaplar klassifikaciyası menen; joybar qarjılarınıń ilimiy-izertlew joybarın ámelge asırıw ushin zárúr bolǵan materiallıq-texikalıq resurs bazasın (binalar, úskúneler, inventarlar, programmalıq táminat, maǵlıwmatlar bazası, maǵlıwmatlar derekleri hám basqalar) qalıplestiriwge baǵdarlanǵan (keminde 40% muǵdarında); ilimiy topar ushin jaratıp berilgen shart-sharayatlar bar ekenligin kórsetiwshi maǵlıwmatlar;

qárejetler baǵdarları kórsetilgen, zárǵr finanslastırıw kólemi sáwlelengen finanslıq reje hám esap-kitaplar.

Joybardıń 5-formasında onıń ulıwma finanslıq kólemi, ayrıqsha kestelerde rawajlandırılıp atırǵan hárejetler hám olardıń jıllar kesiminde bólistiriliwi kórsetiledi. Ámeliy hám innovacion joybarlardı ámelge asırıwda sanaat yamasa, tarmaqtárepinen sheriklikte finansastırıwǵa qızıǵıw bolǵan táǵdırde, joybar talapnamalarına sanaat yamasa tarmaq sherigi haqqındaǵı maǵlıwmat hám onıń finanslıq qatnası (shariklikte qarjılandırıw) kólemi hám túrlerin tastıyqlawshı hújjetler qosımsha qılınıwı kerek. Jaslardı ilimiy iskerlikke tartıw, sonday-aq, ilimiy izleniwshiler institutın rawajlandırıw ushın ilimiy-izertlew joybarların ámelge asırıw ushın ilimiy-izertlew toparına ilimiy stajyor lawazımı kirgiziliwi kerek. Joybardı tekst A4 formatındaǵı standart qaǵazǵa qaǵıyda túrinde 1,15 qatar aralıǵında jazıladı. Hár bir bet joqarıdan páske 2 sm, shepten 3 sm, ońnan 1,5 sm shetki táreplerge iye;

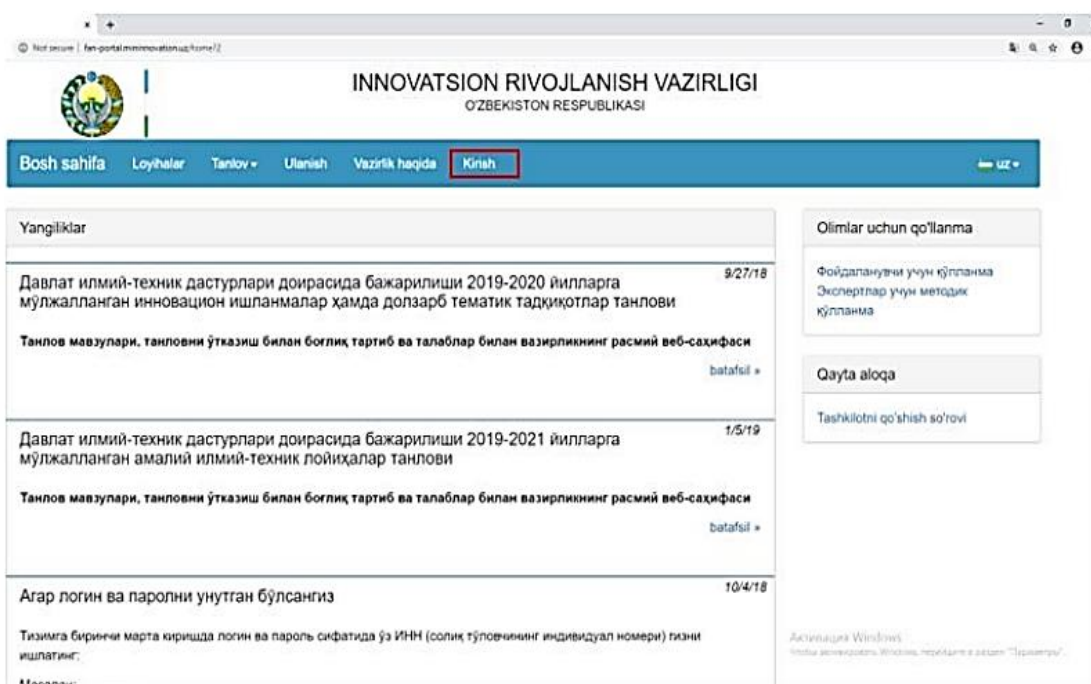
Sóz bası 1,27 sm ǵa teń bir túrde bolıwı kerek. Tekstti basıp shıǵarıwda Times new roman 14 ólshemli shriffta, Microsoft Word teks redaktorınan paydalanıw usınıs etiledi. Betler titul betinen baslap aqırǵı betke shekem izbe-izlikte nomerlenedi. Bettiń tártip nomeri 2den baslap jazıladı. Titul betine 1 nomeri qoyılmaydı.

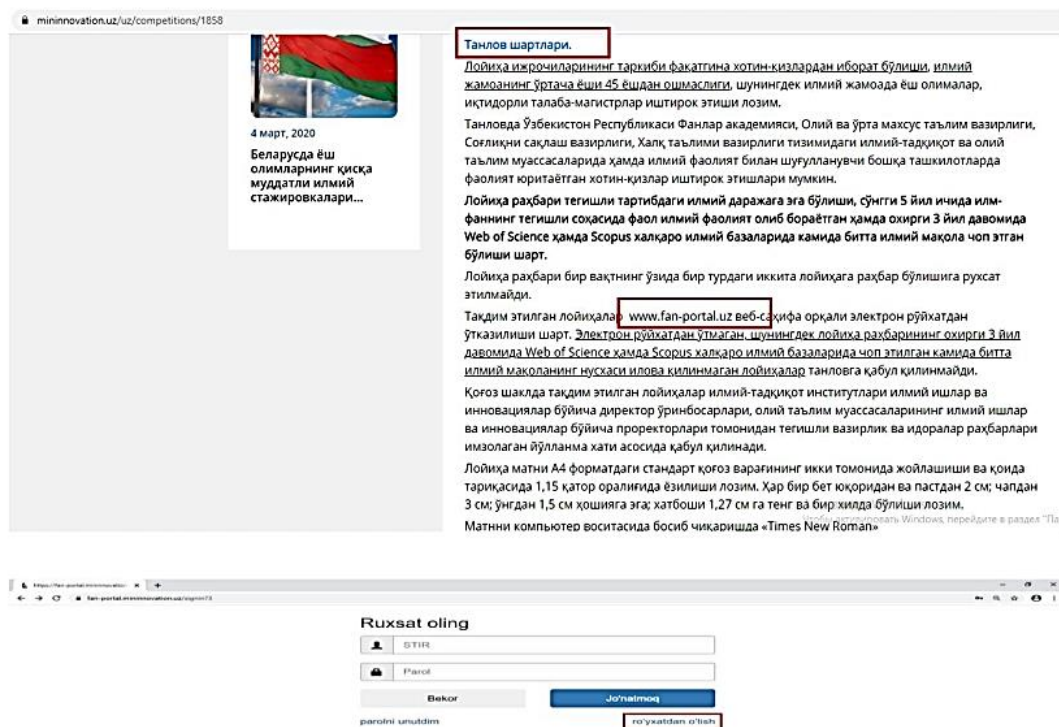
Joybardıń talap qılınǵan hújjetleri hám basqa quram bólekleriniń hár biri jańa betten rásmiylestiriledi. Joybar basshısı hám qatnasıwshılarınıń ólshemlerinde talap qılınǵan ilimiy jumısları dizimi (aqırǵı 3 jıl dawamındaǵı baslımlar tómendegi xronologiyalıq tártipte keltirilip, izbe-izlikte nomerlenedi: monografiya, patent, ilimiy maqala, ilimiy toplamlar hám basqalar)

3.4-formaǵa qátıy boysınılǵan halda rásmiylestiriledi hám avtor ilimiy xatker tárepinen imzalandı hámde shólkem móri menen tastıyqlanadı. Joybar tayarlanıp bolǵan soń, atqarıwshı shólkemler ilimiy (ilimiy-texnikalıq) keńeslerde diskussiya qılınadı. Ilimiy keńes tárepinen bildirilgen usınıs hám pikirler tiykarında joybar qayta isleniwi múmkin. Joybarǵa keńes bayannamasınan kóshirme qosımsha qılınadı. Joybar tolıq qáliplestirilgennen soń, fan-portal.uz sistemasınan dizimnen

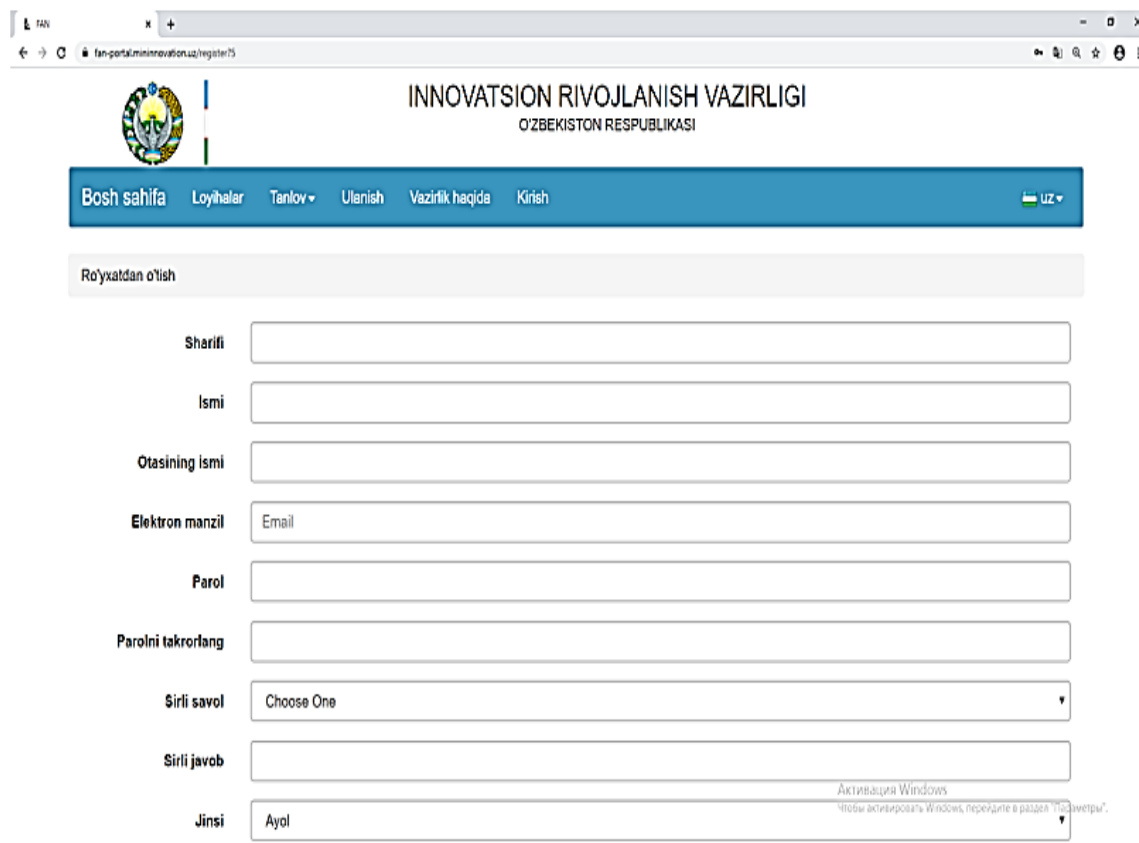

ótkiziledi hám identifikaciya nomeri alınadı. fan-portal.uz elektron sistemasında dizimnen ótkerilmegen, belgilengen múddetten keshigip tapsırılğan joybarlar qabıl etilmeydi. «Fan» elektron sisiteması joybarlar tańlawların járiyalaw, mámlekette ilimiy iskerlik alıp barıp atırğan alımlar reestrin jaratıw, tańlawlarǵa arza tapsırıw joybarlar ekspertizası hám monitoringdi elektron tárizde ámelge asırıw imkanın beredi. Joybar talapnaması fan-portal.uz elektron sisteması arqalı dizimnen ótkiziw tártibi. Internet tarmaǵı arqalı fan-portal.uz elektron sistema mánziline kirgiziledi. Sonıńday, sistemapa tańlaw daǵazasındaǵı silteme arqalı da kiriw múmkin. Menyudaǵı kiriw siltemesi ústine basıladı. Eger joybar basshısı áweli de ilimiy joybarlar tańlawında qatnasıp, elektron dizimnen ótken bolsa, STIR nomerin hám parolin kirgizip, kursivti «jiberiw» sózi ústine basqan halda náwbettegi betke ótiw múmkin.

Eger joybar basshisı tañlawda birinshi márte qatnasıp atırǵan bolsa, kursivti «dizimnet ótiw» ústine basıp, ózi haqqındaǵı soralǵan maǵlıwmatlardı kirgizedi. Barlıq qatarlar toltırılıp bolıǵan soń, «saqlaw» funkciyası orınlanadı.

fan-portal.mininovation.uz/register/75

Jinsi: Ayol

Tug'ilgan sana: [calendar icon]

STIR: [input field]

Ish manzili: [input field]

Ish telefoni: [input field]

Uy manzili: [input field]

Uy telefoni: [input field]

Maqolalar soni: [input field]

Ilmiy unvoni: Choose One

Yo'nalish: Choose One

Korxonasi: Выберите значение

Lavozimi: Choose One

Saqlash

Активация Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите в раздел "Параметры".

1. STIR nomeri hám parol kiritilgennen soń, joybar basshisiniń «jeke kabineti»ne ótiledi.

fan-portal.mininovation.uz/home/10

INNOVATSION RIVOJLANISH VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

Bosh sahifa Loyihalar Tanlov Ulanish Vazirlik haqida (C201907293) Xabarlar UZ

Shaxshiy kabinet
Chiqish

Yangiliklar

9/27/18
Davlat ilmiy-tehnik dasturlari doirasida bajariлиши 2019-2020 йилларга мўлжалланган инновацион ишланмалар ҳамда долзарб тематик тадқиқотлар танлови
Tanlov mavzulari, tanlovni ўtkaziш билан bogлиқ тартиб ва талаблар билан vazirlikning rasmiy веб-саҳифаси
batafsil »

1/5/19
Davlat ilmiy-tehnik dasturlari doirasida bajariлиши 2019-2021 йилларга мўлжалланган амалий илmiy-tehnik loйиҳалар танлови
Tanlov mavzulari, tanlovni ўtkaziш билан bogлиқ тартиб ва талаблар билан vazirlikning rasmiy веб-саҳифаси
batafsil »

10/4/18
Агар логин ва паролни унутган бўсангиз
Тизимга биринчи марта киришда логин ва парол сифатида ўз ИНН (солиқ тўловчининг индивидуал номери) гизни ишлатинг.

Olmlar uchun qo'llanma
Fойдалануви учун қўлланма
Экспертлар учун методик қўлланма

Qayta aloqa
Tashkilotni qo'shish so'rovi

Активация Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите в раздел "Параметры".
Активация Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите в раздел "

Joybardı elektron sistemağa kirgiziw ushın «bas menyu» arqalı «tañlawlar» bólimine kirgiziledi. «Tolıǵraq» túymesin basıw arqalı «arza tapsırıw» siltemesine kiriledi hám talap etilgen ámeller orınlanadı. Hár bir qatar toltrılıp bolınǵan soń, «keyingisi» buyırığı arqalı nábettegi formalarǵa ótiw múmkin. Orınlawshılar hámde sherik shólkemlerdi kirgiziwde «qosıw» ámelinen paydalanıladı. «Aldıngı» túymesini arqalı aldınǵı betlerge qaytıw hám maǵlıwmatlarǵa qosımsha yáki ózgertiw kirgiziw múmkin. Barlıq maǵlıwmatlar tuwrı kiritilgenligine isenim payda etilgennen soń, «jiberiw» túymesini basıladı. Talap etilgen formalar tuwrı toltrılǵan bolsa, jańa arza dizimge qosıladı.

Joybardıń qaǵaz variantı atqarıwshı shólkemniń ilimiy keńesi bayannamasınan kóshirme, jollanba xatı, bar bolǵan jaǵdayda joybar nátiyjelerinen mápdar shólkem yaki karxananiń qollap-quwatlaw xatı menen birgelikte innovacion rawajlanıw ministrliğine usınıs etiledi. Joybardıń qaǵaz forması ilimiy-izertlew institutları ilim-pán boyınsha direktor orınbasarları, joqarı bilimlendiriw mekemeleriniń ilimiy isler hám innovaciya boyınsha prorektorları tárepinen tiyisli ministrlık hám shólkemler basshılarımzalaǵan jollanba xatı tiykarında qabıl etiledi.

Belgilengen múddetten keshigip tapsırılǵan joybarlar kórip shıǵılmaydı. Tematikalıq joybarlar tañlawǵa keminde 2 dana hám onnan artıq arza kelip tússe, tañlaw haqıyqıy dep esaplanadı hám joybarlar belgilengen tártipte ekspertizadan ótkeriledi. Eger járiyalanpan tema boyınsha bir joybar kelip túsken bolsa yamasa kelip túspe, tañlaw bolmaǵan dep esaplanadı, qayta járiyalanadı. Dáslepki hám qayta tañlaw nátiyjelerine kóre tema boyınsha tek bir joybar kelip túsken bolsa, joybar basshısı menen sáwbet ótkeriledi. Sáwbet nátiyjesi jaqsı bolǵan jaǵdayda joybar tiyisli ilimiy-texnikalıq keńesten ekspertiza ushın jollanba beriledi. Dáslepki texnikalıq ekspertiza texnikalıq ekspertiza joybarı toplamınan formalar hámde olarǵa qosımsha qılınǵan hújjetlerdiń tolıqlığı hám talapqa muwapıqlıǵın anıqlaw mawstinde ótkiziledi. (5-qosımsha).

Texnikalıq ekspertiza ótkiziw múddeti tańlawǵa joybarlardı qabıl etiw toqtaǵan kúnnen baslap on bes kúnnen aspawı kerek. Texnikalıq ekspertiza processinde tómendegiler úyreniledi: joybardıń formalarınıń tolıqlıǵı hám durıslıǵı, imza, mór hám shtamlardıń bar ekenligi; aldınǵı tapsırılǵan joybarlarǵa uqsaslıǵı yamasa sol temada orınlaǵan joybarlardıń bar ekenligi; finanslıq-ekonomikalıq esap-kitaplar bar ekenligi; texnikalıq qáteler hám anıqsızlıqlar joq ekenligi.

Joybar texnikalıq ekspertiza nátiyjelerge kóre jaqsı bahalansa, ilim baǵdarları boyınsha tiyisli ilimiy-texnikalıq keńeslerge ilimiy ekspertiza ushın baǵdarlanadı. Eger joybar texnikalıq ekspertiza unamsız bahalasa, bul haqqında orınlawshı shólkemlerge jazba ráwishte belgili qıladı. Joybar atqarıwshılarına úsh kún múddette kórsetilgen kemshiliklerdi kórsetilgen kemshilikler joq etilw ushın imkaniyat beriledi.

Atqarıwshılar tárepinen belgilengen múddette kemshilikler joq etilmese, joybar tańlawdan shetletiledi (bul jaǵdayda joybar atqarıwshılarına qaytarılmaydı).

Tańlawǵa bir arza kelip túsken jaǵdayda ministliklerdiń belgili qánigelerden ibarat jumısshı topar bes is kúni ishinde joybar basshısı menen sáwbet ótkeriledi. Isshi topar tárepinen tastıyqlanǵan bayan tiykarında joybar ilimiy-texnikalıq keńeslerde kórip shıǵıw ushın usınıs etiletuǵın yamasa biykarlanıwı múmkin. Ilimiy iskerlikke tiyisli mámleketlik baǵdarlar sheńberinde orınlanatuǵın ilimiy joybarlar mámleket ilimiy ekspertizadan ótkiziliwi shárt.

Ilimiy ekspertiza joybardıń ilimiy jańalıǵı hám ámeliy áhimiyeti, onı texnikalıq jaqtan ámelge asırıw ushın materiallıq-texnikalıq baza hámde ilimiy potencialdıń jeterli ekenligi, topar tárepinen erisilgen ilimiy jumıslar hám nátiyjeler bar ekenligin anıqlaw maqsetinde ótkiziledi. Joybarlardıń ilimiy ekspertizası ministrlikler janındaǵı ilimiy-texnikalıq keńesler tárepinen ótkiziledi. Ekspertizasında tiyisli tarawda jeterli dárejede bilim hám kónlikpege iye bolǵan, ekspertiza qılınıp atırǵan jumısqa xalıx jantasa alatın, ilimiy dárejege iye bolǵan qánigeler, solar qatarı shet el qánigeleri jalp etiledi. Ilimiy ekspertizada onıń nátiyjelerinen jeke mápdar bolǵan fizikalıq shaxslar hám yuridikalıq shaxslar wákilleriniń qatnasıwına jol qoyılmaydı. Ilimiy ekspertiza múddeti ITKǵa joybar

kelip túsken sáneden baslap, on bes kúnnen aspawı kerek. Ilimiy ekspertiza eki basqishta ótkiziledi: ekspertler tárepinen kórip shıǵılǵan basqısh; ashıq dodalaw basqıshı.

Joybarlardıń ilimiy ekspertizasi ministrlik janındaǵı ilimiy-texnikalıq keńes (ITK) lar tárepinen ótkeriledi. Ekspert retinde tiyisli tarawda jetkilikli dárejede bilim hám ilmiy tájriybege iye bolǵan, ekspertiza qılınıp atırǵan jumısqa qalıs yondasha alatuǵın, ilimiy dárejege iye bolǵan qánigeler, atap aytqanda,shet el qánigeler jalp etiledi. Ilimiy ekspertizada onıń nátiyjelerinen shaxsan mápdar bolǵan fizikalıq shaxslar hám yuridikalıq shaxslar wákilleriniń qatnasıwına jol qoyılmaydı. Ilimiy ekspertiza múddeti ITK joybar kelip túsken sáneden baslap, on bes kúnnen aspawı kerek. Ilimiy ekspertiza eki basqıshda ótkeriledi: ekspertler tárepinen kórip shıǵıw basqıshı ; ashıq talqılaw (prezentaciya) basqıshı.

1-basqısh. Ekspertler tárepinen kórip shıǵıw. Joybar ilimiy ekspertizaǵa qabıl etilgen kúnden baslap úsh kún múddette joybarlardıń hár bir ekspert belgilenedi; ekspertler on kúnnen keshiktirmegen halda joybarlardı kórip shıǵadı. Ekspertler 100 ballı shkala boyınsha joybardı bahalaydı : bunda 0 ball - eń tómen kórsetkish, 100 ball - eń joqarı kórsetkish esaplanadı. Eger joybar hár eki ekspert tárepinen 60 balldan tómen bahalansa, ilimiy ekspertizadan ótpegen esaplanadı. Eger ekspertlerden birewi joybardı 60 balldan joqarı, ekinshi 60 balldan tómen bahalaǵan bolsa, ITK tárepinen qosımsha ekspertiza tayınlanıp, joybar úshinshi ekspertke beriledi. Úshinshi eksperttiń bahası 60 balldan tómen bolsa, joybar ilimiy ekspertizadan ótpegen esaplanadı. Eger joybar hár eki ekspert tárepinen 60 balldan joqarı bahalanǵan bolsa, joybar ekspertizaning birinshi basqıshınan tabıslı ótken esaplanadı. Ekspertler bahaları ortasındaǵı parq 25 balldan joqarı bolsa, ITK ekspertiza nátiyjelerin anıqlawtırw ushın qosımsha ekspertiza tayınlap, úshinshi ekspertti jalp etedi. Joybardıń juwmaqlawshı bahasın shıǵarıw ushın barlıq ekspertler tárepinen berilgen

bahalardıń ortasha arifmetik ma`nisi esaplanadı. Ilimiy ekspertizadan ótpegen joybarlar ministrlikke qaytarıladı. Joybarlarǵa berilgen bahalar hám juwmaqlar ITK bayanında kórsetiledi. Ministrlik joybardıń biykarlawı sebeplerin kórsetken,

zárúrat bolsa, ekspertlerdiń atı-jónin kórsetpegen halda ekspert juwmaqların qosımsha etip, atqarıwshı shólkemge jazba túrde xabar beredi.

2-basqısh. Ilimiy-texnikalıq keńesde ashıq talqılaw (prezentaciya). Ilimiy ekspertizanıń 1-basqıshınan tabıslı ótken joybarlar ilimiy-texnikalıq keńesde joybar basshıları qatnasıwında ashıq talqılaw (prezentaciya) formasında kórip shıǵıladı. ITK aǵzaları joybar basshısına izertlew boyınsha sorawlar beriw huqıqına iye. Presentaciya hám ashıq talqılaw nátiyjelerine kóre, ITK aǵzaları joybardı 100 ballı sistema arqalı bahalaydı. Bunda 0 ball eń tómen baha, 100 ball eń joqarı baha esaplanadı. Juwmaqlawshı baha ITK aǵzaları bahalarınıń ortasha arifmetik ma`nisi arqalı anıqlanadı. ITK aǵzalarınıń bahaları jıynalıstıq protokolında kórsetiledi. Joybardı bahalaw processinde joybar atqarıwshıları hám basshısınıń qatnasıwına jol qoyılmaydı. ITK tárepinen juwmaqlawshı bahası 60 hám onnan joqarı ball bolǵan joybar ilimiy ekspertizanıń ekinshi basqıshından ótken esaplanadı. Zárúr jaǵdaylarda ITK tárepinen joybar basshısına bildirilgen usınıs - oy-pikirler hám usınıslardan kelip shıǵıp, úsh jumıs kúni ishinde joybarǵa tiyisli ózgerisler kirgiziwge ruxsat beriledi. Ózgerdirilgen joybar qayta ekspertiza etilip, talqılawdan ótkeriledi hám bul process ITK bayanında kórsetiledi. Hár bir joybar boyınsha juwmaq hám usınıslar, ITK sheshimi jıynalıstıq bayanında kórsetilip, ITK baslıǵı hám xatkeri qolı menen tastıyqlanadı. Joybarlardı bahalaw processinde ITK aǵzaları kópshiliktiń sheshimin maqullamawı, óz pikirini bildiriwge haqılı. ITK aǵzasınıń ayrıqsha pikiri jıynalıstıq protokolına kiritiledi. Joybardı ekspertizadan ótkeriw processinde ITK uqsas temalar hám jónelislerdi birlestiriw, jumıs kólemi hám gárezetlerdi anıqlawtırw, joybarlastırılǵan islerdi tuwrılaw boyınsha usınıslar islep shıǵıwı múmkin.

ITK bayanı rásmiy hújjet bolıp, onıń tuwrı rásmiylestiriliwine ayrıqsha itibar qaratıw talap etiledi. ITKlar tárepinen ilimiy-texnikalıq joybarlardı kórip shıǵıw, olardıń monitoringi (ekspertiza) nátiyjeleri boyınsha ótkerilgen jıynalıstıq bayanlawlarında qatar kemshilikler ushırasıp turadı.

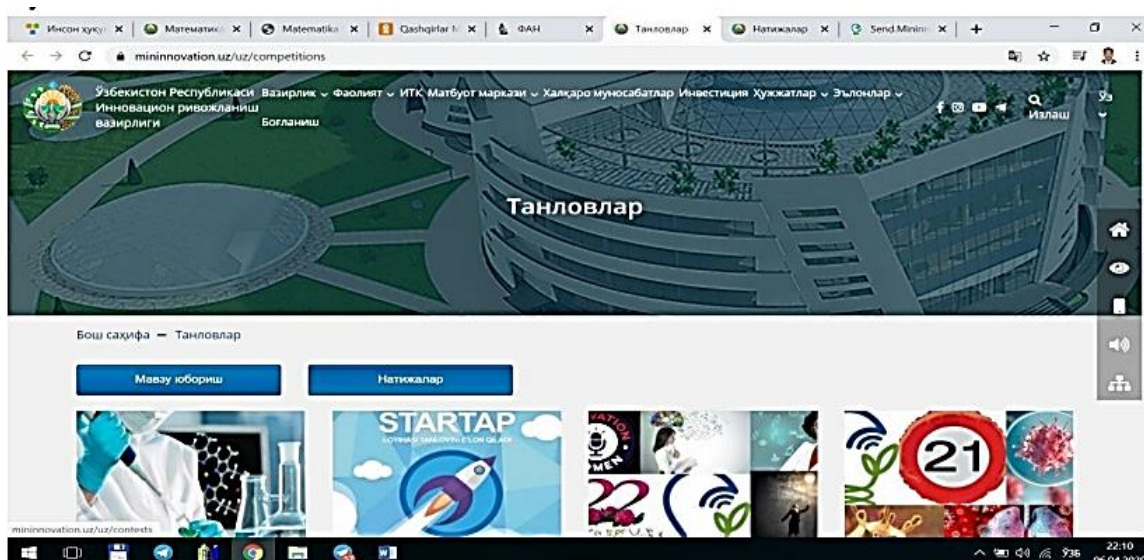
I. Joybardı ilimiy ekspertizadan ótkeriw boyınsha :

a) ITK bayanlawlarında finanslıq támiynlewge usınıs etilmegen joybarlar boyınsha tolıq hám tiykarlangan juwmaqlar beriliwi jolğa qoyılmağan. Ayırım jaǵdaylarda “usınıs etilmedi” yamasa “joybar aktual emes” degen júzeki jantasıwlar da ushırasıp turıptı. Bul bolsa ilimpazlar ortasında kóplegen kelispewshiliklerge sebep bolıp atır ;

b) bir jónelis (tema) dagi 2 joybardıń áyne bir gárezsiz ekspert tárepinen kóriiliwi ornına 2 dana basqa -basqa ekspertler tárepinen kóriiliwi jaǵdayları bar. Bul bolsa áyne bir tema daǵı joybarlardıń túrli jantasıw (qaraw) menen bahalanishiga sebep bolıp atır.

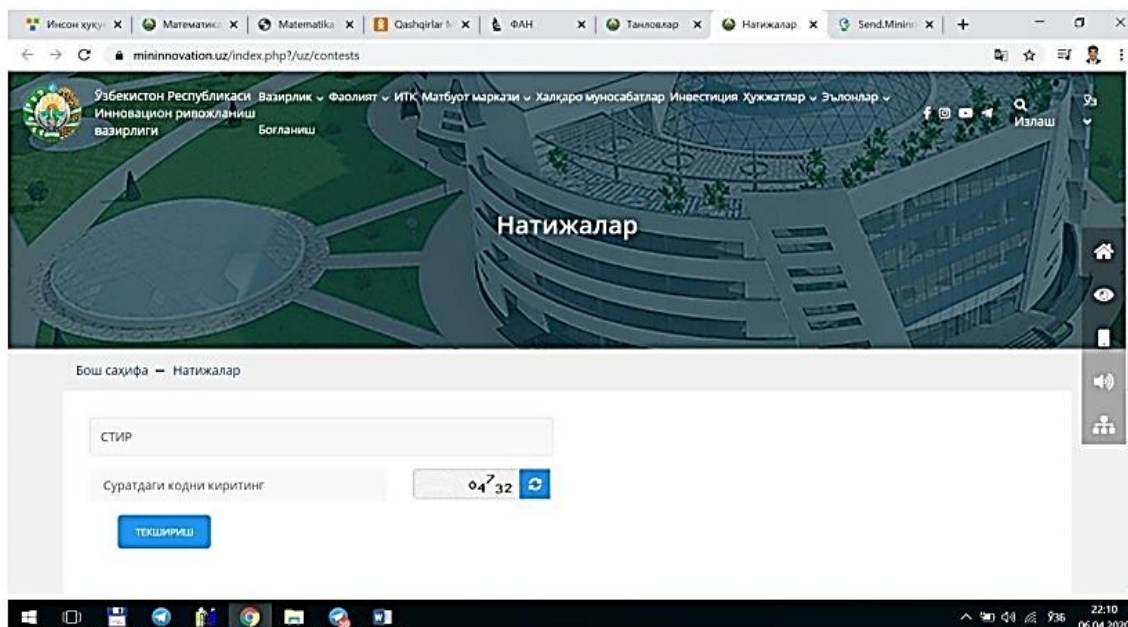
II. ITK bayanlawların rásmiylestiriw boyınsha :

a) ITK bayanlawları kóp jaǵdaylarda ITK baslıǵı hám de onıń xatkeri tárepinen qol qoyılıp , ministrlikke onıń nusqası usınıs etiledi . ITK tárepinen ayırım jaǵdaylarda ministrlik Komissiya jıynalıısına shekem aldın usınıs etilgen ITK bayanlawlarınıń ózleri qálegen formada bir neshe ret ózgeriliwi jaǵdayları ushırasıp turıptı. Negizinde, bunda ITK aǵzalarınıń bul ózgerislerge razılıǵı (dawısı) inabatqa alınbay atır. 6 -qosımshada ITK bayanı úlgisi berilgen. Joybardı kórip shıǵıw nátiyjeleri haqqındaǵı maǵlıwmattı mininnovation.uz rásmiy web-saytındaǵı “tańlawlar” bólimi arqalı bilip alıw múmkin.

Buniń ushın kursiv “nátıyjeler” siltemesi ústine basılıp, kestege joybar basshısının STIR nomeri hám suwrettegi kod kiritiledi. “Tekseriw” buyırǵın beriw arqalı nátıyjeden xabardar bolıw múmkin.

Esabatlardı tayarlaw hám tapsırıw.

Ilimiy iskerlikke tiyisli mámleket programmaları sheńberinde atqarılıp atırǵan joybarlardıń esabatları finanslıq jıl juwmaǵında Innovciyalıq rawajlanıw ministrligine tapsırıladı. Esabatlar GOST 7. 32-2001 - ilimiy-izertlew jumıslarına mámleketlik standart talaplarına muwapıq dúzilgen esabat yamasa ilimiy-texnikalıq ónimler formasında tayarlanadı. Atqarıwshı shólkem tárepinen Innovciyalıq rawajlanıw ministrligine tómendegiler usınıs etiledi:

- ilimiy-izertlew joybarları atqarıwshı shólkeminiń rásmiy blankındaǵı jollanba xati;
- izertlew joybarları haqqında esabat ;
- mámleketlikleraro standart talaplarına muwapıq dúzilgen GOST 7. 9 -95 “Juwmaq hám annotaciya. Ulıwma talaplar” referat. Esabatlardıń qaǵaz variantları qattı qaplı bet hám elektron formada tapsırıladı.

Juwmaqlangan ilimiy joybarlarning esabatlarining qabul qilish tiyisli hujjetler menen rasmiyestiriledi. Hujjetler atqarish sholkem ham joybar basshisi tarepinen imzolanadi ham buyirtpashi tarepinen tastiyqlanadi. Joybar basshisi ham atqarish sholkemlerge qoyilatuvin talaplar Mamleket buyirtpasi tiykarinda amelge asirilatuvin barliq turdegi ilimiy joybarlar ilimiy basshilarini ilimiy darejege iye boluv shart (jas ilimpazlar joybarlari bunnan tisqari).

Fundamental, ameliy ham innovciyalik joybarlarning har bir atqarishisi tek bir joybarda toliq stavkada ham eki joybarda orinlas retinde qatnasuv etivi mumkin, bunda olarning uluvma ulesi eki toliq stavkadan aspavi kerek. Izertlewding orinlanuvu, ilimiy-texnikaliq darejesi, esabatlarning belgilengen muddetlerde tapsiriluvu, finansliq aqshalarning natijeli ham maqsetli sariplanuvinda joybar basshisi ham atqarish sholkem basshisi jeke juwapker bolip tabiladi. Atqarish sholkem joybarda amelge asiruv ushin zarur shart-sharayot jaratadi, ilimiy yamasa ilimiy-texnikaliq keñesde esabatlarda talqilaydi, joybar basshisi usin usin kore, izertlewlerding sapali orinlanuvun tamiyinlew ushin "vaqtinshaliq ilimiy jamaat" quraydi.

Vaqtinshaliq ilimiy jamaatke basqa sholkemlerding xizmetkerleri de jalp etilivi mumkin. Sholkem basshisi buyirigi menen joybar basshisi jamaat basshisi etip tastiyqlanadi. Ilimiy joybarlarning esabatlari dizimin jurgiziv Ilimiy jumisqa tiyisli mamleket programmalarini sheñberinde orinlangan ham Mamleket byudjeti esabinan finanslastirilgan joybarlarning juwmaqlawshu esabatlarining dizimnen otkeriv ham esabini jurgiziv Ozbekstan Respublikasi Innovciyalik rawajlanuv ministriligi janindaagi Ilimiy- texnika informaciyasi orayni tarepinen amelge asiriladi. Ilimiy-texnika informaciya orayni atqarish sholkemlerge ilimiy joybarlarning juwmaqlawshu esabatlarining dizimge aluv ham esabat hujjetlerin usin etiv jumislarinda stilistik jardem korsetedi. Ilimiy-texnika informaciyasi orayni ilimiy iskerlikke tiyisli mamleket programmalarini sheñberinde amelge asirilgan ilimiy-izertlew jumislarining natijeleri boyinsha maglwmattlar bazasi ham birden-bir reestrini jurgizedi. Ilimiy joybarlarning juwmaqlawshu esabatlari atqarish sholkemding Ilimiy (Ilimiy-texnikaliq) keñesleri jynalisinda talqilanadi. Atqarish

shólkem belgilengen múddette Ilimiy-texnika informaciyası orayına tastıyıqlanğan esabat hújjetlerin usınıs etiwı shárt. Juwmaqlawshı esabat hújjetleri elektron hám qaǵaz nusqada tapsırıladı. Usınıs etilgen maǵlıwmatlardıń tolıqlıǵı, isenimlilik, nızamlılıǵı hám hújjetlerdiń talap dárejesinde qalıplestirilgenligi ushın juwapkerlik atqarıwshı shólkem moynında bolıp tabıladı. Ilimiy-texnikalıq informaciya orayı ekspertlerdi jalp etken halda juwmaqlawshı esabatlardı ekspertizadan ótkeredi, juwmaq tayarlaydı, kommerciyalastırw múmkinshiligi joqarı bolğan joybarlardı kommerciyalastırwǵa usınıs etedi.

Qadaǵalaw ushın sorawlar :

1. Ózbekstan Respublikasında ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıwdıń maqseti hám wazıypaları nelerden ibarat?
2. Ózbekstan Respublikasınıń “Ilim hám ilimiy iskerlik haqqında”ǵı nızamı mánisi neden ibarat?
3. Ózbekstan Respublikasınıń “Innovciyalıq iskerlik haqqında”ǵı nızamı qashan qabıl etilgen?
4. Ózbekstan Respublikasında ilim-páندی 2030-jılǵa shekem rawajlandırıw konsepciyasınıń maqseti hám wazıypaları nelerden ibarat?
5. Ilimiy joybardıń qanday túrlerin bilesiz?
6. Fundamental, ámeliy hám innovciyalıq joybarlar bir-birinen qanday parıqlanadı?

2-Tema: Joqarı bilimlendiriw mákemelerinde «Universitet 3. 0» konsepciyasın engiziw máseleleri hám keleshekleri

Joba :

2. 1. Joqarı tálım mákemelerinde tálım, ilim, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalashtirishning tıgız baylanıslılıgın názerde tutatugın «Universitet 3.0» konsepciyası jáne onı basqıshpa-basqısh engiziw.

2. 2. Zamanagóy universitetlerde texnologiyalar hám joybar basqarıwı.

2. 3. Pán, oylap shıgarıw hám texnologiyalar transferini rawajlandırıw hám innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew sistemasın jetilistiriw.

Tayansh sózler: universitet, universitet - 1.0, universitet - 2.0, izertlew universiteti, isbilermenlik universiteti, universitet-3.0, kommerciyalastırıw, texnologiyalar transferi, ECC, start-up, spin-off, texnologiyalardı kommerciyalastırıw, innovciyalıq ekotizim, tálım degi innovaciya, ilimiy hám texnologiyalıq innovaciya, basqarıwdagı innovaciya.

2. 1. Joqarı tálım mákemelerinde bilimlendiriw, pán, innovaciya hám ilimiy izertlewler nátiyjelerin kommerciyalashtirishning ajıralmas baylanıslılıgın názerde tutatugın «Universitet 3. 0» konsepciyası jáne onı basqıshpa-basqısh engiziw Universitetler Evropa Orta ásirlerdinde XII-XIII ásir aqırlarında " qandayda bir oqıtıwdı qálegen qábiletli adamlar hám úyreniwdi qálegen jaslardıń qosılıwı nátiyjesinde" payda bolgan⁵

Orta ásirlerde universitas termini (latınsha - " pútinlik", " pútkillik")⁶ bir qatar jámiyetler hám birlespeler ushın isletilingen, biraq joqarı tálım sistemasınıń rawajlanıwı menen termin belgili bir maqset ushın jaratılğan - bunday birlespege uyqas keletugın barlıq ózgesheliklerge iye bolğan tálım ushın jaratılğan korparaciyanıń tek bir túrine beriledi. Mektep tálımın jetilistiriw hám shirkewfe

---

⁵ Laurie, S. S. Lectures on the Rise and Early Constitution of Universities. London: Kegan Paul, Trench & Co., 1886.

326 p

⁶ Латинско-русский и русско-латинский словарь / А. В. Подосинов [и др.]. М.: Флинта, 2015. 752 с

tikkeley baylanıslı bolmağan mekteplerdiń payda bolıwı universitetlerdiń qalıplesiwinde zárúrli rol oynaydı. Monastirlerdiń mútajlikleri ushın oqıwshılardı oqıtatuǵın monastir mekteplerinen ózgeshe bolıp esaplanıw, puqaralıq hám shirkew jumıslarında oqıtıwshılardı oqıtıwshı bolǵan yepiskopal sobor mektepleri hám shirkewga baylanıslı bolmağan qala mektepleri waqıt ótiwi menen payda bolıp, oqıwshılardı puqaralıq hám bazar mútajliklerine tayarladı. Qala Mektepleri shirkew menen baylanıslı bolmaǵanlıǵına qaramay, olarda ruxaniylar sabaq beredi. Keyinirek mektepler universitetlerdiń payda bolıwı ushın tiykar boldı. Universitetlerdiń payda bolıwına bir qatar jaǵdaylar hám sebepler, mısalı qalalardıń rawajlanıwı, jámiettiń pikirlew formasındaǵı ózgeris, mámleket tárepinen universitetlerdi shólkemlestiriwdiń ekonomikalıq paydaları tán alınıwı, húkimettiń maǵlıwmatlı kadrlar payda bolıwınan mápdarlıǵı hám tálim alıwdı qálegen qızıǵıwshılardıń payda bolıwı sıyaqlı faktorlar járdem berdi. Aqıbette sheriklik nátiyjesinde qala hám universitet óz-ara mápli payda aldı. Qala universiteti sabaqlar ushın jaylar hám studentler ushın infrastruktura menen támiyinledi, universitet, óz gezeginde, qalaǵa jańa xalıqtı jalp etdi hám sawda rawajlanıwına hám de xızmet kórsetiw salasınıń keńeyiwine sebep boldı. Dúnyalıq húkimet ushın universitetlerdi shólkemlestiriw hám qollap-quwatlawdıń baslanǵısh maqseti payda bolǵan basqarıw mámleket apparatı ushın qánigelerdi tayarlaw, universitet bergen aymaqtıń bólek jaǵdayı hám studentlerdiń saparınan qosımsha dáramatlardı jalp qılıw edi.

Qalalardıń aktiv qalıplesiwi, bazar munasábetleriniń rawajlanıwı hám islep shıǵarıw hám de sanaattıń izbe-iz shólkemlestiriliwi menen qala hákimiyat jańa qánigelerge keskin mútajlik sezdi. Pacha hákimiyatqa aristokratiyadan ayrıqsha bolıp esaplanıw jańa intellektuallıq elitani qalıplestiriw ushın shıpakerler, filologlar, dilmashlar hám yuristler kerek edi. Shirkew dúnyalıq húkimet menen bir qatarda, óz poziciyasın hám papa hákimiyattı bekkemlew ushın tálimdi rawajlandırıw hám tarqatıwda, sonıń menen birge, dinge qarsılarǵa qarsı gúresiwde, universitetler hám oqıtıwshılardı finanslıq hám de basqarıw tárepten qollap -quwatladı. Universitet tálimin rawajlandırıwda shirkewning qatnasıwı

olardıń óz strukturalarında oqımısly kadrlarǵa bolǵan mútajlıǵına baylanıslı edi. Dúnyalıq hám shirkew hákimiyattıń qáwenderligi sebepli studentler turaqlı social poziciyaǵa, salıqlar hám jıynawlardan azat etiw, ıś taslaw hám tek qalanıń administraciyasına emes, bálki ózleriniń professorleri hám yepiskoplarına baǵınıw huqıqı sıyaqlı universitetlerdiń ǵalabalıqlıǵın asırıwǵa járdem beretuǵın kóplegen jeńilliklerge iye boldı. Universitetler studentler tárepinen aymaqlıq yamasa til tiykarında shólkemlestirilgen birlesikler (aǵayınlerden) hám professorler tárepinen oqıtılatuǵın hár qıylı bilimlerde sáykes keletuǵın fakul'tetlerden ibarat edi.

Nızamlarǵa kóre, bir qonaq watanlasınıń jinayadı ushın qamawǵa alınıwı múmkin edi, biraq jámiyetlik ishinde studentler bul qaǵıyadan qorǵaladı. Biradarlıqlar, sonıń menen birge, studentlerge ózleriniń ózligin saqlawǵa hám tezirek iykemlesiwge járdem berdi. XIX ásirge shekem fakul'tetlerge bóliw Aristotel' sistemasına muwapıq ámelge asırılǵan, tórt klassik fakul'tet tiykarǵı esaplanǵan : teologiya, medicina, huqıq hám liberal kórkem óner. Parij universitetinde birinshi ret fakul'tetler payda bolǵan hám tap sol ilim boyınsha oqıtıwshılar toparı bolǵan. 1231 jılda Papa Gregori IX pármanı imzalanǵannan keyin, fakul'tetlerde sezilerli ózgerisler júz berdi - hár bir fakul'tet óz qaǵıydaları hám ishki tártiplerin ornatiwı múmkin edi hám basqa fakul'tetdiń jumıslarına aralasa almas edi, fakul'tetler basında basshılar -dekanlar payda boldı.

Pútkil Evropada universitetler joqarı tezlikte ashıldı. Evropadaǵı birinshi universitetlerden biri Bolońya universiteti bolıp, onıń shólkemlesken sánesi 1088 jıl dep atalǵan, ol óz qaǵıydan 1158 jılda qabıl etken. 1150 hám 1170 jıllardıń arasında Parij universitetine tiykar salınǵan, onnan keyin Oksford (1196 y.), Kembrij (1209 y.), Arecco (1215 y.) hám basqa qalalarda universitetler ashılǵan. XIII ásir aqırına kelip, Evropada 20 ǵa jaqın universitet bar edi, XIV asirde olardıń sanı 45 ke jaqın edi. Túrli mámleketler universitetleri tariyxıy miyraslardan kelip shıqqan halda óz qánigeliklerine iye edi. Mısalı, ispan universitetleri medicinanı úyreniwge qánigelesken, arab táwiplerinen jıynalǵan tájiriybeni rawajlandırıwǵa, Italiya universitetleri bolsa huqıqtanıw salasında kúshli bolǵan. Waqıt ótiwi menen eki universitet modeli qalıplesti -studentler basshılıq etken Bolońya universiteti

hám oqıtıwshılar hám de professorler ústinlik etetuǵın Parij universiteti. Bolońya Universiteti Rim huqıqın uyreniwshi huqıqtanıw mektebi negizinde islengen hám Orta ásirlerde huqıqtı úyreniwdiń tiykarǵı orayı edi. Bolońyada Orta ásir túsiniǵi hám oqıtıw metodikası qalıplesti.

Shınıǵıwlar ciklı huqıqıy tekstlerdi oqıw hám túsindirilew arqalı rim hám kanon nızamların úyrenen lekciyalar hám tartıslardan ibarat edi.⁷ Tartıslarda sud ámeliyatınıń ádettegidey emes hám tartıslı precedentleri talqılaw etińardi, studentler qarama-qarsılıqtı hám oǵan qarsı bolǵan dálillerdi sheshiw usılların usınıs qılatuǵın edi, sonnan keyin oqıtıwshı dálillerdi analiz etip, húkim shıǵarardı. Bolońya studentleri jeke shaxslar hám dúnyalıq húkimetke máslahát beretuǵın yuristler (yuristlar) bolıwı menen bir qatarda, olardıń iskerliginiń zárúrli bólegin shólkemlestiriwshi hám dáramat alıwǵa múmkinshilik beretuǵın dáldalshılar hám sudyalardan sırtta da háreket etken. XIII ásirdiń baslarında Bolońya Universitetinde eki universitet shólkemlestirilde, olar tek yuridikalıq studentlerden ibarat bolıp, birewi Italiyadan kelgen Studentlerden ibarat - sitramontanlar (" Alp tawlarınıń bul tárepinde jasaytuǵınlıq"), ekinshisi - basqa Evropa mámleketlerinen kelgen ultramontanlardan (" tawlardıń argı tárepinde jasaytuǵınlıqlar") ibarat edi. XIII-XIV ásirler aqırında Medicina studentlerin (olar tiykarǵı orındı iyelegen), ritorika, matematika, fizika hám notariuslarning kásip-ónerlerin birlestirgen erkin kórkem óner universiteti jaratıldı⁸. Bolońya universitetleri tek sapar buyırǵan studentlerden ibarat edi - Bolońya xalqı universitetten shıǵarıldı, bul bolsa universitetke avtonomiya hám dúnyalıq húkimetten gárezsizlikti támiyinledi.

" Shıpakerler kolledji" dep atalǵan oqıtıwshılar awqamları bunnan aldın universitet studentleri tárepinen islengen. Ush kolledj bar edi: Rim huqıqı oqıtıwshıları, kanon huqıqı oqıtıwshıları hám medicina hám de taǵı basqa erkin kórkem óner oqıtıwshıları⁹. Komissiyalar bolajaq oqıtıwshılardı attestaciyanan ótkeziwi hám doktoranturaǵa kandidatlerdi usınıs etiwı múmkin edi. Studentler

⁷ Суворов, Н. С. Средневековые университеты / Н. С. Суворов. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.

⁸ Суворов, Н. С. Средневековые университеты / Н. С. Суворов. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.

⁹ Ле Гофф, Ж. Интеллектуалы в Средние века / Ж. Ле Гофф. СПб. Издательство СПбГУ, 2003. 160 с.

universitetlerinen ayrıqsha bolıp esaplanıw, tek Bolońyaning puqarası komissiya aǵzası bolıwı múmkin edi. Bolońya Universitetinde barlıq kúsh studentlerdiń qolında edi, yaǵnıy olar ámelde oqıtıwshılardıń jumıs beretuǵınları bolıp hám olar kimniń lekciyaların tınlawları kerek, kimniń baslıqlıǵı astında oqıwdı tańlawları hám sonıń menen birge, oqıtıwshılardıń mıynet haqın belgilewleri múmkin edi.

Orta ásirlerde diniy hám filosofiyalıq tálimdiń orayına aynalǵan Parij universiteti Notr-Damdaǵı sobor mektepden hám Sankt-Jenev'eva abbatligi hám Sankt-Viktor abbatlıǵındaǵı monastirlardan¹⁰ payda boldı. Kóplegen universitetler ushın úlgi bolıp xızmet etken Parij Universitetinde menejment (basqarıw) studentlerge emes, bálki magistrlargá (oqıtıwshılarga, menejerlerge) usınıldı. 1219 jılda shirkew administratorları (shirkew hákimiyat) studentlerdi teologiyanı úyreniwden kóre kóbirek qızıǵıwshılıǵı sebepli Parijda Rim huqıqın oqıtıwdı qadaǵan etti. Kóp ótpey, Bolońya universiteti huqıqtanıw tarawı hám Parij Universiteti teologiya salasında shıra retinde xızmet etedi degen isenim payda boldı.¹¹ Bilgenimizdey, fakul'tetlerge birinshi bóliniw áyne Parij Universitetinde payda boldı, keyinirek olar menen sheriklikten tısqarı jańa shólkemlestirilgen model - kolledj payda boldı. Waqıt ótiwi menen basqa qalalarda kolledjler ashıla basladı hám XIV ásir baslarına kelip olardıń Sanı 25 den asdı, sol tárzde olardıń sanı tez ósip bardı. Daslep, kolledjler tólewge ılayıq emes studentler ushın jataqxana edi, biraq waqıt ótiwi menen olar jeńillikli mákemelerge aylandı, olarda studentler tekǵana jasapǵana qalmay, bálki oqıp, studentler elitasini qalıplestirdi. XVI ásirdiń baslarında universitetler sanı sezilerli dárejede ósdi, biraq olardıń mártebeinde yamasa tálimdi shólkemlestiriwde sezilerli ózgerisler bólmadi. Ózgerisler tek Oyanıw dáwirdiń keliwi hám adamgershilik filosofiyasınıń payda bolıwı menen baslandı. Professor -oqıtıwshılar hám studentler ortasında qattı aralıq bolǵan Orta ásir mektebiniń qaǵıydaları ornına arnawlı tálim hám qánigelik bilimleri hám háwesker ilimpazlardı birlestirgen jańa bilimlerdi, gumanitar izertlewlerdi birge izlew túsiniǵi keldi. Sol menen birge,

---

¹⁰ Суворов, Н. С. Средневековые университеты / Н. С. Суворов. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.

¹¹ Ле Гофф, Ж. Интеллектуалы в Средние века / Ж. Ле Гофф. СПб. Издательство СПбГУ, 2003. 160 с

Greciyanıń jańa termini - akademiya sózinen túbir aldı. Baspa baspasózdiń oylap tabılǵanı da jańa ideyalardıń tarqalıwına járdem berdi. Ilim jáne universitet tálimin rawajlanıwınıń náwbettegi basqıshı tábiyaattı anıq baqlaw menen baylanıslı. Rawajlanıwdıń jańa tolqını jańa bilimlerdi olarǵa tiyisli temalardı úyretiwdiń belgilengen rejimine abay retinde qabıl etken universitetlerdi shetlab ótti. Ámeliy pánler payda bolıwınıń nátiyjesi universitetler menen baylanıslı bolmaǵan gárezsiz qanıgelestirilgen mekteplerdiń shólkemlestiriliwiedi. Bul dáwirde, sonıń menen birge, shirkew tásiiri astında universitetlerdiń sanı kópaya basladı. Franciya revolyuciyadan keyin tamamlanılmaǵan universitetlerdi almasıratuǵın joqarı mektepler, dáslepki politexnika hám áskeriy fakul'tetlar payda bolǵan. Innovaciya Orta ásir jantasıwınan universitet táliminiń jańa basqıshına ótiwdi ańlatar edi, áyne waqıtta jeke universitetlerdiń birinshi prototiplari payda boldı. Universitet modelin jańalaw óz gezeginde jańa universitetler hám fakul'tetlarnı jaratılıwına tosqınlıq etiwshi universitetlerdi, sonıń menen birge, jańa pánlerdi oqıtıwdı sezilerli dárejede quramalılastırdı. Waqıt ótiwi menen dástúriy universitetler jańa pánler hám ilimiy usıllardı qabıl ete basladı hám bunıń nátiyjesinde Germaniyada jańa universitet modeli payda boldı - Gumboldt¹². Keyinirek izertlew universitetiniń prototipine aynalǵan nemis klassik universitetiniń modeli esaplandı.

Sunday etip, sanaat dáwiriniń baslanıwı daǵı reformalar nátiyjesinde orta asirdegi vrachlar, yuristlar, teologlar universitetleri - ilimpazlar hám injenerlerdiń tábiy-ilimiy universitetine aylandı. Vil'gelm fon Gumbol'd (1767-1835 jj.) búgingi kúnde klassik

universitettiń 4 funkciyaları haqqında tómendegilerdi keltirip ótken:

- 1) bilimlerde islep shıǵıw ;
- 2) bilimlerde toplaw hám saqlaw ;
- 3) bilimlerde uzatıw ;
- 4) bilimlerde tarqatıw.

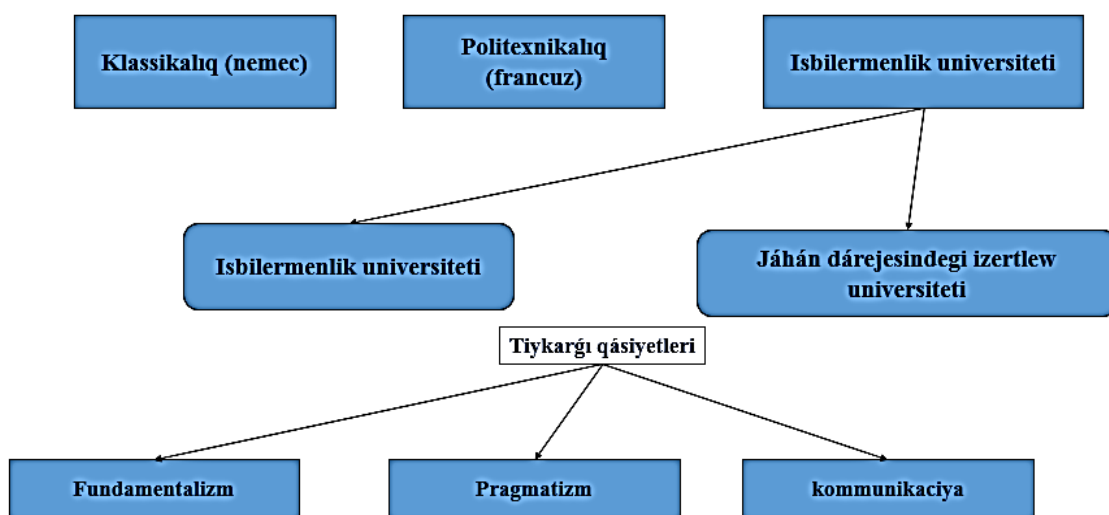
¹² Виссема, Й. Университет третьего поколения / Й. Виссема. М.: Олимп-Бизнес, 2016. 480 с

XIX ásirdeń aqırında universitetlerdeń tálım modeli birinshi ilimiy revolyuciya nátiyjesinde ılım hám tálımdı birlestiriwshi izertlew universitetlerine transformaciya qılıw procesi júz berdi. K. Yaspers (1949 y.) dıń pikrine qaraǵanda, universitet wazıypaların úshke ajratıw múmkin - izertlew, bilimlerdi uzatıw (tálım) hám mádeniyat. Búgingi kúnde universitetlerdeń 3 tiykarǵı formaların bar. (2. 1-súwret).

Ekinshi ilimiy rawajlanıw dep atalatuǵın dáwirde (XX ásirdeń ekinshi yarımında) bilimdi “ózlestiriw” - klassik universitet ornına jańa bilimlerdi “jaratıwshi” noklassik universitet keldi.

XX ásirdeń aqırlarınan baslap insaniyat universitet evolyuciyasınıń náwbettegi modeli-isbilermenlik modelin talqılawıp atır.¹³

Izertlew universitetleri. 1809 jıldı belgili nemis diplomati Vilgelm fon Gumboldt Berlindagi ilimiy mákemelerdeń ishki hám sırtqı shólkemi haqqında memorandumni daǵaza etdi, ol jaǵdayda keyinirek klassik nemis tálimi tiykarına aynalǵan principler suwretlengen¹⁴

¹³ Тазарбеков К.А. К разработке « Дорожной карты трансформации университета «Туран» в инновационно-предпринимательский университет». Тезисы. - алматы: Университет «Туран», 2016. С.

¹⁴ Дуда, Г. Введение к меморандуму Вильгельма фон Гумбольдта «О внутренней и внешней организации высших научных заведение в Берлине» // Университетское управление: практика и анализ. 1998. №3. С. 24-27.

2.1-súwret. Universitetlerdiń 3 tiykarǵı formaları.

Universitet toliq huqıqlıyatqa aylandı - mámleket oqıtıwshılar hám ilimpazlarǵa tásir kórsetpedi, olar oqıw hám oqıw usılın óz qálewine kóre tańlawları múmkin edi, studentler tańlaw erkinligi olar alǵan kásip sheńberinde oqıw kursların gárezsiz tańlaw menen baylanıslı edi. Oqıtıw sapası da jaqsılandı sabaqlar onı jaqsı atqargan tárepinen emes, bálki ámeliy izertlewshilerdiń hám ilimpazlar tárepinen alıp barıldı. Oqıtıw hám izertlewdiń birligi principi hám de shınıǵıwdıń jańa túri payda boldı - oqıtıwshı hám studentler birge eki tárep ushın da qızıǵatuǵın ilimiy jónelislerdi birge úyrenedi. Universitetler da mámleket tárepinen finanslastırıla baslandı, nátiyjede mámleket tárepinen professorlar tayınlana baslandı. Gumboldt universiteti 1810 jılda Berlinda ashılǵan. Onıń ideologiyası filosof Shleermaxerniń kóz qaralarına tiykarlanıp sonday degen edi: "Universitettiń wazıypası mektep hám kolledjlerde bolǵanı sıyaqlı, ulıwma tán alınǵan hám ámeliy bilimlerdi jetkiziw emes, bálki qanday etip bul bilimler alınıwın úyretiw bolıp tabıladı; studentlerdiń ilimiy izertlewlerge qızıǵıwshılıǵın oyatıw hám olardıń barlıq pikirlerinde ilim-pándiń tiykarǵı nızamların inabatqa alıwlarına járdem beriw"¹⁵ Gumboldt universiteti - bul " izertlew, tálim hám biypul oqıtıw ideyası"¹⁶. Gumboldt universitetinde zamanagóy ilimiy usıllar boyınsha alıp barılıp atırǵan ilimiy izertlewler oqıw processinde tiykarǵı roldi oynaydı. Ilimiy izertlewler oqıw procesine kirgizildi, olarda professorlardan tısqarı studentler kóbirek qatnasıw etdilar. Izertlewler basqa ilimpazlar tárepinen alınǵan nátiyjelerdi úyreniw hám zamanagóy lashtırishga múmkinshilik beretuǵın aqılǵa say jantasıwǵa, eksperimentlarga (tájiriybelerge), saldamlı dálillerge hám talqılaw qılıw maydanına tayandı. Ilimiy juwmaqlar tek quramalılıq hám maqsetke muwapıqlıq principlerige tiykarlanıwı kerek edi. Birinshi akademikalıq isbilermenlikke ótiw 1862 jılda dúzilgen injenerlik jumısına qánigelesken hám regionlıq mútajlikler ushın húkimetten jer alatuǵın Massachuset texnologiya institutında (Etzkowitz, 2002) júz berdi. Keyinirek akademikalıq isbilermenlik XX

¹⁵ Ruegg W. A History of the University in Europe // EuropeanHistory Quarterly, 2008. №1. P. 185-187

¹⁶ Ясперс, К. Идея университета / К. Ясперс. Минск: БГУ, 2006.159 с.

ásirdiń basında hám ortalarında gumanitar pánler baǵdarlarında qollanılatuǵın Stenfordga ótkerildi. Házirgi dáwirde buǵan uqsáǵan processler dúnyada júz beriwi nátiyjesinde qatar universitetler úshinshi - ekonomikalıq hám social rawajlanıw missiyani ámelge asırıwǵa háreket qılıwıp atır. Buǵan ekonomikalıq shárt-shárayatlardı esapqa alıw hám jergilikli akademikalıq hám materiallıq dástúrlerge baylanıslı bolǵan aktivlikti jáne de jedellestiriw jolı menen eriwiladi. Qálegenler ilimiy tabıslardan paydalanıwları múmkin edi, olardı tekseriw ushın erkin paydalanıw múmkin hám bólekan jámiyet iyelik etedi, sol maqsette olar qánigelestirilgen udayı tákirarlanatuǵın baspalarda hám kitaplarda baspa etildi. Universitet táliminiń tiykarǵı maqseti pándi rawajlandırıw hám qalıplestiriw edi. Universitetlerdiń strukturalıq strukturası da ózgerdi, bir pánge qánigelesken fakul'tetlar olardıń tiykarına aylandı ; jámiyechilik (biradarlıq) hám kolledjler derlik ğayıp boldı. Universitet modeline kóre áskeriy-texnikalıq akademiylar shólkemlestirile baslandı, keyinirek olar politexnika institutlarına aylantırıldı, awıl xojalıǵı hám azıq-túlik sanaatına qánigelesken universitetler de ashıldı. Sonday etip, 20 -ásirdiń birinshi sheregine shekem alǵan universitetler, áskeriy, politexnika, kommerciya, medicinalıq, veterinariya, awıl xojalıǵı, tálim, siyasiy hám muzıka tarawlarında bilim bererdi. Gumboldt universiteti tekǵana Evropada, bálki AQShda da universitetlerdi jaratıw ushın úlgi boldı. Universitetler sisteması 19-asirde mámlekettiń sociallıq-ekonomikalıq, materiallıq hám siyasiy rawajlanıwı ushın zárúr bolǵan mútajlikti esapqa alǵan halda qalıplesti.

Sol dáwir avtorlarınıń kópshiligi nemis universitetleriniń klassik modelin qollap -quwatlap, " nemis universitetleri civilizaciyalasqan dúnyadaǵı universitetler ushın normaǵa aylandı"¹⁷, universitette ilim hám pikir erkinliginiń áhmiyeti bul modeldiń tiykarǵı ústinligi esaplanadı. Biraq bul modelge qarsı bolǵanlar da bar edi, olar shet el, xalıq modellerin tákirarlawdı toqtatıw hám orıs haqıyqatlarına maslastırılǵan óz modelin jaratıw kerekligini atap ótiwdi. 20-ásirdiń birinshi shereginde revolyuciyadan aldınǵı Rossiya universiteti Evropanıń

---

¹⁷ перанский, Н. В. Кризис русской школы. Торжество политической реакции. Крушение университетов / Н. В.

Сперанский. М.: Типолитография т-ва И.Н. Кушнерев и Ко, 1914. 271 с

eń áyyemgi universitetleriniń daǵdarısı menen baylanıslı bolǵan krizistı basdan keshirdi. Germaniya universitetleri ózgerislerdi qabıl etpeslik hám pándi reformalawda hám de universitetti demokratiyalastırıw tárepdarı bolǵanlıqta ayıplana basladılar. Evropa universitetlerinen ayırıqsha bolıp esaplanıw, sonday-aq texnikalıq fakul'tetlarnı da óz ishine alǵan Amerika universitetleri keltirilgen.

Universitet 2.0 dıń ayırıqsha qásiyetleri:

- tiykarǵı maqsetler ilimiy hám kommerciya maqsetlerinde emes, bálki ilim rawajlanıwı jolında alıp barılatuǵın izertlewler;
- ilimiy baspalar hám jańa ashılıwlar sanı boyınsha universitetlerdiń reytingi;
- universitetler ortasında báseki ruhining joq ekenligi;
- monointizomiy izertlewler;
- tálimdiń “elitizmi” (“elitarlıǵı”) - tek qábiletli hám bay Studentler maǵlıwmat alıwları múmkin;
- universitet hám basqa shólkemler ortasındaǵı óz-ara baylanıslardıń joq ekenligi;
- milliylestiriw - oqıtıw mámleket tilinde alıp barıladı ;
- finanslıq qollap-quwatlawdıń tiykarǵı forması mámleket bolıp tabıladı.

Klassik nemis universitetiniń modeli óz dáwiri ushın tabıslı bolǵan, biraq belgili bir waqıtta ol sın pikirge dus kelgen hám bir qatar sebeplerge kóre zamanagóy talaplar hám tendenciylarǵa uyqas kelmey qoyǵan. 20 -ásir ortalarında studentler sanı keskin kóbeyip, bul byudjet qarjlarınıń kóbeyiwine hám universitet iskerligi ústinen mámleket qadaǵalawınıń kusheytiwine alıp keldi, byurokratiya dárejesin sezilerli túrde asırdı hám oqıtıwshılardıń ilimiy izertlewlerindeki jónelisti tańlaw erkinligin kemeytirdi. Studentler sanınıń kóbeyiwi da joqarı maǵlıwmat dárejesi hám sapasına unamsız tásir kórsetdi, studentler sanı kóbeygenine qaramay, hámmesi de oqıwdı tugatmadı. Globalasıw sebepli ingliz tili universitet ortalıǵında lotin hám milliy tillerdiń ornın basatuǵın jańa universal tilge aylandı. Sayaxat hám baylanıs gárezetleri baxasınıń sezilerli dárejede tómenlewi nátiyjesinde studentler háreketi erkinligi hám shet el, xalıq universitetlerinde oqıw múmkinshiligi asdı. Studentler hám oqıtıwshılardıń

jıldamlığı oqıw hám jańa izertlewler ushın aqsha ajratatuǵın túrli qıylı fondlar tárepinen qollap -quwatlandı. Bul faktorlar, ásirese úlken jas daǵı studentler hám jas ilimpazlar ushın gúresde universitetlaralıq básekinin kusheytiwine alıp keldi. Bolońya procesi, Sorbonna hám Bolońya deklaraciyaları da tálim modeli hám universitet túsinigine sezilerli tásir kórsetdi. Bolońya procesinin tiykarǵı maqseti joqarı tálim sistemasın modernizaciya qılıw arqalı Evropada básekege shıdamlı ekonomikanı jaratıw ushın joqarı dárejedegi qánigeler hám ilmiy tájriybelerdi tayarlaw bolıp tabıladı. Bolońya deklaraciasın 1999 jılda Evropa mámleketleriniń 29 ministri imzalaǵan¹⁸, 2004 jılda shártlesiwde qatnasqan mámleketlikler sanı 40 teńi tashkil etken bolsa, búgingi kúnde Bolońya processinde 49 ta mámleket qatnasıp atır. Bolońya procesinin tiykarǵı maqsetleri hám wazıypaları¹⁹:

- Evropa joqarı tálimininiń sapası hám ózine ózine tartıwın asırıw ;
- bakalavr, magistratura hám aspiranturada pitkeriwshiler ushın birden-bir ilmiy tájriybe sistemasın engiziw hám óz-ara tán alıw ;
- Evropa joqarı tálim aymaǵın jaratıw ;
- studentler hám oqıtıwshılardıń jıldamlıǵın asırıw ;
- kredit punktleri (ECC) kredit sistemasın jaratıw hám basqalar.

Bilimlendiriw baǵdarlamaları dárejesin baqlaw hám gerekli dárejede ustap turıw ushın oqıw programmalarınin akkreditaciyası jaratıldı, bul programmanın mazmunı hám kóleminiń berilgen ilmiy tájriybe menen muwapıqlıǵın bahalaw nátiyjeleri boyınsha ámelge asırıladı. Akademikalıq jıldamlıqtı rawajlandırıw ushın hár qıylı universitetlerde oqıw nátiyjelerin anıqlaw hám salıstırıwlaw, sonın menen birge, kásiplik tayarlıqtın sapası hám dárejesin anıqlawǵa múmkinshilik beretuǵın Transfer Kredit Birlikleriniń Evropa sisteması (ECC) jaratıldı. Eki basqıshlı tálim sistemasın jaratılıwı Gumboldt universiteti modelinde sezilerli ózgerislerge alıp keldi. Bul sanı kórsetdiki, bakalavr sheńberinde oqıtıwshı izertlew qábiletin joǵatadı, túrli adamlar taǵı oqıtıw hám izertlewler menen

¹⁸ History // European higher education area. 2015. URL: <http://www.ehea.info/pid34248/history.html> (дата обращения: 02.10.2017)

¹⁹ The Bologna Declaration of 19 June 1999 // European higher education area. 2015. URL: http://media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf (дата обращения: 02.10.2017).

shuǵıllanadılar. Ilim universitetlerden ketti- izertlewler fondlar sheńberinde alıp barıladı, ilimpazlar konferenciya hám simpoziumlarda sóylew sóleydilar, izertlew nátiyjeleri xalıqqa ashıq bolıp tabıladı. Universitet modelin rawajlandırıwdıń taǵı bir faktori jańa izertlew túrleriniń payda bolıwı hám rawajlanıwı boldı. Daslep, izertlewler bir ilimiy ıntızam sheńberinde alıp barılǵan, biraq waqıt ótiwi menen olar eki yamasa onnan artıq pánler, kóp jónelisli izertlewler birlesuvida ózgerterildi hám ámelge asırıla baslandı, texnologiya hám de proektlestiriw, trans ıntızamiy izertlewler menen birlestirildi.

Pánleraralıq izertlewde túrli tarawlar hám túrli fakul'tetlar qánigeleri joybardıń qandayda - bir tarawına shaqırıq etpesten birge isleydi. Klassik nemis universiteti modeli jańa túrdegi izertlewlerdi ótkeriw ushın uyqas emes edi, bul bolsa shólkemlestirilgen strukturanı modernizaciya qılıw zárúriyatın keltirip shıǵardı. Izertlewge jańa túrler hám jantasıwlarıń rawajlanıwı ilimiy gruppanıń sezilerli dárejede ósiwi hám kóplegen qımbat bahalı zamanagóy úskenelerden paydalanıw zárúrshiligi menen baylanıslı halda olardıń baxasın asırdı. Izertlew ǵárezetleriniń asıwı keleshekte universitetlerdi tekǵana mámlekette, bálki kompaniyalardan da aqsha izlewge májbúr etdi, bul bolsa keleshekte birge sheriklik ushın keń shapaq ashadı. 20 -ásirdiń baslarında universitetler ámeliy hám innovciyalıq izertlewlerdi ótkeriwge qızıǵıwshılıq bildirmadilar, olardıń tiykarǵı hám birden-bir maqseti tek fundamental pán edi. Biraq, sanaat qashannan berli rawajlanıp bardı hám jańa oylap tabılǵanlar, jańa ashılıwlarǵa talap payda bóle baslandı, onı universitetler qaniqtirmoqchi emes edi. Sol munasábet menen sanaat kárxanaları hám túrli bólimler tárepinen jaratılǵan qánigelestirilgen ámeliy izertlewler institutları aktiv túrde ashıla baslandı. Aldıńǵı izertlewleri hám jańa ashılıwları menen jańa institutlar ilim hám jámiettiń zamanagóy mútajliklerine beyimlesiwdi istamagan universitetlerdiń gónergen modeli ushın saldamlı básiwishilerge aylandı. Universitetlerdiń rawajlanıwında jańa IT-kompaniyalar hám olarda joqarı texnologiyalı startaplarning payda bolıwı, ilimiy izertlewler hám pitkeriwshiler ushın jańa jumıs jayları jaratılıwı boldı. Universitetler hám mámleket jumıssızlıq mashqalasın azaytatuǵın, ekonomikalıq rawajlanıw hám innovciyalıq potencialdı

asıratuǵın texnologiyalıq klasterlerdi jaratılıwma intilmoqda. Kóbinese bunday kompaniyalar pitkeriwshiler hám studentlerdiń ózleri tárepinen jaratıladı. Sol menen birge, universitetler hám islep shıǵarıw kompaniyaları ortasında korporativ buyırtpalar hám islenbelerdiń bir bólegin támiyinleytuǵın sheriklik ataqlılıq kásip etpekte. Universitet 2.0 dıń funkciyaları tálim xızmetlerin hám ilimiy izertlewlerdi usınıs etiw menen sheklengen, oylap tabılǵanlardı kommerciyalastırıw talap etilmegen - bul ámeliy izertlewler hám ilimiy-texnikalıq islenbeler menen baylanıslı shólkemlerdiń wazıypası edi. Isbilermenlik universiteti - universitet rawajlanıwınıń zamanagóy basqıshı retinde - 3.0 konsepciyasınıń zamanagóy rawajlanıw basqıshı retinde. Universitet - bul fundamental hám kóplegen ámeliy pánler boyınsha qánigeler oqıw alatuǵın joqarı bilimlendiriw mekemesi bolıp tabıladı. Qaǵıydaǵa kóre ol ilimiy-izertlew jumısların da alıp baradı. Kóplegen zamanagóy universitetler oqıw -ilimiy-ámeliy kompleks retinde iskerlik júrgizediler. Universitetler óz quramına ilimiy bilamlar tiykarların shólkemlestiriwshi túrli qıylı pánler jıyındısın kórinetuǵın etiwshi bir neshe fakul'tetlarnı birlestiradi. Búgingi kúnde joqarı tálim sisteması bazar tárepinen sezilerli dárejedegi basımǵa dus kelip atır : mámleket hám mámleketlik emes finanslıq támiynlew qatnası ózgerip atır, joqarı tálim muasasalari bargan sayın byudjet qarjların kem muǵdarda alıp, olar qáwenderlerdi kóbirek aktiv túrde jalp etiw esabına finanslıq támiynlew dáreklerin dversifikaciyalawǵa, oqıw ushın tólewler muǵdarın asırıwǵa, sonıń menen birge óz isbilermenlik iskerligi hám basqa xojalıq iskerligi túrleri esabına aqshalar tabıwǵa májbúr bolıp atır.

Zamanagóy universitet jámiyettiń aktiv, kópqırlı hám nátiyjeli iskerlik jurgiziwshi institutı bolıp, bir waqtınıń ózinde ush iri wazıypalardı hal etiwı kerek: tálim, ilimiy hám innovciyalıq -isbilermenlik. Bunday universitetlerde akademikalıq tálim alıw menen bir qatarda pitkeriwshilerdiń isbilermenlik aktivligin da xoshametlew kerek, bul óz gezeginde universitettiń sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıw orayı bolıwına múmkinshilik jaratadı.

Isbilermenlik universiteti tariyxı Kaliforniyada (XX ásirdiń 40 jıllarınıń aqırı 50 jıllardıń baslarında) Silikova (Kremlı) oypatlıqsın jaratıw menen baslanadı.

Bunıń tiykarǵı maqseti Massachuseta texnologiyalıq universiteti menen biznes ortasındaǵı sheriklikti jolǵa qoyıw bolǵan. Evropada birinshi isbilermenlik formasındaǵı birinshi universitet 1994 jıldan Xalmers universiteti (Geteborg) esaplanadı. Birinshi ret “isbilermenlik universiteti (institut)” sóz dizbegi Britaniyalıq izertlewshi Berton Klarkning “Isbilermenlik institutların jaratıw. Transformaciyanıń shólkemlestirilgen jollıq” atlı kitabında qollanılǵan. “Isbilermenlik universiteti” koncepciyasınıń avtorı bolıp Stenford universiteti professorı Genri Ickovic esaplanadı.²⁰

Isbilermenlik universitetiniń tiykarǵı qırları

1. Isbilermenlik universitetleri social isbilermenlik menen shuǵulanadılar. P.Druker “isbilermenlik na pánge, na kórkem ónerge tiyisli emes - bul anıq iskerlik, ámeliyat” dep esaplanagan. Isbilermenlik universitetiniń mazmun-mánisin hátte Y.Shumpeter (1883-1950 yy.) tárepinen anıqlanǵan tómendegi 4 tárep arqalı ańlatıw múmkin:

- jańalıqlar (innovaciyalar) ǵa umtılıw ;
- táwekelshilikti biliw;
- óz kúshine ıseniw;
- óz ǵárezsizligin sezim etiw.

Isbilermen “kreativ buzıw” menen shuǵıllanadı hám resurslarınıń jańa kombinaciyaların ámelge asıradı.

2. Isbilermenlik universiteti óz iskerligin finanslıq támiynlewdiń kópkanalli sistemasına iye. Onıń tiykarǵı dárekleri: 1) bilimlendiriw xızmetlerin ámelge asırıw; oqıw -stilistik ádebiyatlardı baspa ettiriw hám satıw ; 3) aqshalardı biznesten qospa kommerciya joybarlardı qosıw arqalı tabıw ; 4) regionlıq buyırtpalardı orınlawdan túsimler; 5) mámleket buyırtpaları ; 6) pitkeriwshiler; 7) xalıq aralıq filantropik (qáwenderlik, qayırqomlıq) shólkemler.

---

²⁰ Тазарбеков К.А. К разработке « Дорожной карты трансформации университета «Туран» в инновационно-предпринимательский университет». Тезисы.- алматы: Университет «Туран», 2016. С. 5.

Fandreyzing (túrli maqsetler ushin pul qarjların jıynaw). Endaument (qayırqomlıq investicion fondı, universitet jámiyechiligin qollap -quwatlaytuǵın júdá zárúrli sırs).

3. Isbilermenlik universiteti turaqlı túrde jańa iskerlik túrleri menen shuǵıllanıw boyınsha yaǵnıy, básiyekichilikni kúsheytiw hám iskerlikti diversifikaciyalew, marketing xızmetin jaqsılaw sıyaqlı ǵayratlar menen shıǵadı. Sonıń menen birge, ámeldegi (qadaǵalaw etiletuǵın) resurslar hám innovaciya shenberindegi múmkinshiliklerdi izlew, texnoparkli ortalıq hám texnoparksha oylaw menen shuǵıllanadılar.

4. Isbilermenlik universiteti óziniń ishki kúshine (permamentli) uyqas halda tereń transformaciyasın ámelge asıradı. Isbilermenlik universiteti-bul ambicion maqsetler + nátiyjeli shólkemlestirilgen ózgerisler bolıp tabıladı. Isbilermenlik shólkemine pán, tálim hám innovaciya ortasındaǵı jańa balans kerek boladı. Innovaciyaıylik hám joybarlı jóneltirilgenlik da tálimdi de ilimiy izertlewlerdi óz ishine qamtıp aladı. Nátiyjede, professionalizm túsiniǵiniń ózgeriwi júz beredi. Pánleraralıq jámaátlik islew usılı tastıyqlanadı. Ilimiy izertlewlerde tiykarǵı itibar tiykarınan ámeliy izertlewlerge hám innovaciyalardı islep shıǵıwǵa qaratıladı.

5. Isbilermenlik universiteti xalıq aralıq baylanıslardı qosqan halda sırtqı ortalıq menen óz-ara minez-qulqlardı jańa basqıshqa alıp shıǵadı. Isbilermenlik universitetiniń sherikler menen kóp tárepleme óz-ara minez-qulqların G. Ickovicning “Úsh spiral” principi arqalı kórip shıǵıw múmkin: biznes, húkimet, universitet. “Úsh spiral” modeliniń tiykarında G. Ickovicning tómendegi tastıyqleri jatadı :

1) biznes, húkimet jáne universitetning óz-ara sherikliktegi isbilermenlik iskerligindegi múmkinshilik principi;

2) húkimet, biznes hám tálim modelinde olar bir-birine bekkem baylanıslı bolıp, innovaciyaıy ekonomikada universitet bas rolnı oynaydı.

3) kórsetilgen sub'ektler arasındaǵı óz-ara munasábetler barǵan tárepke jaqınlasıp, shegaralar basqıshpa-basqısh joǵalıp barıp atır.

Isbilermenlik universiteti roliniń artpaqtası bilimlerdi “generaciyalaw» mexanizmdı qalıplestiriw retinde olardı ámeliyatda qóllawge shekem alıp barıwǵa ılayıqlıǵı menen anıqlama bernedi. Bunda akselaracion (kúsheytıwshi) programmalar, tiykarınan jaslardan ibarat bolǵan jańa jámáátler tabıslı starup - startaplar (“processtiń baslanıwı”), spin-off - spinoflar (“reklama, xabar jiberiw”, “sherikliktegi nátiyje”) -kommerciya maqsetindegi usınıslar ushın filial kompaniyalardı ajıratıw jolı menen qayta shólkemlestiriw zárúrli rol oynaydı.

Búgingi kúnde isbilermenlik universitetleri global informaciya jámiyetinde hám xalıq aralıq baylanıslardı bekkemlewde, civilizaciylararo sinegriya siyasatın ámelge asırıwda zárúrli áhmiyet kásip etpekte. Bul boyınsha evropalıqlar amerikalıqlardan úyreniwgen bolıwsa, bizler da amerikalıqlar da evropalıqlardan, da Kitaylıklardan da úyreniwimiz kerek. Sonday etip, isbilermenlik universiteti - bul: birinshiden, universitet-óz missiyasi sheńberinde isbilermen;

limiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw ikinshiden, universitet-innovator. Onıń subyektleri innovciyalıq, onıń iskerligi innovciyalıq, onıń ónimi innovciyalıq ; úshinshiden, universitet-integrator. Onıń barlıq sub'ektleri iskerligi juwmaqlawshı nátiyjege jóneltirilgen bolıp regionlıq jámiyechilikke sáykes tárzde ámelge asırıladı. Ol jetekshi jergilikli hám shet el JOoları menen sherikliktegi “strategiyalıq birlespeler”diń qatnasıwshısı esaplanadı.

Ádebiyatlar hám mámilede aqırǵı payıtlarda " isbilermenlik universiteti" universitet 3. 0 atı menen atalıb Rossiyalıq qánigeler G. N. Konstantinov hám S. R. Filonovich tárepinen berilgen tariypga kóre, isbilermenlik universiteti - bul ush tarawda - bilimlerdi jaratıw, oqıtıw hám bilimlerdi ámelde ózgertiw - jańa iskerlikti baslaw, ishki ortalıqtı ózgertiw hám sırtqı ortalıq menen óz-ara munasábetlerdi ózgertiw arqalı sheklewlerdi jeńip ótiw ushın úzliksiz túrde háreket etetuǵın joqarı oqıw jurtı ²¹.A. O. Grudzinskiy isbilermenlik universitetin tómendegiler dep esaplaydı :

---

²¹ Константинов Г. Н., Филонович С. Р. Что такое предпринимательский университет // Вопросы образования. 2007. №1. С. 49-62.

- 1) óz iskerliginde maqsetli innovaciyalargá tiykarlangan, qáwip hám dinamikalıq talap sharayatında islewge ılayıq bolgan shólkem; 2
- 2) rentabelli iskerlik júrgizetuǵın hám birinshi náwbette óz múmkinshiliklerinen kelip shıqqan halda ekonomikalıq tárepten nátiyjeli shólkem;
- 3) mayısqaq tarmaqqa iye liberal shólkem;
- 4) tiykarǵı faktorlar adamlar, gruppalar hám olardıń tolıqlıǵı bolgan shólkem, bunda adamlar jumısı payda hám havf balansına tiykarlanadı ;

5) administraciyası birinshi náwbette xızmetkerlerdiń háreketlerin joybarlaw hám baqlawdı emes, bálki shólkemdiń strategiyası sheńberindegi iskerlikti

hár tárepleme qollap -quwatlaytuǵın shólkem, bul ushın administraciya

atqarıwshılargá óz huqıq hám minnetlemelerin múmkinshilik shekem tapsıradı

; 6) qarıydar aldında turǵan hám onıń talaplarına kiritilgen ózgerislerge óz waqtında hám maslasıwshı juwap beriwge múmkinshilik beretuǵın shólkem» 2.

Universitet 3. 0 dıń tiykarǵı qásiyetlerin kórip shıǵamız :- Jańa áwlad universitetiniń tiykarǵı wazıypası retinde bilimlerde qalıplestiriw hám kommerciyalastırıw ;

Tálim xızmetlerin kórsetiw hám ilimiy izertlewlerdi ámelge asırıw menen bir qatarda, 3. 0 universiteti úshinshi zárúrli funkciyaǵa iye - oylap tabılǵanlar hám bilimlerden payda alıw. Ilgeri universitetler intellektuallıq iskerlik nátiyjelerin satıwǵan hám qayırqomlıq etiwgen, biraq bul universitettiń tiykarǵı iskerligi hám dáramatlarınan biri emes, bálki oqıtıwshılar ushın qosımsha dáramat alıw múmkinshiligi retinde jaylastırılǵan.- Sanaat kompaniyaları, investorlar, venchur fondlar, iri korporaciya, ilimiy-izertlew shólkemleri hám basqa universitetler menen óz-ara rawajlangan sheriklik; Universitet 3. 0 texnologiyalıq isbilermenlerdi jalp qılıw orayına hám bilim hám jańa texnologiyalardı islep shıǵaratuǵın jayǵa aylanıp atır. Zamanagóy báseki sharayatında, pútkil dúnya kóleminde zárúrli xalıq aralıq izertlewler ótkeriw yamasa iri ilimiy jańa ashılıwlarıń jaratılıw orayı bolǵan universitet hám kásiplik basqarıw hám de operacion xızmetlerdi usınıs etetuǵın túrli qıylı ilimiy-izertlew shólkemleri, investorlar hám firmalardıń sherikligi menen ámelge asırıw múmkin. Kompaniyalar hám ilimiy oraylar

universitet aymaǵında jaylasqan bolıp, bul olardıń baylanısın, universitet professorlerinen máslahát alıwdı hám studentlerdi rawajlanıwǵa tartıwdı ańsatlashtıradi. Universitet 3. 0 dúnyanıń eń jaqsı pikirlerin tartqan halda óz átirapında isbilermenlik ekotizimini jaratadı, olar menen salıstırıwlaganda, universitet 2.0 ge jaqın ayaqlardan intalı studentlerdi qosqan halda regionlıq izertlew oraylarına aylanadı.

- Joqarı xalıq aralıq reytingler;

Jańa áwlad universitetleri ilimiy baspalardıń sanı menen emes, bálki olar tiykarında jaratılǵan texnologiyalıq kompaniyalardıń izertlewleri hám kapitallashuvi boyınsha shártnamalar muǵdarı menen bahalanadı.

- Eń jaqsı qánigeler, studentler hám ilimiy-izertlew shártnamaları ushın aktiv tańlaw (báseki);

Universitet 3. 0 de oqıwǵa kiriwge talaplar kúshaytırıladı, intalı studentler ushın arnawlı sharaytlar jaratılıp, finanslıq járdem ushın aqsha ajratıladı. Universitetlerge qabıl qılıw rejiminiń qatańlasıwına qaramay, eki ilimiy jónelis - standart programma hám aldınıǵı ilimiy izertlewlerge tiykarlangan quramalı jónelis payda boladı.

- **Globalizaciya siyasatı** - oqıtıw anglichan tilinde alıp barıladı (ingliz tilinde sabaq beriw);

Barlıq sabaqlar biznes tiline aynalǵan anglichan tilinde alıp barıladı, mámleket tili mektepden tısqarı saatlarda bir mámlekettiń studentleri ortasındaǵı baylanıs tili bolıp qaladı. Xızmetkerler hám oqıtıwshılar xalıq aralıq korporacijalardan hám dúnyanıń jetekshi universitetlerinen bargan sayın kóbirek jalp etińip atır.

- Tiykarınan pánlerlıq ilimiy izertlewlerdi ótkeriw;

Pánleraralıq hám trans nızamlı izertlewler jańa basqıshqa kóterilip atır - studentler hám túrli fakul'tetlarning wákillerinen ibarat joybarlıq gruppalar tashkil etilib, bul qıyın wazıypalardı ornlawǵa, wákilliklerin sezilerli dárejede keńeytiwge hám joybar qatnasıwshıları hám integracijalasqan qararlardı qabıl etiwge ılayıq bolǵan birinshi dárejeli basshılardı tayarlawǵa múmkinshilik beredi.

- Universitet 1.0 modeline bolgan har qiyli oqituvshilar ham studentler qurami ;

Universitetler tagi kop madeniyatli bolip kelip atirlar, bul studentlerge tekghana izertlew, balki materialliq ham baylanis konlikpelerin rawajlandirwga mumkinshilik beredi.

- Mamleket basqarwı ham aralaswına baylanıslıqtı kemeytiw. Mamleket universitet 3. 0 ni finanslıq tamiynewdi dawam ettirmoqda, biraq izertlewlerdin siyasatqa baylanıslılıǵı ham tasirin kemeytiw ushin finanslıq tamiynew ushinshi tarep daldalshıları arqalı amelge asiriladı. Universitet sonin menen birge, pitkeriwshiler ham qayırqomlıq qawenderleriniń qayırqomlıqları arqalı ajratılatuǵın aqshalar esabınan aqsha aladı. Orta asir universitetleri Bolońya ham Parij universitetleri ulgileri tiykarında jaratılǵan, Berlindagi Gumboldt universiteti ham nemis klassik universitet modeli keyingi awlad universitetleri ushin zarurli basqısh boldı, 3. 0 universitetleri ushin bolsa kim ulgi? Universitet 3. 0 salasınń jetekshileri Massachusec texnologiya institutı (AQSh), Kaliforniya texnologiya institutı (AQSh), Kembrij universiteti (Ullı Britaniya), Stenford universiteti (AQSh), Singapur milliy universiteti (Singapur), Tel-Aviv universiteti (Izrail) ham basqalar esaplanadı. Massachusec texnologiya institutı (MTI) misalında toqtalıp otemiz. Massachusec texnologiya institutı 1861 jilda Kembrijda, AQShın Massachusec shtatında sholkemlestirilgen. Onın jıllıq byudjeti ush milliard dollardan asadı, 2017 jilda studentlerdin ulıwma sanı 11000 kisin tashkil etken. MTI dunyadaǵı en iri izertlew orayı bolıp, onın 89 agzası Nobel sıylıǵına iye bolǵanlar²².sońǵı 5 jil ishinde ol QS universitetleriniń dunya reytinginde birinshi orındı iyelep turıptı²³. Massachusec texnologiya institutı nemis politexnika talimi modeline muwapıq sholkemlestirilgenham Linkoln laboratoriyası, informatika ham jasalma intellekt laboratoriyası ham de menejment mektep sıyaqlı dunyaga belgili 5 ilimiy laboratoriyanı oz ishine aladı. MTI sholkemlestirilgennen berli

---

²² MIT Financial Data // MIT Facts. 2017. URL: <http://web.mit.edu/facts/financial.html> (дата обращения: 08.11.2017)

²³ QS World University rankings // QS Top Universities. 2017. URL: <https://www.Topuniversities.com/universityrankings/worlduniversity-rankings/2018>(дата обращения: 01.11.2017)

izertlewshilerdiń ushın fakultetler aralıq izertlew strategiyası islep shıǵılǵan bolıp, izertlew baǵdarları menen sheklenip qalмай, nátiyjede instituttıń sanaat hám basqa ilimiy-izertlew shólkemleri menen sherikligi aktiv rawajlandi. Búgingi kúnde MTI tálim programmalarında hám kishi birlespelerde oqıtıwshılar hám studentler menen isleytuǵın 700 den artıq kompaniyalar menen sheriklik etedi. 2016-jılda izertlewler ushın qáwenderlik 200 million dollardan kóbirekti quradı, bul Massachusec Texnologiya institutı izertlewleri ulıwma finanslıq támiynlewdiń 19 payızın quraydı²⁴ AQSh Milliy Ilimiy Fondı maǵlıwmatlarına kóre, MTI medicina fakul'tetisiz barlıq universitetler hám kolledjler ortasında ilimiy finanslastırılǵan islenbeler hám izertlewlerdi rawajlandırıw boyınsha ekinshi orında turadı²⁵ Texnologiyalardı licenziyalaw hám patentlew menen kommerciya investiciyaları MTI hám Linkol'n laboratoriyasında oylap tabılǵanlar hám jańa ashılıwlarǵa kiritiledi. 2016 jılda 800 dana jańa oylap tabıw daǵaza etildi, 341 patent berildi, 110 licenziya berildi hám 25 ta kompaniya jaratıldı²⁶. Korporaciyalar menen kúshli baylanıslar, sonıń menen birge, tiyisli tarawlarda oqıtıw ámeliyatın usınıs etetuǵın biznesti basqarıwǵa jóneltirilgen programmalarda da óz sawleleniwin tapqan. MTI tálimi injenerler, ilimpazlar hám izertlewshilerdińge belgili hám ızlenuvchan qánigelerge ıyelew imkaniyatın beredi. Búgingi kúnde, jańa áwlad universitetleriniń kópshiligi Qospa

Shtatlarda jaylasqan bolıp, olardıń mámlekette payda bolıwı hám rawajlanıwı sonıń menen birge, universitetler hám korporaciyalar ortasındaǵı óz-ara mápli baylanıslardı rawajlandırıwǵa, sonıń menen birge texnologiya kompaniyaları hám innovaciyalardı jaratılıwma kómeklashuvchi " Patent hám sawda markaları haqqındaǵı nızam" dep da atalatuǵın 1980 jılda Bay-Dole haqqındaǵı nızam qabıl etilgenligi menen baylanıslı²⁷. Nızam qabıl etiliwinen aldın, barlıq ilimiy jańa

²⁴ QS World University rankings // QS Top Universities. 2017. URL: [https://www. Topuniversities .com/ universityrankings/worlduniversity- rankings/2018](https://www.Topuniversities.com/universityrankings/worlduniversity-rankings/2018)(дата обращения: 01.11.2017)

²⁵ Rankings by total federal obligations // National Science Foundation. 2017. URL: [https://ncsesdata.nsf.gov/profiles/site? Method=rankingBySource&ds=fss](https://ncsesdata.nsf.gov/profiles/site?Method=rankingBySource&ds=fss) (дата обращения: 02.11.2017)

²⁶ MIT at a glance // MIT Facts. 2017. URL:<http://web.mit.edu/facts/faqs.html> (дата обращения: 08.11.2017)

²⁷ Public Law №96-517. Chapter 30: accept by Senate of the United States of America at 12 dec. 1980 // U.S. Government publishing office. 2008. URL: [https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-94/pdf/ STATUTE-94- Pg3015.pdf](https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-94/pdf/STATUTE-94-Pg3015.pdf) (дата обращения: 10.10.2017).

ashılıwlar hám patentler federal finanslıq támiynlew esabına ótkerilgen izertlewler nátiyjesinde mámleketke tiyisli edi. Nızam universitetlerge hám kárxanalardıǵa universitet 3. 0 ni qáliplestiriw hám innovciyalıq ónimlerdi jaratıwdı aktivlestirgen mámleket programmaları qarjları esabına jaratılǵan intellektuallıq múlk huqıqların alıw huqıqın berdi. Biraq Bay-Dole nızamı isbilermenlik universitetiniń qáliplesiwi hám rawajlanıwınıń birden-bir drayveri (qozǵawtıwshısı) emes edi, universitet dástúrleri region ekonomikasın rawajlandırıwǵa, " patent" túsiniń nızamlı túrde keńeytiwge hám basqa faktorlarǵa tásir kórsetdi. AQShda isbilermenlik universitetlerin shólkemlestiriw jolındaǵı náwbettegi huqıqıy qádemler Milliy kooperativ izertlewler haqqındaǵı nızam (1984 y.), Federal texnologiyalardı tapsırıw haqqındaǵı nızam (1986 y.) hám Milliy kooperativ izertlewler hám ónimler haqqında nızam (1993 y.). AQShning jańa patent siyasatınıń tiykarǵı maqsetlerinen biri ilimiy bilimlerde universitetlerge tapsırıwdı ápiwayılastırıw arqalı izertlew ushın mámleketlik emes qarjların tartıw hám bul nátiyjelerdi keyinirek kommerciyalashtırishni qálew edi. Universitet 3. 0 modeli rawajlanıwınıń jańa basqıshı XX ásirdeń 50-60 jıllarında AQSh hám Kanadada ashılǵan ilimiy parklarning universitetlerde payda bolıwınan baslandı. Ilimiy parklarning anıq tariypi joq, olar biznes-inkubatorlar, texnologiya orayları, izertlew parklari, ilimiy parklar, texnoparklar hám basqalar dep da ataladı. Texnologiyalıq parklar xalıq aralıq asociaciyasining (IASP) tariypiga kóre, ilimiy park qánigelesken qánigeler tárepinen basqarılatuǵın shólkem bolıp, onıń tiykarǵı maqseti innovaciya mádeniyatı hám biznes hám de innovciyalıq kompaniyalardıń básekige shıdamlılıǵın asırıw arqalı jámiettiń párawanlıǵın asırıw bolıp tabıladı. Bul maqsetlerge erisiw ushın Ilimiy park universitetler, ilimiy-izertlew institutları, kompaniyalar hám bazarlar ortasında bilim hám texnologiyalar aǵımın xoshamettiredi hám basqaradi; inkubaciya procesi arqalı innovciyalıq kompaniyalardı jaratıw hám ósiwine úles qosadı, sonıń menen birge, basqa xızmetlerdi hám joqarı sapalı úskeneler hám de úskenelerdi usınıs etedi. Ilimiy parklarnı xızmetkerler sanına, iyelep alınǵan maydanǵa, qánigelikke hám basqa faktorlarǵa qaray klassifikaciyalaw múmkin. Birinshi texnopark 1951 jılda

AQShning Kaliforniya shtatındağı Stenford universitetinde ashılğan bolıp, keyinirek “Silikon oypatlıqsı” yamasa “Kremniy oypatlıqsı” retinde tanılğan²⁸. Silikon oypatlıqsı sebepli Kaliforniya texnologiya, izertlew hám finans boyınsha xalıq aralıq orayğa aylandı. Texnoparktıń dúzilisin 4 bólekke bolıw múmkin: - kishi hám orta innovciyalıq biznesti óz ishine alğan bir yamasa bir neshe biznes-parklarnı, sonıń menen birge prototipli kompaniyalardı óz ishine alğan biznes maydanı (biznes sheńberi);

- ilimiy oraylar hám laboratoriyalardan ibarat Ilimiy-izertlew hám tájiriybe-konstruktorlıq jumısları (ITTKI) bólimi;
- biznes inkubatorlari, konsalting kompaniyaları, licenziyalaw hám patent orayları hám basqa xızmetlerdi óz ishine alğan texnologiya xızmetlerin sheńberi;
- ulıwma xızmetler kórsetiw sheńberi kompyuter orayları, elektr tarmağı, kitapxana hám basqalardan ibarat.

Tálim aymağı universitetler, biznes-inkubatorlar, institutlar hám basqalar tárepinen usınıs etilgen.

Ilimiy-izertlew parklari túrli mámleketlerdiń ekonomikalıq siyasatın rawajlandırıwdıń zárúrli strategiyalıq quralına aylanıp atır :

- ilimiy izertlewlerdi shólkemlestiriw, jańa texnologiyalardı jaratıw hám bilimlerdi kommerciyalastırıw ;
- texnologiyalıq isbilermenlikti jaratıw hám rawajlandırıw ;
- milliy hám global ekonomikalardı birlestiriwdi xoshametlew;
- ekonomikalıq reformalardı ilgeri jiljitiw ;
- xalıq aralıq dárejedegi qánigelardi tayarlaw.

Universitet átirapındağı ilimiy-izertlew parklari hám biznes-inkubatorlarning bar ekenligi biznesti rawajlandırıw hám texnologiyalıq startaplarnı jaratıw ushın maqul túsetuğın sharayatlardı jaratadı. XX ásirdiń ekinshi yarımında universitet modelin modernizaciyalawda aktiv qatnas etken Shveciya tájiriybesin kórip shıǵamız. Birinshi isbilermen universitet Xalmers universiteti bolıp, ol jaǵdayda

---

²⁸ Чистякова Н. О. Анализ мирового опыта функционирования и развития объектов инновационной инфраструктуры // Известия томского политехнического университета. 2007. №6. С. 76-81

alımdıń ǵayratı menen universitetiń joqarı administraciyası, rektor tárepinen qollap -quwatlanıp, pánleraralıq izertlewler alıp barıla baslandı. Bunday izertlewlerdi ótkeriw ushın ilimiy-izertlew iskerligin alıp barıw, proektlestiriw jumısların orınlaw, kompaniyalar ushın ilimiy buyırtpalardı orınlaw, konsalting xızmetlerin, treninglar ótkeriw, oqıw programmaların islep shıǵıw hám izertlewshilerdiń ushın biypul yuridikalıq xızmetler kórsetiw ushın bólek bólinde shólkemlestirilgen. Sanaat menen islewge qánigelesken kepillikli oraylar da jańa strukturalar retinde ashılıp, keyinirek universitet, sanaat hám biznes tárepinen alıp barılatuǵın izertlewlerdiń jańa túrin qalıplestirdiler. Sheriklik sheńberinde, sonıń menen birge, bilimler sanaattan arnawlı texnikalıq bilimlerde iye bolmaǵan universitetlerge ótkerildi, bunda oray basshıları kerekli xızmetkerlerdi jalp etiwleri hám studentler da izertlewlerde qatnasıw etisleri múmkin edi. Sonday etip, Shveciya tájiriyesi sonı kórsetedi, shólkemlestirilgen ózgerislersiz hám oqıtıwshılar hám menejerler tárepinen bul ózgerislerge bolǵan qálewsiz isbilermenlik universitetin shólkemlestiriw múmkin emes. Amerikalıq alım, Stenford universiteti professorı Genri Ickovich tárepinen “Úsh qırlı spiral” modelinde universitetler, kárxanalar hám mámlekettiń óz-ara baylanısı zárúrligi da talqılaw etildi. Innovciyalıq rawajlanıwdıń “Úsh qırlı spiral” modeli ush tiykarǵı strukturalıq bólekti óz ishine aladı²⁹:

- ilimiy bilimlerde tiykarlanǵan jámiyet sanaat hám húkimet menen sheriklikte universitetlerdiń áhmiyeti artıp baratırǵanlıǵı menen ajralıp turadı ;

- ush institut (Universitet, Biznes, Húkimet) sheriklikke intilmoqda, innovciyalıq strukturalıq bólim bolsa mámleket ǵayratı menen emes, bálki bul óz-ara

sheriklikten kelip shıǵadı ;- dástúriy funkciyalardı qosımsha túrde, ush instituttıń hár biri " bólekan ekinshisiniń rolin" aladı. Tradiciyaǵa tán bolmaǵan funkciyalardı orınlawǵa ılayıq institutlar innovciyalardıń eń zárúrli deregi esaplanadı.

---

²⁹ концепция модели «Тройная спираль» // IX International Triple Helix Conference. 2011. URL: <http://www.triplehelixconference.org/th/9/ru/the-triple-helixconcept.html>(дата обращения: 30.09.2017).

2. 1- keste

Universitetler koncepciyasınıń salıstırma xarakteristikası

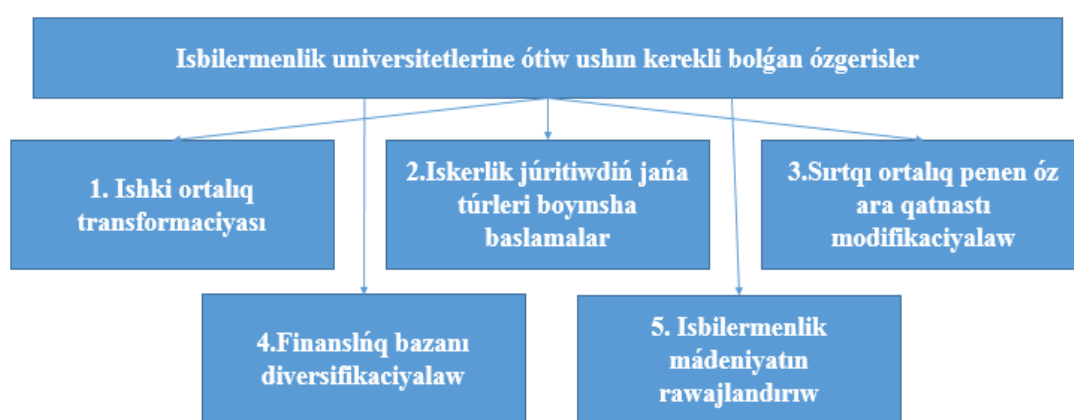
Universitet qásiyetleri	Universitet 1.0	Universitet 2.0	Universitet 3.0
Basqa atları	Orta ásir, evropa	Gumboltı, izertlew	isbilermenlik
Maqset	Bilimlendiriw	Bilimlendiriw, izertlew	Bilimlendiriw, izertlew, kommerciyalastırıw
Izertlew ushılları	Sxolastika	Monopánlerge baǵdarlaw	Multidiciplinar, pánler aralıq
Oqıtıw tili	Latın	Milliy tiller	Inqlis
Pitiriwshiler	Professionallar	Professionallar, Izertlewshiler	Professionallar, Izertlewshiler, texnologiyalıq isbilermenler
Strukturalıq birlikler	Jergiliklilik, fakultetler aralıq, kolledjler	Fakultetler, kafedralar	Institutlar, joqarı mektepler
Basshı	Rektor	Professor	Professional menedjer
Tásir sheńberi	Lokal	Milliy	Xalıqaralıq
Tártipke salıw	Avtonom	Mámleket	Avtonom
Bilim alıw imkaniyat dárejesi	ǵalabalıq	Elitar	ǵalabalıq hám elitar

* Sxolastika - tájiriyybede sınap kórilmeǵen, bólek qıyallarıǵa tiykarlanǵan hám turmıstan bóleklengen bilim.

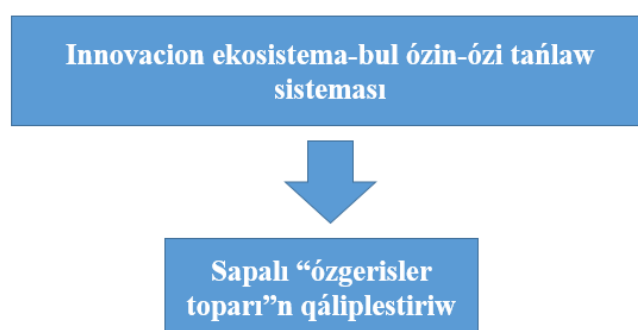
2. 1-keste de universitet túsinikleriniń salıstırma xarakteristikası keltirilgen.

Isbilermenlik universitetine ótiw ushin sezilerli ózgerisler zárúr boladı (2. 1-súwret). Onıń ushın áwele shólkemde aktiv bilimlendiriw úgitlerdi ámelge asırıw kerek bolıp, buǵan baylanıslıǵı missiya: innovciyalıq iskerlik tabısı administraciya jáne universitet komandasınıń jańa tendenciylardı ańǵarıwı hám qabıl etiwge tayınlıǵına baylanıslı boladı (2. 2-súwret).

Isbilermenlik universiteti óz ishine 2 shólkemdi qamraydı: ilimiy-oqıw hám isbilermenlik hám 2 wazıypanı hal etedi: birinshisi - kelesi isbilermenlerdi tayarlaw hám ekinshisi ózi isbilermen-innovator retinde kórinetuǵın boladı.

2. 1-súwret. Isbilermenlik universitetine ótiw ushin zárúr bolatuǵın ózgerisler

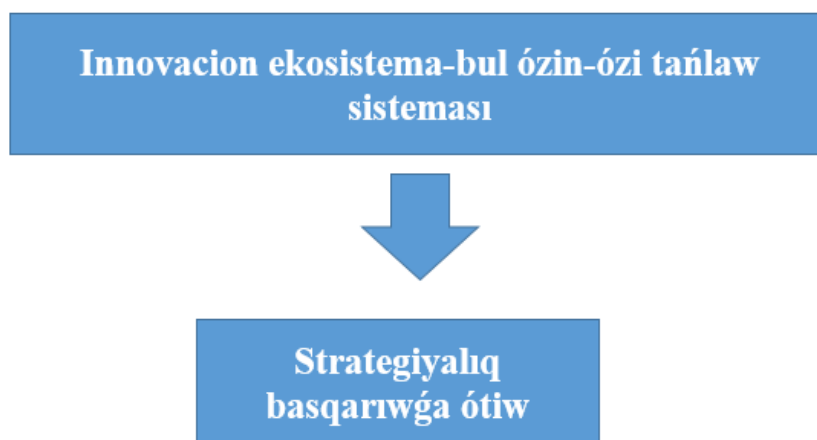

2-súwret. Nátiyjeli "ózgertiwler jámaátini" qalıplestiriw

Hár qanday shólkemde xızmetkerler 2 bólekke bolıwadı : dóretiwshilik hám standartlasqan. Jalp etiw principi: kóbirek dárejedeǵı túrli qıylı joybarlardı jaratıw

hám ámelge asırıwǵa tayın hám oǵan ılayıqlardan baslaw. Bunda innovaciyalardı jetkezip beretuǵınlarǵa tiykarǵı itibardı qaratiw zárúr

bolıp, olar arqalı strategiyalıq basqarıwǵa ótiw ámelge asırıladı (2. 3-súwret).

2. 3-súwret. Strategiyalıq basqarıwǵa ótiw

Búgingi jáhán ekonomikasında júz berip atırǵan keskin básekishilik sharayatında universitetiń uzaq múddetli iskerlik júrgiziwin strategiyalıq oyda sawlelendiriw etiw hám anıqlaw hám perspektivalı iskerlik túrlerin belgilew da zárúrli áhmiyet kásip etedi. Isbilermenlik universitetke jóneltirilgen missiyalar basqa missiya túrleri menen de anıqlanadı. Sonday etip, biz universitet 3. 0 modeli jámaátlik bolıp, orta ásirler hám izertlew universitetleriniń eń jaqsı táreplerin óz ishine aladı hám universitetiń tiykarǵı funkciyalarına universitette bilimlerde kommerciyalastırıw hám isbilermenlikti rawajlandırıw wazıypasın qosadı degen juwmaqqa keliwimiz múmkin. Aqırǵı jıllarda dúnya kólemindegi (global) máselelerge dus kiyatırǵan klassik universitetiń jaǵdayı haqqında pessimistik kesellikti anıqlaw qoyǵan birinshi izertlewshilerdińden biri ótken ásirdeń 90 -jılları ortalarında baspa etilgen belgili " Búlgınshilikler universiteti" kitapınıń avtorı B. Ridings edi. " Tálım hám pán mábadi" ni modernizaciya qılıw anıq ekenligi belgili boldı. Buniń nátiyjesi jańa áwlad universitetleriniń payda bolıwı, olardıń maqseti hám wazıypalarınıń sezilerli dárejede keńeyiwi edi. Ótken ásirdeń 60 -jıllarından baslap, ilgeri jámiyet tárepinen tán alınǵan universitet ónimleriniń ózin ózi qádirlawi olardıń social paydalılıǵına, social áhmiyetliligine jol ashıp beredi, bul

bolsa universitetiń tiykarǵı ilajlarınan birine aylanadı. Toliq huqıqlıyat institutınan ol social " social xızmet kórsetiw stanciyası" wazıypasın iyelep, social aktiv shólkemge aylanırıldı. Ol universitet tárepinen islep shıǵarılatuǵın ónimlerge salıstırǵanda jámiettiń mútajlıkların tez hám nátiyjeli túrde qandıruw ushın islep shıǵılǵan. Social minnetleme universitet maqsetindegi túpkilikli ózgerislerge alıp kelgen tiykarǵı sebepke aylandı. Social ózgerislerdiń tolıq haqlı avtorı bolıw hám jámiyet dúzilisiniń qabıl etilgen anıq tariyxıy principlerige muwapıq túrde jámiyet jumıslarında qatnasıw ushın jańa múmkinshilikler jaratıp, onıń sub'ektivligi shegaraların keńeytirdi. Bunday halda, bul bilim ekonomikası, ol jaǵdayda universitet tek ózi islep shıǵaratuǵın ónimdiń tavar -pul almasınuvi tiykarında jámiyet menen óz-ara munasábette bolıwı múmkin. Kórsetip ótilgen óz-ara baylanıslar júdá túrme-túr bolıp, onıń strukturalıq bólimleriniń jıyındısında universitetiń jańa dep atalatuǵın úshinshi missiyasını quraydı. Eki dástúriy - tálim hám ilimiy menen bir qatar, bul Batısta XX ásirdiń aqırında baslangan úshinshi áwlad universitetleriniń ajıralmaytuǵın bólegi (Ol 3. 0). Dástúriy universitetlerdiń isbilermenlik institutlarına aylanıwı olardıń ishki institucional ortalıǵındaǵı ózgerislerdi ańlatadı. Bul ózgerislerdiń ulıwma mánisi universiteti basqarıw bolıp tabıladı. Onıń mánisi universitet 3. 0 ni basqarıw hasası retinde ekonomikanıń jeke sektorına tán bolǵan ideologiyalar, usıllar hám ámeliyattan paydalanıw bolıp tabıladı.

Universitet basqarıwı islep shıǵarılǵan oqıw ónimlerin maksimal dárejede kommerciyalastırıwǵa, universiteti finanslıq, materiallıq, kadrlar menen támiyinlew dáreklerin izlewge, isbilermenlik missiyasını rawajlandırıwǵa qaratılǵan³⁰

Úshinshi áwlad universitetiniń qalıplesiwi hám onıń maqseti ilimiy ádebiyatlarda qızǵın talıqlanadı. Tiykarǵı sesler uyǵınlıǵın ekonomocentrik (basqarıw, texnologiyalıq, ekonomikalıq) dodalawlar tárepdarları belgileydi, oǵan kóre Gumboldt tipidagi universiteti Ol 3. 0 ga aylandırıw sebebi sociallıq-

---

³⁰ Виссема Йохан Г. Университет третьего поколения: управление университетом в переходный период. – М.: Сбербанк, 2016. – 422 с

ekonomikalıq jaǵdaydıń qaytarıp bolmaytuǵın kúshi. Sol noqatı názerden, Universitet 3.0 dıń maqseti ulıwma tálim hám ilimiy missiyalarnı óz ishine alǵan bolıp, tiykarınan servelistik formasında anıqlama bernedi: jámiettiń házirgi aktual ámeliy mútajlıkların qandırıw, onıń ámeldegi máplerin qandırıw, jámiettiń tariyxan waqtınsha talaplarına juwap beriw. Sonday etip, universitetiń bar ekenligi ekinshi dárejeli tábiyaat, ónimlilik hám onıń sociallıq-ekonomikalıq ortalıǵına tuwrıdan-tuwrı baylanıslılıq mártebesi beriledi, onıń dástúriy tiykarları - biypul tálim hám gárezsiz ilimiy izertlewler qol qatılmaslıǵı shubha astına alınadı, yaǵnıy ásirler dawamında qalıplesken universitetiń ayırıqshalıǵı joq etiledi³¹.

Bul talqın neni ańlatadı? Ózleriniń idée fxe ideyası menen, yaǵnıy hámmeni hám barlıqtı " ekonomika qılıw" hám universiteti bazar hám qarıydarlardıń turmısı girewi jaǵdayına túsirip, onı social xızmettiń rolıdan basqa zat menen chekleytuǵın ekonomocentrik sáwbetlerdiń shekleniwi haqqında? Yamasa haqıyqattan da universitetiń tariyxıy joǵalıp ketiw tendenciyası - insaniyattıń ullı social -materiallıq oylap tapqanı menen baylanıslıma? Yamasa bul tartıslar ótiw dáwirindegi universitetiń " balalıq keselligi" ni belgilengenler etedi jáne bul mashqalanı jeńip, oxir-aqıbet jańalangán formada óz ózliginiń qásiyetlerin qayta tiklay aladıma?

Bul sorawlar ekspertler jámiyechiliginiń kún tártibinde turaqlı túrde payda bolıp kelip atır, olar tekǵana sın kózqarastan temalargá aynalǵan ekonomocentrik kózqarasınan, bálki túrlishe kózqaraslardan da hár tárepleme talqılawǵa mútaj³². Universitet 3.0 dıń servelistik talqınlaridan alıslasıwǵa urınıslar etińip atır³³. Sonday etip, jaqında orıssha awdarmada baspadan shıǵarılgán fundamental shıǵarmada onıń avtorı Y. Vissema Ol 3.0 wazıypasın házirgi social sorawlarǵa xızmet kórsetiw quralı retinde emes, bálki jańa sharayatta universitetiń ishki

³¹ Паспорт приоритетного проекта «Вузы как центры пространства создания инно
tp://government.ru/media/files/ OnTUmegFLNj5Uqtac57yWG1EtMG9ABe.pdf

³² Головки Н.В., Зиневич О.В., Рузакина Е.А. Университет третьего поколения: Б. Кларк и Й. Уисема // Высшее

образование в России. – 2016. – № 9. – С. 40-47

³³ E3M-Project. (2012). Green Paper «Fostering and Measuring Third Mission in Higher Education Institutions». – URL: <http://www.e3mproject.eu/docs/Greenpercentage20paper-p.pdf> Каким должен быть университет душного? –URL: <http://indicator.livejournal.com/24905.html> Движение имиджей. Российские вузы крепнут в борьбе // Поиск. – 2016. – № 25(1411). – С. 6.

suverenli (gárezsiz) wazıypaların sheshiw usılı retinde anıqlama beredi³⁴. Tap sonday poziciyanı Evropa Birlespesiniń úzliksiz tálim programması sheńberindegi Evropa universitetleriniń sherikligi nátiyjelerin esap-kitap etetuǵın esabat avtorları da atap ótedi³⁵. Úshinshi missiyaning talqinlari júz beredi, bul onıń ekonomocentrik talqinini ulıwma biykarlaw etedi. " Siz keleshektiń máselelerine názer taslaǵanıńızda, 3. 0 modeli bul baslanǵısh (startap) inkubator modeli emesligin túsinesiz", deydi O. V. Xarxordin. " Garvard universiteti rektori Dryu Faustning sózlerine qarasak, onıń pikirine kóre Garvard ullı bolıp tabıladı, sebebi olar Geyc sıyaqlı adamlardı islep shıǵarıwǵanı ushin emes, bálki ol mádeniyattı qaraqshısı hám turmıstıń mánisin islep shıǵaruvchisi bolǵanı ushındır"³⁶ Ulıwma alǵanda, jámiyet hám ekonomikanıń rawajlanıwı menen

universitetler funkciyalarınıń rawajlanıw processleri da belgili bir tendenciylarǵa iye bolǵan halda waqıt ótiwi menen olar ózgerip hám rawajlanıwlasıp bargan jáne bul jaǵday házir de dawam etpekte.

Universitet-1.0	Bilimler jetkiziliwi Kadrlar tayarlaw Sociallıq lift	Bilimlendiriw standartları Oqıw metodikalıq materiallar
Universitet-1.0	Jańa bilimlerdi izertlew iskerligi arqalı generalizaciya Bazar qatnasları ushin konsalting servis orayı	Sanaat buyırtpaları boyınsha ITI orınlaw, buyırtpaǵa texnologiya kiritiw
Universitet-1.0	Texnologiyalardı kommerciyalastırıw Isbilermenlik Kompaniyalardı jaratıw (spin-out)	IP huquqların basqarıw Isbilermenlik ekosisteması Qala itiniń rawajlanıwı

³⁴ Гафуров И.Р., Васильев В.Л., Кашбиева Р.Р. Инновационные кластеры и социально-экономическое развитие регионов: анализ методических подходов. – М.: «Анкил», 2012. – 292 с.

³⁶ Щелкунов М.Д., Николаева Е.М., Фурсова В.В. На пути к международному признанию: Казанский федеральный университет как субъект глобального пространства высшего образования. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2016. – 140 с.

3. 4-súwret. Universitetler funkciyalarınıń rawajlanıwı

Texnologiyalar transferi pán hám islep shıǵarıwdıń óz-ara baylanısın támiyinleydi, bunda tiykarǵı orındı mámleket ilimiy hám tálim mákemeleri quramındaǵı transfer orayları iyeleydi. Túrli qıylı nomlanishlar - texnologiyalar transferi orayları (ofislar, agentlikler); patentlestiriw hám licenziyalaw ofislari (bólimler, byurolar) hám basqalardıń tiykarǵı Funkciyaları inovacion process qatnasıwshılardıń “bir ayna” principi boyınsha olardıń potencialın hám innovciyalıq múmkinshiliklerin rawajlandırıwdı ámelge asırıw ushın barlıq zárúrli shárt-shárayatlar menen támiyinlew esaplanadı.

Zamanagóy túsiniw degi bunday oraylardıń dáslepki qarlıǵashları ótken ásirdeń 40 -50 jıllarında Evropa hám AQShda áskeriy texnologiyalar tiykarında da áskeriy tarawdıń da xalıq ushın mólsherlengen keń kólemdegi ónimdi kommerciyalashtırishni támiyinlew maqsetinde payda bolǵan. Jigirmalanshı ásirdeń 80-90 jıllarında bunday shólkemlestirilgen formanıń keń rawajlanıwı mámleket tárepinen finanslıq támiyinlew esabına jaratılǵan universitetlerge ichlanmalarnı jaratıw huqıqı beriliwi tiykarında qatar nızamlar qabıl etildi. Házirgi dáwirde kópshilik shet el universitetler strukturasında universitet hám biznestiń óz-ara minez-qulqları juwapkerligin alıwshı bólimler bar. Olarǵa universitetler islenbelerin kommerciyalastırıw boyınsha járdem kórsetetuǵın texnologiyalar transferi orayları, aldınǵı texnologiyalar orayı yamasa ilimiy-texnikalıq iskerlik nátiyjelerin kommerciyalastırıw orayları (Shveycariya, Shveciya, UllıBritaniya, Germaniya, AQSh, Kitay, Yaponiya hám basqalar) tiyisli. Atap aytqanda, Kitayda hár bir iri ilimiy-izertlew universiteti óz strukturalıq strukturasında texnologiyalar transferi menen shuǵıllanatuǵın hám XXR húkimeti tárepinen universitetke ajratılǵan ulıwma aqshalar ishinde óz úlesine iye bolatuǵın bólim bar. Ulıwma alǵanda, búgingi kúnde rawajlangan mámleketler ámeliyatında texnologiyalar transferi rawajlanıwınıń tómendegi zamanagóy tendenciylardıń ajratıp kórsetiw múmkin

birinshiden, texnologiyalar transferi gárezsiz kásiplik tarawdıń retinde ózine tekǵana intellektuallıq mulkni, bálki risklardı hám investiciyalardı, bazardı izertlew

etiwdi, reklamanı hám basqalardı qamtıp alıwshı sistema retinde ajralıp shıqtı hám rawajlanıw basqıshın ámelge asırıp atır. ekinshiden, sanaatı rawajlangan mámleketlerde (Germaniya, UllıBritaniya, AQSh, Yaponiya hám boshq.) mámlekettiń qollap -quvvatlashı menen texnologiyalar transferi Sisteması (TTT) tárepinen tártipke salınatuǵın hám baǵdarlangan jańa bazar sektori jaratılıpatır. úshinshiden, texnologiyalar transferi boyınsha minez-qulqlardı jedellashtırishni talap etiwshi húkimet shólkemleri tárepinen ilimiy hám izertlew shólkemlerine basımlar kusheytip atır. tórtinshiden, Texnologiyalar transferi oraylarınıń bazasında jaratılǵan da avtonom, da ilimiy hám tálim mákemeleri, texnoparklar hám texnopolislar, regionlıq hám milliy tarmaqlar qosılıwı júz berip atır. Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw besinshiden, Texnologiyalar transferining milliy tarmaqlarınıń baynalminallashuvi gúzetilip atır hám milletleraro transfer tarmaqlar

qalıplesip atır.

Sunday etip, Texnologiyalar transferining qalıplesken zamanagóy shet el tájiriyesin úyreniw hám oǵan iykemlesiw zárúriyatı mámleket ilimiy-texnikalıq kompleksi rawajlanıwınıń eń zárúrli wazıypalarınan biri esaplanadı. Mámleketimiz joqarı tálim sistemasında da buǵan baylanıslıǵı islerdi jedellestiriwge qaratılǵan qatar unamlı jumıslar ámelge asırılıp atır. Pikirimizcha, jańa islep shıǵarıw texnologiyaların keńeytiw ushın rawajlangan mámleketler ámeliyatındaǵı zamanagóy aldınǵı tájiriyelerden kelip shıǵıp olardı salıstırıwiy hám analitik úyreniw tiykarında mámleket tárepinen qollap -quwatlanatuǵın hám jóneltiriletuǵın texnologiyalar transferi sistemasın (TTT) tártipke soluvchi jańa bazar sektorın jaratıw boyınsha islerdi jedellestiriw kerek.

2. 2. Zamanagóy universitetlerde texnologiyalar hám joybar basqarıwı

Joqarı tálimdiń rawajlanıwındaǵı tiykarǵı faktor retinde innovaciyalardı tastıyqlaw biziń dáwirimizning zárúrli qásiyetlerinen biri bolıp tabıladı. Bunıń sebebi sonda, innovaciyalardı aqıl etiw qábileti hám innovciyalıq rawajlanıw jolin tańlaw social ózgerislerdiń barǵan sayın kúsheyip baratırǵan dinamikası hám barǵan sayın kúsheyip baratırǵan bási sharayatında joqarı mektepti omon qalıw

hám rawajlandırıwǵa múmkinshilik beredi. Ilimiy hám pedagogikalıq iskerlik mazmunın ózǵertiretuǵın krizisli jaǵdaylardı jeńip ótken bunday joqarı tálím mákemeleri zaman talabına juwap beriwi múmkin. Joqarı tálím shólkeminiń innovaciylarǵa bolǵan mútajlıǵı barǵan sayın jámiettiń dinamizmiga turaqlı reakciyanıń rawajlanıwı menen baylanıslı bolǵan anıq tendenciya retinde kórinetuǵın boladı.

Sońǵı payıtlarda respublikada joqarı tálím mákemeleriniń innovciyalıq iskerligi rawajlanıw qásiyetlerin úyreniwge bolǵan qızıǵıwshılıq barǵan sayın artıp barıp atır. Sol menen birge, respublika daǵı joqarı tálím mákemeleriniń innovciyalıq iskerligin hár tárepleme bahalawdıń nátiyjeli usılların islep shıǵıw mashqalası ele jetkiliklishe tolıq hákis ettirilgen emes jáne bul óz gezeginde tereń izertlewlerdi talap etedi. Búgingi kúnde joqarı tálím shólkeminiń innovciyalıq iskerligin, onı ámelge asırıwǵa tayarlawdı hám innovciyalıq rawajlanıwdı xoshametlentiretuǵın tálím iskerligin bahalaw ushın metodologiya zárúr. Joqarı tálím shólkemindegi innovciyalıq iskerlik innovciyalıq ónimlerdi ámelge asırıw nátiyjesinde ekonomikalıq, social, ekologiyalıq hám basqa túrdegi tásirinlerdi jaratılıwma, ámeldegi etiwge hám alıwǵa jóneltirilgen bolıwı kerek:

- tálím degi innovaciylar - bul jańa oqıw kursları, qánigelikler, kadrlar tayarlaw hám qayta tayarlaw tarawları (profilleri), jańa tálím texnologiyaları kórinisindegi innovciyalıq iskerlik nátiyjeleri; - ilimiy hám texnologiyalıq innovaciylar - bul jańa texnologiyalar, jańa úskeneler, materiallar, ónimler, ilimiy-texnikalıq xızmetlerdiń úlgileri hám basqa joqarı texnologiyalı ónimler kórinisindegi innovciyalıq iskerlik

nátiyjeleri;- basqarıw daǵı innovaciylar - bul iskerlik hám biznesti basqarıw ushın

jańa texnologiyalar kórinisindegi innovciyalıq iskerlik nátiyjeleri;- joqarı tálím shólkemindegi innovciyalıq iskerlik eń intalı jaslardı izlew hám rawajlandırıwǵa jóneltirilgen bolıwı kerek 1. Joqarı tálím mákemeleriniń innovciyalıq iskerligi sub'ektleri quramına universitetlerdiń strukturalıq bóлиндileri, yuridikalıq shaxslar

(innovciyalıq processlerdiń jańa shólkemlestirilgen formaları, iskerliginiń túrli shólkemlestirilgen-huqıqıy formaları hám múlkshilik formaları, mámleket hákimiyat

shólkemleri, jergilikli mámleket hákimiyat shólkemleri) hám joqarı tálimdi innovciyalıq rawajlandırıw strategiyaların ámelge asırıw processinde innovciyalıq iskerlik menen shuǵıllanatuǵın shaxslar kiredi. Joqarı tálim mákemeleriniń innovciyalıq iskerligi ob'ektlerine ilimiy izertlewler yamasa basqa islenbeler, jańa texnologiyalar, jańa ónimler, intellektuallıq múlk, innovciyalıq joybarlar hám processler, innovciyalıq programmalar hám joybarlar tiykarında innovciyalıq sub'ektler ortasında ekonomikalıq hám huqıqıy munasábetler payda bolıwı tiykarında islep shıǵılǵan iskerlikti shólkemlestiriwdiń jańa usılları kiredi.

Sonday etip, joqarı tálim mákemeleriniń innovciyalıq iskerligi bul joqarı tálim shólkeminiń innovciyalıq rawajlanıw strategiyasında belgilengen birden-bir shólkemlestirilgen principler tiykarında innovciyalardı jaratıw processinde óz-ara tásir etiwshi sub'ektler hám ob'ektlerdi shólkemlestiriw bolıp tabıladı ³⁷. Innovciyalıq menejmentti ámeldegi etiw salasındaǵı izertlewler soı kórsetedi, innovciyalardı basqarıwdıń eń nátiyjeli usıllarınan biri bul joybarǵa jantasıw hám basqalar innovciyalıq iskerlikti ámelge asırıwda joybardı basqarıw metodologiyasını eń maqul túsetuǵın dep biliwedi. Shet el mámleketlerde joybarlar “dizayn” (design) dep ataladı, joybar (project) bolsa qoyılǵan maqsetke muwapıq arnawlı bir sistemanı ózgeritiwge

qaratılǵan iskerlik salasın qamtıp aladı. Bul texnikalıq, ekonomikalıq, social sistemanı jaratıw yamasa onı ózgeritiwge tiyisli iskerlik, sonıń menen birge jańa basqarıw strukturası yamasa ilimiy-texnikalıq islerdi jaratıw boyınsha iskerlik bolıwı múmkin. Ózlestirilish túrine qaray qarjılar tómendegilerge bólinedi: fondin quraytuǵın (fondlarnı qalıplestiriw yamasa olardı jańalawǵa qaratılǵan), innovciyalıq, ilimiy-izertlew. Quramı hám kólemine qaray olar pútin (mono),

---

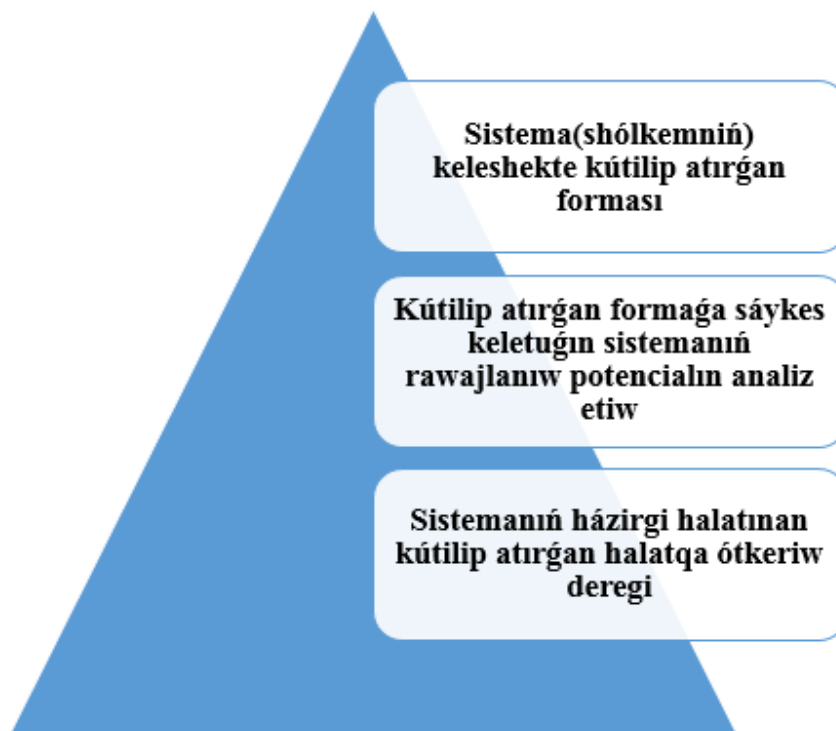
³⁷ Щелкунов М.Д., Николаева Е.М., Фурсова В.В. На пути к международному признанию: Казанский федеральный университет как субъект глобального пространства высшего образования. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2016. – 140 с

kópqirrali (mul'ti) hám iri (mega) joybarlar bolıwı múmkin. Pútin joybarlarǵa onsha úlken bolmaǵan sanaat kárxanalarına yamasa ámeldegi sanaat islep shıǵarıwın jańalawǵa (modernizaciyalaw) ga qaratılǵan joybarlar kiredi.

Joybardıń túrli tariyplerin ulıwmalastırıw óz gezeginde tómendegi ulıwma xarakteristikalardı ajratıp kórsetiwge múmkinshilik beredi:

- 1) innovaciyaviylik;
- 2) anıq maqset hám nátiyje;
- 3) orınlawdıń anıq bir dawam etiw waqti (baslanıwı, juwmaqlanıwı);
- 4) resurslar boyınsha sheklengenlik;
- 5) túrli qánigelerdiń qatnasıwı,
- 6) jámaátlık jumıs (geyde shólkemdiń rásmiy strukturasınıan gárezsiz).

Joybar quramı tómendegi ush bólimden ibarat bolıwı múmkin:

2. 5-súwret. Joybar quramı bólimleri

Joybardı joybarlaw, maqsetli kompleks joybarlaw, maqsetli kompleks programmalar - shólkemdiń rawajlanıwın basqarıw hám 1) sistema (shólkem) diń keleshekte kútilip atırǵan (qáleip atırǵan) forması

2) kútilip atırǵan formaǵa uyqas keletuǵın sistema (shólkem) diń rawajlanıw salohitini analiz etiw;

3) sistemaniń házirgi jaǵdayınan kútilip atırǵan jaǵdayǵa ótkeriw dásteǵi.

joybarlawda paydalaniletuǵın sol hám basqa soǵan uqsas usıllar -olardıń innovciyalıq qásiyetlerin, shólkemdiń anıq juwmaqlawshı nátiyjege erisiwge qaratǵan itibarın hám joqarı tálim shólkemin basqarıwda joybarǵa jóneltirilgen jantasıwdı birlestiradi. Bul usıllar biznesti joybarlawǵa tiykarlanǵan (biznes-joybarlar, biznes-jobalar, biznes-modeller), bul joybar qatnasıwshıların onı ámelge asırıw ushın ajıratılǵan waqıt hám resurslar menen shekleydi.

Búgingi kúnde joqarı tálim mákemeleri iskerliginde ushraytuǵın mashqalalardıń kópshiligi ádetde túrli qıylı kafedra hám fakul'tetlardan qánigelerdi jalp qılıwdı, sonıń menen birge, basqa ilimiy hám tálim mákemeleri menen óz-ara munasábetlerdi talap etetuǵın pánleraralıq xarakteristikaǵa iye. Joybardı basqarıwdıń mánisi sonnan ibarat, vertikal baylanıslardı buzmasdan, hár qıylı dóretiwshilik jámáátlerdiń joybar maqsetlerine erisiw ushın umtılıw-háreketlerin birlestiriw. Bul oqıw hám ilimiy bólindilerdiń vertikal ierarxiyasi hám joybarlıq gruppalar (waqtınsha dóretiwshilik jámáátler) birlik retinde isleytuǵın gorizontal tómen sistemaniń birikpesi bolıp tabıladı. Biz shólkemlestirilgen birlestiriw yamasa iyelep alıw haqqında emes, itimal waqtınsha dóretiwshilik jámáátler sheńberinde bolıwı múmkin bolǵan, funkcional birlespe haqqında sóz júritip atırmız. Kafedra universitette tiykarǵı buwın bolıp qalıp atır.

Menejment universitetiń dástúriy vertikal dúzilisi hám joqarı tálim shólkemi bólimleri (ilimiy hám oqıw orayları, proektlestiriw jámáátleri, waqtınsha dóretiwshilik jámáátler hám basqalar) diń birikpesine tiykarlanadı, sol menen universitet xızmetkerleriniń dóretiwshilik ǵayratların rawajlantıradı hám qollap - quwatlaydı. Joybardı basqarıw processinde, hár qanday joybardı ámelge asırıwda bolǵanı sıyaqlı, “tiykarǵı principierge ámel qılıw kerek: mápdar táreplerdiń

talapların muvapiqlastırw hám joybardıń ólshenerlik maqsetlerin anıqlaw ; joybar jámaátin jaratw, joybar basshısın (menejerin) belgilew; waqıt boyınsha sheklewler hám ajratılğan byudjet Joybar innovciyalıq maqsetli basqarıw forması, innovaciya procesi, arnawlı bir

hújjetler kompleksin óz ishine alğan keń qamtilğan túsiniq bolıp tabıladı. Innovciyalıq iskerlikti maqsetli basqarıw forması retinde, joybar pán hám texnikanıń ústin turatuǵın baǵdarlarında anıq maqsetlerge erisiwge qaratılğan bir-birine baylanıslı hám óz-ara aloqodar derekler, ilajlar hám orınlawshılardıń quramalı sisteması bolıp tabıladı. Joybarǵa jóneltirilgen jantasıw ilimiy hám bilimlendiriw iskerliginiń shólkemlestirilgen tiykarlarınıń saqlanıwın támiyinleydi, ilimiy jámiyechiliktiń qandayda bir dástúrlerini biykar etpeydi hám joqarı tálim shólkeminiń túrli strukturaları hám lawazımların joq etiwge alıp kelmeydi. Bul basqarıw 38 Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırw usılı usınıs etetuǵın barlıq zatlar qosımsha xarakteristikaǵa iye. Áyne basqarıw principleri joqarı tálim mákemeleriniń innovciyalıq iskerligin proektlestiriw metodologiyasin anıqlaydı. Joqarı tálim shólkeminde joybarlardı basqarıwdıń rásmiylestirilgen usıllarınan paydalanıw maqsetlerdi anıqlaw belgilew hám innovciyalıq iskerlikti joybarlawǵa, joybar xaterlerin tolıq esapqa alğan halda, ámeldegi resurslardan paydalanıwdı optimallastırw hám qarama-qarsılıqlı jaǵdaylardıń aldın alıw, rejaning orınlanıwın qadaǵalaw qılıw, ámeldegi kórsetkishlerdi analiz qılıw hám jumıs procesine óz waqtında ońlaw kirgiziw, tabıslı ámelge asırılıp atırǵan innovciyalıq joybarlar tájiriybesin toplaw, analiz qılıw hám keleshekte paydalanıwǵa múmkinshilik beredi.

Innovaciyalar salasında joybarlardı basqarıw sistemasınan paydalanıwdıń tiykarǵı abzallıqların tómendegi tárzde atap ótiw múmkin:

- joybarlardı basqarıw rejimin tártipke salıw qábileti;
- investiciyalar natiyjeliligini anıqlaw hám analiz qılıw ;
- joybarlardıń waqtın, resurslarını, ǵárezet parametrlerin esaplawda matematikalıq usıllardan paydalanıw ;

- jumıs kestesı, derekler hám gárejetlerge muwapıq maǵlıwmatlardı oraylastırılǵan halda saqlaw ;
- keste degi ózgerisler, resurslar menen támiyinlew hám finanslıq támiyinlewdiń joybar rejesine tásirin demde analiz qılıw qábileti;
- joybarlardı ámelge asırılıwın monıtorıń qılıw ushın strukturanı támiyinlew;
- joybarlardı esapqa alıw hám táwekelchiliklarni basqarıw ;
- islerdiń sapasın baqlawdı támiyinlew;
- joybar iskerligin támiyinlewde jetkezip beriw hám shártnamalardı basqarıw hám de baqlaw.

Joqarı tálim shólkeminiń innovciyalıq iskerligi ónlab jıllar aldın islep shıǵılǵan hám ilimiy-texnikalıq tarawda túrli qıylı jańalıqlardı ámelge asırıw keleshekleri bolmaǵan hám óz qarıydarlarına iye bolmaǵan ilimiy-izertlew baǵdarların saldamlı túrde qayta kórip shıǵıwdı óz ishine aladı. Joqarı tálim shólkeminiń innovciyalıq iskerligin tabıslı basqarıw kóp tárepten mámlekettiń innovciyalıq iskerligine tartılǵan barlıq tárepler - mámleket shólkemleri, joqarı tálim sistemaları, ilimiy jámiyechilik hám biznes strukturalarınıń háreketlerin muwapıqlastırıw menen belgilenedi.

Joqarı tálim shólkeminiń innovciyalıq iskerligin basqarıwǵa joybarlıq jantasıw jámiyettiń strategiyalıq máselelerin hal etiwde joqarı tálimdiń áhmiyeti hám natıyjeliligini sezilerli dárejede asıradı.

2.3. Ilim, oylap shıǵarıw hám texnologiyalar transferini rawajlandırıw hám innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiyinlew sistemasın jetilistiriw.

Jámiyet keleshegi - bul bilimler hám innovciyalar jámiyeti. Zamanagóy universitetiń bas funkciyası - innovatorlarni tayarlaw. Isbilermenliktiń zárúrli forması - pán, tálim hám mádeniyat integraciyası tiykarındaǵı bilimge tiykarlangan isbilermenlik esaplanadı. Sol sebepli búgingi kúnde intellektuallıq isbilermen konsepciyası jaratılıp atır. Joqarı sapalı tálim xızmetlerine zamanagóy sharayatta tek ǵana professor -oqıtıwshılardıń tekǵana tálim processindegi bálki ilimiy, máslahát hám innovciyalıq iskerliktegi aktiv qatnasları esabına eriwiladi. Bizde pándiń fundamental hám ámeliy izertlewlerge bóliniwi túsiniǵi túbir otgan

halda “sap ilim” nın isbilermenlik iskerligi múmkinshilikleri derlik ámeldegi bolmağan.

Isbilermenlik universiteti áwele, ámeliy izertlewlerge hám innovacijalardı jaratılıwma jóneltirilganligi sebepli ol jaǵdayda iskerlik jurgiziwshi professor - oqıtıwshılardan teoriyalıq máseleler sheńberinden shıǵıw hám tabıslı korporacijalar hám mámleketlerdiń real strategiyların hám ámeliyatın úyreniwleri talap etiledi. Bazar ekonomikası rawajlanıwda ilimiy jumıstıń innovciyalıq potencialı ústin turatuǵın mútajliklerden esaplanadı. Isbilermenlik universiteti sonısı menen pariq etediki, ideyalar hám izertlew nátiyjeleri ónimlerde hám xızmetlerde óz hákisin tabadı. Tadbikorlik universitetindegi ilimiy izertlew baǵdarları óz gezeginde eki, yaǵnıy injenerlik-texnikalıq jáne social-gumanitarga bolıw múmkin.

Tiykargısı bunday universitetlerde oqıtıwshılar hám studentler ushın jaratıwshań innovciyalıq -isbilermenlik atmosferasın payda qılıw kerek. Pándiń aqshaǵa aylanıwı boyınsha tastıyıqlar bar. Innovaciya - bilimdiń úlken pullarǵa aylanıwın ańlatadı. Buǵan baylanıslı bizdagi mashqala - bilimdiń aqshaǵa aylanbasligi. Sol sebepli búgingi kúnde barlıq dárejeler degi basqarıwshılardıń innovciyalıq hám joybarlı sırsılardan paydalana alatuǵın, innovciyalıq pikir júritetuǵın jańa túrin tayarlaw máselesi kún tártibinde turıptı. Bunıń sheshimi jańa institut - “professor -isbilermen” (faunderlar) klubın jaratıw esaplanadı. Sonıń menen birge, mut máslahátlar shólkemlestiriw, biznes modullar hám seminarlardı, trening programmaların shólkemlestiriw, pánleraralıq akselatorlar jámaátin qalıplestiriw sıyaqlı wazıypalardı sheshiw kerek boladı.

Isbilermenlik universitetleri korporacijalar hám biznes menen óz-ara munasábetlerdi keńeytiwge intilmoqda hám de texnologiyalardı 40 ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw kommerciyalastırıw sheriklikiń jańa túrlerinen birine aylanıp atır.

Izertlew ótkeriwde kóbinese biznes hám universitetler óz aldına túrli qıylı maqsetlerdi qóyadılar : izertlewler nátiyjesi hám onnan qosımsha payda alıw múmkinshiligi biznes ushın zárúrli bolıp tabıladı; universitet ilimiy izertlewlerdiń

sapasına, onı jámiyechilik hám studentler tárepinen qabıl etiliwine hám nátiyjelerdi dáramat alıwdan kóre oqıw processinde qóllaw múmkinshiligine kóbirek itibar beredi. Izertlew maqsetlerindeki ayırmashılıq hám texnologiyalardı kommerciyalastırıw qálewı joq ekenligi birpara universitetlerdiń isbilermenlik modeline ótiwine múmkinshilik bermeydi, biraq, universitetler hám biznes ortasındaǵı sheriklik júzege kelip, processtıń eki qatnasıwshıları óz-ara sheriklikten úlken payda aladılar, olardan biri texnologiyanı tabıslı kommerciyalastırıw bolıp tabıladı. Texnologiyalardı kommerciyalastırıw modellerin úyreniwge ótiwden aldın, tiykarǵı teoriyalıq túsiniqlerdiń tariypi beriliwi kerek. Kóbinese " texnologiya" termini texnikalıq bilimler hám " materiallıq ob'ekterdi islep shıǵarıwǵa múmkinshilik beretuǵın jańa nátiyjeli hám ekonomikalıq islep shıǵarıw processleri" haqqındaǵı maǵlıwmatlarǵa tiykarlanǵan bilim yamasa intellektuallıq iskerlik nátiyjesi (IFN)³⁸. Texnologiyalardı kommerciyalastırıw processinde ushraytuǵın ekinshi zárúrli termin bul " innovaciya" lar bolıp, olar 1912 jılda J. Shumpeter tárepinen " jańa kombinaciyalar hám rawajlanıwdıń ózgeriwi" retinde tómendegi jaǵdaylarda anıqlanǵan: jańa bazarı ashıw, jańa ónimdiń payda bolıwı, jańa islep shıǵarıw usılın ámeldegi etiw, jańa shiyki zat deregin islep shıǵıw, jańa shólkemlestirilgen strukturanı engiziw³⁹. Innovaciyalardıń payda bolıwı procesi eki tiykarǵı jantasıwǵa tiykarlanadı : texnologiyanı rawajlandırıwǵa tiykarlanǵan hám bazar mıtajliklerin qandırıwǵa qaratılǵan. R. Rotvell innovaciyalıq menejmenttiń turmıslıq ciklinıń besew modelin usınıs etdi, biraq olardıń barlıǵı bir kompaniya ishinde innovaciyalardı jaratılıwma tiykarlanǵan hám izertlew shólkemleri menen sheriklik qılıwdı talap etpeydi⁴⁰. 2003 jılda G. Shesbroning " Ashıq innovaciya. Texnologiyalardı jaratıw hám onnan paydalanıwdıń jańa usılı " innovaciyalardı jaratıwdıń jańa modeli -" ashıq innovaciya", bul izertlew ǵárezetlerin kemeytiw

---

³⁸ Заложнев, А. Ю. Модели и методы внутрифирменного управления / А. Ю. Заложнев. М.: СтормМедия, 2004.

³⁹ Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. М.: Эксмо, 2007. 864 с

⁴⁰ Rothwell R. Towards the Fifth-generation Innovation Process // International Marketing Review. 1994. №11. P. 7-31.

hám innovaciyalardıń turmıslıq ciklı dawamında júzege keletúgin xaterlerdi sezilerli dárejede kemeytiwge múmkinshilik beredi. G. Shesbro tárepinen anıqlanǵan ashıq innovaciya modeliniń tiykarǵı qásiyetleri⁴¹:

- basqa tarawlar hám kompaniyalardan uqıplı adamlardı jáne de hár tárepleme hám tájiriýbeli jámaáatti tartıw ushın tartıw ;

- shólkemdiń izertlewlerinen payda alıw ushın onı ózińiz ótkeziwińiz shárt emes;

- bazarda payda bolıw tezligine emes, bálki biznes modelin jaratılıwma kóbirek itibar beriledi;

- tekǵana jańa ideyalardıń payda bolıwı, bálki olardı sırtqı ortalıqta izlew de júz boladı ;

- shólkemler intellektuallıq múlk huqıqların satıw hám támiyinlew arqalı texnologiyalardı ǵalabalıq kommerciyalastırılıwǵa umtılıwadı ;

- tiyisli intellektuallıq múlk kompaniyası bazarda payda bolǵanda, kompaniya onı óz paydalanıwı ushın satıp aladı.

Innovaciyalardı jaratıw ushın jańa modeldiń payda bolıwı sebepli kompaniyalardıń serik tarmaǵı sezilerli dárejede kengaymoqda, jaratılǵan innovaciya hám potencial kommerciya tabıslı texnologiyalar sanı sezilerli dárejede asıp atır. Ashıq innovaciya, sanaat hám universitetlerdiń óz-ara sherikligi múmkin bolǵanda, kompaniyalar universitetlerge kommerciyalastırılıw ushın ámeldegi bolǵan jańa texnologiyalar hám jańalıqlardı izlewde, sonıń menen birge jańa perspektivalı jumısshılardı izlewde shaqırıq ete baslaydılar. Universitetler hám biznes birge jaratqan innovaciyalardıń turmıslıq ciklleri haqqında sóylegende, biz tómendegi basqıshlardı ajratıwımız múmkin:

- Tiykarǵı (fundamental) izertlewler - bul anıq ámeliy yamasa kommerciyalıq maqsetlersiz (pán ushın pán) eksperimental yamasa teoriyalıq izertlewler. Bul türdegi izertlewler biznes ushın bólek qızıǵıwshılıq oyatmaydı, sebebi bul júdá qıyın yamasa finanslıq payda alıwdıń ılaǵı joq.- Ámeliy izertlewler - " texnikalıq

---

⁴¹ Чесбро, Г. Открытые инновации. Создание прибыльных технологий / М.: Поколение, 2007. 336 с

hám social mashqalalardı ámeliy hal etiwge qaratılǵan ilimiy izertlewler"⁴². Bul túrdegi izertlew ámeliy jumıs máselelerin (biznestiń ámeliy máselelerin) hal qılıw ushin qollanıwı múmkin.- Tájiriye-konstruktorlıq jumısları (TKI) - bul “texnikalıq shártlerge muwapıq jańa ónim túrin jaratıwda atqarılatuǵın ónimdiń úlgisi ushin konstruktorlıq hám texnologiyalıq hújjetlerdi islep shıǵıw boyınsha jumıslar kompleksi”⁴³. Bul túrdegi jumıs universitetler hám biznestiń innovciyalıq sherikliginde ústinlik etedi.

Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw Biznes-strukturalardıń isbilermenlik tálimi rawajlanıwındaǵı qatnasıwı kadrlar tayarlaw salasında universitetler menen olardıń óz-ara aktiv minez-qulqları arqalı anıqlanadı ; ITI hám ITTKI alıp barıw salasında ; innovaciyalardı islep shıǵıw hám kommerciyalastırıw ; pán hám innovaciyalardı turaqlı jáne sistemalı túrde finanslıq támiynlewde. Sonday etip, isbilermenlik universitetleriniń tiykarǵı kriteriyaları -jaratılǵan startaplar, olar tárepinen jaratılǵan jumıs orınların, innovciyalıq infrastrukturaning bar ekenliginen ibarat bolıwı kerek.

Ilim – bilimlendiriw jáne sociallıq siyasattiń tuwrıdan-tuwrı dawamı :

kommerciyalastırıw ushin xızmet etetuǵın resursların, jańa texnologiya hám innovaciyalardı jaratadı, innovaciyalardı kommerciyalastırıw bolsa jańa ekonomikanı payda etedi.

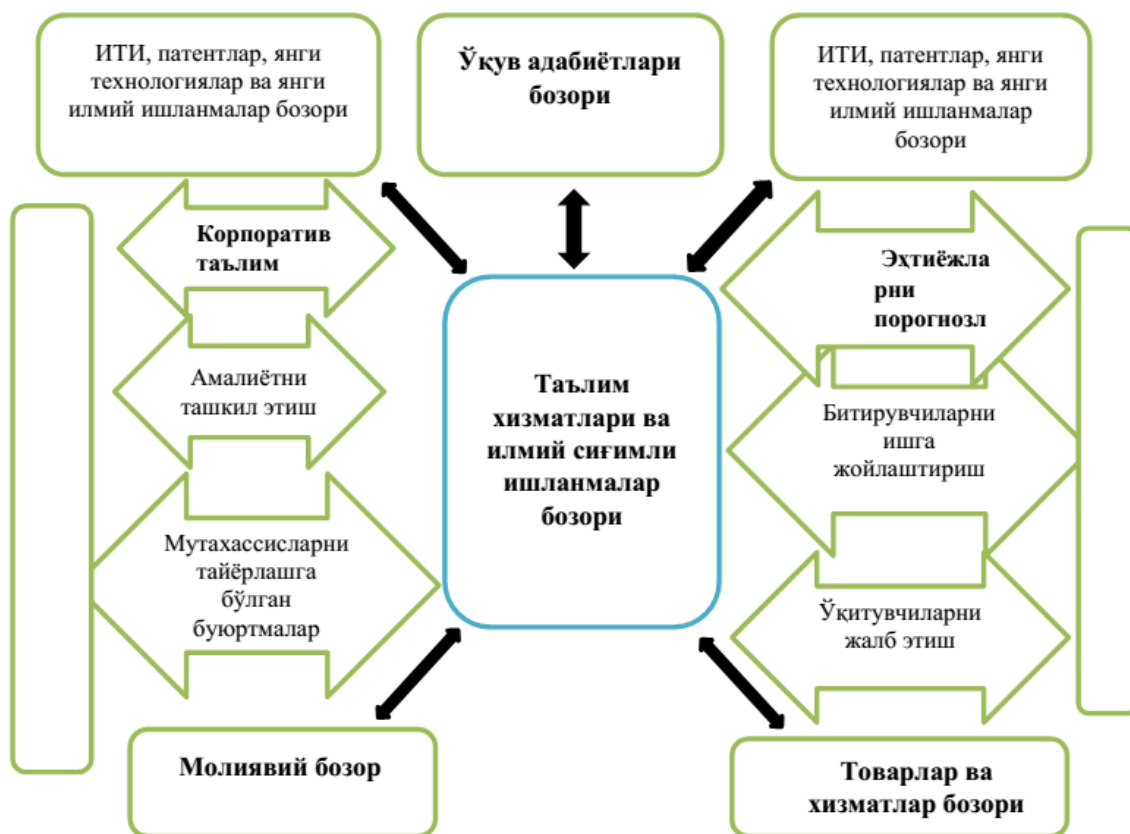
⁴² Философский энциклопедический словарь. М.: Советская Энциклопедия, 1983. 405 с

⁴³ Аникейчик, Н. Д. Планирование и управление НИР и ОКР. Учебное пособие / Н. Д. Аникейчик, И. Ю.

Кинжагулов, А. В. Федоров. СПб.: Университет ИТМО, 2016. 192 с

2. 6. súwret. Isbilermenlik universitetleri rawajlanıwı arqalı milliy ekonomikanıń transformaciyalasıwı

Isbilermenlik universitetleri iskerliginiń tiykarǵı baǵdarları óz biznesin tiykarlawǵa hám ol jaǵdayda juwapkershilikti óz moyinine alatuǵın, universitettiń ózinde isbilermenlik iskerligin, biznes-inkubatorlarnı, texnoparklarnı, filial kárxanalardı hám t.b.lardı jaratılıwma ılayıq bolǵan kelesi isbilermenlerdi tayarlawdan ibarat. Bunda zárúrli tárepi studentler hám pitkeriwshilerdi isbilermenlikke jalp etiw, olarǵa informacion-maslahat hám resurslı járdem kórsetiw esaplanadı. Milliy ekonomikanı universitet páni hám ilimiy nátiyjelerdi kommerciyalashtırishning rawajlanıwı arqalı transformaciyalasıwınıń ulıwma ilimiy izertlew jumısları pıtkeninde hám belgili bir ónim yamasa xızmet kommerciya klientleri tárepinen bahalangán hám olardıń sınaqlarınan ótken halda baslanadı. 2. 7- súwretde kórsetilgeni sıyaqlı, ekonomikalıq munasábetlerdiń bazar modeli sharayatında tálim bazarı hám ilimiy xızmetler rawajlanıwda hám oqıw mekemesi básekige shıdamlılıǵınıń kusheytiwinde oqıw ádebiyatların jaratıw, patentlerdi satıw, “nou-xau”, ilimiy islenbeler zárúrli rol oynaydı. Bunday iskerliginiń maqseti mútajliklerdi bir muncha nátiyjeli qandırıw : shaxslardı - tálimde; tálim mekemesini - onıń professor -oqıtıwshıları hám xızmetkerleriniń jasaw sharayatlar hám rawajlanıwda, joqarı dárejede qánigelerdi tayarlawda ; jámiyette - jeke hám itellektual potencialdı pútin keńeytirilgen tákirar óndiriste 1

2. 7. súwret. Tálim xızmetlerin hám ilimiy kólemli islenbeler bazarınıń aralas bazarlar menen baylanısları

Isbilermenlik universitetine aylanıw ushın áwele, universitet qaǵıydası menen jaqınnan baylanıslı bolǵan bazalıq shártler kiritilgen - maqsetlerdi jaratıw, konsepciyalar bolıwı kerek bolıp bunda : vertikal universitetten polisga ótiw; innovciyalıq programma arqalı barlıq jámiyechilikke bilimlerde tarqatıw modelin, materiallıq ózgerislerde tarǵıb etiw. Isbilermenlik universiteti tekǵana bilimlerde “uzatıw” institutı retinde kerek, bálki ol qoramalı intellektuallıq máselelerde sheshiwge ılayıq bolǵan joqarı dárejedege social kapital menen social baylanıslardı keltirip shıǵarıwshı sistema retinde islewi kerek. Bul múmkinshilik pitkeriwshilerdiń ámeliy baǵdardaǵı izertlew máselelerin sheshiw boyınsha dawam etiwshi óz-ara minez-qulqları mexanizmleri arqalı ámelge asırılıwı múmkin.

Isbilermenlik universiteti pitkeriwshilerde tekǵana birden-bir konceptual til menen birlestiruvchi, bálki universitetten tısqarı belgili bir izertlew máselelerin sheshiwge qánigelestirilgen, innovaciyalardı jaratılıwma, kommerciyalastırıw

arqalı mámleket ekonomikasın principial tárepten jańa pán sıyımlılıqı joqarı bolǵan dárejege alıp shıǵıwǵa ılayıq bolǵan ilimiy mekteplerdi qalıplestiriw ámeliyatın jaratılıwması kerek. Kóbinese, universitet hám biznes ortasındaǵı innovciyalıq baylanıslar biznestiń talabı tiykarında qurıladı, atap aytqanda, kompaniya innovciyalıq sorawǵa iye bolǵanında, onı universitet sharayatında izlewge múmkinshilik beretuǵın tájiriye-konstruktorlıq jumıslarına tiyisli boladı. Universitette kommerciyalashuvga kelsek, olardı kommerciyalastırıw ushın modeldi tańlawda, tańlaw faktorlarınan biri bul joybardı jaratıw basqıshı bolıp tabıladı. Texnologiyalıq baha jaratılıwınıń óz-ara baylanıslı besew basqıshı bar⁴⁴:

- Birinshi basqısh ideyanı jaratıw bolıp tabıladı - avtor qarıydardı qızıqtırıwı múmkin bolǵan jańa ónim yamasa sheshim ideyasın usınıs etedi. Bul basqıshda joybardı jáne de izertlew qılıw hám rawajlandırıw múmkin yamasa onı kommerciyalastırıw hám bazarǵa shıǵıw haqqında qarar qabıl etiledi. Bul konsepciya tárepdarları hám múmkin bolǵan aqsha qıdırılıp atır. Bul basqıshda maqset hám wazıypalardı SMART kriteriyalarına kóre bahalaw usınıs etiledi (arnawlı, ólshenerlik, erisiw múmkin, aktual, anıq múddetlerge iye).

- Ekinshi basqısh ideyanı ámelge asırıw bolıp tabıladı - ideya texnologiyaǵa sheńber baslaydı, onıń kommerciya potencialı, bazar keleshekleri hám ónimdi jaratıw

waqıtı bahalanadı, jańa serikler hám qáwenderler tartınadı. Kóbinese, bul basqıshda, laboratoriya úlgisi jaratıladı, bul rejani fizikalıq hám texnikalıq ámelge asırıw múmkinshiligin kórsetip beredi, texnikalıq tapsırma dúziledi.⁴⁵

- Úshinshi basqısh - bul texnologiya prezentaciyası - potencial klientler hám buyırtpashılardı kórsetiw qılıw ushın laboratoriya úlgisinen sanaat úlgisine ótiw. Prototip (eksperimental úlgi) klientler menen jaqın baylanıstı ornatıw hám ónim haqqında soraw hám túsindiriwlerdi alıw imkaniyatın beredi. Galabalıq islep

---

⁴⁴ Система менеджмента качества в образовании. Адаптивные структуры:
http://yuprof.moy.su/news/sistema_menedzhmenta_kachestva_v_obrazovanii/20130410253

⁴⁵ Антонец, В. А. Инновационный бизнес. Формирование моделей коммерциализации перспективных разработок / В. А. Антонец, Н. В. Нечаева, К. А. Хомкин. М.: Издательство «Дело», 2009. 317 с.; арамских, Е. П. Коммерциализация технологий / Е. П. Зараменских. Новосибирск: ЦРНС, 2014. 125 с.

shıǵarıw baslanıwınan aldın kishi ceriya islep shıǵarıladı, sanaat dizayni, logistika hám satıw boyınsha jumıslar baslanadı.- ;

Tórtinshi basqısh - texnologiyanı ilgeri jılıtıw hám modernizaciyalaw - marketing izertlewleri hám reklama kampaniyaların ótkeriw, reklama ónimlerin reklama qılıw ushın ǵalabalıq informaciya quralları hám pikir basshıları menen islew. Klientlerden alınǵan oy-órisler tiykarında texnologiyanı jetilistiriw hám modernizaciya qılıw boyınsha jumıslar alıp barılmaqta.

- Besinshi basqısh - texnologiyanı joq qılıw - eń úlken ekonomikalıq hám ekologiyalıq nátiyjege erisiw ushın, paydalanıwdı biykar qılıw procesi ideyanı ámelge asırıw basqıshında, qóllanbada usınıslardı esapqa alǵan halda esaplab shıǵılıwı kerek. Texnologiyanıń materiallıq forması menen onı ıqtıyar etiwden unamlı dáramat alınıwı múmkin - ónimdi qayta islew yamasa onıń birpara bólimlerinen keyinirek paydalanıw. Biraq, barlıq joybarlar texnologiyanı rawajlandırıwdıń barlıq basqıshların basıp ótiwge ılayıq emes - olardıń kópshiligi dáslepki basqıshlarda hám processtıń ortasında ámeldegi bolıwdı toqtatadı, bul dáwir " Ólim oypatlıqsı" dep ataladı. Joybardıń ólim oypatlıqsına túsiwiniń tiykarǵı sebepleri: joybardı islep shıǵıw, kólemlew hám ámelge asırıw ushın aqsha jetiwmasligi; joybardıń qarjı iyесiler ushın yoqimsizligi hám iskerliginiń biyqararlıǵı sebepli kárxanalardı qollap-quwatlaw ; joybar boyınsha jumıslar alıp barıwda isbilermenlerdiń jetkilikli dárejede jalp etilmegenligi; jámaáttin jetiwmasligi; isbilermenlik tájiriyesiniń jetiwmasligi. Universitet ortalıǵında jańa isbilermenler tárepinen tabılǵan tájiriyebeli oqıtıwshılar yamasa serikler Ólim oypatlıqsın jeńiwge járdem beretuǵın joybarlarǵa járdem beriwedı; universitet járdem beriwi múmkin bolǵan jumıslar izlewshilerdi (biznes-perishtelerdi) yamasa vechur investornı tartıw. Universitet ortalıǵında texnologiyalardı kommerciyalastırıw haqqında gáp ketkende, " akademikalıq isbilermenlik" termini de qollanıladı, bul izertlewshilerdiń

hám ilimpazlardıń rawajlanıwın kommerciyalastırıwda qatnasıw etiwin ańlatadı (óz islenbelerin kommerciyalastırıwda qatnasıw etiwin ańlatadı). Izertlewlerge kóre, ónimdi jaratıwdıń dáslepki basqıshında (erte

kommerciyalastırırw) texnologiyalardı kommerciyalashtirishni qollap -quwatlağan halda, universitetler texnologiyalıq isbilermenlikti rawajlandırırwğa unamli tásir kórsetip atır, joybarlardıń " ólimini"

46 Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırırw azaytadı hám kóplegen intalı studentlerdi tartadı. Texnologiyalardı kommerciyalastırırw menen baylanıslı tiykarǵı túsiniqlerdi, onıń túrleri hám modellerin kórip shıǵamız.

" Texnologiyalardı kommerciyalashtirish" túsiniǵı - bul ilimiy-izertlew nátiyjeleri óz waqtında bazarda ónim hám xızmetlerge aylantıriletuǵın process bolıp tabıladı⁴⁶. Kommerciyalastırırw nátiyjeleri tekǵana ilimiy izertlewlerge investiciyalar formasında finanslıq payda keltiredi, bálki islep shıǵarıwdı kóbeytiw, onıń sapasın asırırw hám ǵárezjetlerdi tómenletiw formasında boladı.

Texnologiyalardı kommerciyalastırırw - bul " qarıydar (qarıydar) bilimlerden paydalanırw huqıqın alǵan hám óz iyesine (texnologiyalardı islep shıǵırwshısına) ol yamasa bul formada licenziya (yamasa basqa) pitim shártlerinde belgilengen muǵdarda aqsha tóliytuǵın texnologiyalıq uzatırw forması"⁴⁷. Intellektuallıq iskerlik nátiyjelerin kommerciyalastırırw maqseti tómendegiler arqalı dáramat aldılarr:- óz óndirisinde intellektuallıq iskerlik nátiyjelerinen paydalanırw ;- intellektuallıq iskerlik nátiyjelerinen paydalanırw huqıqların úshinshi shaxslarǵa ótkeriw yamasa satırw ;- spin-off kompaniyalardı shólkemlestirirw. Belgilengen maqsetlerdi tártipte kórip shıǵamız. Eger intellektuallıq iskerlik nátiyjeleri biziń islep shıǵarıwımız mútajliklerine juwap bersa, olar qosımsha dáramat alırw ushın ámelge asırırw hám paydalanırw múmkin. Bul túrdegi kommerciyalastırırw, óz islep shıǵarıwınıń jetiwmasligi sebepli, universitetlerge qaraǵanda biznes ushın kóbirek paydalı bolıp tabıladı. Intellektuallıq aktiviayat nátiyjelerinen paydalanırw huqıqların tapsırırw yamasa satırw isbilermenlik universitetlerinde texnologiyanı kommerciyalashtirishning eń keń tarqalǵan forması bolıp, oǵan patentler, licenziyalar, nou-xau, sawda markaları, sanaat úlgileri hám basqa intellektuallıq

---

⁴⁶Зараменских, Е. П. Коммерциализация технологий /Е.П.Зараменских. Новосибирск: ЦРНС, 2014. 125 с.

⁴⁷ Антонец, В. А. Инновационный бизнес. Формирование моделей коммерциализации перспективных разработок / В. А. Антонец, Н. В. Нечаева, К. А. Хомкин. М.: Издательство «Дело», 2009. 317 с.

múlk ob'ektlarin satıw arqalı erisiw múmkin; konsalting hám injenerlik xızmetlerin; ilimiy izertlewler ótkeriw hám sanaat islenbelerin jaratıw. Dúnyadaǵı eń belgili texnologiya uzatıw usılı bul licenziyalaw shártnamaları. Licenziya shártnaması, licenziyanı keyinirek satıwdan alınǵan shamalıq dáramat licenziyadan paydalanıwdı monitorıń qılıw ǵárezetlerinen asqan hám intellektuallıq múlk nátiyjelerinen paydalanıw boyınsha eksklyuziv (tolıq) huqıqtı satıwda joǵatılǵan dáramat summasınan asıp ketken jaǵdaylarda dúziledi. Licenziya shártnamasında satıp alınǵan intellektuallıq mulkni (programmalıq támiynat, islep shıǵarıw usılları, modelleri, texnikası, proektlestiriw hújjetleri hám basqalar) kommerciya maqsetlerinde paydalanıw huqıqı berilgen. Licenziya shártnamalarınıń eki túri ámeldegi: licenziat ushın intellektuallıq iskerlik nátiyjelerinen paydalanıw tolıq huqıqına iye hám tolıq huqıqsız. Eger shártnamada basqasha qaǵıyda názerde taza bolsa, licenziat bul texnologiyalardan eksklyuziv huqıqlarǵa iye bolmaydı hám licenziat licenziyanı sheksiz kóp ret satıwı múmkin. Licenziya shártnaması túri hám tólewler túrlerin anıqlawda, royalti stavkası da qollanıladı - intellektuallıq múlkten paydalanǵanlıq ushın tólew túri⁴⁸. Royalti satılatuǵın tovarlar hám xızmetler baxasınıń procenti yamasa payda yamasa dáramat procenti muǵdarında belgileniwi yamasa belgileniwi múmkin. Licenziyalaw universitet noqatı názerinen texnologiyanı kommerciyalashtırishning eń paydalı túri emes, sebebi ol dáramattı tek royalti kórinisinde aladı hám qosımsha dáramat alıw huqıqına iye emes.

Licenziyalaw shártnamaların dúziwden tısqarı, texnologiyalar nou-xau arqalı kommerciyalashtirilishi múmkin. Nou-xau yamasa islep shıǵarıw siri - bul " ilimiy-texnikalıq tarawdaǵı intellektuallıq iskerlik nátiyjeleri hám úshinshi shaxslarǵa belgisiz bolǵanlıǵı sebepli real yamasa potencial kommerciyalıq baharǵa iye bolǵan kásiplik iskerlikti ámelge asırıw usılları haqqında hár qanday ózgesheliktegi maǵlıwmatlar, eger úshinshi shaxslar bunday maǵlıwmatlarǵa nızamlı túrde biymálel kirey alıwmasa hám bunday maǵlıwmatlardıń iyesi olardıń

---

⁴⁸ Неволин И. В. Математическая модель поведения участников лицензионных переговоров // кономический анализ: теория и практика. 2013. №14. С. 54-60

jasırınlıǵın saqlaw ushın aqılǵa say sharalar kóredi, sonday-aq kommerciya siri rejimin ámeldegi etiw arqalı⁴⁹. Nou-xau hám licenziyalaw shártnamaları ortasındaǵı tiykarǵı parqlar :

- shártnamanı qol qoyıwdan aldın sirni jarıyalaw menen baylanıslı bolǵan joqarı qáwip hám jasırın maǵlıwmatlardıń úshinshi shaxslarǵa ashıq jarıya bolıwı múmkinligi;- shártnama predmetiniń qatań jasırınlıǵı sebepli shártnamalar dúzilgennen keyin biykar etiliwi múmkin emesligi;- jasırın maǵlıwmatlardı qorgawdıń anıq múddeti joq ekenligi. Texnologiyalar kompleksin kommerciyalastırıw ushın sanaat kooperaciyası usılı qollanıladı, ol jaǵdada tárepler ónim hám xızmetlerdi satıw hám satıp alıw ushın óz-ara jetkizip beriw haqqında shártnama dúzediler, sonıń menen birge óz-ara máplerge jóneltirilgen uzaq múddetli qospa mápler qalıplestirediler. Sanaat kooperaciyasını jaratıw sebepleri:

- islep shıǵarıw ǵárezetlerin kemeytiw;
- texnikalıq salasındaǵı ekspert bilimlerin satıp alıw yamasa kóbeytiw;
- qánigeliklestiriw hám ceriyali islep shıǵarıwdı keńeytiw;
- potencial bazarlarda ósiw;
- islep shıǵarıw múmkinshiliklerin jetilistiriw hám basqalar.

Texnologiyalardı kommerciyalashtırishning dúnyadaǵı universitetleri arasında júdá belgili bolǵan " spin-aut kompaniyalar", " spinning kompaniyalari" hám " ajralıp shıǵıs kompaniyalari" dep atalıwshi spin-off kompaniyalardı dúziliwi esaplanadı. Mámleketimizde olar ádetde kishi innovciyalıq kárxanalar (KIK) dep ataladı. Intellektuallıq múlk ob'ektleri universitetniń spin-off kompaniyasınıń qaǵıyda fondı daǵı qatnasıwı retinde esapqa alınadı. Sonday etip, universitetler ózleriniń izertlewleri nátiyjelerin kommerciyalastırıw ushın filiallar quraydılar, paydanıń payızın hám intellektuallıq iskerlik nátiyjelerine iyelik qılıw hám onnan paydalanıw huqıqın aladılar. Kóbinese spin-off kompaniyasınıń jaratıw processinde venchur fondı yamasa investor joybardı finanslıq támiynlew ornına kompaniya akciyalarınıń bir bólegin alǵan halda qatnasıw etedi. Spin-off

---

⁴⁹ Зараменских, Е. П. Коммерциализация технологий /Е.П.Зараменских. Новосибирск: ЦРНС, 2014. 125 с.

kompaniyaları universitet sharyatında texnologiyalardı kommerciyalashtirishning eń tabıslı hám nátiyjeli forması dep esaplanadı, statistikalıq maǵlıwmatlarǵa kóre, basqa túrdegi kishi kárxanalar menen salıstırıwlaganda bul túrdegi kompaniyanıń “omon qalıw” dárejesi júdá joqarı. Spin-off kompaniyaları tekǵana tiykarǵı universitettiń ekonomikalıq rawajlanıwına, bálki joqarı texnologiyalı kompaniya retinde qosılǵan baha jaratatuǵın hám jańa jumıs orınların jaratatuǵın region hám mámlekettiń rawajlanıwına da tásir etedi. Rori ÓShi spin-off kompaniyalarınıń (ajralıp shıǵıs kompaniyalardıń) rawajlanıwı hám áliplesiwindegi tabıslarǵa tásir etiwshi tómendegi belgilerdi belgilengenler etedi⁵⁰

: jeke pazıyletler hám isbilermendıń motivaciyası ; izertlewdi finanslıq támiynlew kólemi hám dárekleri; isbilermendıń ilmiy tájriybesi; texnologiyalardı kommerciyalastırıwǵa járdem beretuǵın universitettiń shólkemlestirilgen strukturası ; fakul'tetlarning reytingi; universitet sharyatında isbilermenlik mádeniyatın qollap-quwatlaw hám rawajlandırıw dárejesi; venchur kapitalına kirisiw; regiondıń infrastrukturası hám mútajliklerin biliw; oylap shıǵarıwshılar huqıqların legallashtirish. Spin-off kompaniyaları hám innovciyalıq joybarlardıń universitetlerde tabıslı dúziliwine jańa islengen kárxanalardı tashkil etiwde ekspert, basqarıw, ekonomikalıq hám huqıqıy járdem kórsetetuǵın, onıń rawajlanıwınıń dáslepki jıllarında rawajlanıwın jedellestirgen jańa biznes-inkubatorlari kómeklesedi. Biraq, hámme da isbilermenlerge járdem berilmaydi - biznes-inkubator eń perspektivalı hám turmıslıq biznes-rejege iye bolǵan eń jaqsı joybarlardı tańlaydı hám olar menen islewdi dawam ettiredi. Biznes inkubator tárepinen kórsetiletuǵın xızmetler túrleri:- basqarıw - potencial investornı izlew hám baylanıs ornalıwǵa járdem beriw, joybar ushın aqsha izlewge kómeklesiw;

- infrastruktura - jumıs orınların, úskeneler hám ofis úskenelerin usınıs etiw;
- konsalting - salıq hám buxgalteriya, marketing, huqıqıy járdem, biznes modelin tańlaw hám sazlaw, qánigeler menen basqa máslahátlashuvlar.

---

⁵⁰ O'Shea R. P. Determinates and consequences of university spinoff activity: a conceptual framework // The Journal of echnology Transfer. 2008. №33. P. 653-666.

Biznes-tezlatgichlar járdeminde kompaniya inkubaciya programması ótip, olardıń joybar kólemlı, ekspertler qollap - quwatlaw, xalıq aralıq sherikler tabıw hám

basqa mámleketlerde filialları ashıw járdem alıw, tezlestiriw programması ortasha dawam etiw waqti - 3 ay. Kóbinese, biznes tezlatgichlari kompaniya daǵı úles

ornına shawqım investorlari retinde háreket qılıwadı. Eki túrdegi biznes tezlatgichlari ámeldegi - hár qanday basqıshda joybarlar menen shuǵıllanatuǵın tolıq cıkl hám jámáát menen isleytuǵın joybarlarǵa qarjı kiritetuǵın tolıq cıkl. Keling, Sankt-Peterburg qalasındaǵı ITMO universitetinde 2012 jıldı ashılǵan iDealMachine start-up tezlatkichi (startap-akseleratori) hám venchur fondı mısasında tezlatkichning (akseleratorning) jumısshı modelin kórip shıǵayıq. Bul waqıt dawamında akselerator pútkil dúnyadan 200 den artıq investorni hám 90 nan artıq ekspertni tartıldı ; programmadan ótken 9 kompaniya urıw investiciyaların tartıldı, 23 joybar ámeldegi kompaniyalarǵa aylandı iDealMachine universitet menen sheriklikte jaratılǵan dúnyanıń eń jaqsı úsh Evropa hám bes optimallastırıw arasında ⁵¹.Optimallastırıw texnologiyalıq joybarlar menen isleydi, IT-baǵdarın ábzal kóredi, rawajlanıwdıń túrli basqıshlarında, úshinshi tárep investiciyalarına qosiletuǵın avtonom tez rawajlanıp atırǵan biznesti qalıplestiriwge járdem beredi.

Programmanı ótiw waqtında kompaniyalarǵa tómendegi máselelerge járdem kórsetiledi: maqsetli auditoriyanı tabadı hám ol menen islew principlerini túsinedi; sawda hunisini jaratıw hám sawda kanalların anıqlaw ; prototipni jaratıw hám sinap kóriw; biznes-rejani analiz qılıw ; keyingi háreketler rejesin islep shıǵıw ; investorlar ushın " satıw" prezentaciyan jaratıw ; jámáátı jumıs sharayatında tekseriw; sawda mexanizmin jaratıw Universitetiń ózine tán akseleratori studentlerge isbilermenlik mádeniyatın rawajlandırıw ushın jay bolıp, olarǵa ilajlarda qatnasıw etiw, óz ideyaları hám joybarların investorlarga kórsetiw etiw hám ekspert máslahátların alıw múmkinshiligin beredi. Bunnan tısqarı, biznesti tezlestiriwshi quralları mámleketiń innovciyalıq ekonomikasın rawajlandırıw hám

---

⁵¹ Оценка эффективности российских бизнес-инкубаторов и акселераторов / Х. Мейер [и др.]. М., 2016. 29 с.

texnologiyalar hám innovaciyalardı kommerciyalastırıw ushın kúshli quralǵa aylanıp atır.

"Texnologiyalardı uzatıw" termininiń kóplegen tariypleri ámeldegi, olardan geyparaları tómende keltirilgen. V. V. Titovning sózlerine kóre, texnologiyalar transferi - bul "kónlikpeler, bilimler, texnologiyalar, islenbeler, islep shıǵarıw usılları, islep shıǵarıw úlgileri hám quralların islep shıǵaruvchılardan paydalanıwshılardıń keń sheńberine jetkiziw bolıp tabıladı, olar keyinirek texnologiyalardı islep shıǵıw hám isletiw, jańa ónimler, processler, qosımshalar, materiallar hám xızmetlerdi xalıq mápi ushın jaratadılar"⁵²

V. V. Titov sonıń menen birge, bilimlerdi uzatıw tariypini beredi - bul "bir shólkem ishinde hám shólkemler ortasında maǵlıwmatlardı bir tárepeden basqasına ótkeriw procesi". Bilimlerdi uzatıwdıń (bilimler transferining) maqseti bilimlerdi shólkemlestiriw, jaratıw, bekkemlew hám tarqatıw hám de jańa paydalanıwshılar ushın olardıń ashıqlıǵın támiyinlew bolıp tabıladı. Pútkil dunya intellektuallıq múlk shólkemi texnologiyalar transferini "texnologiya islep shıǵaruvchisióz texnologiyalarınan paydalanatuǵın kommerciya sherigi ushın usınıs etetuǵın process" dep tariyplaydı. Kópshilik batıs universitetler hám ilimiy - izertlew institutları ushın texnologiya transferi universitet texnologiyaları menejerleri Associaciyasi (UTMA) tárepinen "ilimiy nátiyjelerdi keyingi shólkem hám kommerciyalastırıw maqsetinde bir shólkemnen basqasına ótkeriw procesi" dep tariyplanadı

3. UTMA maǵlıwmatlarına kóre, texnologiyanı uzatıw procesi ádetde jańa texnologiyalardı anıqlawdı, olardı licenziyalaw yamasa patentlew arqalı qorgaw qılıwdı hám kommerciyalastırıw hám keyingi rawajlanıw strategiyasın qáiplestiriwdi óz ishine aladı. Texnologiyalardı uzatıw túrleri

- klassik - texnologiyanı uzatıw izertlewshilerdiń tárepinen kompaniyaǵa ornatılǵan munasábetler, sol atap aytqanda rawajlanıw haqqında pitim dúziw arqalı ámelge asırıladı ;

---

⁵² Акселерационная программа // iDealMachine. 2017. URL: [http://www.idealmachine.ru/startups\(дата обращения: 10.11.2017\)](http://www.idealmachine.ru/startups(дата обращения: 10.11.2017)).

- dáldalshı qatnasıwında - satıwshı yamasa qarıydardı izlew dáldalshı arqalı ámelge asırıladı.

- Kólemi boyınsha :

- regionlıq - regiondağı texnologiyalardı uzatıw ;

- regionlararo - bir mámlekettiń túrli regionları ortasında texnologiya almasinuvi;

- xalıq aralıq - shólkem lestirilgen baylanısqa iye bolmağan túrli mámleketler ortasındağı texnologiyalardı uzatıw.

- Almasinuv dárejesi boyınsha :

- kompaniyalararo (firma ishindegi) - kompaniya yamasa filiallar ishindegi texnologiyalardı uzatıw ;

- kompaniyalararo - bir-birine baylanıslı bolmağan kompaniyalarga texnologiyanı uzatıw.

- Texnologiyalar transferi túri boyınsha :

- kem ushraytuǵın texnologiya - jańa islep shıǵarıwdı shólkemlestiriw yamasa jańa xızmet túrin usınıw qábleti (múmkınshiligi);

- progressiv texnologiya (aldıńǵı texnologiyalar) - belgili bir uzatıw teması texnologiyasınıń rawajlanıw tendenciyları menen baylanıslı zamanagóy texnologiyalar ;

- dástúriy texnologiya - bul tarawdağı kópshilik básekishiler ushın ámeldegi bolǵan texnologiyanıń kútá úlken dárejesi;

- gónergen texnologiya - ortasha sapalı ónimnen tómen sapalı ónimdi islep shıǵarıw.

Dáramatlardı qalıplestiriw kózqarasınan, texnologiyalardı ótkeriw kommerciya hám kommerciyalıq bolmağan bólimlerge bólinedi. Ilimiy-texnikalıq ádebiyatlar, patentler, málimlemeler hám taǵı basqalar haqqındağı maǵlıwmatlar universitet ortalıǵında texnologiyanı kommerciyalıq bolmağan bolmağan halda ótkeriw teması bolıwı múmkın. Ilimiy hám texnikalıq temalarda maqala jazıw hám baspa etiw; ilimiy konferenciylar hám kórgzebeler shólkemlestiriw; oqıtıwshılar hám qánigeler almasinuvi; studentler tálimi hám basqalar universitet

texnologiyaların kommerciyalıq bolmağan maqsetlerinde ótkeriw formaları bolıwı múmkin.

Kommerciya texnologiyasın ótkeriw sub'ekti sanaat múlkiniń ob'ektleri (patentler, paydalı modeller, sanaat úlgileri), nou-xau, texnikalıq xarakteristikalar, texnologiyalıq hám texnikalıq bilimler hám basqalar esaplanadı. Kommerciya texnologiyaların uzatıw formaları qospa kárxanalardı shólkemlestiriw; texnikalıq Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw máslahátlardı ótkeriw; franchise sawdası ; licenziyalardı satıw hám beriw; nou-xau ótkeriw; injenerlik xızmetlerin kórsetiw; lizing hám basqalar esaplanadı. Texnologiyalar transferida isletiletuǵın shártnamalıq munasábetlerdiń basqa túrleri da ámeldegi, mısalı, ashıq jariya etpeslik

haqqındaǵı shártnama (NDA), materiallar hám úlgilerdi tapsırıw haqqındaǵı pitim, opcion, ilimiy-izertlew hám tájiriybe-konstruktorlıq jumısların orınlaw shártnaması, qospa oylap tabıw shártnaması hám basqalar, olardıń geyparaları tómende keltirilgen.

Ashıq jariya etpeslik haqqındaǵı shártnama (NDA) - bul sawda sırları hám jeke maǵlıwmatlardıń úshinshi tárepke tarqalıwınıń aldın alıw ushın eki tárepke jasırın maǵlıwmatlar hám materiallar menen almaslaw imkaniyatın beretuǵın huqıqiy shártlesiw. Variant (opcion) - qarıydardıń intellektuallıq iskerlik nátiyjelerin alıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıqı haqqındaǵı gúwalıq bolıp xızmet etedi hám belgili bir waqıt ushın licenziya hám intellektuallıq múlk huqıqın kishi muǵdardaǵı aqsha ornına saqlap qaladı.

Ilimiy-izertlew hám tájiriybe-konstruktorlıq jumısların orınlaw shártnaması - ilimiy-izertlew hám / yamasa konstruktorlıq jumısların aparıw ushın universitet hám úshinshi tárep kompaniyası yamasa fondı ortasında shártlesiw.

Texnologiyalardı uzatılıwınan gózlengen maqsetlerge hám kútilip atırǵan nátiyjege qaray, kelisimlerdiń túri hám intellektuallıq mulkni tapsırıw nátiyjesi belgilenedi. Texnologiyalardı uzatıw quramalı hám uzaq process bolıp tabıladı, sonıń ushın uzatıwdı baslawdan aldın, texnologiya auditini ótkeriw arqalı texnologiyanıń potencialın bahalaw kerek - jańalıqtı (innovaciyanı) ob'ektiv

bahalaw talap etiledi. Kóbinese, texnologiyalıq auditning maqseti klientlerdiń barlıq oylap tabılıwın kashf etiw hám olardıń keyingi kommerciya hám de ótkeriw múmkinshiliklerin salıstırıwlaw bolıp tabıladı. Texnologiyalıq auditni sapalı ótkeriw ushın, audit procesin tashkil qılıwda buyırtpashınıń administraciyanı tartıw talap etiledi, sonıń menen birge, xızmetkerlerdi auditning wazıypaları hám quralları haqqında xabarlı qılıwda qatnasıw zárúr. Universitet joybarlarınıń texnologiyalıq auditini tashkil etiwde joybar basshısı yamasa joybar ámelge asırılatusın laboratoriya basshısı kórsetpe retinde isleydi (jetekshi rol oynaydı). Shet el, xalıq tájiriybesine kóre, texnologiya auditi texnologiyanı islep shıǵıw menen shuǵıllanatusın xızmetkerlerdiń jazba sorawınan baslanıwı kerek, sonnan keyin belgili xızmetkerlerdi sáwbetke usınıs qılıw haqqında qarar qabıl etiledi. Bul basqısh daǵı texnologiyalıq auditning maqseti klient (buyırtpashı) xızmetkerleriniń keyingi sáwbetler ótkeriw boyınsha tiykarǵı kónlikpelerin anıqlaw bolıp tabıladı. Sáwbetles, óz gezeginde, tartıslı máselelerdi oydinlashtirish hám anıqlawtıw ushın tiykarǵı kepilliklerge ıyelewi kerek. Joybardı bahalawdıń eki tiykarǵı usılı ámeldegi - LIFT (baylaw innovaciya, finans hám texnologiya) hám TAME (texnologiya hám bazardı bahalaw). LIFT metodologiyası innovciyalıq joybardı kommerciyalastırıw dárejesin anıqlaw ushın Evropa Birlespesiniń Izertlew hám texnologiyalıq rawajlıwı boyınsha komissiyasınıń V sheńberinde islep shıǵılǵan. LIFT metodologiyasına kóre, intervyu (sáwbet) aldından kompaniyaǵa joybar boyınsha sorawnama jiberiledi, keyin nátiyjeler tolıq analiz etiledi, olardıń tiykarında sorawlar tayarlanadı hám sırtqı ekspertler sáwbetke usınıs etiledi. Sonıń menen birge, kompaniya úyrenilip atırǵan joybar menen baylanıslı hújjetler kompleksin tayarlaydı. Joybar eki gruppaga bólingen halda, qızıqlıqtı hám múmkin bolǵan xaterlerdi kórsetetugın kriteriyalar boyınsha bahalanadı. Kóbinese, joybardıń ózine tartatugındorligi bahalawdıń on dana faktorın óz ishine aladı : bazar ósiwi kólemi hám háreketi, rentabellik, joybardı bazarda baslaw waqtı hám basqalar. Joybar menen baylanıslı qáwiplerdi bahalaw jigirmata omilga kóre ámelge asırıladı : joybardı islep shıǵıw basqıshı, bazardı úyreniw hám marketing rejesiniń bar ekenligi, finanslıq turaqlılıq, xızmetkerlerdiń

bar ekenligi hám ilmiy tájriybesi, patent izlewı tazalıǵı hám basqalar. TAME metodologiyası Lambic Innovation Ltd. tárepinen islep shıǵılǵan bolıp, onıń tiykarǵı ózgesheligi satıwdıń múmkin bolǵan bazarların bahalawǵa qaratılǵan. TAME bahalawdıń bes bólimin óz ishine aladı : jańa texnologiyanıń mazmunı ; ónimdiń kúshli hám hálsiz tárepleri; intellektuallıq

múlk hám bazarı bahalaw hám basqalar. Bahalaw kórsetkishleriniń tariypi hám

texnologiyalıq audit metodologiyasını tańlaw ilajdıń maqsetleri, bahalanatuǵın kompaniya tarawı hám basqa faktorlar menen belgilenedi.

2. 2.kestede⁵³ kommerciyalastırıw hám texnologiyalardı ótkeriw múmkinshiliklerin bahalaw kriteriyalarına misallar keltirilgen. Audit processinde anıqlanǵan barlıq texnologiyalar ushın ballar kletkalarǵa kiritiledi. Kórsetkishler bahalanǵan shólkem ushın ádetiy ball sistemasına muwapıq bahalanadı. Hár bir kriteriya ushın ólshew faktorlarınıń kiritiliwi, audit nátiyjelerin bazar kózqarasınan, múmkinshiligi barınsha ob'ektiv hám tuwrı sheshiwge múmkinshilik beredi. Esap-kitaplardı kestege kirgizgennen keyin, hár bir úyrenilip atırǵan tarawlar ushın bahalar qosıladı hám texnologiyanıń potencialı, sonıń menen birge olardıń ulıwma balları anıqlanadı, olardıń

tiykarında texnologiyalar menen kelesinde islew boyınsha qarar hám usınıs qalıplededi. Texnologiyalıq auditning juwmaqlawshı basqıshı juwmaqlawshı esabattı jazıw bolıp, ol jaǵdayda tómendegi bántler bolıwı kerek

2. 2-keste

Kommerciyalastırıw hám texnologiyalar transferi potencialın esaplaw

Matricasi

---

⁵³ Оценка коммерциализируемости технологий: сб. науч. тр. / Коммерциализация технологий: мировой опыт рос. регионам; под ред. Н.М. Фонштейн. М.: Академия народного хозяйства при правительстве РФ, 1995. 228 с.

Тижоратлаштириш салоҳияти		1- технология	2-технология
1	Тижорат ишланмалари таннархининг англанданлиги		
2	Битта эмас, балки маҳсулотлар оиласи ёки иловаларни олиш имконияти		
3	Бозорнинг мавжудлиги		
4	Рақобатчилик устуворликлари		
5	Саноат қайта ишлашни амалга ошириш		
<i>Тижоратлаштириш салоҳиятини якуний баҳолаш</i>			
Трансфер салоҳияти			
1	Узатиш учун технологияни тайёрлаш		
2	Технологияларни ишлаб чиқиш ёки узатиш борасида ёрдам берадиган гуруҳ мавжуд		
3	Бозорда технологияларга қизқиқшнинг мавжудлиги		
4	Тижорат муддатларини қайта ишлаш		
5	Технологияларнинг потенциал ёки ҳақиқатдаги харидорларини аниқлаш		
<i>Тижоратлаштириш салоҳиятини якуний баҳолаш</i>			
Жами баҳолаш			

- jetekshi texnologiyalar, kompetenciyalar (kepillikler) hám texnologiyalar haqqında qısqasha maǵlıwmat ;

- qosımsha texnologiyalar, kompetenciyalar hám texnologiyalar haqqında qısqasha maǵlıwmat ;

- ótken hám ámeldegi pitimler hám sanaat menen óz-ara baylanıslardıń qısqasha mazmunı

- izertlew shártnamaları, finanslıq támiynlew dárekleri hám awqamlardıń qısqasha mazmunı ;

- keyingi izertlewlér ushın ústin turatuǵın yó'nalishlar;

- oqıw programmaların jaratıw hám ámelge asırıw múmkinshiliklerin anıqlaw ;

- kompaniya ishinde sheriklik qılıw múmkinshilikleri;

- mártebe potencialın hám xızmetkerlerdiń motivaciyasın anıqlaw ;
- qosımsha rawajlanıw vektorları hám basqalar.

Esabat shólkemde ámeldegi bolǵan texnologiyalar hám úskenelerdiń muǵdarı hám sapasın ; xızmetkerlerdiń anıq bolmaǵan kónlikpeleri hám tájiriybesin ; kompaniyanıń sanaat menen óz-ara sherikligi tájiriybesin hám perspektivalı sheriklik kelesheklerin prognozlawdı ; xızmetkerlerdiń táǵdirin anıqlaw hám olardıń motivaciyasın anıqlawdı bahalaydı, bul maǵlıwmatlar tiykarında xızmetkerlerdiń mártebe baǵdarı boyınsha usınıslar tayarlanadı. Texnologiyalıq audit bizge jańa ónimdi bazarǵa shıǵarıwda xaterlerdi sezilerli dárejede kemeytirgen halda joybardıń kommerciya kelesheklerin jáne onı keyinirek rawajlandırıw múmkinshiliklerin anıqlawǵa múmkinshilik beredi.

Texnologiyalardı uzatıw universitet 3. 0 modeliniń ajıralmaytuǵın bólegi bolıp tabıladı, sebebi onı shólkemlestiriw ushın universitetler kóp sebeplerge iye, mısalı :

- intalı oqıtıwshılardı tartıw hám saqlaw ;
- universitet jańa ashılıwları hám oylap tabılıwın tán alıw hám tarqatıw ;
- qosımsha finanslıq támiynlewdi tartıw ;
- keyingi izertlewlerdi qollap-quwatlaw ushın licenziyalaw ;
- ekonomikalıq rawajlanıw hám basqalar.

Texnologiyalardı uzatıw variantları :

- kompaniyalardı jalp qılıw hám olar menen izertlewler hám islenbeler ushın shártnamalar dúziw;
- konsalting, injenerlik, konstruktorlıq hám izertlew xızmetlerin kórsetiw;
- licenziya shártnamaların alıw ;
- oqıw kursları hám programmaların jaratıw ;
- izertlewlerdi qáwenderlik etiwge investorlarnı tartıw ;
- biznes hám sanaat menen birge kárxanalardı shólkemlestiriw;
- spin-off kompaniyalardı shólkemlestiriw;
- jańa ónimler islep shıǵarıw hám basqalar.

Sońǵı jıllarda mámlekette texnologiyalıq uzatıw infrastrukturasını rawajlandırıwǵa járdem beretuǵın nızamshılıq bazası aktiv rawajlanıwlashtırılmoqda. Texnologiyalardı uzatıw orayları, texnoparklar ilimiy-texnologiyalıq parkları, biznes-inkubatorlar, informaciya texnologiyaları orayları tarmaǵı, innovciyalıq klasterler hám basqa infrastrukturalar jaratılıp atır.

Birinshi bólimde xarakteristikalanǵan AQShda Bay-Dole nızamı qabıl etilgennen keyin, kafedralar universitetlerdiń intellektuallıq mulkni licenziyalaw hám patentlewge qánigelesken universitetlerinde hám texnologiyalardı licenziyalaw keńseleri, texnologiyalardı uzatıw keńseleri yamasa texnologiyalardı rawajlandırıw keńseleri dep nomlana basladılar.

Patent beriw hám startaplarnı jaratıw ushın maǵlıwmat orayı Massachusec texnologiya institutı bolıp, ol texnologiyanı uzatıw procesin " Massachusec texnologiya institutı kúshleri tárepinen islep shıǵarılǵan bilim ónimleriniń jámiyetlik maydanına háreketi" retinde belgileydi⁵⁴ hám basqıshdan ibarat.

Birinshi basqısh - bul jańa ashılıw yamasa oylap tabıwǵa alıp kelgen izertlewler.

Ekinshi basqısh - izertlewshi intellektuallıq iskerliginiń múmkin bolǵan nátiyjesin múlk huqıqın bahalaw hám qorǵaw ushın licenziyalaw orayı menen talqılaw etedi. Úshinshi basqısh texnologiyanı uzatıw procesin tuwrıdan-tuwrı jumısqa túsiredi - oylap tabıw haqqındaǵı maǵlıwmatlardı ashıp beretuǵın jazba arza.

Tórtinshi basqısh keyingi uzatıw strategiyasın belgileydi - jańa ashılıwdıń tolıq bahası, sol atap aytqanda patent izertlewleri hám kommerciya potencialın bahalaw ushın bazardı analiz qılıw. Kerekli analizdi ótkergennen keyin, ámeldegi bolǵan kompaniyaǵa texnologiyanı satıw yamasa startap jaratıw haqqında qarar qabıl etiledi. Besinshi basqısh - kommerciyalastırıw processinde, sol atap aytqanda patentke talapnama tapsırıwda huqıqıy járdem.

---

⁵⁴ An Inventor's Guide to Technology Transfer at the Massachusetts Institute of Technology / MIT Technology Licensing office. Cambridge: 2010. 36 p

Altınshı basqısh - texnologiyanı satıw yamasa startap jaratıw ushın múnásip kompaniyanı tabıw ushın marketing izertlewleri.

Jetinshi basqısh - jańa kompaniyanı shólkemlestiriw yamasa potencial qarıydarlardı izlew hám biznes-joba dúziwde huqıqıy hám basqarıw járdemi. Segizinshi basqısh - bul startap jaratıw yamasa kompaniya texnologiyaların satıwdan qatań názer, universitet hám úshinshi tárep ortasında licenziya shártnamasın qol qoyıw.

Toǵızınshı basqısh - bul texnologiyanı kommerciyalastırıw hám jetilistiriw.

Onınshı basqısh - bul universitet tárepinen payda alıw. Massachusec texnologiya institutınıń texnologiya uzatıw modeli Batıs universitetlerinde klassik esaplanadı.

Texnologiyalardı uzatıw ofislarining ulıwma bas maqseti izertlewshilerdiń, investorlar hám texnologiyalardıń qarıydarları ortasındaǵı baylanıstı támiyinlew, keńselerdiń (ofislarning) wazıypalarına sonıń menen birge tómendegiler kiredi:

- universitetniń keyinirek kommerciyalastırıwǵa jaramlı ilimiy hám ámeliy joybarların izlew hám analiz qılıw ;
- patent hám bazar izertlewlerin ótkeriw;
- texnologiyalar transferi hám intellektuallıq múlk menen baylanıslı basqa pitimlerdi huqıqıy qollap-quwatlaw ;
- texnologiyalıq auditni ótkeriw;
- universitetniń intellektuallıq múlkin qorǵaw ;
- investorlarnı hám qosımsha finanslıq támiynlewdi izlew hám tartıw ;
- ilimiy-izertlew hám islenbeler ushın grantlarnı tartıw hám basqalar.

Bilimler hám texnologiyalardı kommerciyalastırıw modellerin hám texnologiyalardı uzatıw usılların úyrenip shıǵıp, universitetlerdiń 3. 0 modelinde bilimlerde tarqatıw, qalıplestiriw hám kommerciyalashtırishni informaciya menen támiyinlew boyınsha universitetlerdiń ámeldegi tájiriyesin kórip shıǵıwımız kerek.

Isbilermenlik universiteti modeline sáykes keliwge umtılıp atırǵan zamanagóy universitetler tárepinen bilimlerde tarqatıw, qalıplestiriw hám kommerciyalastırıw

boyınsha tabıslı informaciya járdemi ushın túrli qıylı informaciya sistemaları, platformalar, veb-saytlar hám basqa informaciya qurallarından paydalanıw kerek. Ámeldegi informaciya sistemaların bahalaw ushın " 5-100-2020" dúnyanıń jetekshi izertlew hám tálim orayları arasında " Rossiyanıń jetekshi universitetleriniń básekige shıdamlılıǵın asırıw" programmasında qatnasqan universitetler tańlap alındı ⁵⁵, sebebi programmanıń tiykarǵı kórsetkishlerinen biri universitetler, sanaat hám biznes ortasındaǵı óz-ara baylanıslardı rawajlandırıw bolıp tabıladı.

Olardıń informaciya resursları analizi maqsetli gruppalar, yaǵnıy studentler, oqıtıwshılar, serikler hám investorlar ushın usınıs atırǵan maǵlıwmatlardıń bar ekenligi hám sapası tiykarında ámelge asırıldı. Tiykarǵı kriteriyalar retinde intellektuallıq iskerlik nátiyjelerin alıw múmkinshiligi haqqındaǵı maǵlıwmatlardıń bar ekenligi tańlandı ; investiciya hám qávenderlik ushın ashıq bolǵan joybarlar haqqındaǵı maǵlıwmatlar ; biznes menen sheriklik túrleri haqqında maǵlıwmat ; studentler hám oqıtıwshılar ortasında texnologiyalıq isbilermenlikti qollap-quwatlaw formaları haqqındaǵı maǵlıwmatlar. Tiykarǵı xızmet kórsetiwshi provayderlerni anıqlaw ushın universitetlerdiń innovciyalıq hám ilimiy infrastrukturası da uyreniledi.

Sistemanı jaratıwdan tiykarǵı maqset universitetler, sanaat hám ilimiy-izertlew shólkemleriniń óz-ara sherikligi ushın birden-bir platformanı qalıplestiriw, olar tárepinen tiyisli maǵlıwmatlardı óz waqtında jaylastırıw, sonıń menen birge, informaciyadan paydalanıwshılar sanın kóbeytiwden ibarat. Sonday etip, islep shıǵılıp atırǵan sistema elektron onlayn platforma (veb-sayt) retinde engiziliwi kerek. Sayttıń maqseti Sayt universitetler hám biznes paydalanıwshıları ushın mólsherlengen, sol sebepli hár bir maqsetli gruppa ushın sistemadan paydalanıwdıń tiykarǵı maqsetleri, universitet ushın :

- universitetlerdiń básekige shıdamlılıǵı hám investicion ózine tartatuǵındorligini asırıw ;

---

⁵⁵ Список университетов // Проект повышения конкурентоспособности ведущих российских университетов среди ведущих мировых научно-образовательных центров. 2017. URL: [tps://5top100.ru/universities/](https://5top100.ru/universities/)

- potencial serikler hám investorlarnı, sol atap aytqanda shet el seriklerdi izlew;

- texnologiyalar transferi hám kommerciyalastırw procesin ápiwaylastırw ;

- biznes hám investorlar ushın operativ hám ob'ektiv maǵlıwmat etkazish kanalı ;

- ótkerilgen izertlewler haqqında, sonıń menen birge, biznes menen alıp barılıp atırǵan hám tabıslı sheriklik haqqında xabarlı qılıw arqalı universitetniń unamlı imijini qalıplestiriw;

- intalı oqıtıwshılar hám studentlerdi tartıw ;

- alıp barılıp atırǵan izertlewler, jalp etilgen qarjılar kólemi, shártnamalar kólemi hám taǵı basqalar haqqında jıynama analitik maǵlıwmatlardı alıw ;

- studentler ortasında isbilermenlik mádeniyatın ǵalabalastırw hám basqalardan ibarat.

Biznes ushın :

- universitetlerde islep shıǵarılǵan texnologiyalar hám innovaciyalardı satıp alıw hám engiziw arqalı kompaniyanıń básekilesigin asırw ;

- saytqa bos jumıs orınların haqqındaǵı maǵlıwmatlardı jaylastırw arqalı ilimiy jańa ashılıwlar hám dizayn islenbeleriniń potencial atqarıwshıların izlew;

- texnologiyalar transferi hám kommerciyalastırw procesin ápiwaylastırw ;

- biznestiń izertlew hám islenbelerge mútajlikleri haqqında janlı efir kanalı ;

- universitetler menen aktiv sheriklik qılıw arqalı kompaniyanıń unamlı imijini qalıplestiriw;

- studentler arasından jańa intalı kadrlardı izlew hám tartıw hám basqalardı quraydı.

Mámleket ushın :

- universitet 3. 0 túsiniǵın rawajlandırw hám ǵalabalastırwǵa kómeklesiw;

- universitetler hám biznes ortasındaǵı baylanıslardı rawajlandırw ;

- universitetler hám biznes ortasındaǵı sheriklik haqqında jıynalǵan analitik maǵlıwmatlardı alıw hám basqalardan ibarat.

Sayt tili: ózbek, orıs hám de ingliz tillerinde boladı. Ingliz tili 3. 0 universitetleri hám iri kompaniyalar ushın tiykarǵı paydalaniletuǵın tili esaplanadı. Shet tiliniń bar ekenligi da shet ellik seriklerdi jalp qılıwda járdem beredi hám bilimlerdi esittiriwdi xalıq aralıq dárejedegi kanalǵa aylantıradı. Saytda maǵlıwmatlardı toldırǵanda, paydalanıwshı tekǵana, ózbek hám orıs tilinde, bálki anglichan tilinde de maǵlıwmatlardı kirgiziwi talap etiledi. Anglichan tilinde maǵlıwmat kirgiziw qábileti májburiy emes, bálki máslahát bolıp tabıladı; " Ingliz tilinde maǵlıwmat qosıw" tuymeshesi járdeminde sayttıń hár bir betinde bul funkciya orınlanıwı kerek. Sayttı izlew sistemaları tárepinen izlew kerek bolǵan tiykarǵı gilt sózler (ishki SEO): universitet, 3. 0 universiteti, úshinshi áwlad universiteti, texnologiya uzatıw, maǵlıwmat (bilimlerdi) uzatıw, texnologiyanı kommerciyalastırıw, innovciyalıq kommerciyalastırıw, intellektuallıq iskerlik nátiyjesi, oqıw, islenbeni satıp alıw, oylap tabıwdı (innovaciyanı) satıp alıw, intellektuallıq iskerlik nátiyjelerin satıp alıw, oylap tabıw haqqındaǵı maǵlıwmattı qaerga jaylastırıw, oylap tabıwdı qanday satıp alıw biotexnologiyalar, nanotexnologiyalar, fintech, bpla, úlken maǵlıwmatlar, qayda oylap tabıw haqqında maǵlıwmat jaylastırılıwı, innovaciya satıp alıw, fundamental izertlewler, ámeliy izertlewler, ilimiy-texnikalıq innovaciya, 3. 0 universiteti, texnologiya transferi, texnologiyanı kommerciyalastırıw, innovaciyalardı kommerciyalastırıw, ilimiy-izertlew hám islenbeler, ilimiy-izertlew, aeronet, kompyutershunoslik, autonet, marinet, neyrotexnologiya, den sawlıqtı saqlaw, fintech, úlken maǵlıwmatlar, hám taǵı basqa. Sayt SEO qatnasıwshıları haqqında maǵlıwmat menen toldırılǵanlıǵı sebepli, universitetler hám qatnasıw etiwshi kompaniyalardıń atları, sonıń menen birge daǵaza etiletuǵın joybarlar da qosılıwı kerek.

Sayttıń dúzilisi.

Tómende sayttıń tiykarǵı bólegin ruxsacız paydalanıwshılar kóriwi múmkin bolǵan dúzilisi keltirilgen:

- joybar haqqında ;
- joybardıń maqset hám wazıypaları ;

60 Ilimiy hám innovciyalıq iskerlikti rawajlandırıw

- shólkemlestiriwshiler hám serikler;

- bilimler bazası ;

- qatnasıwshınıń maqalası ;

- baylanıslar.

Innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew dáreklerine tómendegiler kiredi:

Ózbekstan Respublikası Mámleket byudjeti qarjları ; jergilikli byudjet qarjları ; Innovciyalıq rawajlanıw hám novatorlik ideyaların qollap-quwatlaw fondı qarjları ; innovciyalıq iskerlikti qollap-quwatlaw fondları qarjları ; venchur fondlar qarjları ; innovciyalıq iskerlik sub'ektleriniń óz qarjları ; xalıq aralıq grantlar, kommerciya banklerdiń, sol atap aytqanda, shet el bankler hám halqaro finans institutlarınıń maqsetli kreditleri; jeke investorlar hám basqa qávenderler, sol atap aytqanda shet el qávenderler qarjları ; nızamshılıqta qadağan etnmagan basqa derekler.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2018 jıl 21 sentyabr degi PF-5544-san menen tastıyqlanğan “2019 — 2021 jıllarda Ózbekstan Respublikasını innovciyalıq rawajlandırıw” strategiyasında innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew sistemasın jetilistiriw názerde tutılğan bolıp, bunda :

1. Ilimiy-izertlew hám tájiriye-konstruktorlıq jumıslarına sarplanatuğın mámleket gárejetlerin kóbeytiw hám 2021 jılğa barıp bul kórsetkishni jalpı ishki ónim kóleminiń 0, 8 procentine jetkiziw.

2. Innovciyalıq iskerlikti finanslıq támiynlew boyınsha arnawlı institutlar (innovaciya fondları, innovaciya bankleri, venchur fondları) tashkil etiw.

3. Mámleketti innovciyalıq rawajlandırıwdı xoshametlew ushın bank kreditini alıw tártip-dástúrlerin hám talapların ápiwayılastırıw.

4. Innovciyalıq rawajlanıwdı mikromoliyalashtirish sistemasın jetilistiriw.

5. Ilimiy-texnologiyalıq rawajlanıwdıń ústin turatuğın baǵdarların belgilew hám finanslıq támiynlewde jeke sektor qatnasıwın xoshametlew.

6. Innovciyalıq joybarlar hám intalı investorlarning turaqlı túrde jańalap ;barılatuğın birden-bir maǵlıwmat bazasını shólkemlestiriw.

7. Innovciyalıq joybarlar ushın grantlar hám texnikalıq kómek qarjların alıw hám olardan paydalanıw tártip-dástúrlerin ápiwayılastırıw hám ashıqlıgın asırıw belgilep qoyılğan.

Qadaǵalaw ushın sorawlar :

1. Universitet - 1. 0 dın maqseti jáne onıń funkciyası nelerden ibarat?
1. Universitet - 2. 0 dın maqseti jáne onıń funkciyası nelerden ibarat?
2. «Universitet 3. 0» koncepciyasınıń mazmunı hám onıń mánisin túsintirip beriń.
3. Birinshi texnopark qashan hám qaysı universitette ashılğan?
4. Sońǵı 5 jıl ishinde QS universitetleriniń dúnya reytinginde birinshi orındı iyelep turǵan universitet atınıń aytıp beriń.
5. Zamanagóy universitetlerde texnologiyalar hám joybar basqarıwı qanday ámelge oshiiladi?
6. Zamanagóy universitetlerde texnologiyalar transferi qanday ámelge asıriladı?

IV. ÁMELIY SHÍNÍGÍW MATERIALLARÍ

ÁMELIY SHÍNÍGÍW MATERIALLARÍ MAZMUNÍ

1- TEMA: Joqarı tálim mákemelerinde «Universitet 3. 0» koncepciyasın engiziw máseleleri hám keleshekleri. (2 saat)

1. Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyaların rawajlandırıw.

2. Tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw.

1. 1. ÁMELIY SHÍNÍGÍW

Maqset: Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınń ámeldegi jaǵdayı analiz qılıw arqalı «Universitet 3. 0» koncepciyasın ámeldegi etiw máseleleri hám keleshekleri boyınsha ideyalar islep shıǵıw. Ishki ortalıq - bul tálim procesi qatnasıwshılarınıń hám olardıń funkcionál óz-ara baylanısları processinde tálim shólkeminiń maqsetlerin ámelge asıratuǵın komponentler jıyındısı bolıp tabıladı. Strategiyalıq joybarlaw sheńberinde ishki ortalıqtı analiz etiwdiń belgili usıllarınan biri - bul SWOT- analizi esaplanadı. Bul jerde, “S” shólkemdiń kúshli tárepleri, “W” - onıń ázzi tárepleri, “O” biziń shólkemimiz ushın sırtqı ortalıq jaratatuǵın qolay múmkinshilikler hám onıń kútilip atırǵan ózgerisleri, “T”-shólkem ushın bul ortalıq keltirip shıǵaratuǵın abaylar, qáwipler, risklar bolıp tabıladı.

Bul jaǵdayda analizdiń mazmunı hám kólemi ol ámelge asırılatuǵın wazıyanıń kólemine baylanıslı boladı. Boljaw qılaylık, bul wazıypa - JOOda sistemalı ózgerislerdiń múmkinshiliklerin ulıwma bahalaw - jetkiliklishe úlken (quramalı) hám abstrakt (abstrakt).

Jumis tártibi:

Óz tálim shólkemngizning mashqalalı (aktual) jaǵdayına itibardı qaratǵan halda, mısalı, Siz iskerlik júrgizeip atırǵan Joqarı tálim shólkeminde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınń ámeldegi jaǵdayınıń analizi

SWOT-analiz boyınsha onıń kúshli hám ázzi táreplerin, múmkinshilikleri hám oǵan bolıwı múmkin bolǵan abaylardı anıqlanǵan. Keyinirek JOO sırtqı ortalıǵı analiziniń barlıq faktorlarınıń unamlı táreplerinen paydalanǵan halda olar arasından JOO bul jónelis boyınsha rawajlanıwınıń unamsız táreplerin saplastırıwǵa ılayıq múmkinshiliklerdi saylań. Tómenдеgi “Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınıń ámelдеgi jaǵdayı analizi” SWOT-analiz ishki ortalıǵı analizi dep atalǵan 1-kestede keltirilgen máumotlarnı dıqqat menen úyreniń, tahlil etiń hám sol tiykarında ózińiz iskerlik júrgizeip atırǵan JOOdan kelip shıǵıp soǵan uqsaqan keste sızıń hám uyqas qanalardı toltırıń.

1-keste

“Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınıń ámelдеgi jaǵdayı analizi”

SWOT-analiz ishki ortalıǵı analizi

Kúshli tárepleri	Kúshsiz tárepleri
Imkaniyatları	Qáwipler

Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınıń ámelдеgi jaǵdayı analizi birinshi nátiyjeleri alıńannan keyin, olar menen tómendegilerdi anıqlaw maqsetinde keyingi islerdi ámelge asırıw kerek:

2-tapsırma

1. Siz islep atırǵan JOOning universitet-3. 0 modeli tiykarında ámelдеgi qaysı kúshli táreplerin jáne de kúsheytiw múmkin hám onıń ushın ne qılıw kerek?

---

2. Siziń pikiringizcha, universitet-3. 0 modeli tiykarında qanday ázzi táreplerdi joytıw múmkin, kelesinde olarǵa jol qoymaw, olardıń tásin kemeytiw, ornın oraw, atap aytqanda qanday etip?

---

3. Siziń pikirinizshe, Siz iskerlik júrgizeip atırǵan JOOga universitet-3. 0 modeli ótiwde sırtqı qolay tásinlerdi kúsheytıw ushın neler qılıw kerek, olardı óz waqtında anıqlaw hám olardan JOO mápi jolında qanday paydalanıw múmkin?

---

4. Universitet-3. 0 modeli ótiwde Siz islep atırǵan JOO sırtqı qáwipler, abaylar hám risklarǵa qanday etip qarsı turıw múmkin?

---

1. 2. ÁMELIY SHÍNÍGÍW:

Tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw Maqset: Tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw boyınsha innovciyalıq ideyalardı islep shıǵıw. Teoriyalıq maǵlıwmat :

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2018 jıl 21 sentyabrde “2019 -2021 jıllarda Ózbekstan Respublikasın innovciyalıq rawajlandırıw strategiyasın tastıyqlaw haqqında”gi PF-5544-sanlı Pármanı daǵaza etilgen. Mámlekettiń xalıq aralıq maydan daǵı básekige shıdamlılılıǵı dárejesin hám innovciyalıq tárepten taraqqiy etkenin belgileytuǵın tiykarǵı faktor retinde insan kapitalın rawajlandırıw — Strategiyanıń bas maqseti bolıp tabıladı. Bas maqsetke erisiwde Strategiyanıń tiykarǵı wazıypaları tómendegilerden ibarat :

Ózbekstan Respublikasınıń 2030 jılǵa barıp Global innovciyalıq indeks reytingi boyınsha jáhándiń 50 aldınǵı mámleketi qatarına kiriwine erisiw;

barlıq dárejede tálim sapası hám qamrovini asırıw, úzliksiz tálim sistemasın rawajlandırıw, kadrlar tayarlaw sistemasınıń ekonomika mútajliklerine maslasıwshılıǵın támiyinlew; ilimiy izertlewler hám islenbelerdiń ilimiy potencialın bekkemlew hám natıyjeliligin asırıw, ilimiy-izertlew, tájiriye-konstruktorlıq hám texnologiyalıq jumıslar nátiyjelerin keń ámeldegi etiw ushın tálim, ilim hám isbilermenlikti integraciya qılıwdıń tásirli mexanizmlerin jaratıw ;

innovaciyalar, ilimiy-izertlew, tájiriye-konstruktorlıq hám texnologiyalıq jumıslarǵa mámleket hám jeke aqshalar kiritiliwin kúsheytiw, bul tarawlar daǵı ilajlardı finanslıq támiyinlewdiń zamanagóy hám nátiyjeli formaların engiziw;

basqarıwdıń zamanagóy usılları hám quralların engiziw arqalı mámleket hákimiyatı shólkemleri iskerliginiń natıyjeliligin asırıw ; múlkshilik huqıqları qorǵalıwın támiyinlew, básekige shıdamlı bazarlar shólkemlestiriw hám biznes

júrgiziw ushın teń shárt-shárayatlar jaratıw, mámleket-jeke serikligin rawajlandırıw ;

turaqlı iskerlik júrgizetuǵın sociallıq-ekonomikalıq infrastrukturani jaratıw.

“2019 -2021 jıllarda Ózbekstan Respublikasın innovciyalıq rawajlandırıw strategiyasınıń zárúrli tiykarǵı baǵdarlarınan biri tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw esaplanadı. Usı jónelis boyınsha tómendegi islerdi ámelge asırıw wazıypa retinde belgilengen:

1. Oqıw -tárbiya procesine jańa tálim programmaların, zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalar hám smart-texnologiyalardı ámeldegi etiw arqalı tálim mákemelerinde oqıtıw sapasın jáne de jaqsılaw (elektron modullar tashkil etiw hám aralıqtan oqıtıwdı engiziw).

2. Aymaqlıq hám milliy dárejede tálim procesi nátiyjelerin sistemalı monitorıń qılıw tiykarında tálim sapasın hám onıń mámleket innovciyalıq rawajlanıwı dárejesine tásirin bahalawdıń milliy sistemasın islep shıǵıw hám engiziw.

3. Xalıqtıń joqarı tálim menen qamtıp alınıwın asırıw.

4. Tábiy hám texnikalıq pánler baǵdarları boyınsha studentler úlesin kóbeytiw.

5. Shop etilgen ilimiy maqalalar sanı, olardan kóshirip alınǵan keltiriw indeksi,

xalıq aralıq konferenciya hám seminarlarda qatnasıwı, alınǵan patentleri sanı

boyınsha tańlap alınǵan tarawdaǵı eń aktiv joqarı tálim mákemelerin mámleket

tárepinen qollap-quwatlaw tiykarında joqarı tálim mákemeleri iskerliginiń izertlew baǵdarın kúsheytiw.

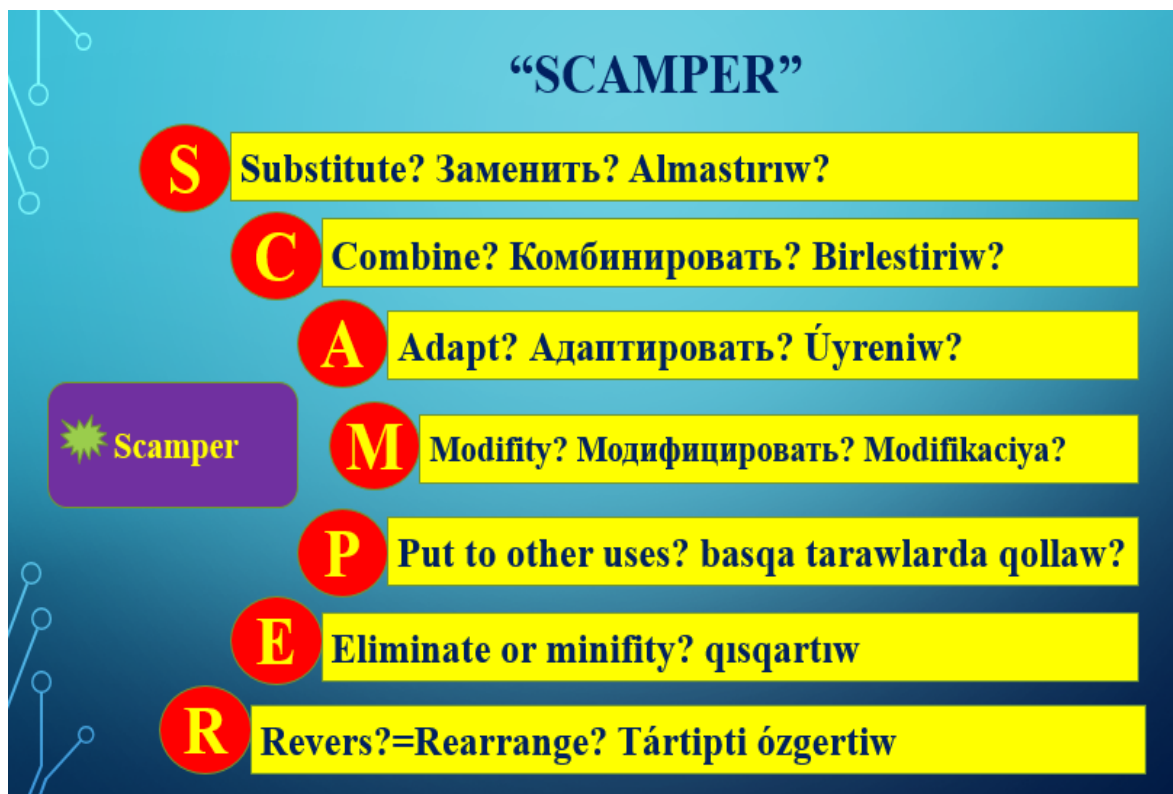
6. Tarmaq hám regionlıq ekonomika scenariyleri boyınsha usınıslar islep shıǵıw maqsetinde innovciyalıq iskerlik rawajlanıwın prognozlastırıw sistemasınıń bólek buwını retinde jetekshi joqarı tálim mákemelerinde forsayt orayların shólkemlestiriw. Joqarı tálim shólkeminiń ishki hám sırtqı ortalıǵın ilimiy-

texnologiyalıq prognozlashtirishni támiyinlew, olardıń texnologiyalıq hám innovciyalıq ortalıgın hám ústin turatuğın innovciyalıq bağdarların rawajlandırıw.

SCAMPER metodu járdeminde “Tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw” boyınsha innovciyalıq ideyalardı islep shıgıw.

SCAMPER " tez juwırıw" degen mánisti ańlatadı. SCAMPER túsinigi keńeytpesi (7 ta) dıń hár birinen 7 qatardan hám 3 ústinnen ibarat keste jaratıw talap etiledi.

**Bilimlendiriw sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın
Rawajlandırıw**

SCAMPER sorawlar	SCAMPER sorawları (jańa ideyanı islep shıgıw)	Bilimlendiriw sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıw
S	Ne menen almastırıw múmkin?	
C	Ne menen birlestiriw	

	múmkin?	
A	Nege maslastırıw kerek?	
M	Qalayınsha jaqsılaw múmkin?	
P	Nelerdi ózgertiw múmkin? (forma, túr, belgi, reń hám basqalar)	
E	Jáne qanday halda qollaw múmkin?	
R	Neni qayta tiklew múmkin?	

Qadaǵalaw ushın sorawlar :

1. Joqarı tálim mákemelerinde «Universitet 3. 0» koncepciyasın ámeldegi etıwde qanday máseleleri ámeldegi?
2. Joqarı tálim mákemelerinde «Universitet 3. 0» koncepciyasınıń bas missiyasi nelerden ibarat?
3. Joqarı tálim mákemelerinde «Universitet 3. 0» koncepciyasınıń perspektivasın qanday oyda sawlelendiriw qilasız?
4. Joqarı tálim mákemelerinde infrastruktura hám informacion-kommunikaciya texnologiyalarınıń ámeldegi jaǵdayı analiz etip beriń.
5. Joqarı tálim sistemasın jetilistiriw hám insan kapitalın rawajlandırıwdıń maqseti hám wazıypaları nelerden ibarat?
5. Joqarı tálim sistemasın qanday jetilistiriw múmkin?

2. ÁMELIY SHINIĞIW

Tema : Pedagogdıń ilimiy-innovciyalıq iskerligin rawajlandırıw.

1. Professor -oqıtıwshılardıń izertlewshi retinde baspa aktivligin rawajlandırıw : xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazaları hám olardıń xarakteristikaları. Ilimiy maqalalarǵa qoyılǵan talaplar, maqalanı tayarlaw, basıp shıǵarıw tártipleri.

2. Pedagogdıń jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Sience sistemaları tiykarında jetilistiriw. Ámeliy shınıǵıw maqseti: Scopus, ScienceDirect, Web of Sience xalıq aralıq ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazalaridagi jurnallarǵa ilimiy maqalalardı tayarlaw hám baspadan shıǵarıw arqalı professor -oqıtıwshılardıń izertlewshi retinde baspa aktivligin rawajlandırıw, sonıń menen birge Scopus, ScienceDirect, Mendeley sistemaları múmkinshiliklerinen paydalanıw tiykarında jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Sience sistemaları tiykarında jetilistiriw

2. 1. ÁMELIY SHINIĞIW:

Professor -oqıtıwshılardıń izertlewshi retinde baspa aktivligin rawajlandırıw.

1. Ilimiy maqala mazmunınıń tiykarǵı quramı nelerden ibarat?

---

2 .Ilimiy maqalanı tayarlawda qanday ulıwma talaplar hám dúziw qaǵıydalarına ámel etiledi?

---

3. Maqalada kórkem ádebiyatqa baylanisli dereklerge shaqiriq qiliwdiń qanday usılı bar?

---

4. Maqala materialınıń prezentaciyası qanday bolıwı kerek?

---

5. Maqala dizaynining texnikalıq tárepi nelerdi óz ishine aladı?

---

6. Ilimiy maqalalardı baspadan shıǵartırıw tártipleri qanday?

Tapsırma : Innovciyalıq texnologiyalardan paydalanıw tájiriyesi tiykarında Scopus, ScienceDirect, Web of Science halqaro jurnallar ushın ilimiy maqalalar tayarlaw.

Teoriyalıq maǵlıwmat

Ámeliy jumıstıń bul forması programmanı úyreniwdiń juwmaqlawshı basqıshı bolıp tabıladı. Ilimiy baspa izertlewshi iskerliginiń tiykarǵı nátiyjesi bolıp tabıladı. Ilimiy baspadan gózlengen tiykarǵı maqset -avtor shıǵarmasın basqa izertlewshilerdińge usınıw hám onıń saylangan izertlew salasındaǵı ústinligin kórsetiw, bunda innovciyalıq pedagogikalıq texnologiyalardı ózlestiriw salasında jańa oqıw nátiyjelerine erisiw bolıp tabıladı.

Kurs qatnasıwshıları aytıp ótilgen tema boyınsha maqala jazıwları kerek boladı. Tezisler ádetde óz ishine alǵan qısqa baspalar bolıp tabıladı. 1-2 betler, nátiyjede olar nátiyjelerdi tuwrı sáwlelendiriwge yamasa olardı talqılawǵa múmkinshilik bermeydi hám ilimiy dúnyaǵa úlken qızıǵıwshılıq bildirmeydi. Jaqsı maqala jazıw ushın ilimiy baspa ushın ulıwma joba dúziw normalarına hám ilimiy sóylew usılı talaplarına ámel qılıw kerek. Bul oqıwshılar tárepinen maǵlıwmatlardı anıq aqıl etiw hám bahalawdı támiyinleydi. Ilimiy usıldıń tiykarǵı qásiyetleri: logikalıq, anıq, ob'ektiv. Maqala mazmunınıń tiykarǵı quramı Maqalada máseleniń házirgi jaǵdayı, jumıstıń maqseti, izertlew metodologiyasi, alınǵan maǵlıwmatlar nátiyjeleri hám talqılawı qısqa hám anıq aytılwı kerek. Maqala ádetde óz ishine tómendegiler aladı :

- kirisiw;
- izertlew usılı ;

- tiykarǵı nátiyjeler hám olardıń talqılawı ;
- juwmaq (juwmaqlar);
- keltirilgen derekler dizimi.

Bas bet maqalanıń júdá zárúrli elementi bolıp tabıladı. Barlıq jumıslar onıń atı menen bahalanadı. Sol sebepli maqala atı onıń mazmunın tolıq ashıp beriwı kerek. Maqalanıń túp mánisin, onıń tiykarǵı ideyasın qolǵa alǵanıńızda maqalanı jazǵannan keyin bas bet ústinde jumıs baslasangız tuwrılaw bolar edi. Birpara avtorlar óz jumıslarınıń basında maqala atı ústinde islewdi ábzal kórediler, biraq bul tek tájiriybeli izertlewshilerdińge tiyisli bolıp tabıladı. Kirisiw kórip shıǵılıp atırǵan máseleniń aktuallıǵın aqlawı kerek (neni kórip chiqyapsız hám ne ushın?) hám jumıstıń jańalıǵı, eger maqalanıń kólemi ruxsat bersa, izertlewdiń maqseti hám wazıypaların belgilewińiz múmkin hám siz mashqalanı hal qılıw jolların hám olardıń kemshiliklerin da belgili etiwıńiz kerek. Temanıń aktuallıǵı -házirgi waqıtta hám sol jaǵdayda onıń kereliklik dárejesi bul mashqalanı (mashqala, soraw) sheshiw. Bul onıń nátiyjeleriniń jetkiliklishe zárúrli ilimiy hám ámeliy mashqalalardı sheshiw ushın qollanılıwı qábileti bolıp tabıladı. Jańalıq bul jumıstıń nátiyjesin basqa avtorlardıń nátiyjelerinen ajıratıp turadı. Izertlewdiń maqset hám wazıypaları. Temanı tańlawda avtordıń óz jumısı ushın qoyǵan maqset hám wazıypaların anıq túsiniwińiz zárúrli bolıp tabıladı. Ishda belgili bir ideya, tiykarǵı ideya bolıwı kerek, bul tiykarınan izertlewdiń ózine arnalǵan. Izertlew maqsetin qalıplestiriw programma islep shıǵıwdıń nábettegi elementi esaplanadı. Tabıslı hám minimal waqıt menen maqset qalıplestiriw menen jeńiw ushın maqsetinde, siz sorawǵa juwap beriw kerek: " eger tashkil izertlew nátiyjesinde jaratıw ushın ne qáleysiz? " Bul nátiyje tómendegishe bolıwı múmkin: jańa metodologiya, klassifikaciya, jańa programma yamasa oqıw programması, algoritm, struktura, belgili texnologiyanıń jańa versiyası, metodologik rawajlanıw hám basqalar. Shubhasız, hár qanday jumıstıń maqseti, ádetde, peyillerden baslanadı : bilip alıw..., jarıyalaw..., forma..., aqlaw..., tekseriw..., anıqlaw..., jaratıw..., qurıw... Wazıypalar ádetde anıq yamasa anıq maqsetler bolıp tabıladı. Pán sıyaqlı maqset óz-ara baylanıslı wazıypalar kompleksinde júzege shıǵadı. Wazıypalardı

qáliplestiriw peyillerden baslanıwı múmkin: define..., aqlaw..., melge asırıw..., Ustoy..., anıqlaw..., hám taǵı basqa. Tiykargı bólekke izertlewdiń ózi, onıń nátiyjeleri hám ámeliy usınıslar kiredi. Juwmaq jumıs dawamında alınǵan nátiyjelerdiń qısqasha bayanın óz ishine aladı. Juwmaq etip aytqanda, izertlew avtorı óz jumısınan kelip shıqqan tema, juwmaqlar, ulıwmalasqanlar hám usınıslardı túsiniw nátiyjelerin ulıwmalastıradı, olardıń ámeliy áhmiyetin aytıp otedi, sonıń menen birge, bul bilim salasında keyingi izertlewlerdiń tiykargı baǵdarların belgileydi. Juwmaqlar (juwmaqlar ornına) tezislerdi ulıwmalastırıw xarakterine ıyelewi kerek. Shaqırıwlar dizimi-tiykargı maǵlıwmatlar (baspa etilgen jay hám jıl, noshir hám t.b.) bolǵan kitaplar, jurnallar hám maqalalar dizimi.). Maqalada kórkem ádebiyatqa baylanıslı dereklerge shaqırıq qılıwdıń ush usılı ámeldegi: 1) teksttiń ózi ishinde qawıslar ishinde ańlatpa beriń (gazeta yamasa jurnal materialı bolıwı múmkin); 2) bettiń tómeni bólegine tolıq shıǵıw maǵlıwmatların shıǵarıp taslang; 3) derek nomerini hám betti kvadrat qawıs ishindegi alfavit diziminen belgileń. Ulıwma, izertlew materialların kórkem ádebiyatqa baylanıslı proektlestiriw júdá juwapkerli másele esaplanıwı kerek. Shaqırıwlar dizimine kiritilgen hújjetlerdiń bibliografik xarakteristikası GOST 7.1-84 "hújjettiń bibliografik xarakteristikası talaplarına muwapıq dúziledi. "Ulıwma talaplar hám dúziw qaǵıydaları". Bibliografik Xarakteristikaniń tiykargı elementleri tómenдеgi izbe-izlilikde keltirilgen: avtor atı hám bas háripleri, kitap atı, tırnaqshasız, baspa etilgen jayı, baspa atı, baspa etilgen jılı, nomeri (lar) beti. Keltiriw qaǵıydaları. Usınıs -óz tekstine kiritilgen tekstten alınǵan anıq, jazbalıq. Siltemeler ádetde avtorıń dálillerdi yamasa túsindirisi tastıyıqlaw ushın berilgen. Tórtinshiden, zamanagóy ádebiyat hám baslangısh derekler eń itibarǵa ılayıq bolıp tabıladı. Ekilemshi ádebiyatlardı, mısalı, avtorlardıń ayırım juwmaqlarına qarsı turıw ushın múmkinshiligi barınsha qolaylı etip kórsetiw kerek.

Maqala materialınıń prezentaciyası Siz oqıwshın wákili hám maqala shaqırıq etilgen kim aldınan biliw kerek. Avtor basqalarǵa belgisiz zatlar haqqında sonday jazıwı kerek, bul belgisiz zat oqıwshına ózi shekem ayan bolsın. Túp dóretpe avtorı

oqıwshına onıń eń qıyın bólimlerin túsindirıwi kerek. Eger ol qashannan berli belgili bolǵan dóretpelerdiń rawajlanıwı bolsa (hám avtordıń ózi emes), ol jaǵdayda oqıwshı olardı qayta awdarma qılıwdı qıyınlashtırmaydı, lekin onı tiykarǵı dereklerge shaqırıq qılıw jaqsı bolıp tabıladı. Ásirese, házirgi kúnde Internet tarmaǵından keń paydalanıw sebepli avtordıń chop etilgen materialǵa bolǵan munasábetin kórsetiw zárúrli áhmiyetke iye. Analiz hám ulıwmalastırıw zárúr, sonıń menen birge, avtordıń ózi ámeldegi materiallarǵa sın kózqarastan munasábeti. Prezentaciyanıń muwapıqlıǵı hám logikalıq tánepislerdiń joq ekenligi zárúrli bolıp tabıladı. Maqalanıń qızıl sızıǵı avtordıń pikirleriniń ulıwma stul bolıwı kerek. Tekstti bólek gruppalarǵa ajıratıw paydalı bolıp tabıladı. Bul bolsa oqıwshına kerekli materialdı tabıwdı ańsatlashtıradi. Biraq, taypalar júdá kishi bolmawı kerek.

Ilimiy maqala janlı, obrazlı tilde jazılıwı kerek bolıp, ol mudami ilimiy dóretpelerdi noilmiy dóretpelerden ajıratıp turadı. Kóplegen saldamlı ilimiy dóretpeler oǵada qızıqlı jazılǵanki, olar jaqsı detektiv roman sıyaqlı oqıladı. Maqala

jazıwda pikirleringizning baǵdarın atap ótiw hám onıń logikalıq dúzilisin jáne de anıqlaw qılıw ushın hár qıylı kirisiw sózleri hám sóz dizbegilerden paydalanıwıńız múmkin. Maqala dizaynining texnikalıq tárepi

Tuwrı mólsherlengen jumıs maqalangizning aqılın ańsatlashtıradi. Táqip etiliwi kerek bolǵan birpara qaǵıydalar ámeldegi: qatar ortasında jaylasqan at (subtitle) keyin distributiv, noqat qóymang. Bunnan tısqarı, bas bettı hám bas bettı bas bet sózleri menen atap ótiwge jol qoyılmaydı ; betlerdi kóbeytiw tártibinde nomerlengen; sóz hám sóz dizbegilerdi kemeytiw qaǵıydaları. Qısqartirilgan sóz dizbegilerdi qóllaw GOST 7. 12-93 " bibliografik xarakteristika daǵı orıssha sóz hám sóz dizbegilerdi kemeytiw"menen tártiplestiriledi.

Tema boyınsha informaciya resursları

1. Виноградова, Н. С. Ёма ишларни амалга ошириш бўйича услубий тавсиялар / Н. С. Виноградова, М., 1998.

2. Педагогика илмий тадқиқот кириш / В. И. Зхуравлев томонидан tahrir. М., 1988.
3. Новиков, А. М. таълим муассасасида илмий-тажриба ишлари. М., 1998.
4. Библиографик Тавсифнинг қисқа қоидалари билан маълумотномалар ва илмий ишларга боғланиш қоидалари. М., 1988.
5. Усачева И. В. тадқиқот мавзуси бўйича илмий адабиётларни қидириш, ўқиш ва ёзиш усуллари. М., 1980.

2. 2 ÁMELIY SHÍNÍGÍW:

Pedagogdín jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Science sistemaları tiykarında jetilistiriw

Maqset: Scopus, ScienceDirect, Mendeley sistemaları menen tanıwın, olardıń múmkinshiliklerin ashıp beriw. Scopus sisteması tiykarında pedagogdín jeke, kásiplik informaciya maydanın jetilistiriw.

Teoriyalıq maǵlıwmat.

2018-jıl 23-mart kúni paytaxtımızda daǵı «Hyatt Regency Tashkent» mıymanxanasında Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı tálim ministrliǵı hám de Niderlandiyanıń « Elsevier » kompaniyası menen birge «SCOPUS» hám «ScienceDirect» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazaları ónimleri ushın Milliy pitimdi saltanatlı qol qoyıw dástúri bolıp ótti. Dástúrde Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı tálim ministri Inomjon Majidov, « Elsevier » kompaniyası vice-prezidenti Feliks Xaest, kompaniyasınıń Oraylıq Aziya hám Azerbaydjan boyınsha regionlıq direktori Aliya Ospanova, Innovaciyanı rawajlandırıw ministrliǵı, Pánler akademiyası hám Jáhán banki wákılleri, tálim mákemeleri basshıları hám de jurnalistlar qatnastı.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017 jıl 22 mart daǵı «Xalıq aralıq Rawajlandırıw Associaciyası ishtiroqidagi joqarı tálim mákemeleri materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew joybarın ámelge asırıw ilajları haqqında»gi sheshimi orınlanıwın támiyinlew maqsetinde Ózbekstan Respublikası Joqarı hám orta arnawlı bilimlendiriw Ministirligi Gollandiyanıń «Elsevier» kompaniyası

menen sheriklikte «Ilim 2020» milliy rawajlanıw programmasın islep shıqtı. Programmadan gózlangen maqset - mámleketimizde ilimiy potencialdı asırıw, joqarı tálim mákemeleri professor -oqıtıwshılarınıń ilimiy izertlew iskerligi natıyjeliligin asırıw, jáhán tálim resursları, zamanagóy ilimiy ádebiyatlardıń elektron katalogları hám maǵlıwmatlar bazalarına kirisiw múmkinshiliklerin jaratıwdan ibarat. Sol sebepli ministrlik hám de «Elsevier»

kompaniyası ortasında imzolangan pitim áne sol maqsetke xızmet etedi. Ápiwayılaw etip aytqanda, óz-ara sheriklik nátiyjesinde jurtımızdaǵı ilimiy-izertlew hám joqarı tálim mákemeleri, sonıń menen birge, ilimpazlarimizning dúnya ilimiy reytingindegi ornın kóteriwge, respublika ilimiy jurnalların «SCOPUS» hám «ScienceDirect» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazası sistemasına kirgiziwge, jas alım hám doktorantlarga ilimiy maqalalar tayarlaw hám olardı joqarı impakt-faktorga iye bolǵan ilimiy baspalarda baspadan shıǵarıwǵa kómecklesedi. Kompaniyanıń Oraylıq Aziya hám Azerbaydjan boyınsha regionlıq direktorı Aliya Ospanovanning aytıwına qaraǵanda, maqalalar qızıqlı, sapalı hám kópshilikke arnalǵan bolsa olardı kompaniya ıqtıyarındaǵı jurnallarda daǵaza qılıw ushın aqsha tólenbeydi.

«Elsevier»- pán, tálim hám medicina salasında innovciyalıq sheshimlerdi hám ónimlerdi usınıs etetuǵın jáhán daǵı eń iri baspalardan biri esaplanadı. Kompaniyanıń rezidenciyaları Amsterdam, London, Nyu-York qalalarında jaylasqan bolıp, pútkil dúnya boylap 70 ga jaqın ofislari bar. 2500 den artıq jurnallar, 20000 ga jaqın kitap hám málimlemelerdi chop etedi. Baspada «Scopus» ilimiy baspalar hám citata keltiriw maǵlıwmatlar bazasın alıp baradı, «ScienceDirect» ilimiy baspalardı tarqatıw sistemasın rawajlantıradı.

Scopus bazasınıń izlew sisteması

Scopus - bibliografik hám referativ berilgenler bazası hám ilimiy baspalarda chop etilgen maqalalarǵa shaqırıwlardı gúzetip barıw ushın qural.

Scopus klassifikacion sisteması 24 tematikalıq bólimdi óz ishineoladi.

Tematikalıq qamtıp alınıwı shama menen qiyidagicha bólistirilgen:

- ❖ Fizikalıq pánler (32 %)

- ❖ Medicina pánleri (31 %)
- ❖ Turmis haqqındağı pánler (20 %)
- ❖ Social-gumanitar pánler (17 %)

Scopus túrli tillerde baspa etiletuğın ilimiy dereklerdi indeksleydi. Bunda ilimiy maqalanıń ingliz tilindegi annotaciyası bolıwı shárt. Baspachilarning dúnya regionlari boyınsha geografiyalıq qamtıp tómendegishe:

Evropa, Orta Shıǵıs hám Afrika (52 %);

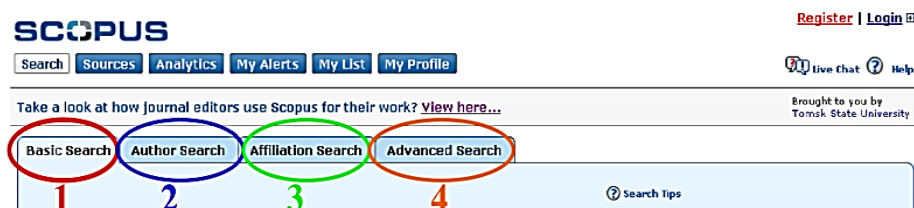
Arqa Amerika (36 %);

Aziya -Tınısh okeanı regionı (9 %);

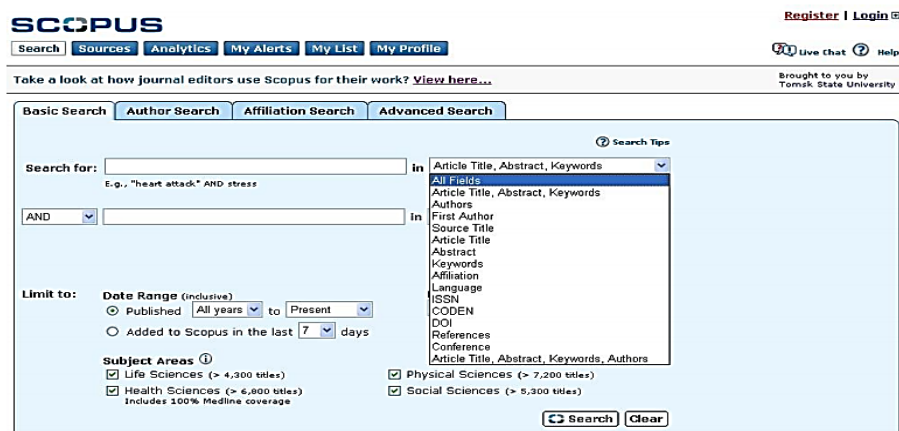
Qubla Amerika (3 %).

Paydalanıvchılar Elsevier kompaniyasınıń Scopus berilgenler bazasında maqalanıń tekǵana annotaciyası hám bibliografiyasini, bálki ilimiy dunyada onıń orını dárejesin (ixtiboslik indeksi) biliwi hám onı oqıǵanlar jumısları menen de tanısıwları múmkin.

SCOPUS izlewninng bir neshe túrin usınıs etedi: ápiwayı izlew, avtor boyınsha izlew, shólkem boyınsha izlew, keńeytirilgen izlew.

Одний кидирув (Basic search)

Search for maydanında izlew termini kiritiledi hám izlew kriteriysi saylanadı :

All Fields - barlıq maydanlar ;

Article Title, Abstract, Keywords - bas bettan sóz, annotaciyadan, gilt sózler;

Authors - avtorlar ;

First Author - birinshi avtor ;

Source Title - derek bası ;

Article Title - maqala atı ;

Abstract - annotaciya ;

Keywords - gilt sózler;

Affiliation - shólkem;

Language - til;

ISSN - udayı tákirarlanatuğın baspanıń xalıq aralıq standart nomeri;

CODEN - Xalıq aralıq xızmetinde jurnalğa berilgen kod ;

DOI - DOI nomeri;

References - bibliografiya;

Conference - konferenciya atı

Informaciyanı izlew tekğana Scopus sisteması ishinde, bálki bibliografik shaqırıwlar (More), Scirus izlew mashinası járdeminde Internet saytları hám Lexis-Nexis sisteması arqalı patentlerde (Patenc) da izlew ámelge asırıladı.

Scopus: 323,992 More... (178,054) Web (17,919,468) Patents (1,236,215)

Your query: TITLE=ABS=KEY(white) Edit Save Save as Alert RSS Search History

Refine Results Close

Source Title	Author Name	Year	Document Type	Subject Area
☐ Proceedings of SPIE the International Society for Optical Engineering (3 376)	☐ Anon., (322)	☐ 2010 (1)	☐ Article (257 843)	☐ Medicine (133 987)
☐ Astrophysical Journal (1 879)	☐ Berenson, G.S. (239)	☐ 2009 (10 866)	☐ Conference Paper (25 498)	☐ Biochemistry, Genetics and Molecular Biology (44 696)
☐ Poultry Science (1 380)	☐ Srinivasan, S.R. (188)	☐ 2008 (20 137)	☐ Review (14 300)	☐ Agricultural and Biological Sciences (43 010)
More...	More...	More...	More...	More...

Add categories (1) Limit to Exclude

Results: 323,992 Search within results

Select: All Page 1 to 20

Document (sort by relevance)	Author(s)	Date	Source Title	Cited By
1. ☐ Knowledge, attitude and practice of Taif University students on food poisoning Abstract + Refs View at Publisher Show Abstract	Sharif, L., Al-Malki, T.	2010	Food Control 21 (1), pp. 55-60	0
2. ☐ The fate of fungicide and insecticide residues in Australian wine grape by-products following field application Abstract + Refs View at Publisher Show Abstract	Rose, G., Lane, S., Jordan, R.	2009	Food Chemistry 117 (4), pp. 634-640	0
3. ☐ A new method for chaos control in communication systems Abstract + Refs View at Publisher Show Abstract	Lin, S.-L., Tung, P.-C.	2009	Chaos, Solitons and Fractals 42 (5), pp. 3234-3241	0
4. ☐ A qualitative examination of home and neighborhood environments for obesity prevention in rural adults Abstract + Refs View at Publisher Show Abstract	Kegler, M.C., Escoffery, C., Alcantara, I., Ballard, D., Glanz, K.	2009	International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 5, art.	0

Avtor boyınsha izlew (Author Search)

Scopus berilgenler bazası járdeminde belgili bir avtordıń jumısları dizimi hám ixtiboslik indeksi menen tanıslıw múmkin. Onıń ushın « Author Search» avtor boyınsha izlew funciyasidan paydalanıw qolay.

The screenshot shows the Scopus Author Search interface. At the top, there is the Scopus logo and navigation tabs: Search, Sources, Analytics, My Alerts, My List, and My Profile. In the top right corner, there are links for Register and Login, along with Live chat and Help icons. Below this is a banner that says "Take a look at how journal editors use Scopus for their work? [View here...](#)" and "Brought to you by Tomsk State University". The main search area has four tabs: Basic Search, Author Search, Affiliation Search, and Advanced Search. The Author Search section is active and contains the following fields and options:

- Author:** Two input fields: "Last Name" (with example "E.g., smith") and "Initials or First Name" (with example "E.g., j.l."). There is a checkbox for "Show exact matches only".
- Affiliation:** A single input field with example "E.g., university of toronto".
- Subject Areas:** A section with a help icon and four checked checkboxes: Life Sciences, Physical Sciences, Health Sciences, and Social Sciences.

Each of the Author and Affiliation sections has "Search" and "Clear" buttons. A "Search Tips" icon is located in the top right of the search area.

Bul jerde familıyasın, inisiallarını yamasa ol islep atırǵan shólkem yamasa qalanı beriw múmkin. shıǵarılǵan dizimnen zárúrin tańlaw kerek (birpara familıyalardı jazıwda quramalılıqlar júzege keledi. Orıs tilinde jazılǵan familıyalar awdarma etilgeninde ingliz jazıwında túrlishe variantlarǵa iye bolıwı mimkin. Bunda “*” yamasa “?” belgisinen paydalanıw múmkin. Hár bir familıyanıń qasında «Documenc» ústininde avtor profiline (Detail) kirisiw múmkin: avtordıń jumısları dizimin yamasa aqırǵı maqalasınıń atınıń kóriw múmkin.

Make Author Selection

Author Last Name

 E.g., smith

Initials or First Name

 E.g., j.l.

Show exact matches only

Affiliation

 E.g., university of toronto

A link to a details page is only shown for authors with more than one document in Scopus. Documents with insufficient data may not be matched, this can lead to more than one entry in the results list for the same author. [More information...](#)

Refine Results [Close](#)

Source Title	Affiliation	City	Country	Subject Area
☐ Genetika (4)	☐ Tomskij Gosudarstvennyj Universitet (5)	☐ Tomsk (5)	☐ Russian Federation (5)	☐ Biochemistry, Genetics and Molecular Biology (4)
☐ Russian Journal of Genetics (3)	☐ Russian Academy of Medical Sciences (2)	☐ Moscow (2)	☐ Russia (2)	☐ Immunology and Microbiology (3)
☐ Tsitologiya (3)	☐ State University (2)			☐ Medicine (3)
More...	More...			More...

Select one or more authors and click **show documents** or **citation tracker**.

Author Results: 5 Page 1 of 1

Select: All Page

^ Authors	Documents	Subject Area	Affiliation (most recent)	City	Country
1. ☐ Stegni V. N. Stegni, V. N.	<input type="button" value="Details"/> 47 <input type="button" value="Show Last Title"/>	Biochemistry, Genetics and Molecular Biology; Medicine; Multidisciplinary; ...	Tomskij Gosudarstvennyj Universitet	Tomsk	Russian Federation

Avtor profiline ótip, berilgenler bazasında onıń neshe maqalası bar ekenin, avtor shaqırıq qılıp atırǵan derekler sanın, ixtiboslar sanın, Xirsh-indeksin (h-Index), teń avtorlar dizimin, predmet salasın, baspalar tariyxın kóriw múmkinshiligine iye bolamız.;

Stegni, V. N. (V. N. Stegni)

Find unmatched authors Feedback Print E-mail

Personal

Name	Stegni, V. N.		
Other formats	Stegni, V. N.		
Author ID	7004751329		
Affiliation	Tomsk State University, Research Institute of Biology and Biophysics	Tomsk	Russian Federation

Research

Documents	47	Add to list	E-mail alert
References	372		
Cited By	39	Citation tracker	E-mail alert
h Index	3	h-graph	The h Index considers Scopus articles published after 1995.
Co-authors	36		
Web Search	0		
Subject Area	Biochemistry, Genetics and Molecular Biology Medicine Multidisciplinary More...		

Find unmatched authors

History

Publication range	1972-Present		
Source history	Russian Journal of Genetics	documents	

Documents

This author has published 47 documents in Scopus: (Showing the 2 most recent)

- Saidzhafarova, A.O., Artemov, G.N., Karamysheva, T.V., Rubtsov, N.B., Stegni, V.N. Molecular cytogenetic analysis of DNA from pericentric heterochromatin of chromosome 2L of malaria mosquito *Anopheles beklemishevi* (Culicidae, Diptera) (2009) *Russian Journal of Genetics*
Abstract + Refs
- Saidzhafarova, A.O., Artemov, G.N., Karamysheva, T.V., Rubtsov, N.B., Stegni, V.N. Molecular cytogenetic analysis of DNA from pericentric heterochromatin of chromosome 2L of malaria mosquito

Shólkem boyınsha izlew (Affiliation Search)

Hújjetlerdi shólkem atı (Affiliation) boyınsha qıdırsh da múmkin. bunda Details arqalı shólkem profiline shıǵıw múmkin

Make Affiliation Selection

Affiliation

E.g., university of toronto

Search Clear

The Scopus Affiliation Identifier is the world's first tool to help you identify and group an organization's complete body of work. It turns a time-consuming process into a simple task. [More information...](#)

Refine Results Close

City	Country
☐ Tomsk (14)	☐ Russian Federation (14)

Limit to Exclude

Select one or more affiliations and click **show documents**.

Affiliation Results: 14 Page 1 of 1

Show documents Feedback Select: All Page

Affiliations	Documents	City	Country
1. ☒ Tomskij Gosudarstvennyj Universitet Tomsk State University Find unmatched affiliations	Details 3912	Tomsk	Russian Federation
2. ☐ Tomskij Politehniceskij Universitet Tomsk Polytechnic University Tomsk Polytechnical University Find unmatched affiliations	Details 3270	Tomsk	Russian Federation
3. ☐ Institute for Atmospheric Optics SB RAS Russian Academy of Sciences RAS Find unmatched affiliations	Details 1516	Tomsk	Russian Federation
4. ☒ Siberian Physical-Technical Institute, Tomsk State University Tomsk State University	Details	Tomsk	Russian Federation

Shólkem profilinde baspalar sanın, avtorlar sanın, sherik shólkemlerdi, shólkem avtorları baspa qılıp atırǵan predmet tarawları hám basqalardı kóriw múmkin.

Tomskij Gosudarstvennyj Universitet

[Find unmatched affiliations](#) [Feedback](#) [Print](#) [E-mail](#)

Name	Tomskij Gosudarstvennyj Universitet
Affiliation ID	60016896
Address	Lenina, 36 Tomsk, Tomskaja Oblast Russian Federation
Name variants	Tomsk State University

Documents Alert

Inform me when new documents associated with this affiliation are published in Scopus:

- [E-mail alert](#)
- [RSS](#)

Subject Areas [Chart](#) [Data](#)

Subject Area	Percentage
Physics and Astronomy	43.2%
Engineering	19.3%
Chemistry	8.2%
Materials Science	5.9%
Chemical Engineering	4.8%
Other	4.5%

Research

Documents [3 914](#) [Add to list](#) [E-mail alert](#) [RSS](#)

Authors [2 282](#)

Web Results 0

Patent Results [1](#)

Sources

- [1 035](#) Soviet Physics Journal
- [392](#) Russian Physics Journal
- [182](#) Proceedings of SPIE the International Society for Optical Engineering
- [88](#) Combustion Explosion and Shock Waves
- [66](#) Journal of Molecular Spectroscopy
- [More...](#)

[Find unmatched affiliations](#)

Collaborating Affiliations

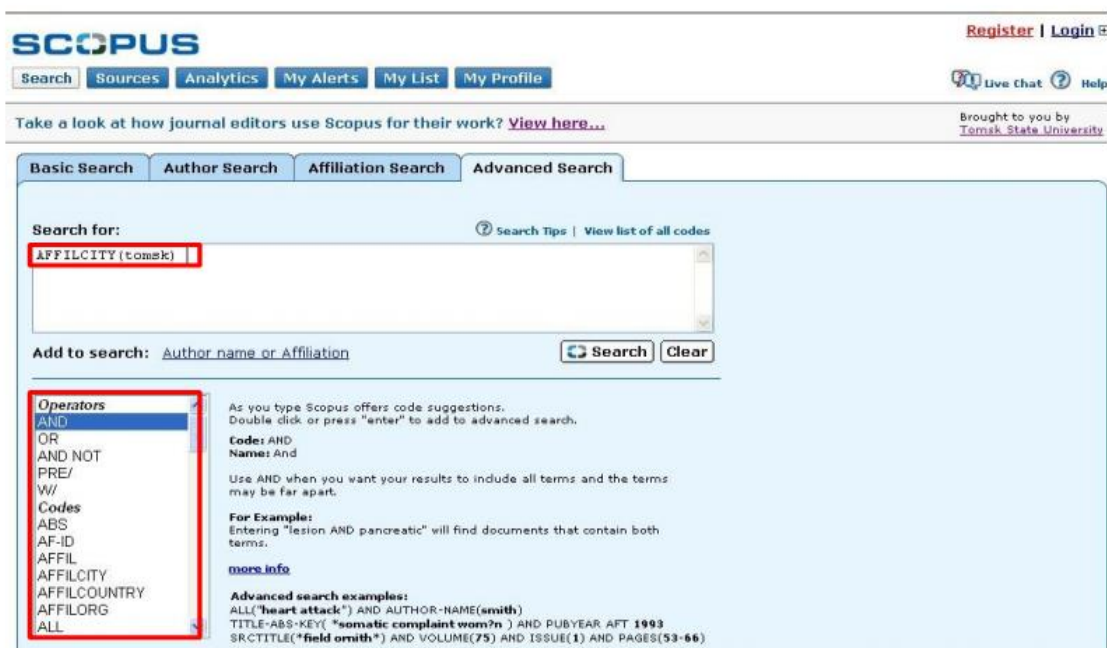
Affiliation Name	Documents
Russian Academy of Sciences	215

Keńeytirilgen izlew (Advanced Search)

Bunday izlew bir waqıtta bir neshe maydan boyınsha izlew imkaniyatın beredi. Izlew aynasında maydan atı hám qawıs ishinde ma`nisi kiritiledi.

Izlew terminleri logikalıq operatorlar (AND, OR, NOT) arqalı baylanıladı. Maydanlar atları dizimi tómende shep tárepte keltirilgen, dizimnen qosıw ushın [Enter] tuymesı yamasa ajıratılǵan maydanda tıshqansha tuymesı eki ret basıladı.

Alımdıń Scopusdagi profili hám identifikatori

Scopus berilgenler bazasında alımdıń profili (dizim jazıwı). Scopus de alımdıń profili ol haqqında tiykarǵı informaciyalardı aladı :

onıń atı, sharıfı (túrli kórinislerde); aqırǵı jumıs jayı ;

elektron pochta adresi; Scopusga kirgen maqalalarınıń bibliografik bayanı hám de ilimiylik kórsetkishleri (Xırsh indeksi, onıń maqalalarınıń óqilishlari sanı (Scopus talqini boyınsha barlıq maǵlıwmatlar)).

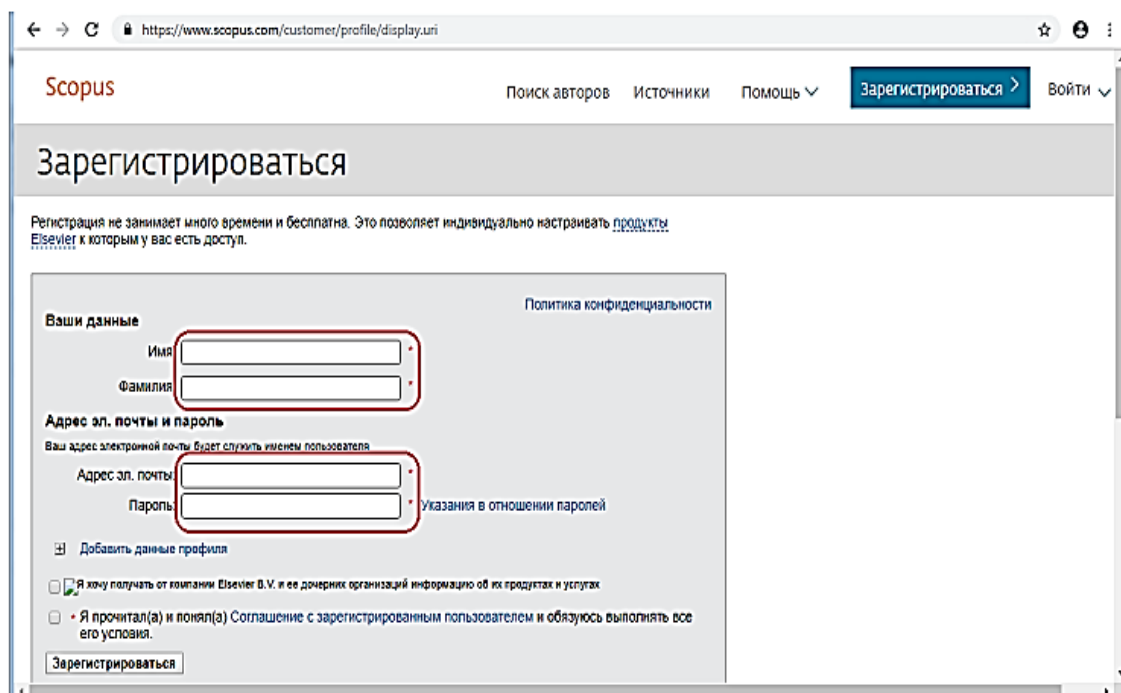
Avtordıń Scopusdagi dizim jazıwın kóriw ushın onıń IDsini biliw zárúr. Scopus hár bir avtor ushın profildi (dizimge alıw jazıwın) avtomatikalıq túrde jaratadı. Usınıń sebebinen, Scopusda óz profilinizdi jaratıwdıń zárúrshiligi joq. Sizde hesh bolmaǵanda bir maqala Scopusda indeksleniwshi jurnalda chop etilgen bolsa, ol halda Sizdiń orningizga sistemanıń ózi profil jaratılǵan. Bunda óz dizim jazıwınızdı kórip shıǵıw hám “aljasıqlar ústinde islewingiz” kerek. Shunki avtorlardı identifikaciya qılıw avtomatikalıq ámelge asırıladı hám identifikaciya aljasıqları tez-tez ushırasıp turadı. Birden artıq maqalası chop etilgen avtorlar ushın Scopusda individual dizim jazıwı jaratıladı - birden-bir avtorlar identifikatorlari menen avtorlar profili (Author ID). Profil tómendegi informaciyalardı aladı :

- ❖ avtor atınıń variantları ;

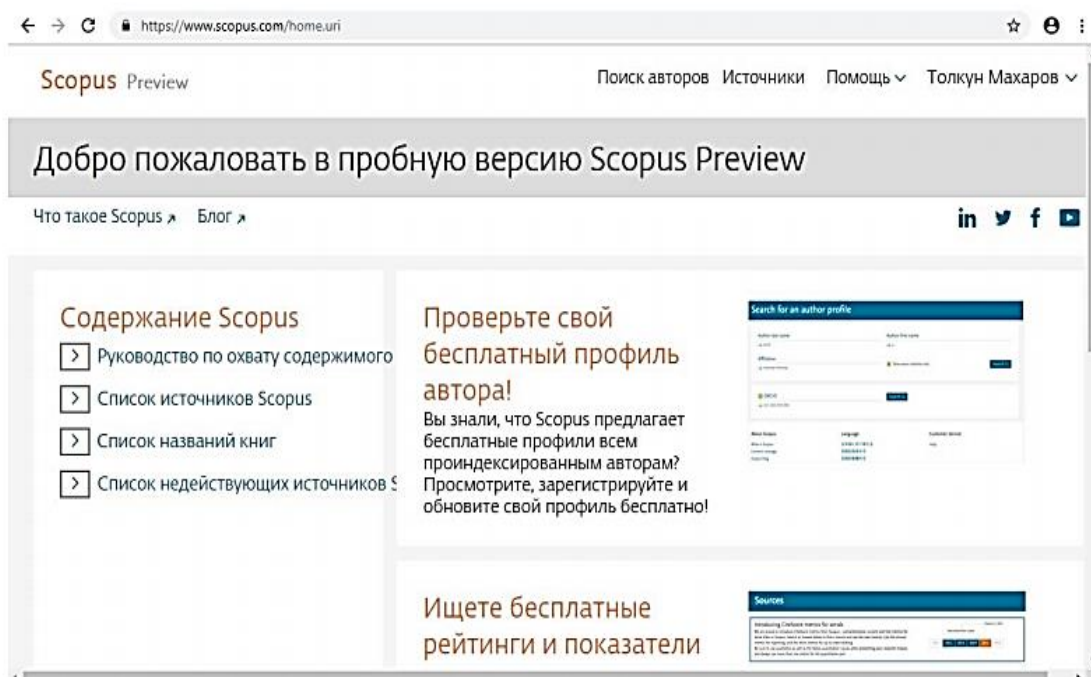
- ❖ onıń jumıs jaıları dizimi;
- ❖ baspalar sanı ;
- ❖ baspa aktivligi dáwiri;
- ❖ izertlewler tarawları ;
- ❖ tiykarǵı teń avtorlarǵa shaqırıwlar ;
- ❖ avtor baspalarına shaqırıwlardıń ulıwma sanı ;
- ❖ avtor shaqırıq qılıp atırǵan dereklerdiń ulıwma sanı
- ❖ avtordıń Xirsh indeksi hám basqalar.

Avtor profili. SCOPUS de dizimnen ótiw avtorǵa Elsevier ónimleri menen islewdiń qosımsha xızmetlerin ashıp beredi. Dizimnen ótiw procesi tez hám mut ámelge asırıladı. Bunıń ushın tómendegilerdi orınlaw kerek:

1. <http://www.scopus.com/> saytına kiritiledi. Register (joqarı oń múyeshda) tuymesı basıladı.
2. Dizimge alıw formasınıń májburiy (* belgili) maydanları toldırıladı. Barlıq májburiy maydanlar toldırılǵanıdan keyin Register (formanıń tómén bóleginde) tuymesı basıladı.
3. Dizimnen ótiw tabıslı bolǵanda avtor tárepinen kórsetilgen elektron adreske paydalanıwshı kabinetin jaratıw ushın tastıyıq xati keledi.
4. Scopus berilgenler bazası menen islewdiń náwbettegi seanslarında Login shaqırıǵı jaratılǵan jeke kabinetke kirisiw imkanıyatın beredi.

Scopus berilgenler bazasında dizimnen ótiw bas áynegi

Scopus bibliografik berilgenler bazasındaǵı dereklerdi kóriw ushın Spisok istochnikov Scopus shaqırıǵın basasız. Nátiyjede shama menen tómendegishe ayna ashıladı (bunnan tısqarı, ámel etpeytuǵın dereklerdi de kóriw múmkin):

← → ↻ <https://www.scopus.com/sources> ☆ ⓘ ⋮

• Действующий и бесплатный
На этой странице можно выполнить поиск источника и просмотреть соответствующие показатели. Используйте качественные и количественные показатели для представления влияния своего исследования. Всегда используйте больше одного количественного показателя. Узнать больше о CiteScore.

2013 2014 2015 2016 2017 2018

Фильтровать уточненный список
Применить Сбросить фильтры

Варианты отображения
 Отображать только журналы с открытым доступом
 Отображать только источники с минимум 0
 Документы (предыдущие 3 года)
 Максимальный квартиль рейтинга CiteScore

Результатов: 39 647
Скачать список источников Scopus
Посмотреть параметры за год: 2017

Название источника ↓	CiteScore ↓	Наивысший процентиль ↓	Цитированные документы 2017 ↓	Документы 2014-16 ↓	% цитирований ↓	h5 ↓
Ca-A Cancer Journal for Clinicians	130.47	99% 1/120 Hematology	16 961	130	70	88.164
MMWR. Recommendations and reports : Morbidity and mortality weekly report. Recommendations and reports / Centers for Disease Control Открытый доступ	63.12	99% 1/87 Epidemiology	1 010	16	100	32.534
Chemical Reviews	51.08	99% 1/359 Chemistry	44 389	869	97	11.97

ext_list_September...xlsx Показать все

Derekler haqqında mağlıwmat alıw

← → ↻ <https://www.scopus.com/freelookup/form/author.uri?zone=&origin=NO%20ORIGIN%20DEFINED> ☆ ⓘ ⋮

Scopus Preview Поиск авторов Источники Помощь Толкун Махаров

Поиск профиля автора

Scopus is the world's largest abstract and citation database of peer-reviewed research literature. With over 22,000 titles from more than 5,000 international publishers. You can use this free author lookup to search for any author; or, use the Author Feedback Wizard to verify your Scopus Author Profile. Register for your unique ORCID and use Scopus to import your records.

Фамилия автора
 Ignatyev ×
например: Smith

Имя автора
×
например: J.L.

Организация
×
например: Toronto University

Показывать только точные совпадения Поиск

ORCID Поиск
например: 117-2022-1111-6666

Alımdı profili boyınsha izlew

Secondary document is not available in Scopus database, but is extracted from references list in Scopus documents.
About Scopus Reference List Records

Уточнить результаты

Сортировать по: Количество документов (по убыв...)

Ограничить Исклчить

Название источника

Организация

Город

Страна

Отрасль знаний

Ограничить Исклчить

Автор	Документы	Отрасль знаний	Организация	Город	Страна
1 Ignatyev, Igor S. Ignat'Ev, I. S. Ignatyev, I. S. Ignatyev, Igor	105	Chemistry : Physics and Astronomy ; Materials Science: ...	Saint Petersburg State University	Saint Petersburg (ex Leningrad)	Russian Federation
Просмотреть последнее название					
2 Ignatyev, George M. Ignatyev, G. M. Ignatyev, Georgy M. Ignatyev, G.	71	Immunology and Microbiology ; Medicine ; Biochemistry, Genetics and Molecular Biology;	Ministry of Health of Russian Federation	Moscow	Russian Federation

Izlew nátiyjesinde berilgen famılıyalı barlıq avtorlar dizimi shıǵarıladı. ScienceDirect sistemasına saytqa kirisiw arqalı maǵlıwmatlar júklep alınadı. ScienceDirect sistemasında izlew : paydalanıwshı ushın anıq hám ápiwayı. ScienceDirect sisteması 2 túrdegi izlewdı usınıs etedi:

ScienceDirect 2 турдаги кидирувни таклиф қиладı:

1 Общий / широкий поиск с последующим фильтрованием результатов

2 Использование «Расширенного поиска» для предварительного задания всех условий

ë
к
и

Izlew túrleri: ápiwayı hám quramalı túrlerden ibarat.

ScienceDirect Journals Books Jennifer van den Brink

Search for peer-reviewed journals, articles, book chapters and open access content.

Keywords Author name Journal/book title Volume Issue Pages

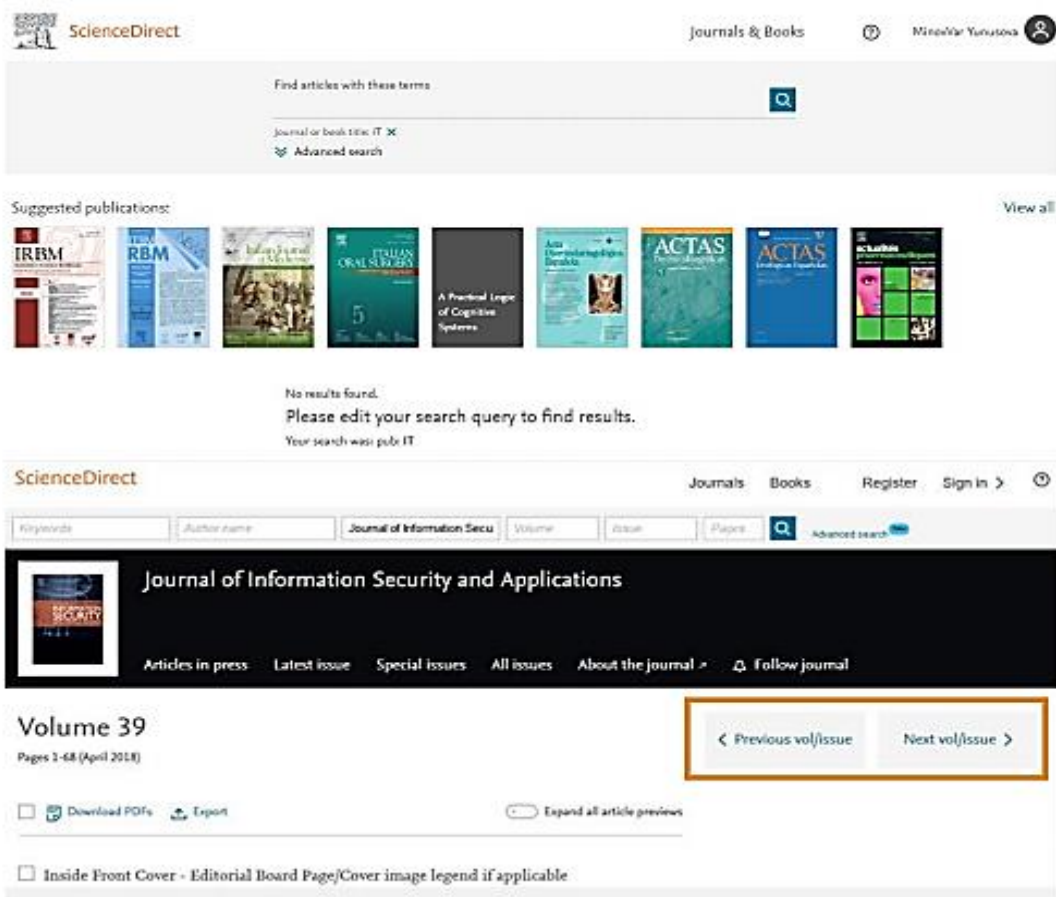
Advanced search

Qosımsha múmkinshiliklerge iye bolıw ushın joqarı tálim mákemeleriniń elektron pochtada kestden ótken halda sistemaǵa kirisiw zárúr. Ápiwayı yamasa quramalı izlewden keyin payda bolǵan nátiyjelerdi fil'trash múmkin. Open access bólimine tastıyıqlaytuǵın belgisin qoyıw arqalı barlıq biypul júklep alıw múmkin bolǵan maǵlıwmatlar ajratıp beriledi.

The screenshot shows a search results page for the term "stem cell". The search bar at the top contains "stem cell" and shows 565,160 results. The page is divided into several sections:

- Refine by:**
  - Years:** 2018 (0), 2019 (1,722), 2020 (8,414). A "Show more" link is present.
  - Article type:** Review article (8,430), Research article (11,287), Encyclopedia (8,430), Book chapter (47,670). A "Show more" link is present.
  - Publication title:** Brain Research (8,430), Biology of Blood and Marrow Transplantation (8,746), Gastroenterology (8,197). A "Show more" link is present.
  - Access type:** Open access (8,126), Open article (14,704).
- Download selected articles:** A checkbox and a "sorted by relevance | date" link.
- Search Results:**
  - Triple B-Phase Labeling of Dividing Stem Cells:** Open access, Research article. Stem Cell Reports, Volume 12, Issue 2, 12 February 2021, Pages 413-428. Diag Podgorny, Natalia Purova, Jun-Hye Park, Olegon Entokopov. Download PDF (3,094 KB) | Abstract | Export Citation.
  - Concomitant use of mesenchymal stem cells and neural stem cells for treatment of spinal cord injury: A rabbit cell therapy approach:** Research article. Neuroscience Letters, Volume 648, 4 March 2022, Pages 127-130. Saied Mojtaba Hosseini, Mahsa Say, Ek. Muhamad Inader, Mohammedaheza Osman, ... Mohammad Reza Namazi. Download PDF (2,330 KB) | Abstract | Export Citation.
  - The current perspectives of dendrocyte neural stem cells niches:** Open access, Review article. International Journal of Veterinary Science and Medicine, In press, corrected proof, Available online 14 February 2022. Bah M. Saadeh, Ayman Abdel-Asiz Swalun, Faisal A. Alshaykh, Abdullah N. Khowaiter. Download PDF (421 KB) | Abstract | Export Citation.
- Suggested publications:** A section with four book covers: "STEM CELL RESEARCH", "STEM CELL RESEARCH: The Road to the Cell and the Future", "Cell", and "Stem Cells: Biology and Therapeutics". A "View all" link is present.

Bul ilimiy-texnikalıq maǵlıwmatlar bazasınan ilimiy jurnallardı orınınanıqlap alıw hám olarǵa maqala beriw ushın shaqırıq qılıw múmkinshiligi bar.

Pedagog paydalanıw ushın jıynağan barlıq maǵlıwmatları hám maqalaların Mendeley sisteması arqalı redaktorlaw múmkinshiligine iye.

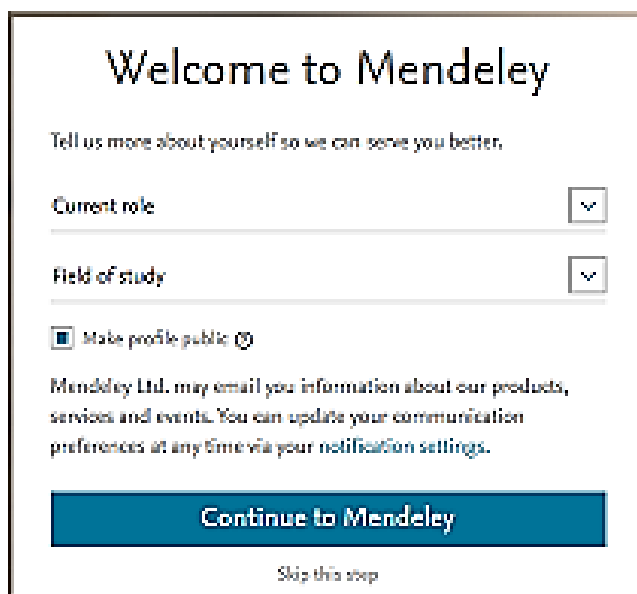
Mendeley- bul jeke ilimiy kitapxananı basqarıw hám ilimiy maqalalar boyınsha nátiyjeli xamkorlik qılıw quralı bolıp tabıladı. Mendeley 2008 jılda jas ilimpazlar tárepinen jaratılğan hám aktiv rawajlanıp atır. Xozirda Mendeley de 3 millionnan artıq paydalanıwshı kesteden ótken, olar 400 millionnan artıq kem ushraytuǵın maqalalardı baspa etken. Mendeley individial paydalanıwshılar ushın mutloq biypul:

- kompyuter hám Mac ushın qosımsha retinde,
- barlıq zamanagóy brauzerler ushın onlayn qosımsha retinde (www.mendeley.com).
- iPhone hám iPad ushın AppStore-de.

Mendeley jetekshi ilimiy bibliografik maǵlıwmatlar bazası boyınsha Scopus menen birlesedi. Bul Mendeley paydalanıwshılarga Scopus-ga kirisiwdi

aʻnsatlashtiradi hám millionlap baspalardıń meta-maǵlıwmatlardı basqarıw múmkin. Scopus arqalı paydalanıwshı barlıq baspaların avtomatikalıq túrde import etiwı múmkin. Egerde Elsevier dáreklerinde kesteden ótilgeninde ScienceDirect yamasa Scopusga Mendeleyga kirisiw ushın bir qıylı login paroldan paydalanıw múmkin. [www. mendeley. com](http://www.mendeley.com) teriw arqalı saytqa kiritiledi.

Kirisiwde [www. sciencedirect. com](http://www.sciencedirect.com) saytda dizimnen ótilgen bolsa, avtomatikalıq túrde kiredi.

Welcome to Mendeley

Tell us more about yourself so we can serve you better.

Current role

Field of study

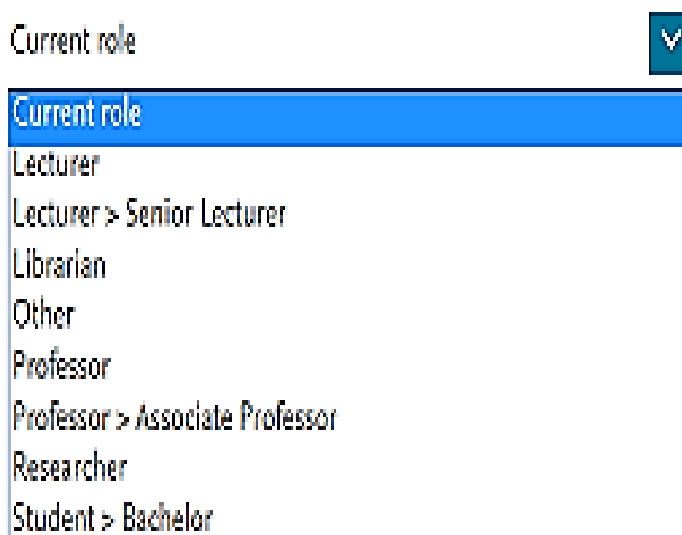
Make profile public

Mendeley Ltd. may email you information about our products, services and events. You can update your communication preferences at any time via your notification settings.

[Continue to Mendeley](#)

[Skip this step](#)

Current role - iskerlik túrin tańlaw zárúr

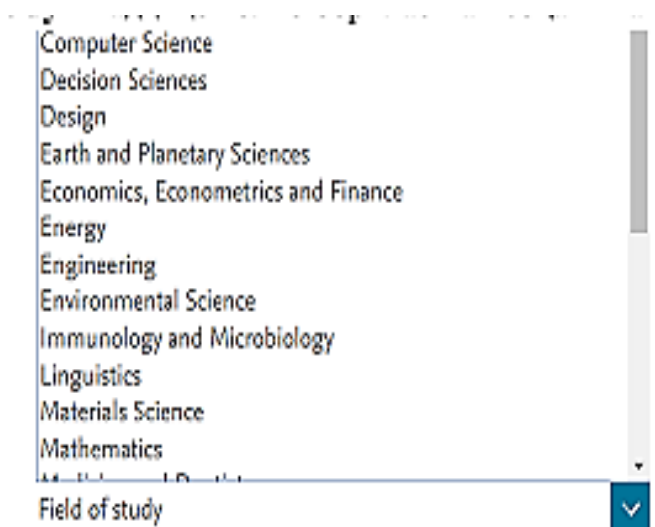

Current role

- Current role
- Lecturer
- Lecturer > Senior Lecturer
- Librarian
- Other
- Professor
- Professor > Associate Professor
- Researcher
- Student > Bachelor

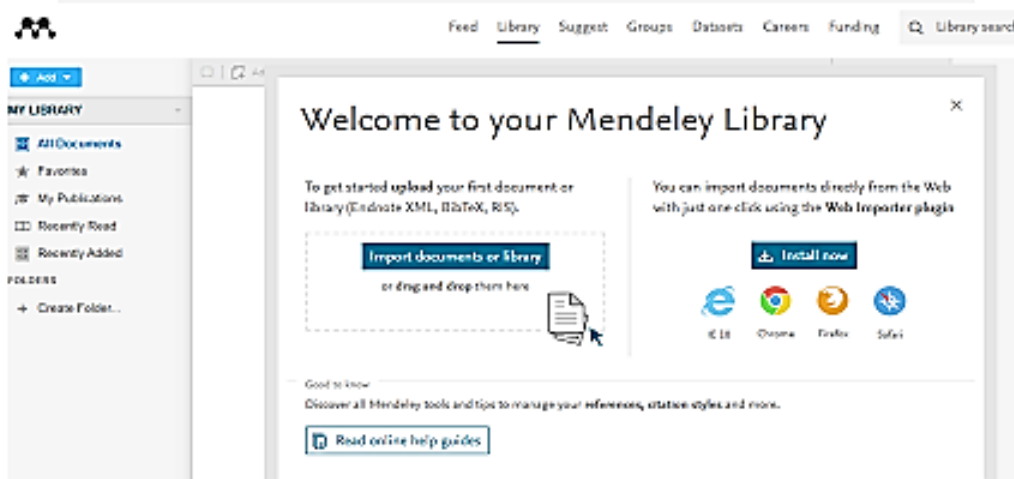
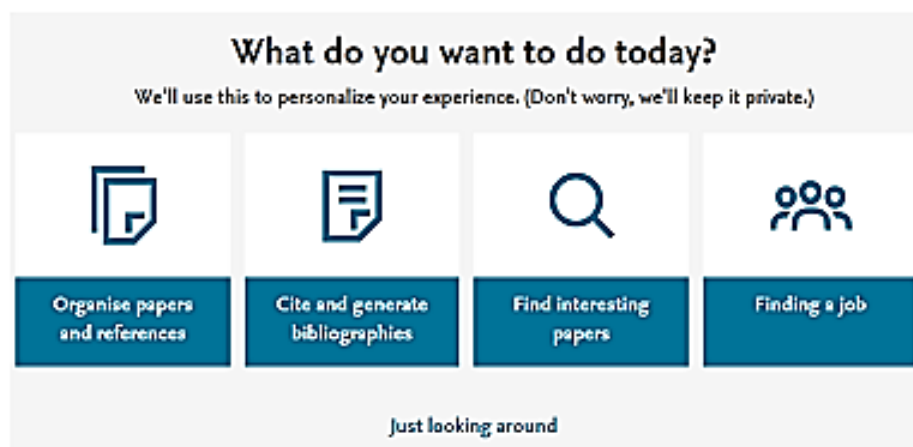
Field of study - izertlew alıp barılıp atırǵan tarawdı tańlaw kerek.

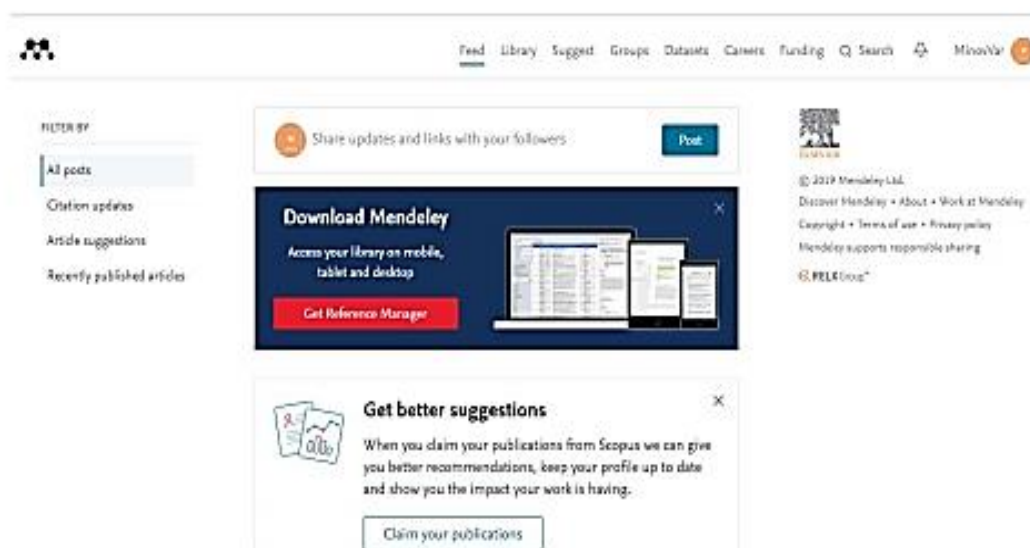
Tarawlar tańlap bólingennen keyin sistemada jumıstı dawam etirish tuymesi basıladı.

Sonnan keyin sistemada qılajaq bolǵan jumıs túrinen kelip shıǵıp áyneklerden birin tańlaw kerek boladı

Mendeley kitapxanasına kirisiw mümkinshiligi payda boladı. Mendeley mümkinshiliklerinen paydalanıw ushın menyuda keltirilgen bólimlerden paydalanıladı.

❖ Baspalarıńızdı izlep tabıw ushın bul Claim your publications tuymeden paydalanıladı. Barlıq baspalardı statistikasni kóriw múmkinshiligin beredi. Mendeley kitapxanasına kirisiw: jeke elektron ilimiy kitapxanańızde maqalalardı toplaw hám saqlawdı basqarıw ańsat;

❖ jeke kompyuterde veb-sayt yamasa mobil qosımsha arqalı kitapxana dağı maqalalardı oqıw hám anıqlama beriw;

• ashıq hám jabıq gruppalar dağı xamkasblar menen maqalalar boyınsha xamkorlik qılıw ;

• Mendeleyga ornatılğan 6750 usıl dağı birin isletgen halda xavolalar hám xavolali ádebiyatlar jaratıw yamasa xavolalar dizayni ushın óz usılın jaratıw múkin.

Jumis tártibi:

1-wazıypa.

SCOPUS bibliografik berilgenler bazasınan paydalanıw - gilt sózler boyınsha izlew.

- ✓ Osnovnoe oglavlenie betinde Poisk v Hinari po vsemu tekstu bazi dannix i stat'yam dizimin ashıń. Ashılğan dizimde SCOPUS (Elsevier) shaqırırın basıń;
- ✓ Unutpań, maqalalardıń tolıq tekstine kirisiw ushın web-saytda belgilengen tártipte avtorizaciya (dizimnen ótiw) zárúr (Kirisiw);
- ✓ Poisk dokumenta izlew maydanında education AND ICT kiritiń;
- ✓ Aldın qońsılas maydanda kórsetilmegenda saylangan informaciyanı saqlań (maqala atı, qısqasha mazmunı, gilt sózler). Izlewdı anıqlawtırıw bóliminde (Ogranichit') da kórsetilmagandagi informaciyanı saqlań (baspa etilgen, barlıq jıllardan házirgi waqıtqa shekem, hújjet túri barlığı);
- ✓ Poisk tuymesin basıń;
- ✓ Bul soraw boyınsha Hújjetlerdi izlew nátiyjeleri sanı qanday?
- ✓ Shap ústinde: jil (God) boyınsha shegaralashlardan qay-qaysısı kóp sandağı baspanı aladı, qaysı avtor (Avtor) kóp sanda maqalalar baspa etken?

Keńeytirilgen izlewdı (Rasshirenniy poisk) ámelge asırıwdıń

múmkínshiliklerine itibar beriń;

- ✓ Rezul'tati poiska dokumentov qasında Pokazat' vse kratkie opisaniya ni basıń;
- ✓ Sizge qanday da tolıq tekstli maqalalarǵa ashıq kirisiw múmkínshiligi bolsa da (atap aytqanda Open Access ashıq kirisiwli materiallarǵa), kóplegen tolıq tekstli maqalalarǵa Kollekcii jurnalov álippeli dizimi arqalı ótiw ushın Hinari web-saytına ótiw zárúr boladı ;
  - ✓ Scopus izlew betine qayting. Poisk betiniń joqarı bóleginde jaylasqan shaqırıqtan yamasa, web-brauzerdiń keyin basıp qayıw tuymesinen paydalanıwıńız múmkín yamasa, Poisk Hinari po vsemu tekstu bazi dannix i poiska statey diziminde SCOPUS ashıń.

2-wazıypa.

SCOPUS bibliografik berilgenler bazasınan paydalanıw - Izlew nátiyjelerin anıqlawtırıw (Shegaralash yamasa Biykar qılıw -óshiriw).

- SCOPUSning Poisk betinde education AND ICT ámeldegi izlewına basqa sheklenishlarnı qóyamız. Bunda Poisk betine qaytqanlığingizga isenim payda etiń;
- Utochnit' rezul'tati/Ogranichit' po Godu maydanında 2016, 2015, 2014 radiotugmalarını, keyininen Ogranichit' tuymesin basıń;;

Bul qosımsha sheklewler nátiyjesinde Hújjetlerdi izlew nátiyjesi qanday boldı?

- Artqa qayıw tuymesinen paydalangan halda Scopusning izlew betine qayıń;
  - Tip dokumenta parametrin kóriw ushın ekrandı tómenge túsiriń (Utochnit' rezul'tati ústinine). Stat'ya yamasa Obzor ketekshesine bayraqsha ornatiń. Itibar beriń, Ogranichit' po kategoriyasida saylangan parametrlar bette po Rezul'tatam poiska dokumentov informaciyası joqarısındaǵı dizimde kórsetilgen. Bul sheklewlerden kóbisi nátiyjeler betiniń shep ústininen Utochnit' rezul'tati qatarın tańlaw jolı menen nátiyjeni ámelde qollanıw etiliwi múmkín;

- Bul qosımsha shekleniwler qollanılǵanda hújjetti izlew nátiyjeleri sanı (Rezul'tati poiska dokumentov) qanday?

- Scopus izlew betine qayting. Ótiw ushın Scopus betiniń joqarısındaǵı Poisk shaqırığınan paydalasnishingiz múmkín. Izlew tariyxına itibar beriń. Baslangısh

izlewdiń # rezul'tata basıń hám sheklewler joq jaǵdayǵa ótiń. Tip istochnika sheklewchisini ashıń hám Jurnalı qatarın saylań ;

- Bunday sheklew menen hújjetlerdi izlew nátiyjesi qanday sanda?

- **3-wazıypa.**

SCOPUS bibliografik berilgenler bazasınan paydalanıw - Gilt sózlerdi izlew hám Sheklewlerdi qosıw.

Izlew nátiyjeleri bolǵan ámeldegi safıfada Poisk yamasa

Redaktirovat' jazıwın basıp, izlewdiń baslanǵısh aynasın ashıń (hújjetlerdi izlew nátiyjeleri joqarısında);

Izlew qatarına sizdi qızıqtırıp atırǵan izlew terminin kiritiń. Siz qanday termin tańladingiz? Bul izlew ushın hújjetlerdi izlew nátiyjeleri sanı qanday?

Nátiyjeler dizimde siz ushın paydalı materiallar barma?

Siz Ogranichit' do de kórsetilmagandagi parametrlerdı ózgeritiwińiz múmkin. Dıqqat : sheklewshiler nátiyjeler betiniń shep tárepinde Ogranichit' ústinnen paydalanıw menen nátiyjeni ámelde qollanıw etiliwi múmkin (anıqlawtiring);

Bunday qayta kórilgen/yangilangan izlew sorawı ushın Rezul'tati poiska dokumentov izlewar sanı qanday?

Ogranichit kórsetpesiniń qanday parametrlerin ózgeritirdingiz? Unutpań, sheklewler (Ogranichiteli) aynanıń joqarısında hújjetlerdi izlew nátiyjeleri haqqındaǵı informaciyalardan aqırında keltirilgen;

SCOPUS izlew sistemasına qayting. Betke qayting. Onıń ushın Scopus Rezul'tati poiska beti joqarısındaǵı shaqırıqtan, yamasa web-brauzerdiń artqa qaytıw tuymesini járdeminde qaytıw múmkin, yamasa baz dannix i statey diziminde SCOPUS ti ashıń.

4-wazıypa. SCOPUS Shaqırıqlar kiripin opsiyasidan paydalanıw.

- Nátiyjela menen ámeldegi bette - hújjetlerdi izlew nátiyjeleri joqarısında Poisk yamasa Redaktirovat' tuymesin basıp, izlew aynasın ashıń;

Izlew maydanında Sizdi qızıqtırırwshı terminlerdi kiritiń hám Poisk tuymesin basıń;

Bul soraw boyınsha izlew nátiyjesi hújjetleri sanı qanday ekenligin kóriń;

Izlew nátiyjeleri suwretlanganiyonna keyin 5 yamasa 6 maqala ketekshelerinde tishqansha tuymesin basiń (bayraqsha ornatiń). Barlıq nátiyjelerdi (VSE) tańlaw hám bıykarlaw opsiyalarına itibar qaratıń ;

Rezulti poiska dokumentov nomeri astındaǵı Kiriw tekstani basiń. Tekst maydanında bayraqsha ornatiń hám Kiriw tuymesin basiń

Siz tańlaǵan maqalalarǵa shaqırıwlardı alǵan jańa bet ashıladı. Bul fayl. html formatında. Hújjetti saqlaw boyınsha anıq kórsetpeler tómendegishe:

- Tekstti nusqalang hám Word yamasa Notepad hújjetine qoyıń.
  - Internet Explorerda - web-brauzer joqarısında úskeneler paneliniń Fayl, keyininen Soxranit' kak bólimin saylań - saqlaw ushın. txt yamasa HTML tekst formatı saylanǵanlıǵına isenim payda etiń. o Mozilla FireFox - web -brauzer joqarısında úskeneler paneliniń Fayl, keyininen Soxranit' fayl kak bólimin saylań. o Chrome - bul bette tishqansha oń tuymesin basiń hám Soxranit' kak qatarın saylań.
  - Web-brauzerdiń joqarı qatarında keyin basıp qaytıw (nazad) tuymesin basiń. Scopus áynegi suwretlanganda, sahidfaning joqarı bóleginde Poisk yamasa Redaktirovat' qa gorizonta'noy polose tuymesin basıp, Scopus izlew betine qaytıń. Siltemeni tiykarǵı mazmunı betine qaytıń.

Qadaǵalaw ushın sorawlar :

1. Web of Science» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazasında indeksaciya etiletuǵın xalıq aralıq ilimiy jurnallarda chop etilgen ulıwma maqalalar sanında Ózbekstanınıń úlesi 2030 jılǵa shekem neshe procentke jetkiziw názerde tutilǵan?

2. «Web of Science» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazasında indeksaciya etiletuǵın xalıq aralıq ilimiy jurnallarda Ózbekstanlıq ilimpazlar tárepinen baspadan shıǵarılǵan bir maqalaǵa salıstırǵanda shet el siltemeler sanı 2030-jılǵa shekem qanshaǵa asırıw názerde tutilǵan?

3. Web of Science» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazasında indeksaciya etiletuǵın xalıq aralıq ilimiy jurnallarda hár 100 dana Ózbekstanlıq ilimpazlar tárepinen basıp shıǵarılǵan maqalalar sanı 2030 jılǵa shekem qanshaǵa asırıw názerde tutilǵan?

4. ScienceDirect sistemasında neshe túrdegi izlew ámeldegi?
5. Web of Science» xalıq aralıq ilimiy maǵlıwmatlar bazasındaǵı xalıq aralıq ilimiy jurnallar ushın ilimiy maqalanı tayarlaw hám baspadan shıǵartırıw tártipleri qanday?
6. Pedagogdın jeke, kásiplik informaciya maydanın Scopus, ScienceDirect, Web of Science sistemaları tiykarında jetilistiriw jolların aytıp berin.
7. SCOPUS maǵlıwmatlar bazasında qashan individual esap jazıwı ashıladı?
8. SCOPUS maǵlıwmatlar bazasında And (I) járdeminde izlew neni ańlatadı?
9. Scopus klassifikacion sisteması neshe tematikalıq bólimden ibarat?

VI.KEYSLAR

VI.GLOSSARIY

Termin	Qaraqalpaq tilindegi túsindirmesi.	Ingliz tilindegi túsindirmesi
<p>Ilimiy iskerlik</p> <p>Scientific activity</p>	<p>Obyektler, hádiyse (processler)dıń qásiyetleri, ayırıqshalıqları hám nızamlıqların anıqlaw maqsetinde bolmıstı úyreniw hám alınǵan bilimlerdi ámeliyatta qóllawǵa baǵdarlangan iskerlik</p>	<p>activities aimed at studying the entity and applying the acquired knowledge in practice in order to determine the properties, characteristics and laws of objecc, phenomena (processes)</p>
<p>Innovacion iskerlik</p> <p>Innovative activity</p>	<p>Jańa islenbelerdi shólkemlestiriw sonıń menen birge islep shıǵarıw salasında olardıń ótkeriliwi hám ámelge asırılıwın támiyinlew boyınsha iskerlik túsiniledi</p>	<p>the organization of new developmenc, as well as activities to ensure their implementation and implementation in the field of production.</p>
<p>Innovaciya Innovation</p>	<p>Puqaralıq mámilesine kiritilgen yamasa jeke mútajlikler ushın paydalaniletuǵın, qollanılıwı ámeliyatda úlken sociallıq-ekonomikalıq nátıyjege erisiwdi támiyinleytuǵın jańa islenbe</p>	<p>a new development introduced into civil circulation or used for personal needs, the application of which in practice provides a great socioeconomic effect</p>

Innovacion infradúzilme Innovative infrastructure	Innovacion iskerlikti máteriialliq texnikaliq, finansliq, xabar, konsultativ hám basqa tárepten táminleytuǵın karxanalar, shólkemler, mekemeler, múlkshiliktiń qálegen formasındaǵı olar birlespeniń toplami	a set of enterprises, organizations, institutions, associations of any form of ownership, providing material, technical, financial, organizational and methodological, informational, consulting and other aspecc of innovative activity
Innovacion joybar Innovative project	Jańa islenbeler jaratiw ushin orinlaw múdetlerin, orinlawshilardi, qarji dereklerin hám tiyisli infradúzilmelerdi názerde tutatuǵın jumislar toplami	a set of measures for the creation of new developmenc, including the timing, implementation, sources of funding and the formation of appropriate infrastructure
Texnologiyalar transferi Technology transfer	Bul kónlikpeler, bilimler, texnologiyalar, islenbeler, islep shıǵariw usillari, islep shıǵariw úlgileri hám quralların islep shıǵariwshidan paydalanıwshilardıń keń kólemde jetkeziw procesi	it is the process of transferring skills, knowledge, technologies, developmenc, production methods, production patterns and tools from manufacturers to a wide range of users.
komerciyalastiriw	Ilimiy-izertlew tájiriyebe	

Commercialization	konstruktorliq, texnologik isler hámde innovacion islenbeler nátiyjelerin ekonomikalıq aylanisqa kiritiw	introduction of the result of research, development, technological work and innovative developmenc into the economic cycle (civil circulation);
Innovative development	Bar uqsas intellektual iskerlik nátiyjelerine qarata jańa belgilerge iye bolǵan, ámelde qollaw múmkin bolǵan hám ámeliyatta onnan paydalanǵanda úlken social-ekonomikalıq nátiyge erisiwdi táminley alatuǵın intellektual iskerlik nátiyjesi.	is the result of intellectual activity that has new features in relation to the result of similar intellectual activity, can be applied in practice and can achieve great socio-economic benefic when used in practice.
START-UP	-startaplar (procestiń baslaniwi) tiykarinan jaslardan ibarat bolǵan jańa toparlar	Startups (“the beginning of the process”) are successful in new teams, mostly young people
Dóretiwshilik joybarlar Creative projecc	Individual yáki birge islesiw tiykarında dóretiwshilik xarakterge iye jańa tálim ónimler (dóretiwshilik esabat, kórghezbe, dizayn, videofilm, kitap, almanax)di jaratiwǵa jóneltirilgen joybarlar	The projecc intended to create new educational producc (activity report, exhibition, design, videofilm, publishing works: books, literary miscellany, pamphlec, albums, printed and

		electronic journals, computer programs) that have creative characteristics based on cooperation and individual activity
Fundamental izertlewler Fundamental research	Tábiyat, jámiyet hám insanniń dúzilisi qáliplesiw hám rawajaniwina tiyisli tiykarǵı nızamliqlar haqqında jańa bilimlerdi aliw, olar ortasında óz-ara baylanis, sonday-aq belgili iskerlik nátiyesinde jaratılǵan obiektlerdi úyreniwge qaratılǵan izertlewler	new theoretical knowledge about the basic laws of nature, society and the structure, formation and development of man, the interrelationships between them, as well as theoretical and (or) experimental research specializing in the study of objecc created as a result of certain activities
Ámeliy izertlewler Applied research	Ámeliy máqsetlerge erisiw hám aniq waziypalardi sheshiwge, jańa bilimlerdi hám fundamental izertlewler nátiyelerin qollawǵa jóneltirilgen izertlewler	research aimed primarily at applying new knowledge and the resuls of fundamental research to achieve practical goals and solve specific tasks. .
Ilimiy joybarlar Scientific projecc	Qoyılǵan ilimiy problemani sheshiw ushin maqset hám waziypalar, orinlawshilar hám orinlaniw múddetleri hám derekleri, qurallari kórsetilgen	A set of measures designed to solve the scientific problem, indicating the goals and objectives,

	halda qáiplestirilgen is-ilajlar toplami	executors and deadlines, sources and tools
Innovacion joybarlar Innovative projecc	Amelge asiriliw múddeti, infradúzilmesi, orinlawshilari, qarji derekleri hám kólemine iye innovaciyani jaratiw hám islep shigiwğa qaratilğan iskerlik	research focused on the creation and production of innovation with a timeline, infrastructure, executors, source and scope of funding.
Tájiriybe konstruktorliq joylarlar Experimental design projecc	Tájiriybe, konstruktorliq ulgiler, asbaplar, materiallar, buyimlar hám basqa ilimiy islenbelerdi jobalastiriw, tayralaw hám sinawdan ótkeriw rawajlandiriw menen baylanisli joybarlar	projecc related to the design, preparation and testing, development of experimenc, design samples, instrumenc, materials, producc and other scientific developmenc.
Máqsetli joybarlar Targeted projecc	Ózbekstan Respublikasi Prizidenti, Ózbekstan Oliy Majlisi hám Ministrler Kábinetiniń hújjetlerinde belgilengen waziypalar orinlaniwin táminlew, mámleket basqariwi hám jergilikli hákimyat organlari aldinda turğan mashqalalardi sheshiw máqsetinde islep shigiladi hám ámelge asiriladi	It is developed and implemented in order to ensure the implementation of the tasks set out in the documenc of the President of the Republic of Uzbekistan, the Oliy Majlis and the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, to address the challenges facing public administration and local government.
Tamatik-ilimiy	Ilimiy iskerliktiń jetekshi	

<p>izertlew joybarlar</p> <p>Thematic research projecc</p>	<p>jónelisleri, sonday-aq, ekonomika tarmaqlari hám socialliq tarawdıń mútajlikleri hám talaplarinan kelip shıǵıp, mámleket basqariwi organlari talaplari tiykarında islep shıǵılǵan qarjiliq kólemi kórsetilgen, tema sheńberinde alıńǵan aqırǵı ónim anıq kórsetilgen, arnawli tárizde daǵazalanatuǵın tańaw tiykarında finanslastirilatuǵın ilimiy izertlew joybarlari</p>	<p>advanced areas of scientific activity, as well as based on the needs and problems of economic sectors and the social sphere, developed on the basis of the needs of public administration bodies and business associations, local governmenc, financial volume, clearly reflected in the final product are announced, competitively funded research projecc.</p>
<p>Innovacion ekosistema</p> <p>Innovative ecosystem</p>	<p>Bul ózin tańlaw sisteması, nátiyjeli ózgeritirwler komantasin qalıplestiriw, stategiyaliq basqariwǵa ótiw</p>	<p>it is a system of self-selection, the formation of an effective "team of change", the transition to strategic management</p>
<p>Benshmarking</p> <p>(ИНГЛ. Benchmarking)</p>	<p>Bul óz shólkemi iskerligin jaqsılaw ushin basqa shólkemlerdiń jetekshi tájiriybesin úyreniw, ámeliyatqa maslasiw procesi</p>	<p>it is a process of adapting to the practice of learning from the best practices of other organizations to improve the performance of their own organization (from organizations with similar processes, regardless of whether they belong to a</p>

		network or network operating in their own country or abroad).
Basqariw strategiyasi Management strategy	Bul strategiyaliq máqsetti ámelge asiriwǵa qaratilǵan iskerlik	it is an activity aimed at achieving a strategic goal
Marketing strategiyasi Marketing strategy	Dástúriy tárizde 4P-tovar (product), baha (price), bolistiriw (jaylasiw) kanallari (place) hám komunikaciya (promotion) tiykarlanadi	Traditionally, "4R" is based on brand, product, price, distribution and promotion channels.
Maqsetli mámleket ilimiy-izertlew dástúrleri Targeted government research programs	Respublika ekonomikasi tyarmaqlariniń aniq problemalardi sheshiwge, baskiles ilimiy kólemlilik aymaqliq onimlardi islep shigariwdi ozlestiriwge jóneltirilgen ilimiy izertlewler formasi	A form of scientific research aimed at solving specific problems of the economy of the republic, the development of production of competitive local products.
Joqari tálimde tálim sapasi Quality of	Talim modellariniń kontekstual kórsetkishleri, institucional maqset hám waziypalari hámde talim	is a multifaceted, multi-level dynamic concept related to the contextual indicators of

education in higher education	sistemasiniń anıq standartları, oqıw dástúrleri hám pánler menen baylanisli bolǵan kóp tárepli, kóp dárejeli dinamik túsinik	the education model, institutional goals and objectives, and specific standards of the education system, educational institutions, curricula, and disciplines.
Paradigma Paradigm	(grekshe παράδειγμα, «model, ulgi») — ilimiy ortaliq hám oniń aǵzalari tárepinen qabil qilingan hám bólistirilgen fundamental ilimiy tártip qaǵıydalar hám túsinikler jıynaǵı. ilim-pán hám ilimiy dóretiwdi rawajlanıwiniń dawamlılıǵın táminleydi	(Greek paradeigma, "model, example") is a set of fundamental scientific procedures and expressions adopted and distributed by the scientific community and most of its members. Ensures the continuity of the development of science and scientific creativity.
Komerciyalıq universitetiniń mánis mazmuni The essence of the University of Entrepreneurship	Jańalıqlar (innovaciýalar)ǵa umtiliw: táwekelshilikti biliw, óz kúshine iseniw, óz ǵárezsizligin seziw	striving for innovations; risk awareness; self-confidence; feeling their independence
Bilimlendiriw	Bul ekonomika hám socialliq ómir tarawında joqari ónimdarlıqtı táminlege imkan	- it is a capital investment that allows to ensure high

Education	beretuǵın capital qoyılma bolip, insane ómiri sapasınıń eń quramliq bóleklerinen biri esaplaniladi	productivity in the field of economy, culture and social life, and is one of the most important componenc of human quality of life
Tálim sipati “Quality of Education”	Bul tálimniń belgilengen talaplar, qádiryatlar hám normalarǵa sáykes keliwi	it is the conformity of education (as a result, as a process, as an education system) to the established needs, values and norms (standards).
Texnologiya Technology	1) islep shıǵariw procesinde shiyki zat material yáki yarım fabrikatlar jaǵdayı, qásiyeti formasın ózgertiwi, olarǵa islew beriw, tayarlaw usillariniń jıynaǵı 2) shiyki zatlar, materiallar yáki yarımfabrikatlarǵa tiyisli islep shıǵariw qurallari járdeminde tásir etiw usillari haqqındaǵı pan	1) a set of methods for changing the shape, properties, processing, preparation of raw materials, materials or semi-finished producc in the production process; 2) the science of methods of exposure to raw materials, materials or semi-finished producc using production tools.
Texnologiyalardi komerciyalastiriw Commercialization of technologies	Bul tutiniwshilar bilimlerinden paydalaniw huqiqin alǵan hám óz iyesine ol yaki bul forma da licenziya pitim shártlerinde belgilengen muǵdarda haqi tólenetuǵın texnologiyaliq	it is a form of technological transfer in which the consumer (buyer) receives the right to use the knowledge and pays to ic owner (technology

	uzatiw formasi	developer) in one form or another in the amount specified in the terms of the license (or other) agreement.
Universitet University	Bul fundamental hám kóplegen ámeliy pánler boyinsha qánigeler tálim alatuǵın joqari oqiw orni.	it is a higher education institution where specialise in fundamental and many applied sciences study.
Universitet - 1.0 University - 1.0	Bul tiykarǵı funksiyasi bilimler jetkeriliwi hám kadrlar tayarlaw, jańa tálim beriwden ibarat bolǵan shólkem	it is an institution whose main function is the transmission of knowledge and training, i.e. education.
Universitet - 2.0 University - 2.0	Bul tálim xizmetleri hám ilimiy izleniwleridi usiniw menen sheklengen, oylap tabılǵan zatlardi kommersiallastiriw talap qilinbaǵan-ámeliy izertlewler hám ilimiy –texnik islenbeler menen baylanisli wazipalardi ámelge asiriwshi shólkem.	it is limited to the provision of educational services and scientific research, does not require the commercialization of inventions - an institution that performs tasks related to applied research and scientific and technical development
Universitet 3.0 (Isbilermenlik universiteti) University 3.0 (University of Entrepreneurship)	Birinshiden, universitet óz missiyasi sheńberinde isbilermen; ekinshiden, universitet-innovatr; Oniń subyektleri innovacion, oniń iskerligi innovacion, oniń	first, the university is an entrepreneur within ic mission; second, the university-innovator. Ic subjecc are innovative, ic activities are innovative, ic

is	ónimi innovacion, úshinshiden, universitet - integrator.	product are innovative; third, the university-integrator.
Pán hám texnologiyaniń ústin baǵdarlari Priorities of science and technology	Jahan páníń aldingı jetiskenlikleri, innovacion islenbeler hám texnologiyalar tiykarında mámleketti tezlikte rawajlandiriw, ekanomikaniń xaliq araliq maydandaǵı básekelesligin asiriw, insane kapitalin rawajlandiriw, sonday-aq, mámleket siyasatiniń mánis-mazmunin hám mámleket byudjetinen aqilǵa muwapiq paydalaniw zárúrliginen kelip shıǵatuǵın ilimiy izertlew hám innovacion islenbelerdiń pán tarawlari.	areas of scientific research and innovation based on the achievement of world science, innovative development and technologies, the rapid development of the country, increasing the competitiveness of the economy in the international arena, human capital development, as well as the essence of public policy and the rational use of state budget funds;
SWOT-analizi SWOT analysis	– bul strategic rejelestiriw sheńberinde ishki ortaliqti analizlewdiń belgili usullarınan biri.	- this is one of the popular methods of analyzing the internal environment in the framework of strategic planning.
Spinoflar Spin-off	(“reklama, <i>xabar jiberiw</i> ”, “birge islesiwdegi nátiyje”) – komersial maqsetindegi isbilermenlik kompaniyaların jaratiw. Spin-off	("Advertising, message sending", "result of cooperation") - creation of commercial business companies. Spin-off

	kompaniyalari universitet sharayatında texnologiyalardı komersiyallastiriwdiń eń qolaylı hám ónimli forması dep esaplanadı.	companies are considered to be the most successful and effective form of technology commercialization in a university setting.
Plan (reje) Project	Anıq reje, maqset tiykarında onıń nátiyjelerin kepillengen jaǵdayda pedagogic iskerlik mazmunin islep shıǵıwǵa qaratılǵan háreket nátiyjesi.	A result of an action aimed at developing the essence of pedagogical activity based on a certain plan, aim and by guaranteeing its effectiveness
Plan metodi A method of project	Oqıw processin innovaciyalastiriw, studenttiń ózin erkin kórsetiwini rejelestiriw, óz iskerligin aqılǵa muwapiq shólkemlestiriw hám qadaǵalaw imkaniyatın beretuǵın tálim metodları toplami.	A set of educational methods that allow individualization of educational process, independent planning of student's performance, control and proper organization of an activity
Plan tálimi A study of project	Bilimlendiriw xarakterdegi anıq reje, maqset tiykarında onıń nátiyjelerin kepillengen halda pedagogic iskerlik mazmunin islep shıǵıwǵa baǵdarlangan tálim.	Education aimed at developing the essence of pedagogical activity by guaranteeing the effectiveness of a plan and aim that have educational characteristics
Махорат sabaqları Master classes	Ashıq shólkemlestirilip, aldingı pedagogic tájriybelardı	An effective form of teaching organized to spread

	kórsetip úyretiwge baǵdarlangan nátiyjeli oqitiw formasi	progressive pedagogical experiences
Moderator Moderator	Aralikli tálim tiykarında shólkemlestirilip atirilǵan seminar, treniń, sawbet hám forumlarǵa basshiliq qiliwshi (basqariwshi) pedagog .	A pedagogue leading seminars, trainings, debates and forums organized in the frames of distance learning
Modellestiriw Modeling	Hádiyse, process yamasa sistemaniń uliwmalıq mazmunin toliq jaritip beriwshi modeldi jaratiw.	Developing a model that discloses principal essence of an event, process and system
Модел Model	Real, haqıyqatta bar bolǵan, obyektiniń ápiwalilastirilǵan, kishireytilgen (úlkeytirilgen) yamasa oǵan uqsagán nusqalar.	A simplified or lessened copy of a real and authentic object
Modernizaciya Modernization	Obyektiniń jańa talaplari hám normalari, texnik kórsetpeler, sapa kórsetkishlerine mas rawishte jańalaniwi.	Renewal of the object according to the new requiremenc, quality indicators and technical regulations
Modul Module	1) sistema ishindegi óz-aldına bir-birine baylanisli elementlerden ibarat túyin; 2) belgili bir texnologiyani quram bóleklerdi ańlatiwshi atama; 3) oqiw materiallariniń	1) unic that consisc of interrelated elemenc in the system; 2) notion meaning parc that create a certain technology; 3) logically completed unic of study materials

	logikaliq tamamlanğan birligi	
Mashqalali leksiya A problem lecture	Muǵalim tárepinen mashqalali máseleni sheshiwge baǵdarlaw arqali onda biliw iskerligin asiriwǵa baǵdarlanǵan leksiya.	A lecture aimed at increasing studenc' study activity in solving an issue or dilemma
Mashqalali tálim Problem education	Studentlerde dóretiwshilik izleniw, kishi tájriybelerdi ámelge asiriw, belgili bir boljawlardi alǵa súriw, nátiyjelerin tiykarlaw, belgili bir juwmaqlarǵa keliw siyaqli kónlikpe hám tájriybelerdi qálliplestiriwge baǵdarlanǵan tálim.	Education aimed at developing studenc' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the resulc, coming to some conclusions
Mashqalalli tálim texnologiyalari Problem education technologies	Studentlerde dóretiwshilik izleniw, kishi izertlewlerdi ámelge asiriw, belgili bir boljawlardi alǵa súriw, nátiyjelerdi tiykarlaw, belgili juwmaqlarǵa keliw siyaqli kónlikpe hám tájriybelerdi qálliplestiriwge xizmet qilatuǵin tálim texnologiyalari.	The technologies that develop studenc' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the resulc, coming to some conclusions
Mashqala (problema) Problem	Sheshiliwi zárúr teoriyaliq hám ámeliy áhimiyetke iye bolǵan máseleler.	an issue that has practical and theoretical significance and needs to be dealt with or solved
	SistemadaǵI ayrim	An activity that serves to

Novaciya Novation	elementlardıń ǵana ózgertiwge xizmet qiliwshi iskerlik.	change certain element in the system
“Portfolio” Portfolio	Avtobiografik xarakterge iye hújjetler toplami.	A set of autobiographical documents
Rawajlanıw Development	Shaxistıń fiziologik hámde intellektual ósiwinde kózge taslanatuǵın muǵdar hám sapa ózgerisler mazmunin ańlatiwshi quramalı process.	A complicated process of qualitative and quantitative changes in individual's physiological and intellectual development
Rawajlandiriwshi tálım Developing education	Studentlerdıń ishki imkaniyatlari rawajlandiriw hám olardi tolıǵı menen júzege shi'ariwǵa baǵdarlangan tálım.	Education aimed at revealing and developing student's inner capacities
Izertlew planlari Project of research works	Ilimiy izleniw xarakterine iye planlar	Projects that have scientific study characteristics
Tálım innovaciylari Educational innovations	Tálım tarawı yamasa oqıw processinde bar bolǵan problemani jańasha jantasiw tiykarında sheshiw maqsetinde qollanilip, aldınǵisınan bir qansha ónimli nátiyjeni kepillay alatuǵın forma, metod hám texnologiyalar.	Forms, methods and technologies that are used for innovative solutions to existing problems in learning process or educational sphere and that guarantee effective results
Fasilitator Facilitator	Aralıqtan tálım xizmetinen paydalanıp atırǵan toparlardıń iskerliginiń nátiyjesin mashqalaniń ilimiy sheshimin	A teacher who helps to search for scientific solutions to the problem of the results of activities of

	tabiwǵa baǵdarlawshi, toparlarda júzege keletuǵin komunikatiyani rawajlandiriwshi, sonıńday aq, toparlar iskerligin halis, ónimli bahalawshi pedagog.	groups that use distance learning services, and who develops communication occurring in groups, effectively and objectively assesses activity of groups
Franchayzing Franchising	Óz ara birge-islesiwshi universitetlerdiń bir-birlerine ózleri tárepinen shólkemlestiriletuǵin araliqli tálim kurslarin shólkemlestiriw huquqiniń beriliwi.	Rights that are given by partner universities to other universities for carrying out distance learning courses
Birge islesiw tálimi Cooperation education	Oqıw processinde studentlerdiń jámaáatte, kishi gruppada hám juplıqta bilimlerdi birge ózlestiriwleri, óz-ara rawajlanıwları, “pedagog -student (lar)” munasábetiniń sheriklikte shólkemlesiwiniń ańlatiwshi bilim	Education based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process
Birge islesiw tálim texnologiyalari Cooperation education technologies	Oqıw processinde studentlerdiń jámaáatte, kishi gruppada hám juplıqta bilimlerdi birge ózlestiriwleri, óz-ara rawajlanıwları, sonıń menen birge, “pedagog - student (lar)” qatnaslardıń sheriklikte	Educational technologies that allow to establish relationships based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and

	shólkemlesiwin támiyinleytuǵın bilimlendiriwge tiyisli xarakter degi texnologiyalar	improving in a team, small groups or in pairs in a learning process
Scopus	Bibliografik hám referativ berilgenler bazası hám ilimiy baspalarda chop etilgen maqalalarǵa shaqırıwları gúzetip barıw ushın qural.	bibliographic and abstract database and a tool for tracking references to articles published in scientific publications.
Web of science	Dúnyada eń abroylı analitik hám jurnallı maqalalardı silteme beriwshi bazası bolıp, úsh bazanı birlestiradi: Science/Social Sciences/Arc&Humanities Citation Index.	database that quotes the most authoritative analytical and journalistic articles in the world, combining three databases: Science / Social Sciences / Arc & Humanities Citation Index.

VII. ADEBIYATLAR DIZIMI

I. Ózbekstan respublikasi prezidenti shigarmalari

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажегимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга кураимиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Normativ-huquqiy hujjetler

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 29 октябрь “Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида”ги ЎРҚ-576-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 24 июль «Инновацион фаолият тўғрисида» ги ЎРҚ-630-сонли Қонуни.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 февраль “Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5349-онли Фармони.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июнь “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини

ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармони.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПФ-6097-сонли Фармони.

19. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

20. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги 2021 йилга бағишланган Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси.

Ш. Arnawlí ádebiyatlar

21. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с.
<http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>
22. Балмасова Т.А. «Третья миссия университета» –новый вектор развития? // Высшее образование в России. – 2016. – № 8-9. – С. 48-55.
23. Виссема Йохан Г. Университет третьего поколения: управление университетом в переходный период. – М.: Сбербанк, 2016. – 422 с.
24. Грудзинский А. О. Университет как предпринимательская организация // Социологические исследования. 2003. №4. С. 113-121.
25. Головкин Н.В., Зиневич О.В., Рузакина Е.А. Университет третьего поколения: Б. Кларк и Й. Уисема // Высшее образование в России. – 2016. – № 9. – С. 40-47.
26. Дуда Г. Введение к меморандуму Вильгельма фон Гумбольдта «О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине» // Университетское управление: практика и анализ. 1998. №3. С. 24-27.
27. Ишмухамедов Р.Ж., Мирсолиева М. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.
28. Каким должен быть университет будущего? – URL: <http://indicator.livejournal.com/24905.html>. Движение имиджей. Российские вузы крепнут в борьбе // Поиск. – 2016. – № 25(1411). – С. 6.
29. Каргин Д.Б. Предпринимательское образование, предпринимательский университет, коммерциализация технологий. Астана, 2016: http://www.enu.kz/downloads/materials/Каргин.Предпринимательское_образование.pdf.

30. Константинов Г.Н., Филонович С.Р. Что такое предпринимательский университет // Вопросы образования. – 2007. – № 1. – С. 49-62.

31. Концепция модели «Тройная спираль» // IX International Triple Helix Conference. 2011. URL: <http://www.triplehelixconference.org/th/9/ru/the-triplehelixconcept.html>(дата обращения: 30.09.2017)

32. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.

33. Мягков Г.П., Бухараев В.М. Трансформация классического университета в условиях «текущей современности» //Классический университет: история и современность: материалы Всеросс. С международным участием научно-практической конференции, посвященной 85-летию Удмуртского гос. ун-та; Ижевск, 3-4 февраля 2016 г. /отв. ред. и сост. В.В. Пузанов, Д.В. Репников. – Ижевск: Издат. центр «Удмуртский университет»,2016. – С. 56-61.

34. Нурымбетов Р.И. Университет 3.0 модели ва инновацион фаолиятни ташкил этиш. Ўқув-услугий мажмуа. – Т.: 2019. – 119 б.

35. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3._UZBEKISTAN-CONCEPT-Z.pdf

36. Тазарбеков К.А. К разработке «Дорожной карты трансформации университета «Туран» в инновационно-предпринимательский университет». Тезисы. - алматы: Университет «Туран», 2016. -36 с.

37. Терехова С. В. Трансфер технологий как элемент инновационного

развития экономики // Проблемы развития территории. 2010.№4. С. 31-36.

38. Трансфер технологий // [Персональная страница В.В. Титова] / Сайт об изобретательских задачах и методам их решения. 2007. URL:<http://www.metodolog.ru/00384/annot.htm>(дата обращения: 08.11.2017).

39. About Technology Transfer // Association of University Technology Managers. 2011. URL: <http://www.autm.net/autm-info/abouttech-transfer/abouttechnology-transfer/>(дата обращения: 05.11.2017).
40. An Inventor's Guide to Technology Transfer at the Massachusetts Institute of Technology / MIT Technology Licensing office. Cambridge: 2010. 36 p.
41. Clark B. Creating Entrepreneurial Universities: Organization Pathways of Transformation. – Guildford, UK: Pergamon, 1998. – 163 p.
42. Etzkowitz H., Leydesdor L. The Triple Helix University-Industry-Government Relations: a Laboratory for Knowledge-Based Economic Development // EASST Review. – 1995. – Vol. 14. – № 1. – P. 14-19.
43. E3M-Project. (2012). Green Paper «Fostering and Measuring Third Mission in Higher Education Institutions». – URL: <http://www.e3mproject.eu/docs/Greenpercentage20paper-p.pdf>.
44. History // European higher education area. 2015. URL: <http://www.ehea.info/pid34248/history.html> (дата обращения: 02.10.2017).
45. Laurie, S. S. Lectures on the Rise and Early Constitution of Universities. London: Kegan Paul, Trench & Co., 1886. 326 p.
46. MIT at a glance // MIT Facc. 2017. URL:<http://web.mit.edu/facc/faqs.html> (дата обращения: 08.11.2017).
47. MIT Financial Data // MIT Facc. 2017. URL: <http://web.mit.edu/facc/financial.html> (дата обращения: 08.11.2017).
48. ÓShea R. P. Determinates and consequences of university spinoff activity: a conceptual framework // The Journal of Technology Transfer. 2008. №33. P. 653-666.
49. Our spinouc // Imperial Innovations. 2017. URL:<https://www.imperialinnovations.co.uk/venture-support/our-inouc/>(дата обращения: 07.11.2017).
50. Public Law №96-517. Chapter 30: accept by Senate of the United States of America at 12 dec. 1980 // U.S. Government publishing office. 2008. URL:

<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-94/pdf/STATUTE-94-Pg3015.pdf>
(дата обращения: 10.10.2017).

51. QS World University rankings // QS Top Universities. 2017. URL:
<https://www.Topuniversities.com/university-rankings/worlduniversityrankings/2018>(дата обращения: 01.11.2017).

52. Rankings by total federal obligations // National Science Foundation. 2017.

URL: <https://ncesdata.nsf.gov/profiles/site?Method=rankingBySource&ds=fss> (дата обращения: 02.11.2017).

53. Rothwell R. Towards the Fifth-generation Innovation Process //International Marketing Review. 1994. №11. P. 7-31.

54. Ruegg W. A History of the University in Europe // EuropeanHistory Quarterly, 2008. №1. P. 185-187.

55. Sarah Lurman. The Tradition of Need – Blind Admissions Is Starting to Die // Street Journal. 1994. № 5 (Jan.).

56. Technology and Innovation report 2018. Harnessing Frontier Technologies for Sustainable Development United Nations publication UNCTAD/TIR/2018. 113 p (https://unctad.org/system/files/official-document/tir2018_en.pdf)

57. The Bologna Declaration of 19 June 1999 // European higher education

area. 2015. URL: http://media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf (дата обращения: 02.10.2017).

IV. Internet saytlari

1. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим

вазирлиги

2. <http://www.mitc.uz> - Ўзбекистон Республикаси ахборот технологиялари

ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги

3. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси
4. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази
5. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet
6. [http:// www.tuit.uz](http://www.tuit.uz) - Мухаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети
7. https://hiedtec.ecs.uni-ruse.bg/pimages/34/3._UZBEKISTAN-CONCEPTUZ.pdf
8. https://unctad.org/system/files/official-document/tir2018_en.pdf
9. <http://www.enu.kz/downloads/materials/> Каргин. Предпринимательское образование.pdf.
10. <http://www.triplehelixconference.org/th/9/ru/the-triplehelixconcept.html>(дата обращения: 30.09.2017).
11. <http://www.wipo.int/reference/ru/wipopearl/>(дата обращения: 10.11.2017).
12. Трансфер технологий // [Персональная страница В.В. Титова] / Сайт об изобретательских задачах и методам их решения. 2007. URL: <http://www.metodolog.ru/00384/annot.htm>(дата обращения: 08.11.2017).
13. <http://www.autm.net/autm-info/abouttech-transfer/about-technologytransfer/>(дата обращения: 05.11.2017).
14. [http://www.e3mproject.eu docs/ Greenpercentage20paper-p.pdf](http://www.e3mproject.eu/docs/Greenpercentage20paper-p.pdf).
15. <http://www.ehea.info/pid34248/history.html> (дата обращения: 02.10.2017).
16. <http://web.mit.edu/facc/financial.html> (дата обращения: 08.11.2017).
17. <https://www.imperialinnovations.co.uk/venture-support/our-spinouc/>(дата обращения: 07.11.2017).

18. <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-94/pdf/Pg3015.pdf> (дата обращения: 10.10.2017).
19. <https://www.Topuniversities.com/university-rankings/worlduniversityrankings/2018>(дата обращения: 01.11.2017).
20. <https://ncesdata.nsf.gov/profiles/site?Method=rankingBySource&ds=fss> (дата обращения: 02.11.2017).
21. http://media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf (дата обращения: 02.10.2017).
22. <http://www.shanghairanking.com>
23. <http://www.topuniversities.com>
24. <https://www.timeshighereducation.com>
25. <http://www.princeton.edu/main/>
26. <https://www.stanford.edu>

Qaraqalpaq mámleketlik universiteti janındaǵı Pedagog kadrlardı qayta tayarlaw hám olardıń qánigeligin jetilistiriw aymaqlıq orayınıń barlıq qánigelik tılawshılırina arnalǵan “Ilimiy ham innovatsiyallıq iskerlikti rawajlandiriw” moduli boyınsha oqıw – metodikalıq kompleksine

SÍN

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mamleketlik universiteti “Sotsiyal jámiyetlik panler” kafedrası baslıǵı f.i.d.prof., Berdimuratova A., tárepinen “Ilimiy ham innovatsiyallıq iskerlikti rawajlandiriw” moduli boyınsha dúzilgen oqıw–metodikalıq kompleksi jumıs baǵdarlaması, moduldi oqıtıwda paydalanılatuǵın interaktiv tálim metodları, teoriyalıq materiallar, ameliy sabaqlar sıpatlaması, glossariy, test sorawları hám paydalanılǵan ádebiyatlar diziminen turadı.

Moduldiń jumıs baǵdarlaması mámleketlik tálim standartlarına sáykes islep shıǵılǵan. Onda tılawshılardıń qoyilatugin talaplar, pannin ameliyattagi orni ondagi konlikpe kompetenciyaları anıq berilgen. Moduldiń baǵdarlaması 4 saat lekciya, 4 saat ámeliy, ulıwma 8 saatqa mólsherlenip dúzilgen.

Moduldiń teoriyalıq bóliminde Ózbekstan Respublikasında ilimiy ham innovatsiyallıq rawajlandiriwi haqqında, ilimiy ham innovatsiyallıq iskerlikti rawajlandiriw oqıw processin shólkemlestiriw hám onıń sapasın támiyinlewdiń innovaciyalıq metodları haqqında bilimler beriwdi názerde turadı. Sonıńday, bul bólimde tılawshılarga tálim tarawın basqarıwdıń xuquqiy tiykarları, joqarı orta tálim tarawına tiyisli nızamlar, pedagog xızmetkerleriniń munasibetlerin tártipke salıw, studentlerdiń bilimin bahalawdıń anıq kriteriyleri oqıw orınlarında ádillikti támiyinlew girewi, korrupciyanıń aldın alıw hám oǵan qarsı guresiwdiń xuquqiy – ruwxıylyq tiykarları haqqında teoriyalıq maǵlıwmatlar beriw rejlestirilgen.

Moduldiń ámeliy sabaqlar bóliminde tılawshılardıń Ilimiy ham innovatsiyallıq iskerlikti rawajlandiriw oqıw processiniń metodikalıq támiyinleniwi, ilimiy ham innovatsiyallıq iskerlikti rawajlandiriw tiykarında mámleketlik tálim standartları, oqıw rejeler, pán baǵdarlamaları hám olardı tayarlaw kónlikpelerin rawajlandiriw jobalastırılǵan.

Oqıw-metodikalıq kompleks óz ishine bul moduldi oqıtıwda qollanılátuǵın innovaciyalıq texnologiyalar, lekciyalardıń prezentaciyaların, modul boyınsha qaraqalpaq hám rus tillerde glossariy, test sorawları, paydalanılǵan ádebiyatlar hám Internet resursların qamtıp aladı.

Modul materialları joqarı sıpatta tayarlangan bolıp, barlıq taraw qánigelerin oqıtıwda paydalanıwǵa boladı deb esaplayman.

Pikir bildiriwshi:

Qaraqalpaq til bilimi” kafedrası
baslıǵı f.i.d., professor M.Qudaybergenov